

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२३-२०२४

आदिवासी विकास विभाग

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय, नागपूर

२०२३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२३-२०२४

आदिवासी विकास विभाग

आदिवासी विकास विभाग
कार्यक्रम अंदाजपत्रक
जनजाती क्षेत्र उपयोजना, २०२३-२०२४

प्रास्ताविक-

२०११ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्राची एकूण लोकसंख्या ११२३.७६ लाख इतकी असून, त्यापैकी आदिवासींची लोकसंख्या १०५.१० लक्ष इतकी आहे. ही राज्याच्या लोकसंख्येच्या ९.३५ टक्के इतकी आहे. महाराष्ट्रातील अनुसूचित जमातीचे यादीत एकूण ४५ आदिवासी जमातींचा समावेश असून, त्यातील प्रमुख जमाती भिल्ल, महादेव कोळी, परधान, डोंगर कोळी, राजगोंड, वारली, कोकणा, ठाकूर, ठाकर, काथोडी कोळी, मल्हार, आंध, कोरकू, धाणका ह्या आहेत.

समाजातील कमकुवत घटकांपैकी आदिवासी घटक अत्यंत दुर्बल असून, भारतीय घटनेच्या कलम ४६ खाली समाजाच्या दुर्बल घटकांच्या आणि विशेषतः अनुसूचित जाती, जमाती यांच्या शैक्षणिक, सामाजिक व आर्थिक हितसंबंधाकडे विशेष लक्ष देऊन त्यांचा विकास करण्याकरिता आणि त्यांना सामाजिक अन्याय आणि सर्व प्रकारचे शोषण यापासून संरक्षण देण्यास शासन कटीबद्ध आहे. त्याप्रमाणे आदिवासी क्षेत्राचा तसेच या क्षेत्रामध्ये राहणाऱ्या आदिवासींचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी केंद्र शासनाने केलेल्या सूचना व मार्गदर्शक तत्त्वे यानुसार राज्य शासनाने आदिवासींसाठी एक स्वतंत्र जनजाती क्षेत्र उपयोजना सन १९७५-७६ मध्ये तयार केली व त्याची अंमलबजावणी १ एप्रिल १९७६ पासून सुरु केली. या आदिवासी उपयोजनेमध्ये महाराष्ट्रातील १६ जिल्ह्यातील ६८ तालुक्यांमध्ये ६,९६२ गावे व १२ शहरे यांचा समावेश आहे. त्याशिवाय आदिवासी लोकसंख्या असलेल्या लहान लहान भागांची नोंद करून ज्या गावात ५० टक्क्यांहून अधिक आदिवासी लोकसंख्या आहे अशा गावांचा समूह तयार करून त्या समुहातील आदिवासींचा विकास करण्याच्या दृष्टीने ४३ सुधारित क्षेत्र विकास गट (माडा) व २४ लघु सुधारित क्षेत्र विकास गट (मिनीमाडा) केंद्र शासनाच्या संमतीने मंजूर करण्यात आले.

आदिवासी उपयोजनेसाठी नियतव्यय

आदिवासी उपयोजनेची मूळ उद्दिष्टे प्रत्यक्षात साध्य होत आहेत किंवा नाहीत, होत नसल्यास का नाहीत व तो साध्य होण्यासाठी सध्याच्या पद्धतीत बदल घडवून आणण्यासाठी शासनाला योग्य शिफारसी करण्यासाठी माजी मुख्य सचिव व नियोजन मंडळाचे सदस्य श्री. सुकथनकर यांचे अध्यक्षतेखाली तज्ञ सभासदांची एक उपसमिती नेमली होती. या समितीने आपल्या अहवालाद्वारे आदिवासी उपयोजना राबविण्याच्या कार्यप्रणालीत जे आमूलाग्र बदल सुचविले व शिफारशी सुचविल्या, त्या शासनाने स्वीकृत करून त्यानुसार १९९३-९४ पासून राज्याची वार्षिक आदिवासी उपयोजना स्वतंत्रपणे तयार केली जात आहे.

सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता आदिवासी उपयोजना अर्थसंकल्पीय तरतूद

(रु. कोटीत)

अनुक्रमांक	खर्चाचे प्रकार	तरतूद
१. अनिवार्य खर्च	...	१८४.२९७६
२. कार्यक्रमांवरील खर्च—		
(अ) जिल्हा योजना	...	२१५८.७८००
(ब) आदिवासी विकास विभाग—	...	८६९४.२९९५
आस्थापना खर्च	रु. २८२८.०४७३ कोटी	
शैक्षणिक बांधील खर्च	रु. २०७४.३०३० कोटी	
इतर विकास योजना	रु. ३७९१.८६९२ कोटी	
(क) इतर प्रशासकीय विभाग—	...	१८०२.०००५
आस्थापना खर्च	रु. १०९.२२९७ कोटी	
केंद्र योजनांना समरूप राज्य हिस्सा	रु. ९४२.१५५८ कोटी	
इतर राज्य योजना	रु. ७५०.६१५० कोटी	
	(अ+ब+क)	१२६५५.००००
केंद्र पुरस्कृत योजना (Shadow Provision)	...	४४९३.५७८०
● आदिवासी विकास विभाग	रु. ७३०.०००२	
● इतर प्रशासकीय विभाग	रु. ३७६३.५७७८	
	एकूण कार्यक्रम	१७९४८.५७८०
	एकूण आदिवासी विकास (१+२)	१७३३२.८७५६

आदिवासी विकास विभागास सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता अनिवार्य खर्च अंतर्गत रु. १८४.२९७६ कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

आदिवासी घटक कार्यक्रम सन २०२३-२४ करिता नियोजन विभागाने रु. १२६५५.०० कोटी नियतव्यय उपलब्ध करून दिलेला आहे. सदर नियतव्ययाचे वाटप करण्यासाठी मा. मंत्री (आदिवासी विकास) यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या राज्यस्तरीय बैठकीनुसार जिल्हा वार्षिक आदिवासी घटक कार्यक्रमासाठी रु. २१५८.७८ कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली असून राज्यस्तरीय आदिवासी घटक कार्यक्रमासाठी रु. १०४९६.२२ कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे. राज्यस्तरीय योजनेतर्गत आदिवासी विकास विभागाकरिता रु. ८६९४.२२ कोटी तर इतर प्रशासकीय विभागांकरिता रु. १८०२.०० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आली आहे.

याशिवाय रु. ४४९३.५७ कोटी एवढी तरतूद केंद्र पुरस्कृत/केंद्र सहाय्यित योजनांच्या केंद्र हिश्याकरिता (Shadow Provision) अर्थसंकल्पित करण्यात आलेली आहे. यामध्ये आदिवासी विकास विभागाच्या योजनांकरिता रु. ७३०.०० कोटी तर इतर प्रशासकीय विभागांच्या योजनांकरिता रु. ३७६३.५७ कोटी इतकी तरतूद करण्यात आली आहे.

उपरोक्तप्रमाणे आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता कार्यक्रम खर्चाकरिता एकूण रु. १७३३२.८७५६ कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आलेली आहे.

• आदिवासी विकास विभागाच्या योजनांकरिता राज्यस्तरावरून रु. ८६९४.२९९५ कोटी व जिल्हा स्तरावरून रु. ७४०.५५३४ कोटी अशी एकूण रु. ९४३४.७७२९ कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे. यापैकी प्रमुख योजनांना खालीलप्रमाणे तरतूद करण्यात आली आहे—

राज्यस्तर योजना

(रु. कोटीत)

अनुक्रमांक	योजना	लेखाशीर्ष	रक्कम
महसुली योजना—			
१.	शासकीय आश्रमशाळा ...	२२२५ डी ७३४	१८१०.५०
२.	अनुदानित आश्रमशाळा ...	२२२५ एफ १२९	१७५०.००
३.	शबरी आदिवासी घरकुल योजना ...	२२२५ डी २७१	१२००.००
४.	शासकीय वसतीगृहे ...	२२२५ डी ७२५	५४६.६१
५.	नामांकित इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांतील शिक्षण ...	२२२५ सी ९९९	३००.००
६.	खावटी कर्ज वाटप योजना ...	२४२५ १४९३	२७५.००
७.	पंडित दिनदयाळ उपाध्याय स्वयम योजना ...	२२२५ ई ०२४	१२०.००
८.	ग्रामीण रस्ते दुरुस्ती ...	३०५४ २७२२	१००.००
९.	पोस्ट मॅट्रीक शिष्यवृत्ती ...	२२२५ डी ९४१	१००.००
१०.	शिक्षण फी व परीक्षा फी ...	२२२५ एफ ०९४	१००.००
११.	क्षेत्रीय यंत्रणाचे बळकटीकरण ...	२२२५ १३९३	८८.६५
१२.	वैद्यकीय व तत्सम महाविद्यालये फी प्रतिपूर्ती ...	२२२५ ३५२९	७०.००
१३.	अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र वैधता तपासणी समिती ...	२२२५ ४१२२	६८.१४
१४.	ठक्करबाप्पा आदिवासी विकास योजना ...	२२२५ डी ७४३	६६.१७
१५.	शबरी आदिवासी विकास महामंडळास आर्थिक सहाय्य ...	२४२५ १३५९	५२.५०
१६.	योजनांची विविध माध्यमांमार्फत माहिती व प्रसिद्धी... ..	२२२५ ४११३	५१.००
१७.	लोकसेवा आयोग स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण ...	२२२५ डी ३८७	५०.००
१८.	आदिवासी विकास महामंडळ यांस सहाय्य ...	२४२५ ०८५३	४१.००
१९.	केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प ...	२२२५ १७०४	४०.००
२०.	आदिम जमाती विकास ...	२२२५ सी ८८५	२५.००
२१.	सैनिकी शाळा तुकडीला सहाय्य ...	२२०२ एच ९७३	१३.३३
२२.	कौशल्य विकास योजना ...	२२२५ डी २६२	१०.००
२३.	परदेशी शिक्षणाकरिता शिष्यवृत्ती ...	२२२५ ४०९८	१०.००
२४.	आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेस सहाय्यक अनुदान ...	२२२५ २६५८	१०.००
२५.	कार्यालयीन इमारत दुरुस्ती ...	२०५९ ४५६७	५.००
२६.	पोलीस/सैन्यदल भरतीपूर्व प्रशिक्षण ...	२२३० ०७५५	५.००
२७.	ई-गव्हर्नन्स प्रकल्प अंमलबजावणी ...	२२५१ ०८४८	३.५०
२८.	गुणवत्ता वाढविण्यासाठी विशेष शिकवणी ...	२२२५ ४०८९	०.५०

अ.क्र.

योजना

लेखा शीर्ष

रक्कम

भांडवली योजना—

१.	रस्ते विकास ...	५०५४ ५११७	१०००.००
२.	शासकीय आश्रमशाळा बांधकाम ... (४३०.०० + १००.००)	४२२५ ११०९ ४२२५ १११८	५३०.००
३.	शासकीय वसतीगृहे बांधकाम ... (४०.०० + ६५.००)	४२२५ १०८३ ४२२५ १०९२	१०५.००
४.	समाज मंदिर बांधकाम ...	४२२५ ११५४	५०.००
५.	इंग्रजी माध्यमाच्या आश्रमशाळा बांधकाम ...	४२२५ ०५३२	२५.००
६.	कार्यालयीन बांधकाम ...	४०५९ ०२३३	२०.००
७.	इमारत बांधकामासाठी भूसंपादन ...	४२२५ ०१३१	१०.००

अ.क्र.	योजना	रक्कम
जिल्हास्तरीय योजना—		
१.	सुवर्णमहोत्सवी पूर्व माध्यमिक शिष्यवृत्ती	१७९.३५
२.	आश्रमशाळा इमारत दुरुस्ती	८७.८५
३.	ठक्करबाप्पा (प्रलंबित दायित्व)	५२.३३
४.	नाविन्यपूर्ण योजना	४०.९७
५.	समाज मंदिर बांधकाम	३२.००
६.	वसतीगृह दुरुस्ती	३०.६२
७.	पारधी समाजाच्या विकासाकरिता विविध योजना	२२.७१
८.	स्वाभिमान सबलीकरण योजना	८.४७
९.	आश्रमशाळांमार्फत क्रीडा स्पर्धा	३.७९
१०.	कन्यादान योजना	१.१२

आदिवासी उपयोजनेसाठी विशेष केंद्रीय सहाय्य (Special Central Assistance to Tribal Sub Plan)

आदिवासी क्षेत्राच्या पायाभूत विकासासाठी राबविण्यात येणाऱ्या योजनांना पूरक निधी म्हणून केंद्र शासनाकडून दरवर्षी महाराष्ट्र शासनास विशेष केंद्रीय सहाय्य प्राप्त होते. १० व्या पंचवार्षिक योजनेच्या कालावधीपासून केंद्र शासनाकडून मिळालेले विशेष केंद्रीय सहाय्य व झालेला खर्च पुढीलप्रमाणे आहे:-

(रु. लाखात)

वर्ष	मंजूर रक्कम	खर्च झालेली रक्कम
२०१३-२०१४	७७२८.००	७७२८.००
२०१४-२०१५	११७२६.१८	११७२६.१८
२०१५-२०१६	१२५१४.९१	१२५१४.९१
२०१६-२०१७	९५४७.००	९५४७.००
२०१७-२०१८	१३७६०.३८	१३७६०.३८
२०१८-२०१९	१३८०२.५७	७६९५.१४ (प्रत्यक्ष खर्च)
२०१९-२०२०	११९२९.७९	५५१८.९३ (प्रत्यक्ष खर्च)
२०२०-२०२१	—	—
२०२१-२०२२	—	—

एखाद्या वर्षी मंजूर करण्यात आलेला निधी पूर्णपणे खर्च न झाल्यास त्यापैकी उर्वरित निधी पुढील वर्षी वापरण्यात येतो.

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद क्र. २७५ (१) अनुसार प्राप्त होणारे केंद्रीय सहाय्य

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) मधील तरतुदीनुसार दरवर्षी केंद्र शासनाकडून विशेष सहाय्य प्राप्त होते. आदिवासी क्षेत्राच्या पायाभूत विकासाच्या योजनांवर खर्च करण्यात येतो. केंद्र शासनाकडून १० व्या पंचवार्षिक योजनेपासून महाराष्ट्र शासनास वेळोवेळी प्राप्त झालेल्या केंद्रीय सहाय्यातून पुढीलप्रमाणे खर्च करण्यात आला आहे.

(रु. लाखात)

वर्ष	मंजूर रक्कम	खर्च झालेली रक्कम
२०१३-२०१४	१२४८९.००	१२४८९.००
२०१४-२०१५	११७०१.३०	११७०१.३०
२०१५-२०१६	१३३७४.००	१३३७४.००
२०१६-२०१७	११५३६.५३	११५३६.५३
२०१७-२०१८	१२८६२.२४	१२८६२.२४
२०१८-२०१९	१७०१५.९१	९३१९.४८ (प्रत्यक्ष खर्च)
२०१९-२०२०	२३१३६.७०	८१३३.९८ (प्रत्यक्ष खर्च)
२०२०-२०२१	४५७३.००	—
२०२१-२०२२	—	—

आदिवासी क्षेत्रातील प्रशासकीय यंत्रणा बळकट करण्याच्या दृष्टीनेही हा निधी वापरता येतो.

आदिम जमातीच्या विकासाच्या योजना

आदिम जमातीच्या विकासाच्या विविध योजना राबविण्यात येत असून त्यासाठी केंद्र शासनाकडून दरवर्षी निधी प्राप्त होतो. १० व्या पंचवार्षिक योजनेच्या कालावधीपासून केंद्र शासनाकडून मिळालेले यासंबंधीत केंद्रीय अर्थसहाय्य व झालेला खर्च पुढीलप्रमाणे आहे:— (रु. लाखात)

वर्ष	मंजूर रक्कम	खर्च झालेली रक्कम
२०१२-२०१३	...	...
२०१३-२०१४	२६१०.००	२६१०.००
२०१४-२०१५	१९००.००	१९००.००
२०१५-२०१६	...	...
२०१६-२०१७	२०७७.००	१९००.००
२०१७-२०१८	१२२६.२५	१४०३.२५
२०१८-२०१९	१२३०.२६	१२३०.२६
२०१९-२०२०	२५१०.००	९७८.६७ (प्रत्यक्ष खर्च)
२०२०-२०२१	१४१२.००	३२७.०६
२०२१-२०२२	...	...

विभागाच्या महत्वाच्या योजनांची संक्षिप्त माहिती

(१) शासकीय आश्रमशाळा समूह :-

सदर योजनेतर्गत आदिवासी मुलांना निवासी शिक्षण, भोजन, बेडींग साहित्य तसेच इतर आवश्यक शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातात. सन २०१७-२०१८ पासून विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक साहित्य तसेच साधन सामग्री खरेदीकरीता आवश्यक रक्कम विद्यार्थ्यांच्या थेट बँक खात्यात जमा करण्याचा निर्णय घेण्यात आलेला आहे. सद्यःस्थितीत विभागाच्या अधिनस्त ४९९ शासकीय आश्रमशाळांमध्ये सुमारे १.९७ लाख विद्यार्थी शिक्षण घेत आहे. सन २०२३-२४ या वर्षात सदर योजनेकरिता रु. १८१०.५० कोटी ची तरतूद करण्यात आली आहे.

(२) अनुदानित आश्रमशाळा :-

महाराष्ट्र राज्यात आदिवासी विकास विभागामार्फत एकूण ५५६ अनुदानित आश्रमशाळा मंजूर असून त्यापैकी ६४ प्राथमिक अनुदानित आश्रमशाळा व ४९२ माध्यमिक अनुदानित आश्रमशाळा स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविल्या जातात. सदर ४९२ माध्यमिक आश्रमशाळांपैकी १५५ आश्रमशाळांमध्ये कनिष्ठ महाविद्यालये चालविण्यात येतात. सद्यःस्थितीत सुरु असलेल्या ५४१ अनुदानित आश्रमशाळांमधील एकूण विद्यार्थी संख्या २.४१ लाख इतकी आहे. अनुदानित आश्रमशाळांना वेतन अनुदान, परिरक्षण अनुदान, आकस्मिक खर्च अनुदान मंजूर करण्यात येते. सन २०२३-२४ साठी या योजनेकरिता रु. १७५०.०० कोटी ची तरतूद करण्यात आली आहे.

(३) अनुसूचित जमातीच्या मुला-मुलींसाठी शासकीय वसतिगृह :-

आदिवासी विद्यार्थ्यांना गाव, तालुका, जिल्हा व विभागाच्या ठिकाणी माध्यमिक व महाविद्यालयीन शिक्षण घेण्यास प्रोत्साहन मिळावे म्हणून शासकीय वसतिगृह सुरु करण्यात आली आहेत. राज्यात ४८७ शासकीय वसतिगृहे कार्यरत असून त्यामध्ये एकूण ४८९३३ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आलेला आहे. सदर वसतिगृहांमध्ये विद्यार्थ्यांना मोफत भोजन, निवास व आवश्यक शैक्षणिक साहित्य पुरवण्यात येते. सन २०१७-१८ पासून बेडींग साहित्य, वह्या, पुस्तके, शैक्षणिक साहित्य इत्यादी उपलब्ध करून घेण्याकरिता विद्यार्थ्यांच्या बँक खात्यावर थेट निधी जमा करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला असून सन २०१८-१९ पासून महानगर, विभागीय आणि जिल्हास्तरावरील शासकीय वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांना आहाराकरिता थेट लाभ हस्तांतर (DBT) योजनेद्वारे लाभ देण्याचा निर्णय घेण्यात आलेला आहे. सन २०२३-२४ साठी या योजनेकरिता रु. ५४६.६१ कोटी ची तरतूद करण्यात आली आहे.

(४) नामांकित निवासी शाळेत अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना शिक्षण देणे :-

अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना नामांकित शाळेमध्ये इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण देणे या उद्देशाने सदर योजना सुरु करण्यात आली असून नामांकित शाळेमार्फत विद्यार्थ्यांना पुरविण्यात येत असलेल्या शैक्षणिक व निवासी सुविधांचा खर्च शासनामार्फत करण्यात येतो. सदर योजनेतर्गत आजतागायत एकूण १५७ नामांकित शाळांमध्ये ४६२२६ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. सदर योजनेतर्गत शाळांची निवड व त्यांचा दर्जा निश्चित करून दर्जानुसार थेट शाळांना निधी वितरीत करण्याची ऑनलाईन संगणक प्रणाली विकसित करण्यात आली आहे. सन २०२३-२४ साठी या योजनेकरिता रु. ३००.०० कोटी ची तरतूद करण्यात आली आहे.

(५) पंडित दीनदयाल उपाध्याय स्वयं योजना :-

अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी दिनांक १५ ऑक्टोबर, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये “ पंडित दीनदयाल उपाध्याय स्वयं योजना ” सुरु केली आहे. सदर योजनेतर्गत वसतिगृहात प्रवेश न मिळालेल्या अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी भोजन, निवास व इतर शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून घेण्यासाठी थेट लाभ हस्तांतरण प्रक्रियेनुसार पात्र विद्यार्थ्यांच्या आधार संलग्न असलेल्या बँक खात्यामध्ये रक्कम वितरीत करण्यात येत आहे.

सन २०१७-१८ पर्यंत सदर योजनेतर्गत महानगर, विभाग स्तर व जिल्हा स्तर या ठिकाणी कार्यरत शैक्षणिक संस्थांमधील विद्यार्थ्यांना सदर योजनेतर्गत लाभ देण्यात येत होता. शासन निर्णय, दिनांक २७ नोव्हेंबर २०१८ अन्वये सन २०१८-१९ पासून तालुका स्तरावरील कार्यरत शैक्षणिक संस्थांमधील विद्यार्थ्यांना देखील योजनेचा लाभ देण्याची सुरुवात करण्यात आलेली आहे. सदर योजनेकरिता सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. १२०.०० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

(६) पेसा ५ टक्के अबंध निधी योजना :- (जिल्हा योजनेकरिता उपशीर्ष - TL- १७००१३)

सन २०१५-१६ या वर्षापासून राज्यातील अनुसूचित क्षेत्रातील ग्रामपंचायतींना आदिवासी उपयोजनेतर्गत ५ टक्के अबंध निधी योजना सुरु करण्यात आली आहे. सदर योजनेकरिता सन २०२३-२४ करिता रु. २७१.५० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

(७) शबरी घरकूल योजना :-

राज्यातील बेघर तसेच कुडा-मातीची घरे असणाऱ्या आदिवासींना घरे उपलब्ध करून देण्यासाठी दिनांक २८-३-२०१३ च्या शासन निर्णयान्वये शबरी आदिवासी घरकूल योजना सुरु करण्यात आली आहे. शबरी आदिवासी घरकूल योजनेतर्गत ग्रामीण भागाकरिता शौचालय बांधकामासह प्रति घरकूल रुपये १३२००० (सर्वसाधारण क्षेत्राकरिता) व रु. १४२००० (नक्षलग्रस्त व डोंगराळ क्षेत्राकरिता) अनुदान देण्यात येते. सन २०२२-२३ या आर्थिक वर्षाकरिता ९३२८८ इतके उद्दिष्ट देण्यात आले आहे. सदर योजनेकरिता सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. १२००.०० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

(८) ठक्कर बाप्पा आदिवासी वस्ती सुधारणा :-

राज्यातील नागरी व ग्रामीण क्षेत्रातील अनुसूचित जमाती घटकांच्या वस्त्यांना/गावांना पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी ठक्कर बाप्पा आदिवासी वस्ती सुधारणा योजना सन २००४-०५ या वर्षापासून राबविण्यात येत आहे. त्यामध्ये वेळोवेळी कालानुरूप आवश्यक बदल करण्यात आले आहेत. शासनाने सन २०२२-२३ पासून राज्यातील अनुसूचित जमाती घटकांच्या वस्ती/गावांचा विकास करण्याबाबत सूचविण्यात येणाऱ्या कामांना शासन स्तरावरून व जिल्हास्तरावरून मान्यता देऊन राज्य व जिल्हास्तरावरून योजना राबविण्याचा व योजनेतर्गत घ्यावयाची कामे, अंमलबजावणी यंत्रणा व इतर निकष सुधारित करण्याचा निर्णय दिनांक ०३-०२-२०२३ च्या शासन निर्णयान्वये घेण्यात आला आहे. सदर योजनेकरिता सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. ११८.५० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

(९) न्युक्लिअस बजेट :-

ज्या योजना आदिवासी विकास किंवा कल्याणाच्या दृष्टीने स्थलकालानुरूप आवश्यक आहेत आणि त्या योजनांचा समावेश अर्थसंकल्पात नाही अशा अभिनव स्वरूपाच्या स्थानिक महत्त्वाच्या योजना, तांत्रिक औपचारिकतेमुळे दीर्घ कालावधीकरिता अडकून न पडता स्थानिक पातळीवर तातडीने आणि प्रभावीपणे कार्यान्वित करून त्यांचा लाभ गरजू आदिवासींना प्रत्यक्ष मिळवून देणे हा योजनेचा गाभा आहे. तथापि, या योजनेमध्ये लाभार्थींना कर्ज देणे अपेक्षित नाही. न्युक्लिअस बजेट योजनेतर्गत प्रत्येक आदिवासी व्यक्तीस/कुटुंबास लाभाची आर्थिक मर्यादा रु. ५०,००० आहे. या योजनेतर्गत २ किंवा ३ किंवा त्यापेक्षा अधिक आदिवासी लाभार्थी एकत्र आले तर सामूहिक प्रकल्प/कार्यक्रम सुद्धा मंजूर करता येतात व अशा प्रकल्पात एकूण कमाल मर्यादा रु. ७,५०,००० आहेत. सन २०२३-२४ साठी सदर योजनेकरिता एकूण रु. ४०.०० कोटी तरतूद करण्यात आली आहे.

(१०) एकलव्य मॉडेल रेसिडेंशियल स्कूल (EMRS) :-

अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना दर्जेदार शिक्षण देणे, विद्यार्थी अष्टपैलू व्हावेत म्हणून शिक्षणाव्यतिरिक्त खेळ, सांस्कृतिक कार्यक्रम, व्यावसायिक प्रशिक्षण व विशेष पाठ्येतर शिक्षण देणे यासाठी केंद्र शासनमार्फत नवोदय विद्यालयाच्या धर्तीवर आदिवासी विद्यार्थ्यांसाठी राज्यस्तरावरील महाराष्ट्र ट्रायबल पब्लिक स्कूल सोसायटी मार्फत एकलव्य मॉडेल रेसिडेंशियल स्कूल सुरु केले आहेत. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) अंतर्गत वितरित होणाऱ्या अनुदानातून महाराष्ट्र राज्यात इंग्रजी माध्यमाच्या (CBSE) ३९ एकलव्य मॉडेल रेसिडेंशियल स्कूल मंजूर झालेल्या आहेत. यापैकी ३७ एकलव्य मॉडेल रेसिडेंशियल स्कूल सुरु करण्यात आल्या आहेत. यामध्ये ८०४८ विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. यासाठी केंद्र शासनाकडून प्रति विद्यार्थी प्रति वार्षिक रुपये ६२,५०० प्रमाणे विद्यार्थी पटसंख्येनुसार अनुदान प्राप्त होते. सन २०१८-२०१९ पासून रु. १०९००० अनुदान अनुज्ञेय झाले आहे. सद्यःस्थितीत १२ शाळांकरिता इमारत बांधकाम पूर्ण झाले असून उर्वरित २१ शाळांचे बांधकाम विविध टप्प्यांवर प्रगतीप्रथावर आहे.

(११) भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना :-

अनुसूचित क्षेत्रात कमी वजनाची बालके जन्मास येणे, कुपोषण इत्यादींवर मात करणे तसेच महिला व बालकांच्या पोषणामध्ये वाढ करण्यासाठी शासनाद्वारे गरोदर स्त्रिया, स्तनदा माता आणि ७ महिने ते ६ वर्षे वयोगटातील बालकांसाठी भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना दिनांक १८ नोव्हेंबर २०१५ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सुरु केलेली आहे. या योजनेची व्याप्ती आता वाढविण्यात आली असून याद्वारे गरोदर स्त्रिया व स्तनदा माता यांना आठवड्यातून ६ दिवस एक वेळ चौरस आहार देण्यात येत असून सन २०२३-२०२४ साठी या योजनेकरिता रु. २२८.२० कोटी ची तरतूद करण्यात आली आहे.

आदिवासी विकास विभागाच्या अधिनस्त महत्त्वाच्या विकास क्षेत्रासाठी सन २०२३-२४ करिता करण्यात आलेल्या तरतूदी—

- आदिवासी विकास विभागामार्फत ४९९ शासकीय आश्रमशाळा, ५५६ अनुदानित आश्रमशाळा, १५७ नामांकित शाळा, ४८७ शासकीय वसतीगृहे, स्वयं योजनेतर्गत अर्थसहाय्य, तसेच सैनिकी शाळा तुकडीला अर्थसहाय्य असे शैक्षणिक उपक्रम राबविण्यात येतात. अशा शैक्षणिक उपक्रमांकरिता रु. ४२४०.४४ कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- आदिवासी विकास विभागाच्या जात प्रमाणपत्र वैधता तपासणी समिती, क्षेत्रीय यंत्रणांचे बळकटीकरण, आदिवासी विकास महामंडळ सहाय्य, शबरी आदिवासी विकास महामंडळ सहाय्य या अंतर्गत क्षेत्रीय कार्यालयांच्या आस्थापनाविषयक बाबीकरिता रु. २५०.२९ कोटी एवढी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- विद्यार्थ्यांची शिष्यवृत्ती, परिक्षा फी व शिक्षण शुल्क इ. बाबींकरिता रु. ४५९.३५ कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

- आदिवासी विकास विभागामार्फत लोकसेवा आयोग स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण, गुणवत्ता वाढविण्यासाठी विशेष शिकवणी, पोलीस/सैन्यदल भरतीपूर्व प्रशिक्षण अशा प्रशिक्षण कार्यक्रमांकरिता रु. ५५.५० कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- आश्रमशाळा बांधकाम/वसतीगृह बांधकाम/इंग्रजी माध्यमाच्या आश्रमशाळा बांधकाम/भूमिसंपादन/कार्यालयीन इमारत बांधकाम/समाज मंदिर बांधकाम अशा इमारत बांधकामविषयक योजनांकरिता रु. ७६२.०० कोटी एवढी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- पेसा क्षेत्रातील ग्रामपंचायतींना ५ टक्के अबंध निधी अर्थसहाय्य याकरिता रु. २७१.५० कोटीची तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे. टक्कर बाप्पा आदिवासी वस्ती सुधारणा योजनेतर्गत रु. ११८.५० कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे. अशा रीतीने ग्रामपंचायत/गावपाडे स्तरावरील मूलभूत सुविधा कामांकरिता सन २०२३-२४ या वर्षात रु. ३९०.०० कोटी इतकी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- आदिवासी लाभार्थ्यांच्या घरकुलासाठी पंतप्रधान आवास योजनेखाली घरकूल योजनेसाठी राज्य हिश्यासाठी रु. २७५.०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे. तसेच पंतप्रधान आवास योजनेतर्गत निकषात न बसणारे लाभार्थी घरकुलापासून वंचित राहू नये म्हणून शबरी घरकूल योजनेतर्गत लाभ देण्यासाठी रु. १२००.०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे. अशी एकूण आदिवासी लाभार्थ्यांच्या घरकुलासाठी एकूण रु. १४७५.०० कोटी एवढी भरीव तरतूद राज्य नियतव्ययामधून अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.
- स्थानिक गरजेस अनुरूप आवश्यक योजना राबविण्यासाठी केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प योजनेसाठी रु. ४०.०० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित असून कौशल्य विकास कार्यक्रमाकरिता रु. १०.०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे.
- आदिम जमाती विकास योजनेतर्गत रु. २५.०० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित आहे.
- रस्ते व पूल विकास शिर्षासाठी राज्यस्तरावरून नवीन रस्त्यांसाठी रु. १०००.०० कोटी तर रस्ते सुधारणा व दुरुस्तीसाठी रु. १००.०० कोटी अशी एकूण रु. ११००.०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे. याशिवाय जिल्हास्तरावरून रु. २१६.५० कोटी एवढी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे. अशी एकूण रस्ते विकास क्षेत्रासाठी रु. १३१६.५० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत अनुसूचित जमातीच्या लाभार्थ्यांकरिता इतर प्रशासकीय विभागाच्या प्रमुख योजनांना खालीलप्रमाणे तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

(रु. कोटीमध्ये)					
राज्यस्तरीय योजना	रक्कम	जिल्हास्तरीय योजना	रक्कम		
१	२	३	४		
ग्रामविकास विभाग - रु. ७५७.८५ कोटी-					
पेसा ग्रामपंचायतींना ५ टक्के अबंध निधी	...	२.५०	पेसा ग्रामपंचायतींना ५ टक्के अबंध निधी	...	२७१.५०
ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान	...	२२.००	सुवर्ण महोत्सवी पूर्व माध्यमिक शिष्यवृत्ती योजना	...	१७९.३५
प्रधानमंत्री आवास योजना (राज्य हिस्सा)	...	२७५.००	यात्रास्थळांचा विकास	...	७.५०
एकूण	...	२९९.५०	...	...	४५८.३५
सार्वजनिक आरोग्य विभाग - रु. ४४०.२६ कोटी-					
महात्मा ज्योतिबा फुले जनआरोग्य योजना	...	७०.००	प्राथमिक आरोग्य केंद्र दर्जा वाढ	...	७०.१७
राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान (राज्य हिस्सा)	...	१००.००	संवेदनशील भागात फिरत्या पथकाद्वारे आरोग्य तपासणी	...	५३.४०
प्रधानमंत्री आयुष्यमान भारत आरोग्य पायाभूत अभियान	...	५.००	शासकीय आरोग्य संस्था (प्राथमिक आरोग्य केंद्र/ उपकेंद्र) बांधकाम/दुरुस्ती.	...	९८.२८
प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना (राज्य हिस्सा)	...	१०.००	...	...	...
प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना (राज्य हिस्सा)	...	२०.००	...	...	...
राष्ट्रीय आयुष अभियान (राज्य हिस्सा)	...	२.००	...	...	...
एकूण	...	२०७.००	...	...	२२१.८५
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग - रु. ३७५.०० कोटी-					
संजय गांधी निराधार अनुदान योजना	...	१२०.००	...	...	...
श्रावणबाळ निवृत्तीवेतन योजना	...	२५०.००	...	...	...
वसतीगृहांना सहायक अनुदान	...	५.००	...	...	...
एकूण	...	३७५.००	...	...	...

(रु. कोटीमध्ये)

राज्यस्तरीय योजना १	रक्कम २	जिल्हास्तरीय योजना ३	रक्कम ४
ऊर्जा विभाग - रु. ३०२.५४ कोटी-			
कृषिपंप ग्राहकांना वीज दरात सवलतीपोटी अनुदान ...	१००.००	वीज वितरण विषयक सुविधा उपलब्ध पुरविणे ...	११२.९३
महाराष्ट्र राज्य विज वितरण कंपनी मर्यादित यांना अनुदान.	५०.००	मेडा संस्था/अपारंपरिक ऊर्जा विकास ...	१९.६०
मुख्यमंत्री सौर कृषी पंप योजना ...	२०.००	...	...
एकूण ...	१७०.००	...	१३२.५३
महिला व बाल विकास विभाग - रु. २६८.८७ कोटी-			
...	...	डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम आहार योजना ...	२२८.२०
...	...	अंगणवाडी बांधकाम ...	३१.८७
...	...	महिला बालकल्याण समिती सहाय्य ...	७.२९
...	...	ग्राम बाल विकास केंद्र ...	१.२८
...	...	एकूण ...	२६८.८७
शालेय शिक्षण विभाग - रु. २४८.६२ कोटी-			
आदिवासी क्षेत्रातील माध्यमिक शाळांना अनुदान ...	७५.००	क्रीडा सुविधा उपलब्ध करून देणे ...	२४.३९
उच्च माध्यमिक शाळांना अनुदान ...	४.२२	...	...
सैनिक शाळांना अनुदान ...	२५.००	...	...
समग्र शिक्षा अभियान ...	६०.००	...	...
शालेय पोषण आहार योजना ...	६०.००	...	...
एकूण ...	२२४.२२	...	२४.३९
कृषि विभाग - रु. १७०.१४ कोटी-			
कृषि विद्यापीठांना अनुदान ...	१०.००	बिरसा मुंडा कृषि क्रांती योजना ...	९१.११
केंद्र योजनेतर्गत कृषि उन्नती योजनेतर्गत विविध कार्यक्रमांच्या समरूप राज्य हिश्यांकरिता.	६७.३७	फळ रोपवाटिका ...	०.८०
एकूण ...	७७.३७	...	९१.९१
जलसंधारण व मृद संधारण विभाग - रु. १८०.९० कोटी-			
आदिवासी क्षेत्रातील लघुपाटबंधारे प्रकल्प (१०० ते २५० हे.) ...	७५.००	स्थानिक क्षेत्र लघुपाटबंधारे प्रकल्प (० ते १०० हे.) ...	७०.८७
प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना (राज्य हिस्सा) ...	५.००	मृद संधारण उपयोजना ...	१८.८०
एकूण ...	८०.००	...	८९.६७
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग - रु. ३३९.६८ कोटी-			
राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (राज्य हिस्सा) ...	३००.००	नळाने पाणी पुरवठा ...	१०.५०
स्वच्छ भारत अभियानांतर्गत वैयक्तिक शौचालये बांधणे (राज्य हिस्सा).	५.००	आश्रम शाळांना पाणी पुरवठा ...	१५.४९
...	...	विहिर व कूपनलिका ...	६.९७
एकूण ...	३०५.००	...	३२.९६
वन विभाग - रु. ११४.३८ कोटी-			
दगडी शुष्क बंधारे बांधणे ...	१०.००	दगडी बांध ...	३७.०१
केंद्र पुरस्कृत योजनांचे राज्य हिस्से ...	५.८१	पुनर्वनीकरण ...	९.५८
...	...	रोपवाटिका ...	७.८३
...	...	एकात्मिक जंगल विकास कार्यक्रम ...	१२.९८
...	...	आगीपासून वनांचे संरक्षण ...	१२.६९
...	...	गौणवनोपज विकास ...	६.४१
...	...	औद्योगिक/व्यापारी उपयोगासाठी वनझाडे लागवड ...	१०.५२
एकूण ...	१५.८१	...	९७.०२

(रु. कोटीमध्ये)

राज्यस्तरीय योजना	रक्कम	जिल्हास्तरीय योजना	रक्कम		
१	२	३	४		
कौशल्य विकास विभाग - रु. ६५.२३ कोटी-					
संकल्प योजना (राज्य हिस्सा)	...	१.२५	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था विकास	...	३३.९३
औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांचे बांधकाम	...	५.००	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था बांधकाम	...	८.२६
व्यवसाय शिक्षण फी प्रतिपूर्ती	...	०.२५	व्यावसायिक शिक्षण	...	४.६२
एकूण	...	६.५०		...	४६.८१
नगर विकास विभाग - रु. ६६.७१ कोटी-					
आदिवासी नागरी वस्ती सुधारणा कार्यक्रम	...	३०.००	नगरोत्थान अभियान	...	३४.७१
नगरोत्थान अभियान	...	२.००		...	...
एकूण	...	३२.००		...	३४.७१
पशुसंवर्धन व मत्स्यविकास विभाग - रु. ५९.९१ कोटी-					
स्वयम योजना	...	०.२५	पशुवैद्यकीय संस्था	...	१०.९८
विविध केंद्र पुरस्कृत योजनांचे राज्य हिस्से	...	३.७२	गायी-म्हशी वाटप	...	१२.१७
			शेळ्या-मेंढ्या जनावरे वाटप	...	१०.७८
			कुक्कुट पक्षी वाटप	...	४.८८
			खाद्य/औषध पुरवठा	...	५.८१
			मत्स्यविकास	...	१.८१
एकूण	...	३.९७		...	४६.४३
उद्योग विभाग - रु. ६.१३ कोटी-					
मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम	...	५.००	बीज भांडवलाकरिता अर्थसहाय्य	...	०.२७
			उद्योजकता प्रशिक्षण	...	०.८४
			छोट्या उद्योग धारकांकरिता कर्ज	...	०.०१८
एकूण	...	५.००		...	१.१२८

तक्ता "अ"

आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत प्रशासकीय विभागवार केलेल्या तरतुदी दर्शविणारा तक्ता-२०२३-२०२४

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	इतर प्रशासकीय विभाग	राज्य योजना	जिल्हा योजना	एकूण
१	२	३	४	५
१.	आदिवासी विकास विभाग	८६९४२१.९५	५६१२०.२७	९२५५४२.२२
२.	ग्राम विकास विभाग	२९९५०.०६	४५८३५.२५	७५७८५.३१
३.	सार्वजनिक आरोग्य विभाग	२०७००.०३	२३३२६.९३	४४०२६.९६
४.	शालेय शिक्षण विभाग	२२४२२.९६	२४३९.४७	२४८६२.४३
५.	पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग	३०५००.००	३४६८.६६	३३९६८.६६
६.	उर्जा विभाग	१७०००.०१	१३२५४.००	३०२५४.०१
७.	उद्योग विभाग	५००.०१	११३.५३	६१३.५४
८.	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	३७५००.०१	...	३७५००.०१
९.	कृषि विभाग	७८२३.३०	९१९१.६२	१७०१४.९२
१०.	पशुसंवर्धन व मत्स्य व्यवसाय विभाग	३९७.३०	५५९३.७८	५९९१.०८
११.	मृद व जलसंधारण विभाग	८०००.००	१००९०.१४	१०८९०.१४
१२.	नगर विकास विभाग	३२००.००	३४७१.००	६६७१.००
१३.	वन विभाग	१५८१.१९	९८५७.३३	११४३८.५२
१४.	परिवहन विभाग	०.०१	...	०.०१
१५.	जलसंपदा विभाग	०.०७	...	०.०७
१६.	कौशल्य विकास विभाग	६२५.०८	५८९८.०४	६५२३.१२
१७.	महिला व बाल विकास विभाग	०.०१	२६८८७.८१	२६८८७.८२
१८.	सहकार विभाग	०.०१	३१०.१७	३१०.१८
१९.	वैद्यकीय शिक्षण	...	२०.००	२०.००
एकूण आदिवासी उपयोजना (राज्यस्तर)		१०४९६२२.००	२१५८७८.००	१२६५५००.००

तक्ता “ब”

आदिवासी घटक कार्यक्रमांतर्गत जिल्हानिहाय केलेल्या तरतुदी दर्शविणारा तक्ता—२०२३-२०२४

(रुपये हजारांत)

अ.क्र.	जिल्हा/लेखाशीर्ष	प्रत्यक्ष खर्च सन २०२१-२०२२	अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२२-२०२३	सुधारित अंदाज सन २०२२-२०२३	अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२३-२०२४
१	२	३	४	५	६
१.	अहमदनगर				
	२२२५E१९६ (महसुली)	४०४९२९	४३३५१९	४३३५१९	४१४८१४
	४२२५ १३४१ (भांडवली)	५३७९०	९१४४४	९१४४४	११४७६०
	६२२५ ०८१२ (कर्जे)	२००	२००	२००	४२६
	एकूण अहमदनगर	४५८९१९	५२५१६३	५२५१६३	५३००००
२.	अकोला				
	२२२५E३६५ (महसुली)	१०४१५७	१०१४५४	१०१४५४	९९७०८
	४२२५ १५१२ (भांडवली)	१६६००	२३२५५	२३२५५	२५१५१
	६२२५ ०९८४ (कर्जे)	...	२००	२००	५०
	एकूण अकोला	१२०७५७	१२४९०९	१२४९०९	१२४९०९
३.	अमरावती				
	२२२५E३५६ (महसुली)	७०९२५७	८३०४७९	८३०४७९	८८४४५०
	४२२५ १५०१ (भांडवली)	१२७२४३	१३४७७८	१३४७७८	१५१२०८
	६२२५ ०९७५ (कर्जे)	१२०	२६०	२६०	२६०
	एकूण अमरावती	८३६६२०	९६५५१७	९६५५१७	१०३५९१८
४.	औरंगाबाद				
	२२२५E२११ (महसुली)	७६६३२	५८१३५	५८१३५	६३१३६
	४२२५ १३६१ (भांडवली)	...	२१००१	२१००१	२८०००
	६२२५ ०८३२ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण औरंगाबाद	७६६३२	७९१३६	७९१३६	९११३६
५.	बीड				
	२२२५E२५८ (महसुली)	१७४७१	११०६६	११०६६	१९९४४
	४२२५ १४०३ (भांडवली)	...	६९९६	६९९६	१८११८
	६२२५ ०८७७ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण बीड	१७४७१	१८०६२	१८०६२	३८०६२
६.	भंडारा				
	२२२५E३११ (महसुली)	७८२१३	९३०१३	९३०१३	९६८७३
	४२२५ १४६८ (भांडवली)	५०००	८०२६	८०२६	९१६६
	६२२५ ०९३९ (कर्जे)	१५०	१५०	१५०	१५०
	एकूण भंडारा	८३३६३	१०११८९	१०११८९	१०६१८९
७.	बुलढाणा				
	२२२५E३८३ (महसुली)	१२७२७५	८६५०२	८६५०२	१०४०८०
	४२२५ १५३९ (भांडवली)	१४७०१	६०११८	६०११८	४२५००
	६२२५ १००४ (कर्जे)	२५	५०	५०	९०
	एकूण बुलढाणा	१४२००१	१४६६७०	१४६६७०	१४६६७०

तक्ता "ब"-(चालू)

(रुपये हजारोंत)

१	२	३	४	५	६	
८.	चंद्रपुर					
	२२२५E३२९ (महसुली)	...	७१४४११	८००५६४	८००५६४	८५४८२५
	४२२५ १४७७ (भांडवली)	...	१०८७७६	१४९५१९	१४९५१९	११५२५८
	६२२५ ०९४८ (कर्जे)	...	२००	२००	२००	२००
	एकूण चंद्रपुर	...	८२३३८७	९५०२८३	९५०२८३	९७०२८३
९.	धुळे					
	२२२५E१७८ (महसुली)	...	९२३९४८	१०४१०९२	१०४१०९२	१०७९७५३
	४२२५ १३२३ (भांडवली)	...	१०५०९२	१४१४४४	१४१४४४	१२००९७
	६२२५ ०७९७ (कर्जे)	...	३५०	३००	३००	१५०
	एकूण धुळे	...	१०२९३९०	११८२८३६	११८२८३६	१२०००००
१०.	गडचिरोली					
	२२२५E३३८ (महसुली)	...	११३४८०१	१४२३७६३	१४२३७६३	१५०५८८९
	४२२५ १४८६ (भांडवली)	...	३१७२८२	३१७३७६	३१७३७६	३४०३५०
	६२२५ ०९५७ (कर्जे)	...	१३०	१३०	१३०	१३०
	एकूण गडचिरोली	...	१४५२२१३	१७४१२६९	१७४१२६९	१८४६३६९
११.	गोंदिया					
	२२२५E३४७ (महसुली)	...	३९३१३४	४१०६९८	४१०६९८	४२२६६१
	४२२५ १४९५ (भांडवली)	...	६६५३५	७९०९२	७९०९२	७७१३९
	६२२५ ०९६६ (कर्जे)	...	३००	२००	२००	२००
	एकूण गोंदिया	...	४५९९६९	४८९९९०	४८९९९०	५०००००
१२.	हिंगोली					
	२२२५E२८५ (महसुली)	...	१५२१३८	१५२१७१	१५२१७१	१५२१७१
	४२२५ १४३२ (भांडवली)	...	२८६३५	३५०००	३५०००	३५०००
	६२२५ ०९०१ (कर्जे)	...	१००	...	...	...
	एकूण हिंगोली	...	१८०८७३	१८७१७१	१८७१७१	१८७१७१
१३.	जळगाव					
	२२२५E१८७ (महसुली)	...	३८५६२४	५०१०६७	५०१०६७	४८४६३२
	४२२५ १३३२ (भांडवली)	...	५६३६८	५७९०४	५७९०४	७४४३९
	६२२५ ०८०३ (कर्जे)	...	२००	२००	२००	१००
	एकूण जळगाव	...	४४२१९२	५५९१७१	५५९१७१	५५९१७१
१४.	जालना					
	२२२५E२२२ (महसुली)	...	२२५५४	२३३२९	२३३२९	२३३२९
	४२२५ १३७९ (भांडवली)	...	...	...	...	...
	६२२५ ०८४१ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण जालना	...	२२५५४	२३३२९	२३३२९	२३३२९

तक्ता "ब"-(चालू)

(रुपये हजारान्त)

१	२	३	४	५	६	
१५.	कोल्हापूर					
	२२२५E१५१ (महसुली)	...	९००	९६७४	९६७४	८१७२
	४२२५ १३०५ (भांडवली)	...	३००१	६९९९	६९९९	८५०१
	६२२५ ०७७९ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण कोल्हापूर	...	३९०१	१६६७३	१६६७३	१६६७३
१६.	लातूर					
	२२२५E२६७ (महसुली)	...	३०७२१	३१७३३	३१७३३	३१७३२
	४२२५ १४१२ (भांडवली)	...	...	...	...	...
	६२२५ ०८८६ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण लातूर	...	३०७२१	३१७३३	३१७३३	३१७३२
१७.	नागपूर					
	२२२५E२९४ (महसुली)	...	३६१८८४	४०७४२५	४०७४२५	४०१७२२
	४२२५ १४४१ (भांडवली)	...	५८९१९	१२९७२४	१२९७२४	१३५४३७
	६२२५ ०९१२ (कर्जे)	...	४००	१५०	१५०	१४०
	एकूण नागपूर	...	४२१२०३	५३७२९९	५३७२९९	५३७२९९
१८.	नांदेड					
	२२२५E२४९ (महसुली)	...	३८३८८०	४६३८३३	४६३८३३	४४८७३८
	४२२५ १३९७ (भांडवली)	...	१०६७५७	१४११९९	१४११९९	१६६३७४
	६२२५ ०८६८ (कर्जे)	...	१६०	१६०	१६०	८०
	एकूण नांदेड	...	४९०७९७	६०५१९२	६०५१९२	६१५१९२
१९.	नंदुरबार					
	२२२५E२०२ (महसुली)	...	२५३३८५४	२९६२२१४	२९६२२१४	२९५८४८४
	४२२५ १३५२ (भांडवली)	...	४०२३९८	५१०६२६	५१०६२६	५४१२१६
	६२२५ ०८२१ (कर्जे)	...	३००	३००	३००	३००
	एकूण नंदुरबार	...	२९३६५५२	३४७३१४०	३४७३१४०	३५०००००
२०.	नाशिक					
	२२२५E१६९ (महसुली)	...	२१५८६३६	२४४८२८७	२४४८२८७	२४३१८१७
	४२२५ १३१४ (भांडवली)	...	३६४७६३	६३२८७५	६३२८७५	६९९३४५
	६२२५ ०७८८ (कर्जे)	...	६०	१००	१००	१००
	एकूण नाशिक	...	२५२३४५९	३०८१२६२	३०८१२६२	३१३१२६२
२१.	उस्मानाबाद					
	२२२५E२७६ (महसुली)	...	१७०८२	१९८९०	१९८९०	१९८९०
	४२२५ १४२१ (भांडवली)	...	२१८०	३	३	३
	६२२५ ०८९५ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण उस्मानाबाद	...	१९२६२	१९८९३	१९८९३	१९८९३

तक्ता "ब"-(चालू)

(रुपये हजारान्त)

१	२	३	४	५	६
२२.	मुंबई शहर				
	२२२५E०५१ (महसुली)	...	५०३	१५००	१५००
	४२२५ १२०७ (भांडवली)	...	...	...	...
	६२२५ ०६७२ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण मुंबई शहर	...	५०३	१५००	१५००
२३.	मुंबई उपनगर				
	२२२५E०६२(महसुली)	...	३९८५६	४२२१६	४२२१६
	४२२५ १२१६ (भांडवली)	...	१०५००	१५५००	१५५००
	६२२५ ०६८१ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण मुंबई उपनगर	...	५०३५६	५७७१६	५७७१६
२४.	पालघर				
	२२२५E४०९ (महसुली)	...	२३४३५९०	२४६७६०६	२४६७६०६
	४२२५ १५५७ (भांडवली)	...	३७९६९४	३९३४०१	३९३४०१
	६२२५ १०२२ (कर्जे)	...	६००	२००	२००
	एकूण पालघर	...	२७२३८८४	२८६१२०७	२८६१२०७
२५.	परभणी				
	२२२५E२३१ (महसुली)	...	२१४०२	२२३६३	२२३६३
	४२२५ १३८८ (भांडवली)	...	...	...	...
	६२२५ ०८५९ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण परभणी	...	२१४०२	२२३६३	२२३६३
२६.	पुणे				
	२२२५E११३ (महसुली)	...	३५६६७६	३७८४०२	३७८४०२
	४२२५ १२६१ (भांडवली)	...	८६८४०	१६२६६८	१६२६६८
	६२२५ ०७३२ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण पुणे	...	४४३५१६	५४१०७०	५४१०७०
२७.	रायगड				
	२२२५E०८९ (महसुली)	...	२७७९९९	३१५७५१	३१५७५१
	४२२५ १२३४ (भांडवली)	...	४९८५३	९४८१३	९४८१३
	६२२५ ०७०५ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण रायगड	...	३२७८५२	४१०५६४	४१०५६४
२८.	रत्नागिरी				
	२२२५E०९८ (महसुली)	...	६८०९	५८३२	५८३२
	४२२५ १२४३ (भांडवली)	...	३९९२	५४१४	५४१४
	६२२५ ०७१४ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण रत्नागिरी	...	१०८०१	११२४६	११२४६
२९.	सांगली				
	२२२५E१३१ (महसुली)	...	१	१०१२०	१०१२०
	४२२५ १२८१ (भांडवली)	...	...	...	...
	६२२५ ०७५२ (कर्जे)	...	...	...	...
	एकूण सांगली	...	१	१०१२०	१०१२०

तक्ता "ब"-(चालू)

(रुपये हजारांत)

१	२	३	४	५	६	
३०.	सातारा					
	२२२५E१२२ (महसुली)	...	७३५३	११९३८	११९३८	९३५६
	४२२५ १२७२ (भांडवली)	...	४००१	४४२०	४४२०	७००२
	६२२५ ०७४१ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण सातारा	...	११३५४	१६३५८	१६३५८	१६३५८
३१.	सिंधूदुर्ग					
	२२२५E१०४ (महसुली)	...	३६८२	३८५१	३८५१	३८५१
	४२२५ १२५२ (भांडवली)	...	...	...	...	...
	६२२५ ०७२३ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण सिंधूदुर्ग	...	३६८२	३८५१	३८५१	३८५१
३२.	सोलापूर					
	२२२५E१४२ (महसुली)	...	३७९७३	३९८२९	३९८२९	४०८२९
	४२२५ १२९९ (भांडवली)	...	३५००	३००१	३००१	२००१
	६२२५ ०७६१ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण सोलापूर	...	४१४७३	४२८३०	४२८३०	४२८३०
३३.	ठाणे					
	२२२५E०७१ (महसुली)	...	५९९९०३	६६५१५६	६६५१५६	७०७७६२
	४२२५ १२२५ (भांडवली)	...	११४८०७	१५९१०४	१५९१०४	१४६४९९
	६२२५ ०६९९ (कर्जे)	...	२००	२०१	२०१	२००
	एकूण ठाणे	...	७०६९१०	८२४४६१	८२४४६१	८५४४६१
३४.	वर्धा					
	२२२५E३०२ (महसुली)	...	१२२८३३	१५१९९२	१५१९९२	१३८१५५
	४२२५ १४५९ (भांडवली)	...	१२४६९	१९४३६	१९४३६	३३२७३
	६२२५ ०९२१ (कर्जे)	...	...	...	...	...
	एकूण वर्धा	...	१३५३०२	१७१४२८	१७१४२८	१७१४२८
३५.	वाशिम					
	२२२५E३९२ (महसुली)	...	९२६७३	७५६९६	७५६९६	८११३६
	४२२५ १५४८ (भांडवली)	...	१०३००	३०७००	३०७००	२५२६०
	६२२५ १०१३ (कर्जे)	...	१०	३०	३०	३०
	एकूण वाशिम	...	१०२९८३	१०६४२६	१०६४२६	१०६४२६
३६.	यवतमाळ					
	२२२५E३७४ (महसुली)	...	८२३०५२	८९०९७४	८९०९७४	९०६४९१
	४२२५ १५२१ (भांडवली)	...	१७०७२४	२३५४४८	२३५४४८	२७००३१
	६२२५ ०९९३ (कर्जे)	...	१५८	२००	२००	१००
	एकूण यवतमाळ	...	९९३९३४	११२६६२२	११२६६२२	११७६६२२
	एकूण आदिवासी जिल्हा वार्षिक कार्यक्रम		१८१४६१८९	२१०६७६४९	२१०६७६४९	२१५८७८००

महालेखापालांच्या लेखापरीक्षण अहवालांना मिळणारा प्रतिसाद

या विभागाच्या अधिपत्याखालील सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक, आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे, ४ अपर आयुक्त कार्यालये व २९ प्रकल्प अधिकाऱ्यांची कार्यालये व त्यांच्या अधिपत्याखालील शासकीय आश्रमशाळा व आदिवासी मुलांच्या/मुलींच्या वसतिगृहाचे लेखापरीक्षण महालेखापाल यांच्या कार्यालयाकडून केले जाते.

प्रलंबित परिच्छेद/निरीक्षण अहवाल निकाली काढण्यासाठी मंत्रालय स्तरावर लेखापरिक्षा समितीच्या बैठका आयोजित करण्यात आल्या आहेत तसेच आयुक्त स्तरावरून अपर आयुक्त निहाय परिच्छेद प्रलंबित असलेल्या कार्यालय प्रमुखांच्या बैठका आयोजित केल्या जातात. अपर आयुक्त निहाय प्रलंबित परिच्छेदांचा निपटारा करण्यासाठी मा. सचिव (आ. वि.) मा. सहसचिव/उपसचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठका घेण्यात आलेल्या आहेत. प्रलंबित परिच्छेदांचे अनुपालन सादर करण्यासाठी संबंधितांकडे पत्राने पाठपुरावा करण्यात येतो तर अपर आयुक्तांकडे होणाऱ्या प्रकल्प अधिकाऱ्यांच्या मासिक बैठकित याबाबतचा गोषवारा घेण्यात येतो. मार्च २०१२ ते ३१-३-२०२३ अखेर प्रलंबित परिच्छेदांची स्थिती खालीलप्रमाणे होती :-

(१) मार्च २०१२ ते ३१ मार्च २०२३

...

७६९

आदिवासी विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक

आदिवासी विकास आयुक्तालय, नाशिक यांच्या मार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांचा सन २०२१-२०२२, २०२२-२०२३ व २०२३-२०२४ मधील आर्थिक तरतूद, खर्च तसेच भौतिक उद्दिष्ट्ये व साध्य दर्शविणारी योजनांनिहाय माहिती खालीलप्रमाणे आहे. (रुपये हजारात)

वर्ष Year	खर्च Expenditure (Rs. in thousands)	लक्ष्य (साध्य) Physical Target	
1	2	3	
१. आश्रमशाळा समूह (कार्यक्रम योजनेतील तरतूद)			
1. Ashram School Complex (TSP+OTSP) Plan			
२०२१-२०२२ (खर्च)		44	प्राथ. आश्रमशाळा
2021-2022	9892444.17	453	माध्य. आश्रमशाळा + १४९ क. महाविद्यालये
२०२२-२०२३ (मूळ तरतूद)		44	प्राथ. आश्रमशाळा
2022-2023	15890004.00	453	माध्य. आश्रमशाळा + १४९ क. महाविद्यालये
२०२३-२०२४ (प्रस्तावित)		44	प्राथ. आश्रमशाळांचे वर्ग
2023-2024	18105000.00	453	माध्य. आश्रमशाळा + १४९ क. महाविद्यालये
२. सेवाभावी संस्थांनी चालविलेल्या आश्रमशाळास अनुदान-(कार्यक्रम खर्च)			
2. Grant-in-aid to Ashram School Run by V. A. (TSP+OTSP) Plan			
२०२१-२०२२ (खर्च)		63	प्राथ. आश्रमशाळा
2021-2022	12428800.76	477	माध्य. आश्रमशाळा + क. महाविद्यालये
२०२२-२०२३ (मूळ तरतूद)		58	प्राथ. आश्रमशाळा
2022-2023	15500000.00	484	माध्य. आश्रमशाळा + क. महाविद्यालये
२०२३-२०२४ (प्रस्तावित)		58	प्राथ. आश्रमशाळा
2023-2024	17500000.00	484	माध्य. आश्रमशाळा + क. महाविद्यालये
३. आदिवासी मुला/मुलींसाठी शासकीय वसतीगृहे उघडणे			
3. Opening and Maintenance of Govt. Hostels for Boys and Girls			
२०२१-२०२२ (खर्च)		...	...
2021-2022	3008981.68	487	वसतिगृह (कार्यक्रम)
२०२२-२०२३ (मूळ तरतूद)		...	...
2022-2023	5142403.00	487	वसतिगृह (कार्यक्रम)
२०२३-२०२४ (प्रस्तावित)		...	...
2023-2024	5466100.00	487	वसतिगृह (कार्यक्रम)
४. सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ आर्थिक सहाय्य (कार्यक्रम खर्च)			
4. Financial Assistance to Tribal Development Corporation Ltd. (Plan)			
२०२१-२०२२ (खर्च)		...	...
2021-2022	321250.00	...	कार्यक्रम
२०२२-२०२३ (मूळ तरतूद)		...	...
2022-2023	340001.00	...	कार्यक्रम
२०२३-२०२४ (प्रस्तावित)		...	...
2023-2024	4100.00	...	कार्यक्रम
५. शबरी आदिवासी वित्त व विकास महामंडळ मर्यादित (कार्यक्रम खर्च)			
5. Shabari Adivasi Finance and Development Corporation Ltd. (Plan)			
२०२१-२०२२		...	...
2021-2022	20000.00	...	कार्यक्रम
२०२२-२०२३		...	...
2022-2023	25001.00	...	कार्यक्रम
२०२३-२०२४ (प्रस्तावित)		...	...
2023-2024	525000.00	...	कार्यक्रम

आदिवासी विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक

प्रस्तावना-

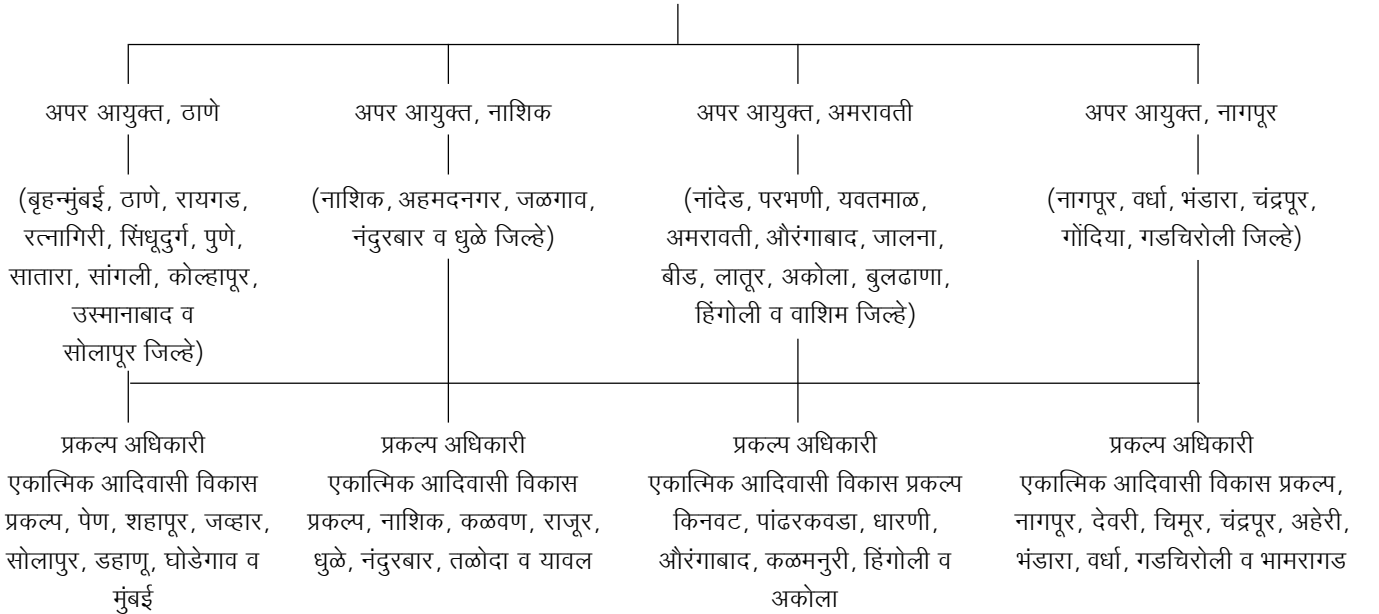
महाराष्ट्र राज्यातील आदिवासींच्या सर्वांगीण विकासासाठी सन १९७२ मध्ये आदिवासी विकास संचालनालयाची स्थापना शासनाने केलेली होती. आदिवासी उपयोजनेची अधिक प्रभावीपणे अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने समाज कल्याण विभागाचे शासनाने विभाजन करून सन १९८३ मध्ये मंत्रालय स्तरावर स्वतंत्र आदिवासी विकास विभागाची स्थापना करण्यात आलेली आहे.

आदिवासींच्या सर्वांगीण विकास योजनांची अधिक परिणामकारक अंमलबजावणी करण्यासाठी तसेच विभागातील असमतोल दूर करून चांगल्या रितीने सुसूत्रता साधण्यासाठी व आदिवासी विकास विभागाचे सर्वतोपरी बळकटीकरण करण्यासाठी शासनाने आदिवासी विकास विभागातील प्रशासकीय यंत्रणेची पुनर्रचना जानेवारी १९९२ मध्ये केलेली आहे. त्यानुसार आयुक्त, आ. वि., म. रा., नाशिक, अपर आयुक्त, आ. वि., नाशिक, ठाणे, अमरावती, नागपूर तसेच ३० प्र. अ., ए. आ. वि. प्र. यांच्या कार्यालयाची निर्मिती करण्यात आली. आदिवासी उपयोजनेतर्गत आदिवासींच्या विकासासाठी शासनाच्या विविध विभागामार्फत तसेच जिल्हा परिषदेच्या यंत्रणेमार्फत विविध विकास योजना राबविल्या जातात. या यंत्रणा एकछत्री प्रशासन व्यवस्थेखाली नसल्याने प्रकल्प यंत्रणेचे बळकटीकरण करण्याचा आणि आदिवासी उपयोजनेविषयक विविध विकास योजना राबविणाऱ्या शासकीय आणि जिल्हा परिषद यंत्रणामधील अधिकाऱ्यांवर प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प यांचे नियंत्रण लागू करण्याच्या दृष्टीने ३० प्रकल्पांपैकी, जव्हार, जि. ठाणे, डहाणू, जि. ठाणे, नाशिक, कळवण, जि. नाशिक, तळोदा जि. नंदुरबार, किनवट, जि. नांदेड, धारणी, जि. अमरावती, पांढरकवडा, जि. यवतमाळ, गडचिरोली, अहेरी, जि. गडचिरोली व भामरागड, जि. गडचिरोली या ११ अती संवेदनशील प्रकल्पांवर प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प म्हणून भारतीय प्रशासनिक सेवेतील आठ व भारतीय वन सेवेतील तीन वरिष्ठ समय श्रेणीतील अधिकारी नियुक्त करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

आदिवासी विकास योजनांची परिणामकारक अंमलबजावणी करण्यासाठी आदिवासी जनतेच्या आर्थिक उन्नतीसाठी आदिवासी विकास महामंडळाची व शबरी आदिवासी वित्त व विकास महामंडळाची स्थापना सुद्धा शासनाने केलेली आहे. तसेच आदिवासींवर सखोल प्रमाणात संशोधन होण्यासाठी व आवश्यक सांख्यिकी माहितीचे संकलन होण्यासाठी आदिवासींच्या सामाजिक व सांस्कृतिक जीवनाचा अभ्यास होण्याचे दृष्टीने त्याचप्रमाणे विभागीय कर्मचाऱ्यांना शास्त्रीय प्रशिक्षणाची सुविधा उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने पुणे येथे आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेची स्थापना देखील शासनाने केलेली आहे.

२०२३-२०२४ चे कार्यक्रम अंदाजपत्रक तयार करताना नवीन पुनर्रचनेतील सर्व विकासात्मक योजनांचा सर्वतोपरी सखोल विचार करून आवश्यक तेथे सांख्यिकी माहितीदर्शक तक्ते व जोडपत्रे जोडण्यात आलेली आहेत.

आयुक्त, आदिवासी विकास

प्रपत्र-१

आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालयातील पदे व पदांची वेतनश्रेणी दर्शविणारा तक्ता

अ. क्र.	पदनाम	सुधारित	वेतनश्रेणी	एकूण पदे
		वेतन मॅट्रीक्समधील वेतन स्तर	रुपये	२०२१-२०२२
१.	सचिव	...	संवर्ग पद	१
२.	सहसचिव/उपसचिव	...	१,१८,५००-२,१४,१००	३
		एस-२७	७८,८००-२,०९,२००	
		एस-२५	६७,७००-२,०८,७००	६
३.	अवर सचिव	...	६७,७००-२,०८,७००	१
४.	अवर सचिव (विधी)	...	६७,७००-२,०८,७००	१
५.	मुख्य अभियंता	...	१,३१,१००-२,१६,६००	१
६.	संचालक	...	१,३१,१००-२,१६,६००	१
७.	सहायक संचालक	...	५६,१००-१,७७,५००	१
८.	सहायक मुख्य अभियंता	...	६७,७००-२,०८,७००	१
९.	उप अभियंता	...	५६,१००-१,७७,५००	२
१०.	कक्ष अधिकारी	...	४७,६००-१,५१,१००	१७
		एस-२०	५६,१००-१,७७,५००	
११.	लेखाधिकारी	...	४४,९००-१,४२,४००	२
१२.	सहायक लेखाधिकारी	...	४१,८००-१,३२,३००	२
१३.	सहायक कक्ष अधिकारी	...	३८,६००-१,२२,८००	३६
१४.	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	...	४१,८००-१,३२,३००	६
१५.	लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	...	३८,६००-१,२२,८००	५
१६.	वरिष्ठ लेखापाल	...	३५,४००-१,१२,४००	४
१७.	लघु टंकलेखक	...	२५,५००-८१,१००	...
१८.	लिपिक टंकलेखक	...	१९,९००-६३,२००	४४
१९.	वाहन चालक	...	१९,९००-६३,२००	२
२०.	शिपाई	...	१५,०००-४७,६००	१३
एकूण ...				१४८

प्रपत्र-२

पर्सनल समरी

	३१-३-२०२१ अखेर एकूण पदे			३१-३-२०२३ अखेर अंदाजित एकूण पदे		
	स्थायी	अस्थायी	एकूण	स्थायी	अस्थायी	एकूण
१. टेक्निकल- राजपत्रित	...	४	४	...	४	४
अराजपत्रित	...	...	...	...	...	...
एकूण	...	४	४	...	४	४
२. नॉन-टेक्निकल- राजपत्रित	२२	५	२७	२२	१४	३६
अराजपत्रित	८४	२४	१०८	८०	२८	१०८
एकूण	१०६	२९	१३५	१०२	४२	१४४
३. एकूण १ व २- राजपत्रित	२२	९	३१	२२	१८	४०
अराजपत्रित	८४	२४	१०८	८०	२८	१०८
एकूण	१०६	३३	१३९	१०२	४६	१४८

(१) आयुक्त, आदिवासी विकास, म.रा., नाशिक कार्यालयातील पदे

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
१.	आयुक्त	संवर्ग पद	१
२.	अपर आयुक्त (मुख्यालय)	एस-२७	१
३.	सह आयुक्त	एस-२५	१
४.	सहसंचालक (अर्थ व लेखा कक्ष)	एस-२५	१
५.	सह आयुक्त (शिक्षण)	एस-२५	१
६.	सह आयुक्त (नियोजन)	एस-२३	१
७.	उपआयुक्त	एस-२३	३
८.	उपसंचालक (लेखापरीक्षण)	एस-२३	१
९.	कार्यकारी अभियंता (बांधकाम)...	एस-२३	१
१०.	उप अभियंता (विद्युत)	एस-२०	१
११.	सहायक आयुक्त	एस-२०	३
१२.	सहायक आयुक्त (शिक्षण)	एस-२०	१
१३.	सहायक प्रकल्प अधिकारी	एस-१५	६
१४.	सहायक प्रकल्प अधिकारी (शिक्षण)	एस-१५	४
१५.	निवडश्रेणी लघुलेखक	एस-१६	१
१६.	लेखा अधिकारी	एस-१६	३
१७.	सहायक लेखा अधिकारी	एस-१५	४
१८.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	एस-१५	१
१९.	कार्यालय अधीक्षक	एस-१४	४
२०.	वरिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी	एस-१४	४
२१.	संशोधन सहायक	एस-१४	१
२२.	वरिष्ठ आदिवासी विकास निरीक्षक	एस-१४	२
२३.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	एस-१४	१
२४.	उपलेखापाल	एस-१३	४
२५.	मुख्य लिपिक	एस-१३	२
२६.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८	९
२७.	कनिष्ठ लिपिक/टंकलेखक	एस-६	२८
२८.	वाहन चालक	एस-६	...
२९.	पप ऑपरेटर	एस-६	...
३०.	नाईक	एस-५	...
३१.	शिपाई	एस-१	...
३२.	पहारेकरी	एस-१	...
३३.	माळी	एस-१	...
३४.	सफाईगार	एस-१	...
एकूण			९०

(२) आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
गट-अ			
१.	आयुक्त	संवर्ग पद	१
२.	सहसंचालक	एस-२५	१
३.	उपसंचालक (एक्षेविका)	एस-२०	१
गट-ब			
४.	संशोधन अधिकारी	एस-१५	३
५.	अधिव्याख्याता	एस-१५	२
६.	प्रशासकीय अधिकारी	एस-१५	१
७.	संग्रहालय अधिकारी	एस-१५	१
८.	लेखा अधिकारी	एस-१६	१
९.	सांख्यिकी अधिकारी	एस-१५	१
गट-क			
१०.	कार्यालय अधीक्षक	एस-१४	१
११.	सांस्कृतिक अधिकारी	एस-१४	१
१२.	संशोधन सहायक	एस-१४	६
१३.	लघुलेखक उच्चश्रेणी	एस-१५	२
१४.	मुख्य लिपिक	एस-१३	१
१५.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८	२
१६.	सांख्यिकी सहायक (वरिष्ठ)	एस-१३	१
१७.	अन्वेषक (वरिष्ठ)	एस-८	४
१८.	लघुटंकलेखक	एस-८	२
१९.	कनिष्ठ लिपिक	एस-६	१
२०.	टंकलेखक	एस-६	१
२१.	लिपिक टंकलेखक	एस-६	१
२२.	सांख्यिकी सहायक (कनिष्ठ)	एस-८	६
२३.	अन्वेषक (कनिष्ठ)	एस-६	४
२४.	कॅमेरामन-कम-प्रोजेक्ट ऑप.	एस-१०	१
२५.	सहाय्यक ग्रंथपाल	एस-७	१
एकूण			४७

(३) अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, ठाणे, नाशिक, नागपूर, अमरावतीसाठी विहित केलेली पदे

अ.क्र.	पदनाम	विभाग	वेतनश्रेणी	स्तर	पदसंख्या				
					नाशिक	ठाणे	अमरावती	नागपूर	एकूण
१.	अपर आयुक्त	...	संवर्ग पद	...	१	...	...	१	२
	अपर आयुक्त	आ.वि.वि. ...	११८५००-२१४१००	एस-२७	...	१	१	...	२
२.	अधीक्षक अभियंता	आ.वि.वि. ...	७८८००-२०९२००	एस-२५	१	...	...	१	२
३.	उपआयुक्त	आ.वि.वि. ...	६७७००-२०८७००	एस-२३	१	१	१	१	४
४.	सहायक आयुक्त	आ.वि.वि. ...	५६१००-१७७५००	एस-२०	२	२	२	२	८
५.	सहायक आयुक्त (शिक्षण)	आ.वि.वि. ...	५६१००-१७७५००	एस-२०	१	१	१	१	४
६.	सहायक संचालक (अर्थ लेखा)	वित्त वि. ...	५६१००-१७७५००	एस-२०	१	१	१	१	४
७.	वरिष्ठ संशोधन अधिकारी	आ.वि.वि. ...	५६१००-१७७५००	एस-२०	१	१	१	१	४
८.	उप अभियंता	आ.वि.वि. ...	५६१००-१७७५००	एस-२०	१	१	१	१	४
९.	लेखा अधिकारी	वित्त वि. ...	४४९००-१४२४००	एस-१६	२	२	२	२	८
१०.	सहायक प्रकल्प अधिकारी	आ.वि.वि. ...	४१८००-१३२३००	एस-१५	२	२	२	२	८
११.	सहायक प्रकल्प अधिकारी (शिक्षण)	आ.वि.वि. ...	४१८००-१३२३००	एस-१५	४	४	४	४	१६
१२.	सहायक लेखा अधिकारी	वित्त वि. ...	४१८००-१३२३००	एस-१५	३	३	३	३	१२
१३.	कार्यालयीन अधीक्षक	आ.वि.वि. ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	२	२	२	२	८
१४.	वरिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी	आ.वि.वि. ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	२	२	२	२	८
१५.	कनिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी	आ.वि.वि. ...	३५४००-११२४००	एस-१३	१	१	१	१	४
१६.	संशोधन सहायक	नियोजन ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	१	१	१	१	४
१७.	वरिष्ठ आदिवासी विकास निरीक्षक	आ.वि.वि. ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	१	१	१	१	४
१८.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	आ.वि.वि. ...	४१८००-१३२३००	एस-१५	२	१	१	२	६
१९.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	आ.वि.वि. ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	...	...	१	१	२
२०.	कनिष्ठ अभियंता	आ.वि.वि. ...	३८६००-१२२८००	एस-१४	२	२	२	२	८
२१.	उपलेखापाल	आ.वि.वि. ...	३५४००-११२४००	एस-१३	२	२	२	२	८
		वित्त वि. ...	३५४००-११२४००	एस-१३	३	३	३	३	१२
२२.	मुख्य लिपिक	आ.वि.वि. ...	३५४००-११२४००	एस-१३	१	१	१	१	४
२३.	आदिवासी विकास निरीक्षक	आ.वि.वि. ...	३५४००-११२४००	एस-१३	२	२	२	२	८
२४.	वरिष्ठ लिपिक	आ.वि.वि. ...	२५५००-८११००	एस-८	५	५	५	५	२०
२५.	सांख्यिकी सहायक	आ.वि.वि. ...	२५५००-८११००	एस-८	१	१	१	१	४
२६.	कनिष्ठ लिपिक/टंकलेखक	आ.वि.वि. ...	१९९००-६३२००	एस-६	२१	२२	२०	२१	८४
२७.	वाहन चालक	आ.वि.वि. ...	१९९००-६३२००	एस-६	...	...	...	...	...
२८.	शिपाई	आ.वि.वि. ...	१५०००-४७६००	एस-१	...	...	...	...	...
२९.	रक्षक	आ.वि.वि. ...	१५०००-४७६००	एस-१	...	...	...	...	...
				एकूण	६६	६५	६४	६७	२६२

(४) ३०-प्रकल्प अधिकारी, यांचे कार्यालयातील पदे

अ. क्र.	पदनाम	वेतनश्रेणी	स्तर	पदसंख्या
१.	प्रकल्प अधिकारी	संवर्ग पद		११
२.	प्रकल्प अधिकारी (श्रेणी-१)	६७७००-२०८७००	एस-२३	६
३.	प्रकल्प अधिकारी (श्रेणी-२)	५६१००-१७७५००	एस-२०	१३
४.	सहायक प्रकल्प अधिकारी	४१८००-१३२३००	एस-१५	८५
५.	सहायक प्रकल्प अधिकारी (शिक्षण)	४१८००-१३२३००	एस-१५	८३
६.	नियोजन अधिकारी	४१८००-१३२३००	एस-१५	१३
७.	लेखा अधिकारी	४४९००-१४२४००	एस-१६	२९
८.	सहायक लेखा अधिकारी	४१८००-१३२३००	एस-१५	३०
९.	कार्यालय अधीक्षक	३८६००-१२२८००	एस-१४	६०
१०.	संशोधन सहायक	३८६००-१२२८००	एस-१४	३०
११.	वरिष्ठ आदिवासी विकास निरीक्षक	३८६००-१२२८००	एस-१४	३२
१२.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	३८६००-१२२८००	एस-१४	७
१३.	कनिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी	३८६००-१२२८००	एस-१४	८३
१४.	कनिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी (निरीक्षण)	३८६००-१२२८००	एस-१४	१२०
१५.	उपलेखापाल	३५४००-११२४००	एस-१३	९०
१६.	आदिवासी विकास निरीक्षक	३५४००-११२४००	एस-१३	१३४
१७.	मुख्य लिपिक	३५४००-११२४००	एस-१३	३०
१८.	वरिष्ठ लिपिक	२५५००-८११००	एस-८	२२६
१९.	सांख्यिकी सहायक	२५५००-८११००	एस-८	२९
२०.	लघु टंकलेखक	२५५००-८११००	एस-८	२८
२१.	लिपिक टंकलेखक	१९९००-६३२००	एस-६	५५१
२२.	वाहन चालक	१९९००-६३२००	एस-६	...
२३.	शिपाई	१५०००-४७६००	एस-१	...
२४.	पहारेकरी	१५०००-४७६००	एस-१	...
२५.	अर्धवेळ सफाईगार	१५०००-४७६००	एस-१	...
एकूण पदे				१६९०

(५) ४९९ शासकीय आश्रमशाळा

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
गट-क			
१.	माध्यमिक मुख्याध्यापक	एस-१७ एस-२२ Senior Scale	४५४
२.	कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षक	एस-१६ एस-२० Senior Scale एस-२२ (Selection Scale for 20% Posts)	१११३
३.	माध्यमिक शिक्षक	एस-१४ एस-१५ Senior Scale एस-१७ (Selection Scale for 20% Posts)	१८९३
४.	प्राथमिक मुख्याध्यापक	एस-१४ एस-१५ Senior Scale एस-१७ (Selection Scale for 20% Posts)	४५
५.	प्राथमिक शिक्षक	एस-१० एस-१३ Senior Scale एस-१४ (Selection Scale for 20% Posts)	३१०९
६.	पदवीधर प्राथमिक शिक्षक	एस-१४ एस-१५ Senior Scale एस-१७ (Selection Scale for 20% Posts)	४९९
७.	आश्रमशाळा अधीक्षक	एस-८	४९९
८.	आश्रमशाळा स्त्री अधीक्षिका	एस-८	४९९
९.	लिपिक टंकलेखक	एस-६	३०६
१०.	प्रयोगशाळा सहायक	एस-६	१४८
११.	ग्रंथपाल	एस-८	१४८
१२.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८	१५०
गट-ड			
१३.	स्वयंपाकी	एस-३	१०५०
१४.	चौकीदार	एस-१	४९९
एकूण नियमित पदे			१०४१२

(६) ४९४ शासकीय वसतिगृहे

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
गट-ब			
१.	गृह प्रमुख	एस-१५	२१
गट-क			
२.	गृहपाल	एस-१४	५३४
३.	मुख्य लिपिक	एस-१३	२९
४.	लिपिक टंकलेखक	एस-६	३९४
गट-ड			
५.	चौकीदार	एस-१	४९४
एकूण नियमित पदे			१४७२

(७) २ आदर्श आश्रमशाळा, आदिवासी विकास, महाराष्ट्र राज्य

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
गट-क			
१.	कुल प्रमुख	एस-१५	२
२.	गृहपाल	एस-१४	२
३.	सहायक शिक्षक	एस-१४	१८
		एस-१५	
Senior Scale			
		एस-१७	
(Selection Scale for 20% Posts)			
४.	मुख्य लिपिक	एस-१३	१
५.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८	२
६.	चित्रकला शिक्षक	एस-१०	२
		एस-१३	
Senior Scale			
		एस-१४	
(Selection Scale for 20% Posts)			
७.	नर्स	एस-८	२
गट-ड			
८.	चौकीदार	एस-१	२
एकूण			३१

(८) १५ अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समित्या

अ.क्र.	पदनाम	वेतनस्तर	मंजूर पदसंख्या
गट-अ			
१.	सह आयुक्त	एस-२५	१५
२.	उपसंचालक (संशोधन)	एस-२३	१५
३.	विधी अधिकारी	एस-२३	१५
४.	वरिष्ठ संशोधन अधिकारी	एस-२०	३०
५.	पोलीस उपअधीक्षक	एस-२०	१५
६.	पोलीस निरीक्षक	एस-१८	३८
गट-ब			
७.	संशोधन अधिकारी	एस-१५	३८
८.	प्रबंधक	एस-१५	८
गट-क			
९.	कनिष्ठ प्रशासकीय अधिकारी	एस-१४	१५
१०.	संशोधन सहायक	एस-१४	२३
११.	लघुलेखक निम्नश्रेणी	एस-१४	३०
१२.	लिपिक टंकलेखक	एस-६	६७
१३.	अभिलेखापाल	एस-६	८
१४.	पोलीस शिपाई	एस-७	३८
Plus Spl. pay Rs. ७५०			
एकूण			३५५

अ. क्र.	पदनाम	नाशिक	कळवण	यावल	राजुर	धुळे	नंदुरबार	तळोदा	एकूण नाशिक	शहापूर	जळार	डहाणू	पेण	मुंबई	सोलापूर
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
१.	प्रकल्प अधिकारी	१	१	...	...	...	...	१	३	...	१	१	...	...	...
२.	प्रकल्प अधिकारी वर्ग-१ (श्रेणी-१)	...	...	...	...	...	१	...	१	१	...	...	...	...	...
३.	प्रकल्प अधिकारी वर्ग-१ (श्रेणी-२)	...	...	१	१	१	...	...	३	...	...	...	१	१	१
४.	सहा. प्रकल्प अधिकारी	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	२	२
५.	सहा. प्रकल्प अधिकारी (शिक्षण)	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	१	२
६.	नियोजन अधिकारी	१	...	...	...	...	१	१	३	...	१	...	१	...	...
७.	लेखा अधिकारी	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	...	१
८.	सहायक लेखा अधिकारी	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१
९.	कार्यालय अधीक्षक	२	२	२	२	२	२	२	१४	२	२	२	२	२	२
१०.	कनिष्ठ शिक्षण विस्तार अधिकारी	८	८	५	४	६	६	६	४३	४	५	६	३	१	१
११.	कनिष्ठ शि. वि. अधिकारी (निरि)	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	१	२
१२.	संशोधन सहायक	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१
१३.	वरिष्ठ आदिवासी वि. निरीक्षक	२	२	१	१	२	२	१	११	१	१	१	१	...	...
१४.	लघुलेखक निम्नश्रेणी	१	१	...	...	...	...	१	३	...	१	...	...	...	...
१५.	उपलेखापाल	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	३	३
१६.	आदिवासी विकास निरीक्षक	५	५	५	५	५	५	५	३५	५	५	५	५	१	२
१७.	मुख्य लिपिक	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१
१८.	वरिष्ठ लिपिक	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	४	४
१९.	सांख्यिकी सहायक	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१
२०.	लघु टंकलेखक	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	...	...
२१.	कनिष्ठ लिपिक	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१४०	२०	२०	२१	२०	८	१०
२२.	वाहन चालक	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२३.	शिपाई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२४.	चौकीदार	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२५.	अर्धवेळ सफाईगार	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण ...		६६	६५	६०	५९	६२	६३	६३	४३८	५९	६२	६२	५९	२८	३४
बाह्यस्रोत															
१.	वैद्यकीय अधिकारी	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१
२.	वाहन चालक	२	२	२	१	१	१	२	११	२	२	२	२	१	१
३.	बहुउद्देशिय कर्मचारी	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	८	८
एकूण ...		११	११	११	१०	१०	१०	११	७४	११	११	११	११	१०	१०

आलेली पदे व प्रकल्प अधिकाऱ्यांचे मुख्यालय

घोडेगाव	एकूण ठाणे	धारणी	औरंगाबाद	पांढरकवडा	पुसद	अकोला	फिनवट	कळमनुरी	एकूण अमरावती	नागपूर	चंद्रपूर	चिमूर	देवरी	भंडारा	अहरी	मामरागड	गडचिरोली	वर्धा	एकूण नागपूर	एकूण एकंदर
१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७
...	२	१	...	१	...	...	१	...	३	...	...	...	...	...	१	१	१	...	३	११
१	२	...	...	...	...	...	...	...	...	१	१	...	१	...	...	...	...	...	३	६
...	३	...	१	...	१	१	...	१	४	...	...	१	...	१	...	...	...	१	३	१३
३	१९	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८५
३	१८	३	२	३	३	३	३	३	२०	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८३
१	३	१	...	१	...	...	१	...	३	१	१	...	१	...	...	...	१	...	४	१३
१	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२९
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१४	२	२	२	२	२	२	२	१४	२	२	२	२	२	२	२	२	२	१८	६०
४	२४	६	३	६	३	३	३	२	२६	३	४	२	४	२	३	२	५	२	२७	१२०
३	१८	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	१	३	३	३	२	२३	८३
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	...	१	१	८	३२
...	१	...	...	१	...	...	१	...	२	...	...	...	...	...	...	...	१	...	१	७
३	२१	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	३	३	३	३	३	२७	९०
५	२८	५	५	५	५	५	५	५	३५	५	५	३	५	२	५	४	५	२	३६	१३४
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
८	४८	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	६	८	८	८	४	६६	२२६
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	...	८	२९
१	५	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२८
२०	११९	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१४	१३४	१८	२०	२०	२०	१०	२०	२०	२०	१०	१५८	५५१
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६१	३६५	६२	५७	६३	५८	५८	६०	५१	४०९	५७	६०	५२	६०	३८	५८	५५	६२	३६	४७८	१६९०

पदे

१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१२	२	२	२	१	२	२	१	१२	१	१	१	२	१	१	१	२	१	११	४६
८	५६	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	८	८	८	८	८	७२	२४०
११	७५	११	११	११	१०	११	११	१०	७५	१०	१०	१०	११	१०	१०	१०	११	१०	९२	३१६

आलेली पदे व प्रकल्प अधिकाऱ्यांचे मुख्यालय

घोडेगाव	एकूण ठाणे	धारणी	औरंगाबाद	पांढरकवडा	पुसद	अकोला	फिनवट	कळमनुरी	एकूण अमरावती	नागपूर	चंद्रपूर	चिमूर	देवरी	भंडारा	अहोरी	मामरागड	गडचिरोली	वर्धा	एकूण नागपूर	एकूण एकंदर
१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७
...	२	१	...	१	...	...	१	...	३	...	...	...	...	...	१	१	१	...	३	११
१	२	...	...	...	...	...	...	...	...	१	१	...	१	...	...	...	...	...	३	६
...	३	...	१	...	१	१	...	१	४	...	...	१	...	१	...	...	...	१	३	१३
३	१९	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८५
३	१८	३	२	३	३	३	३	३	२०	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८३
१	३	१	...	१	...	...	१	...	३	१	१	...	१	...	...	...	१	...	४	१३
१	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२९
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१४	२	२	२	२	२	२	२	१४	२	२	२	२	२	२	२	२	२	१८	६०
४	२४	६	३	६	३	३	३	२	२६	३	४	२	४	२	३	२	५	२	२७	१२०
३	१८	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	१	३	३	३	२	२३	८३
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	...	१	१	८	३२
...	१	...	...	१	...	...	१	...	२	...	...	...	...	...	...	...	१	...	१	७
३	२१	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	३	३	३	३	३	२७	९०
५	२८	५	५	५	५	५	५	५	३५	५	५	३	५	२	५	४	५	२	३६	१३४
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
८	४८	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	६	८	८	८	४	६६	२२६
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	...	८	२९
१	५	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२८
२०	११९	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१४	१३४	१८	२०	२०	२०	१०	२०	२०	२०	१०	१५८	५५१
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६१	३६५	६२	५७	६३	५८	५८	६०	५१	४०९	५७	६०	५२	६०	३८	५८	५५	६२	३६	४७८	१६९०

पदे

१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१२	२	२	२	१	२	२	१	१२	१	१	१	२	१	१	१	२	१	११	४६
८	५६	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	८	८	८	८	८	७२	२४०
११	७५	११	११	११	१०	११	११	१०	७५	१०	१०	१०	११	१०	१०	१०	११	१०	९२	३१६

आलेली पदे व प्रकल्प अधिकाऱ्यांचे मुख्यालय

घोडेगाव	एकूण ठाणे	धारणी	औरंगाबाद	पांढरकवडा	पुसद	अकोला	फिनवट	कळमनुरी	एकूण अमरावती	नागपूर	चंद्रपूर	चिमूर	देवरी	भंडारा	अहरी	मामरागड	गडचिरोली	वर्धा	एकूण नागपूर	एकूण एकंदर
१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७
...	२	१	...	१	...	...	१	...	३	...	...	...	...	...	१	१	१	...	३	११
१	२	...	...	...	...	...	...	...	...	१	१	...	१	...	...	...	...	...	३	६
...	३	...	१	...	१	१	...	१	४	...	...	१	...	१	...	...	...	१	३	१३
३	१९	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८५
३	१८	३	२	३	३	३	३	३	२०	३	३	२	३	२	३	३	३	२	२४	८३
१	३	१	...	१	...	...	१	...	३	१	१	...	१	...	...	...	१	...	४	१३
१	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२९
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१४	२	२	२	२	२	२	२	१४	२	२	२	२	२	२	२	२	२	१८	६०
४	२४	६	३	६	३	३	३	२	२६	३	४	२	४	२	३	२	५	२	२७	१२०
३	१८	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	२	३	१	३	३	३	२	२३	८३
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	६	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	...	१	१	८	३२
...	१	...	...	१	...	...	१	...	२	...	...	...	...	...	...	...	१	...	१	७
३	२१	३	३	३	३	३	३	३	२१	३	३	३	३	३	३	३	३	३	२७	९०
५	२८	५	५	५	५	५	५	५	३५	५	५	३	५	२	५	४	५	२	३६	१३४
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
८	४८	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	६	८	८	८	४	६६	२२६
१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	...	८	२९
१	५	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	२८
२०	११९	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१४	१३४	१८	२०	२०	२०	१०	२०	२०	२०	१०	१५८	५५१
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६१	३६५	६२	५७	६३	५८	५८	६०	५१	४०९	५७	६०	५२	६०	३८	५८	५५	६२	३६	४७८	१६९०

पदे

१	७	१	१	१	१	१	१	१	७	१	१	१	१	१	१	१	१	१	९	३०
२	१२	२	२	२	१	२	२	१	१२	१	१	१	२	१	१	१	२	१	११	४६
८	५६	८	८	८	८	८	८	८	५६	८	८	८	८	८	८	८	८	८	७२	२४०
११	७५	११	११	११	१०	११	११	१०	७५	१०	१०	१०	११	१०	१०	१०	११	१०	९२	३१६

तक्ता दोन (चालू)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
सोलापूर	टीएस्पी	78	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
13. Solapur	ओटीएस्पी		...	2	...	...	2	...	...	2	...	1000	1000	1000	565	593	605	...
कोल्हापूर	टीएस्पी	30	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
14. Kolhapur	ओटीएस्पी		...	2	...	...	2	...	...	2	...	1000	1000	1000	152	216	220	...
सातारा	टीएस्पी	30	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
15. Satara	ओटीएस्पी		...	2	...	...	2	...	...	2	...	1000	1000	1000	169	159	162	...
सांगली	टीएस्पी	18	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
16. Sangli	ओटीएस्पी		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
रायगड	टीएस्पी	305	...	3	...	...	3	...	...	3	...	1700	1700	1700	1477	1765	1765	...
17. Raigad	ओटीएस्पी		1	6	2	1	6	2	1	6	2	4750	4750	4750	3078	3319	3385	...
उस्मानाबाद	टीएस्पी	36	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
18. Osmanabad	ओटीएस्पी		...	1	...	...	1	...	...	1	...	500	500	500	130	126	129	...
अमरावती	टीएस्पी	404	1	5	9	1	5	9	1	5	9	9550	9550	9550	8065	8725	8900	...
19. Amravati	ओटीएस्पी		...	5	...	...	5	...	...	5	...	1850	1850	1850	968	1135	1158	...
यवतमाळ	टीएस्पी	514	...	9	3	...	9	2	...	9	2	4850	4850	4850	2337	1812	1848	...
20. Yavatmal	ओटीएस्पी		1	6	6	...	7	7	...	7	7	6200	6200	6200	3643	4108	4190	...
नांदेड	टीएस्पी	282	...	6	6	...	6	6	...	6	6	7400	7400	7400	4343	4714	4808	...
21. Nanded	ओटीएस्पी		1	2	1	1	2	1	1	2	1	2200	2200	2200	1271	1306	1332	...
हिंगोली	टीएस्पी	112	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
22. Hingoli	ओटीएस्पी		...	4	1	...	4	1	...	4	1	2450	2450	2450	2196	1891	1929	...
परभणी	टीएस्पी	41	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23. Parbhani	ओटीएस्पी		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
अकोला	टीएस्पी	100	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
24. Akola	ओटीएस्पी		...	1	1	...	1	1	...	1	1	1000	1000	1000	855	869	886	...
वाशिम	टीएस्पी	81	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
25. Washim	ओटीएस्पी		...	2	1	...	2	1	...	2	1	1500	1500	1500	948	1053	1074	...
बुलढाणा	टीएस्पी	125	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
26. Buldhana	ओटीएस्पी		...	3	...	...	3	...	...	3	...	1300	1300	1300	828	844	861	...

तक्ता-दोन

TABLE-II

आश्रमशाळेचा इयत्ता १० वी चा निकाल

वर्ष	शालांत परीक्षेला बसलेले विद्यार्थी			शालांत परीक्षेत पास झालेले विद्यार्थी			पास टक्केवारी		
	मुले २	मुली ३	एकूण ४	मुले ५	मुली ६	एकूण ७	एकूण ८	मुले ९	मुली १०
१. २०२१-२०२२	९४७१	१०२६०	११७३१	९२२७	९९९५	१९२२२	९७.४२	९७.४२	९७.४२
२. २०२२-२०२३ (अंदाजित)	९९०३	१०९६६	२०८६९	९७०५	१०७५०	२०४५५	९८.००	९८.०३	९८.०२
३. २०२३-२०२४ (अंदाजित)	१०२००	११२९५	२१४९५	९९९६	११०७३	२१०६९	९८.००	९८.०३	९८.०२

आश्रमशाळेचा इयत्ता १२ वी चा निकाल

१. २०२१-२०२२	५०९२	५५१८	१०६१०	५००६	५४२४	१०४३०	९८.३१	९८.३०	९८.३०
२. २०२२-२०२३ (अंदाजित)	५१८९	५८८८	११०७७	५०८५	५७७०	१०८५५	९८.००	९८.००	९८.००
३. २०२३-२०२४ (अंदाजित)	५४५५	६१८५	११६४०	५३५०	६०७५	११४२५	९८.०८	९८.२२	९८.१५

आश्रमशाळा समूह
Ashram School Complex
तक्ता तीन
TABLE-III

कर्मचारीविषयक गोषवारा :

Personnel Summary :

अ. क्र. Sr. No.	पदनाम Designation	वेतनमान Pay Scale	स्तर Level	पदसंख्या No. of Posts		पदनाम Designation
				2021-2022	2022-2023	
1	2	3	4	5		6
१.	माध्यमिक मुख्याध्यापक	47600-151100 60000-190800	S-17 S-22	463	454	Headmaster
२.	प्राध्यापक (कनिष्ठ महाविद्यालय)	47600-151100 56100-177500 60000-190800	S-17 S-20 S-22	1113	1113	Professor (Junior College)
३.	माध्यमिक शिक्षक	38600-122800 41800-132300 47600-151100	S-14 S-15 S-17	1932	1893	Secondary Teacher
४.	प्राथमिक मुख्याध्यापक	38600-122800 41800-132300 47600-151100	S-14 S-15 S-17	130	45	Primary Headmaster
५.	प्राथमिक शिक्षक	29200-92300 35400-112400 38600-122800	S-10 S-13 S-14	3296	3109	Primary Teacher
६.	पदवीधर प्राथमिक शिक्षक	38600-122800 41800-132300 47600-151100	S-14 S-15 S-17	517	499	
७.	वसतिगृह अधीक्षक	25500-81100	S-8	552	499	Hostel Superintendent
८.	आश्रमशाळा स्त्री अधीक्षिका	25500-81100	S-8	551	499	Girls Hostel Superintendent
९.	वरिष्ठ लिपिक	25500-81100	S-8	2	150	Senior Clerk
१०.	ग्रंथपाल	25500-81100	S-8	120	148	Librarian
११.	कनिष्ठ लिपिक	19900-63200	S-6	382	306	Junior Clerk
१२.	प्रयोगशाळा (परिचर) सहायक	19900-63200	S-6	101	148	Laboratory Assistant
१३.	क्रीडा शिक्षक	---	---	2	...	Sport Teacher
१४.	चित्रकला शिक्षक	---	---	2	...	Drawing Teacher
१५.	स्वयंपाकी	16600-52400	S-3	2672	1050	Cook
१६.	चौकीदार	15000-47600	S-1	497	499	Watchman
एकूण ...				12332	10412	Total

आदर्श आश्रमशाळा समूह
Ashram School Complex
तक्ता तीन
TABLE-III

कर्मचारीविषयक गोषवारा :

Personnel Summary :

अ. क्र. Sr.No.	पदनाम Designation	वेतनमान Pay Scale	स्तर Level	पदसंख्या No. of Posts		पदनाम Designation
				2021-2022	2022-2023	
1	2	3	4	5		6
१.	कुलप्रमुख	41800-132300	S-15	2	2	Chancellor
२.	गृहपाल	38600-122800	S-14	2	2	Warden
३.	सहायक शिक्षक	38600-122800	S-14	18	18	Assistant Teacher
		41800-132300	S-15			
		47600-151100	S-17			
४.	मुख्य लिपिक	35400-112400	S-13	1	1	Head Clerk
५.	वरिष्ठ लिपिक	25500-81100	S-8	2	2	Senior Clerk
६.	चित्रकला शिक्षक	29200-92300	S-10	2	2	Drawing Teacher
		35400-112400	S-13			
		38600-122800	S-14			
७.	नर्स	25500-81100	S-8	2	2	Nurse
८.	लिपिक टंकलेखक	19900-63200	S-6	2	...	Junior Clerk
९.	चौकीदार	15000-47600	S-1	2	2	Watchman
१०.	स्वयंपाकी	16600-52400	S-3	8	...	Cook
११.	कामाठी	15000-47600	S-1	8	...	Maid Servant
१२.	मदतनीस	15000-47600	S-1	4	...	Maid Servant
१३.	शिपाई	15000-47600	S-1	3	...	Peon
१४.	सफाई कामगार	15000-47600	S-1	2	...	Sweepers
एकूण नियमित पदे ...				58	31	Total

आदिवासी विकास विभागांतर्गत कार्यरत शासकीय आश्रमशाळा विद्यार्थी संख्या सन २०२२-२३ (माहे सप्टेंबर, २०२२ अखेर)

अ.क्र.	प्रकल्प	शासकीय			प्रत्यक्षात प्रवेशित निवासी विद्यार्थी			प्रत्यक्षात प्रवेशित बहिःस्थ विद्यार्थी			प्रत्यक्षात प्रवेशित विनासवलत विद्यार्थी			एकूण प्रवेशित विद्यार्थी संख्या		
		शाळा	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली
१.	नाशिक	...	५५२९	६०८५	११६१४	१२७४	१२७०	२५४४	२०७२	२१०४	४१७६	८८७५	९४५९	८८७५	९४५९	१८३३४
२.	कळवण	...	६३०९	८३३१	१४६४०	१२५२	१५५५	२८०७	१५६२	१५९९	३१६१	९१२३	११४३५	९१२३	११४३५	२०५५८
३.	धुळे	...	३२७७	४०३०	७३०७	५०१	५५०	१०५१	४५७	४९३	९५०	४२३५	५०७३	४२३५	५०७३	९३०८
४.	नंदुरबार	...	५६७६	५४७८	१११२४	८९६	९७१	१८६७	१४६	१३६	२८२	६६८८	६५८५	६६८८	६५८५	१३२७३
५.	तळोदा	...	७१३५	७५५२	१४६८७	१२४४	१२८४	२५२८	५१३	५३५	१०४८	८८९२	९३७१	८८९२	९३७१	१८२६३
६.	यावल	...	२१९४	१९१३	४१०७	५६०	६८३	१२४३	२५	६२	८७	२७७९	२६५८	२७७९	२६५८	५४३७
७.	राजुर	...	२२८२	२८६६	५१४८	४७९	५६८	१०४७	२	...	२	२७६३	३४३४	२७६३	३४३४	६१९७
एकूण नाशिक विभाग																
...	...	३	३७८	१९२	५७०	८५	६४	१४९	...	...	...	४६३	२५६	४६३	२५६	७१९
८.	सोलापूर	...	१६६६	१८७१	३५३७	८५३	७८४	१६३७	७०	७३	१४३	२५८९	२७२८	२५८९	२७२८	५३१७
९.	पेण	...	५७६६	५९५२	११७१८	१९१५	१९४४	३८५९	१६७५	१४८१	३१५६	९३५६	९३७७	९३५६	९३७७	१८७३३
१०.	जव्हार	...	१७२२	२३८०	४१०२	६९७	६७५	१३७२	२०३	१७७	३८०	२६२२	३२३२	२६२२	३२३२	५८५४
११.	घोडगाव	...	२५२८	२७१०	५२३८	१८८६	१८२५	३७११	५६	५६	११२	४४७०	४५९१	४४७०	४५९१	९०५१
१२.	शहापूर	...	३३८५	३७२९	७११४	४२३४	४६७९	८८८३	९८	७३	१७१	७७१७	८४५१	७७१७	८४५१	१६१६८
१३.	उहाणू	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४.	मुंबई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण ठाणे विभाग																
...	...	१२७	१५४४५	१६८३४	३२२७९	९६७०	९९४१	१९६११	२१०२	१८६०	३९६२	२७२१७	२८६३५	२७२१७	२८६३५	५५८५२
१५.	औरंगाबाद	...	१५३२	११५१	२६८३	८	८	१६	...	...	...	१५४०	११५९	१५४०	११५९	२६९९
१६.	कळमनुरी	...	६३३	१०२०	१६५३	९१	७८	१६९	२०	४९	६९	७४४	११४७	७४४	११४७	१८९१
१७.	पांढरकवडा	...	१०७५	११८२	२२५७	४६६	४१९	८८५	१९२	१८४	३७६	१७३३	१७८५	१७३३	१७८५	३५१८
१८.	अकोला	...	११२७	१२९५	२४२२	११३	१२४	२३७	५२	५५	१०७	१२९२	१४७४	१२९२	१४७४	२७६६
१९.	धारणी	...	३१२४	३७३२	६८५६	७९५	१००९	१८०४	६०९	५९१	१२००	४५२८	५३३२	४५२८	५३३२	९८६०
२०.	पुसद	...	१०२०	११८०	२२००	८१	७३	१५४	२३	२५	४८	११२४	१२७८	११२४	१२७८	२४०२
२१.	किनवट	...	२१३०	२९५९	५०८९	२४३	२४१	४८४	१६८	२७९	४४७	२५४१	३४७९	२५४१	३४७९	६०२०
एकूण अमरावती विभाग																
...	...	८३	१०६४१	१२५१९	२३१६०	१७९७	१९५२	३७४९	१०६४	११८३	२२४७	१३५०२	१५६५४	१३५०२	१५६५४	२९१५६

तक्ता-चार (चालू)

अ.क्र.	प्रकल्प	शासकीय शाळा	प्रत्यक्षात प्रवेशित निवासी विद्यार्थी		प्रत्यक्षात प्रवेशित बहिःस्थ विद्यार्थी		प्रत्यक्षात प्रवेशित विनासवलत विद्यार्थी		एकूण प्रवेशित विद्यार्थी संख्या					
			मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
२२.	अहेरी	...	१०७१	१५०५	२५७६	१०४	२२५	३२९	५८	९१	१४९	१२३३	१८२१	३०५४
२३.	भामरागड	...	९८५	१०९५	२०८०	१५७	१९२	३४९	८५	९३	१७८	१२२७	१३८०	२६०७
२४.	भंजारा	...	९२	९०	१८२	३८	२६	६४	...	...	...	१३०	११६	२४६
२५.	चंद्रपूर	...	७००	८७०	१५७०	१०२	१२५	२२७	३९	६१	१००	८४१	१०५६	१८९७
२६.	चिमुर	...	४१०	५०१	९११	४२	७१	११३	४	६	१०	४५६	५७८	१०३४
२७.	देवरी	...	१००९	१२३४	२२४३	४७४	४८१	९५५	१९३	२४०	४३३	१६७६	१९५५	३६३१
२८.	गडचिरोली	...	३०८४	३३७६	६४६०	४१३	४६९	८८२	१६१	१४७	३०८	३६५८	३९९२	७६५०
२९.	नागपूर	...	३८२	३६३	७४५	११९	११२	२३१	५०	५७	१०७	५५१	५३२	१०८३
३०.	वर्धा	...	१५६	१०६	२६२	११	१४	२५	३	२	५	१७०	१२२	२९२
एकूण नागपूर विभाग..			७८८९	९१४०	१७०२९	१४६०	१७१५	३१७५	५९३	६९७	१२९०	९९४२	११५५२	२१४९४
एकूण महाराष्ट्र राज्य			४९९	६६३४७	७४७४८	१११३३	२०४८९	३९६२२	८५३६	८६१९	१७१५५	९४०१६	१०३८५६	१९७८७२

अनुदानित आश्रमशाळा

महाराष्ट्र राज्यात आदिवासी विकास विभागामार्फत एकूण ५४१ अनुदानित आश्रमशाळा स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविल्या जातात. सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षात अनुदानित आश्रमशाळांमधील एकूण विद्यार्थी संख्या २,४१,८९४ इतकी आहे. अनुदानित आश्रमशाळांना वेतन अनुदान, परिरक्षण अनुदान, आकस्मिक खर्च अनुदान, इमारत भाडे वा इमारत बांधकाम अनुदान मंजूर करण्यात येते. सन २०२३-२४ साठी या योजनेकरीता रु. १७५०.०० कोटी निधीची तरतूद प्रस्तावित करण्यात आली आहे.

१. परिपोषण/परिरक्षण अनुदान :-

परिरक्षण अनुदानातून अनुदानित आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांच्या अल्पोपहार व भोजनावरील खर्च भागविला जातो. सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, शासन निर्णय दि. ३ मार्च २०१९ अन्वये परिरक्षण अनुदानात प्रति विद्यार्थी प्रति माह रु. ९०० वरून रु. १५०० अशी वाढ करण्यात आली आहे.

२. आकस्मिक अनुदान :-

आश्रमशाळेतील कर्मचाऱ्यांच्या वेतनावर आधारित आकस्मिक अनुदान देण्यात येते. आकस्मिक अनुदानातून विद्यार्थ्यांना दैनंदिन वापराच्या वस्तू, शालेय साहित्य तसेच आश्रमशाळेतील दैनंदिन खर्च भागविण्यात येतो.

३. आरोग्य सुविधा :-

अनुदानित आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांची आरोग्य तपासणी फिरत्या वैद्यकीय पथकांमार्फत वेळोवेळी करण्यात येते. या बाबतची नोंद हेल्थ कार्ड मधून शाळांमध्ये ठेवण्यात येते. आजारी विद्यार्थ्यांकरिता शाळेजवळील ग्रामीण रुग्णालये, सामान्य रुग्णालये, यामधून उपचार करण्यात येतात. काही अडचण भासल्यास त्या त्या विभागातील प्रकल्प अधिकारी हे याबाबत संबंधितास वेळोवेळी मार्गदर्शन करतात. आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांच्या आरोग्याच्या दृष्टीने विद्यार्थ्यांना व शिक्षकांना जीवन कौशल्य विषयक प्रशिक्षण देण्यात येते.

४. सैनिकी शाळा :-

शालेय शिक्षण विभागामार्फत सुरु करण्यात आलेल्या सैनिकी शाळांमध्ये आदिवासी विद्यार्थ्यांना अतिरिक्त तुकडीद्वारे इयत्ता ५ वी पासून पुढे शिक्षण घेण्यासाठी शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागाच्या दिनांक २४-१२-२००७ च्या शासन निर्णयानुसार सैनिकी शाळेतील वसतिगृह, निर्वाह खर्च भागविणेसाठी प्रती विद्यार्थी रु. १५,००० या प्रमाणे वार्षिक अनुदान, या व्यतिरिक्त विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक वर्षात दीर्घ सुटीचे कालावधीत सैनिकी शाळेतून मूळ गावी येण्या-जाण्यासाठी प्रवास खर्च व दैनंदिन किरकोळ खर्च (यात शालेय व कवायत गणवेश, नाईट ड्रेस व मोजे, टॉवेल, तेल, साबण, दंतमंजन, लेखनसाहित्य इत्यादी) साठी प्रती विद्यार्थी रु. ५,००० असे एकूण वार्षिक रु. २०,००० याप्रमाणे अनुदान राज्यस्तरीय योजनेअंतर्गत संबंधीत प्रकल्प अधिकारी यांचेमार्फत सैनिकी शाळांना उपलब्ध करून दिले जाते. तर अतिरिक्त तुकडीवरील शिक्षकांचे वेतनासाठीचा निधी आदिवासी विभागाकडून शालेय शिक्षण विभाग मंत्रालय, मुंबई यांना वितरीत करण्यात येतो.

(२) प्रकल्पनिहाय अनुदानित आश्रमशाला संख्या व प्रवेशित विद्यार्थी

अ.क्र.	प्रकल्प कार्यालय	शासकीय शाळा	संजूर विद्यार्थी संख्या			प्रत्यक्षात प्रवेशित निवासी विद्यार्थी			प्रत्यक्षात प्रवेशित बहिःस्थ विद्यार्थी			एकूण विद्यार्थी संख्या		
			मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण
१.	नाशिक	...	४	५	९	७८३०	८०५४	१५८८४	१४३२	१४०४	२८३६	९२६२	९४५८	१८७२०
२.	कळवण	...	११४५०	११४५०	२२९००	९६६७	८६४७	१८३१४	२३१५	२०७९	४३९४	११९८२	१०७२६	२२७०८
३.	नंदुरबार	...	८३७५	८३७५	१६७५०	६६३१	५९३६	१२५६७	११७०	९९३	२१६३	७८०१	६९२९	१४७३०
४.	तळोदा	...	६१२५	६१२५	१२२५०	५४५२	३९७७	९४२९	६०५	६१५	१२२०	६०५७	४५९२	१०६४९
५.	धुळे	...	१०१५०	१०१५०	२०३००	८८०३	७६८२	१६४८५	११०५	६०१	१७०६	९९०८	८२८३	१८१९१
६.	यावल	...	१०९२५	१०९२५	२१८५०	१०८३८	६४८३	१७३२१	१५५०	७८४	२३३४	१२३८८	७२६७	१९६५५
७.	राजुर	...	३९७५	३९७५	७९५०	२२३१	२१८१	४४१२	२१६	१९८	४१४	२४४७	२३७९	४८२६
एकूण नाशिक विभाग			२११	६१६५५	१२३३१०	५१४५२	४२९६०	९४४१२	८३९३	६६७४	११०६७	५९८४५	४९६३४	१०९४७९
८.	पेण	...	२५२५	२५२५	५०५०	१८७०	१६८७	३५५७	४३८	३७६	८१४	२३०८	२०६३	४३७१
९.	जव्हार	...	६१७५	६१७५	१२३५०	५३१९	४५५२	९८७१	१७२४	१४३५	३१५९	७०४३	५९८७	१३०३०
१०.	डहाणू	...	५४७५	५४७५	११४५०	४३४०	४५२८	८८६८	२२८८	२२७१	४५५९	६६२८	६७९९	१३४२७
११.	साहापूर	...	३४३०	३४३०	६८६०	२६५७	२०८१	४७३८	४४९	३९६	८४५	३१०६	२४७७	५५८३
१२.	सोलापूर	...	२५०	२५०	५००	२८३	८०	३६३	...	...	...	२८३	८०	३६३
१३.	मुंबई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४.	घोडेगाव	...	२३२५	२४७५	४८००	१३७४	१४१७	२७९१	१५२	१४४	२९६	१५२६	१५६१	३०८७
एकूण ठाणे विभाग			७२	२०१८०	४१०१०	१५८४३	१४३४५	३०१८८	५०५१	४६२२	९६७३	२०८९४	१८९६७	३९८६१
१५.	औरंगाबाद	...	१६५०	१६५०	३३००	१७१५	७८९	२५०४	१२५	५५	१८०	१८४०	८४४	२६८४
१६.	अकोला	...	४८२५	४८२५	९६५०	३४२३	२८०३	६२२६	४३७	२४५	६८२	३८६०	३०४८	६९०८
१७.	किनवट	...	५५७५	५५७५	१११५०	४२६५	३५७९	७८४४	३५६	२५८	६१४	४६२१	३८३७	८४५८
१८.	कळमनुरी	...	२२२५	२२२५	४४५०	१५८६	१४२१	३००७	१८२	१२६	३०८	१७६८	१५४७	३३१५
१९.	धारणी	...	५२००	५२००	१०४००	४७६७	४५९२	९३५९	६९०	५०८	११९८	५४५७	५१००	१०५५७
२०.	पांढरकवडा	...	८१००	८१००	१६२००	४७८४	३८५१	८६३५	६३३	५३३	११६६	५४१७	४३८४	९८०१
२१.	पुसाद	...	४०००	४०००	८०००	२६५१	२३१३	४९६४	५१०	४२२	९३२	३१६१	२७३५	५८९६
एकूण अमरावती विभाग			१२०	३१५७५	६३१५०	२३१९१	१९३४८	४२५३९	२९३३	२१४७	५०८०	२६१२४	२१४९५	४७६१९

(२) प्रकल्पनिहाय अनुदानित आश्रमशाळा संख्या व प्रवेशित विद्यार्थी (तक्ता चालू)

अ.क्र.	प्रकल्प कार्यालय	शासकीय शाळा	मंजूर विद्यार्थी संख्या			प्रत्यक्षात प्रवेशित निवासी विद्यार्थी			प्रत्यक्षात प्रवेशित बहिःस्थ विद्यार्थी			एकूण विद्यार्थी संख्या		
			मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
२२.	अहेरी	...	३२३३	३१६६	६३९९	२८००	२३५७	५१५७	४२४	३२१	७४५	३२२४	२६७८	५९०२
२३.	भामरागड	...	३८२५	३८२५	७६५०	२७९७	२५१९	५३१६	३४६	३३३	६७९	३१४३	२८५२	५९९५
२४.	भंडारा	...	१६७५	१६७५	३३५०	१००१	७५३	१७५४	...	...	...	१००१	७५३	१७५४
२५.	चंद्रपूर	...	६४५०	६४५०	१२९००	४५१६	३४०८	७९२४	४९८	३८४	८८२	५०१४	३७९२	८८०६
२६.	चिमुर्	...	२०७५	२०७५	४१५०	१०६२	७४०	१८०२	३०	२९	५९	१०९२	७६९	१८६१
२७.	देवरी	...	५१४०	५१४०	१०२८०	३५२४	३०१५	६५३९	१४८	१०९	२५७	३६७२	३१२४	६७९६
२८.	गडचिरोली	...	४९२५	४९२५	९८५०	२४७३	२१५७	४६३०	१३०	९७	२२७	२६०३	२२५४	४८५७
२९.	नागपूर	...	४५९५	४५९५	९१९०	३४९०	२९५९	६४४९	२५२	१५४	४०६	३७४२	३११३	६८५५
३०.	वर्धा	...	१७००	१७००	३४००	१०५५	९८३	२०३८	४५	२६	७१	११००	१००९	२१०९
एकूण नागपूर विभाग..			३३६१८	३३५५१	६७१६९	२२७१८	१८८९१	४१६०९	१८७३	१४५३	३३२६	२४५९१	२०३४४	४४९३५
एकूण महाराष्ट्र राज्य			१४७०२८	१४७६११	२९४६३९	११३२०४	९५५४४	२०८७४८	१८२५०	१४८९६	३३१४६	१३१४५४	११०४४०	२४१८९४

वसतिगृह समूह
तक्ता एक

कर्मचारीविषयक गोषवारा :

अ. क्र. Sr.No.	पदनाम Designation	वेतनमान Pay Scale	स्तर Level	पदसंख्या No. of Posts		पदनाम Designation
				2021-2022	2022-2023	
1	2	3	4	5		6
(१) राजपत्रित						<i>Gazetted</i>
	गृहप्रमुख	41800-132300	S-15	21	21	Chancellor
			एकूण ...	21	21	
(२) अराजपत्रित वर्ग-३						<i>Non-Gazetted Class III</i>
	गृहपाल	38600-122800	S-14	534	534	Warden
	मुख्य लिपिक	35400-112400	S-13	29	29	Dy. Accountant
	वरिष्ठ लिपिक	25500-81100	S-8	1	...	Sr. Clerk
	कनिष्ठ लिपिक	19900-63200	S-6	394	394	Jr. Clerk
			एकूण ...	958	957	Total
(३) चतुर्थ श्रेणी वर्ग-४						<i>Class IV</i>
	स्वयंपाकी	16600-52400	S-3	59	...	Cook
	मदतनिस (कामाठी)	15000-47600	S-1	69	...	Maid Servant
	शिपाई	15000-47600	S-1	410	...	Peon
	रखवालदार	15000-47600	S-1	421	494	Watchman
	सफाई कामगार	15000-47600	S-1	345	...	Sweepers
			एकूण ...	1304	494	Total
			एकूण सर्व ...	2283	1472	

बाह्यस्रोताद्वारे घ्यावयाच्या सेवा

अ. क्र.	सेवा	सध्या मंजूर सेवा	सुधारित आकृतीबंधानुसार मंजूर पदसंख्या
१	२	३	४
१.	बहुउद्देशीय कर्मचारी	...	१५६१

आदिवासी शासकीय वसतिगृह संख्या व मंजूर प्रवेश क्षमता प्रकल्पनिहाय तपशील

(माहे मार्च ते नोव्हेंबर २०२२ अखेर)

अ.क्र.	प्रकल्प कार्यालय	कार्यान्वित वसतिगृहे			सध्याची मंजूर प्रवेश क्षमता			सद्यःस्थितीत प्रवेशित विद्यार्थी संख्या (दिनांक २८-११-२०२२ अखेर पर्यंत)		
		मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण	मुले	मुली	एकूण
१.	नाशिक	२३	१३	३६	३०३०	१६१५	४६४५	२२४७	१०६८	३३१५
२.	कळवण	१७	१२	२९	१९२५	१३५५	३२८०	९४०	१५३०	२४७०
३.	धुळे	१६	१३	२९	२०८०	१४३०	३५१०	१५२१	१०१८	२५३९
४.	नंदुरबार	१७	१२	२९	३३३५	१९००	५२३५	२७५६	१४०३	४१५९
५.	तळोदा	११	६	१७	१०२५	६२५	१६५०	७०५	५२२	१२२७
६.	यावल	११	५	१६	१४७०	५५०	२०२०	१२६९	५३४	१८०३
७.	राजुर	१४	८	२२	१५६०	१०९५	२६५५	१२३०	८७९	२१०९
एकूण नाशिक विभाग		१०९	६९	१७८	१४४२५	८५७०	२२९९५	१०६६८	६९५४	१७६२२
८.	घोडेगाव	१३	११	२४	२५९५	११९५	३७९०	२१०४	१०४४	३१४८
९.	सोलापूर	४	२	६	३३०	१४५	४७५	१७४	५८	२३२
१०.	पेण	८	४	१२	९००	४००	१३००	७७९	३४५	११२४
११.	शहापूर	८	३	११	६७५	२५०	९२५	५३४	१०८	६४२
१२.	जव्हार	९	७	१६	९००	५७५	१४७५	७८९	५२७	१३१६
१३.	डहाणू	९	८	१७	१०७०	७०५	१७७५	८४८	६७९	१५२७
१४.	मुंबई	१	१	२	१५०	७५	२२५	१०५	३४	१३९
एकूण ठाणे विभाग		५२	३६	८८	६६२०	३३४५	९९६५	५३३३	२७९५	८१२८
१५.	औरंगाबाद	९	५	१४	१८२५	९५०	२७७५	१४४४	५०५	१९४९
१६.	पांढरकवडा	१०	९	१९	१३५०	९९५	२३४५	१०२४	८००	१८२४
१७.	पुसद	६	५	११	५००	५२५	१०२५	४१३	४५३	८६६
१८.	किनवट	९	६	१५	७२५	५००	१२२५	५६९	३९४	९६३
१९.	कळमनुरी	५	६	११	६५०	६००	१२५०	५५२	५४९	११०१
२०.	अकोला	१०	६	१६	१०१५	६५०	१६६५	७६५	४९८	१२६३
२१.	धारणी	९	९	१८	१७२०	१२१०	२९३०	१५२६	९७४	२५००
एकूण अमरावती विभाग		५८	४६	१०४	७७८५	५४३०	१३२१५	६२९३	४१७३	१०४६६
२२.	नागपूर	९	६	१५	१७२५	१०५०	२७७५	१२५३	८०७	२०६०
२३.	वर्धा	७	५	१२	६२५	५३०	११५५	४५१	३९१	८४२
२४.	देवरी	१०	९	१९	१०५५	७७५	१८३०	६२५	६४४	१२६९
२५.	भंडारा	५	४	९	४२५	३५०	७७५	३३९	३१६	६५५
२६.	चंद्रपूर	१०	९	१९	१०५०	७७५	१८२५	७८०	७६२	१५४२
२७.	चिमुर्	५	५	१०	३७५	३७५	७५०	३६०	३६७	७२७
२८.	गडचिरोली	१३	८	२१	१३१५	९७०	२२८५	१०६२	८७५	१९३७
२९.	अहेरी	४	४	८	३२५	३००	६२५	२५०	२१६	४६६
३०.	भामरागड	२	२	४	१५०	१५०	३००	१२२	८२	२०४
एकूण नागपूर विभाग		६५	५२	११७	७०४५	५२७५	१२३२०	५२४२	४४६०	९७०२
एकूण महाराष्ट्र राज्य		२८४	२०३	४८७	३५८७५	२२६२०	५८४९५	२७५३६	१८३८२	४५९१८

आर्थिक उन्नती

3. ECONOMIC UPLIFT

(१) प्रस्तावना :

आदिवासींच्या आर्थिक उन्नतीकरिता स्वयंसेवी संस्थांमार्फत विविध योजना, २७५ (१) अन्वये विविध योजना, पोलीस सैन्यदल भरतीपूर्व प्रशिक्षण, विभिन्न विशेष केंद्रीय सहाय्याच्या योजनांची अंमलबजावणी, स्वाभिमान योजना, आदिम जमाती विकास, केंद्रवर्ती अर्थसंकल्प अशा विविध योजना राबविण्यात येत आहेत.

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) व विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना अंतर्गत सहाय्यक अनुदान

- भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद २७५ (१) याखाली सहाय्यक अनुदान व विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना या दोन्ही योजना केंद्र शासनाकडून राबविण्यात येत असून याकरिता १०० टक्के केंद्र सहाय्य उपलब्ध होते.
- या दोन्ही योजनांकरिता केंद्र शासनाने दिनांक २३ एप्रिल २०२० रोजी सुधारित मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. शिक्षण, आरोग्य, पाणी पुरवठा, विद्युत, उपजिविका इ. करिता सदर योजनांतर्गत Gap funding करण्यात येते.
- सदर योजना १०० टक्के केंद्र सहाय्यित आहे.

आदिम जमाती (PVTGs) संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम—

- केंद्र शासनाने राज्यातील कातकरी, कोलाम व माडीया गोंड या तीन जमाती आदिम जमाती म्हणून घोषित केलेल्या आहेत.

अ.क्र.	जमात	जिल्हे
१.	कातकरी	ठाणे, पालघर, रायगड, पुणे व नाशिक
२.	कोलाम	यवतमाळ, नांदेड, चंद्रपूर
३.	माडीया गोंड	गडचिरोली

- या जमातींच्या सर्वांगिन विकासासाठी संरक्षण तथा विकास कार्यक्रमाखाली (CCD Plan) विविध व्यक्तिगत तसेच समुह विकास योजना राबविण्यात येत असतात. त्याअनुषंगाने केंद्र शासनाकडे प्रस्ताव सादर करून केंद्र शासनाने मान्यता प्रदान केलेल्या योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत असते.
- आदिम जमातींकरिता राज्य योजनेतून देखील निधी उपलब्ध करून देण्यात येत असतो. सदर निधीचा वापर आदिम जमातींकरिता घरकुल बांधून देण्याकरता वापरण्यात येत असतो. या योजनेची अंमलबजावणी घरकुल बांधकामासाठी ग्रामविकास विभागामार्फत तयार करण्यात आलेल्या व्यवस्थापन कक्षामार्फत करण्यात येत असते.

स्वयंसेवी संस्थांना सहाय्यक अनुदाने

- केंद्र शासनाच्या Scheme of Grant in Aid to voluntary organisations working for the welfare of Scheduled Tribe या योजनेखाली आदिवासी भागात शिक्षण, आरोग्य व उपजिविका इत्यादी क्षेत्रात आदिवासी जनतेच्या आर्थिक व सामाजिक उन्नतीसाठी कार्यरत असणाऱ्या अनुसूचित क्षेत्रातील स्वयंसेवी संस्थांना अनुदान दिले जाते.
- केंद्र शासनाने त्यांच्या दिनांक २७ जानेवारी २०२३ अन्वये निकष निश्चित केले आहेत.
- उपरोक्त क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या संस्थांचे प्रस्तावांच्या खरेपणा/गुणवत्तेसंबंधीत संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांच्या तपासणी अहवाल शासनास प्राप्त झाल्यानंतर सचिव, आदिवासी विकास यांचे अध्यक्षतेखाली असलेल्या राज्यस्तरीय समितीच्या शिफारशीने केंद्र शासनास अनुदानासाठी पाठविण्यात येतात.

शबरी आदिवासी घरकुल योजना

राज्यातील बेघर किंवा ज्यांची घरे कुडा-मातीची आहेत अशा आदिवासी लाभार्थ्यांना घरे उपलब्ध करून देण्यासाठी या विभागाच्या दिनांक २८-३-२०१३ च्या शासन निर्णयान्वये सन २०१२-१३ पासून "शबरी आदिवासी घरकुल योजना" सुरु करण्यात आली आहे. आदिवासी उपयोजनेतर्गत आदिवासी क्षेत्रांतर्गत येणाऱ्या जिल्ह्यातील अनुसूचित जमातींच्या लाभार्थ्यांसाठी तसेच आदिवासी बाह्य क्षेत्रातील जिल्ह्यातील अनुसूचित जमातींच्या पात्र लाभार्थ्यांना घराचे २६९.०० चौ. फु. चटई क्षेत्र असेल तसेच दिनांक ५-१-२०१६ च्या शासन निर्णयान्वये शबरी आदिवासी घरकुल योजनेतर्गत अपंग लाभार्थ्यांकरिता दारिद्र्य रेषेची अट शिथिल करण्यात आली आहे.

२. ग्रामविकास विभागाने त्यांच्या दिनांक १० फेब्रुवारी, २०१६ च्या शासन निर्णयान्वये राज्यातील ग्रामीण गृहनिर्माण कार्यक्रमाची प्रभावी अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्यासाठी राज्य व्यवस्थापन कक्ष - इंदिरा आवास योजना कक्षाचे रुपांतर "राज्य व्यवस्थापन कक्ष - ग्रामीण गृहनिर्माण कक्षामध्ये" करण्यास मान्यता दिलेली आहे. या कक्षाद्वारे राज्य शासनाच्या विभागांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या सर्व ग्रामीण कार्यक्रमांची अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्यात येत आहे. तदनुषंगाने ग्रामीण क्षेत्राकरिता शासन निर्णय दिनांक १५-३-२०१६ अन्वये सुधारणा करण्यात आली आहे.

३. केंद्र शासनाच्या प्रधानमंत्री ग्रामीण आवास योजनेतर्गत घरकुलाची किंमत मर्यादा सर्वसाधारण क्षेत्राकरिता रु. १.२० लक्ष व नक्षलग्रस्त/डोंगराळ क्षेत्राकरिता रु. १.३० लक्ष एवढी करण्यात आली आहे. तदनुषंगाने शासन निर्णय दिनांक ६-१-२०१६ अन्वये शबरी आदिवासी घरकुल योजनेतर्गत ग्रामीण भागाकरिता शौचालय बांधकामासह प्रति घरकुल रु. १,३२,००० (सर्वसाधारण क्षेत्राकरिता) व रु. १,४२,००० (नक्षलग्रस्त व डोंगराळ क्षेत्राकरिता) अनुदान निश्चित करण्यात आले आहे. यामध्ये शौचालय बांधकामासाठी लाभार्थ्यांना देण्यात आलेला रु. १२,००० ची प्रतिपूर्ती पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभागाने करावयाचा निर्णय झाला आहे. परंतु त्या विभागाने प्रतिपूर्ती करण्यास असमर्थता दर्शविल्याने सदरचा निधी या विभागाकडून दिला जातो. तसेच ग्रामीण भागातील शबरी आदिवासी घरकुल योजनेच्या लाभार्थ्यांना MGNREGA अभिसरणाद्वारे साधारण क्षेत्रासाठी रु. १७,२८० नक्षलग्रस्त व डोंगराळ क्षेत्रासाठी रु. १८,२४० अनुदान उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

४. शबरी घरकुल योजनेचा लाभ देण्यासाठी शासन निर्णय दिनांक ३-११-२०१७ अन्वये ग्रामीण क्षेत्राकरिता असलेली वार्षिक उत्पन्न मर्यादा रु. १.०० लाख वरून रु. १.२० लाख इतकी वाढविण्यात आली आहे. यामध्ये आदिम जमाती व पारधी जमातीला प्राधान्याने लाभ देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

(मार्च, २०२३ पर्यंत अद्यावत)

अ.क्र.	वर्ष	लक्षांक			मंजूर घरकुले			निधी वितरित	खर्च (रु. लाखात)	पूर्ण घरकुले		
		शबरी	पारधी	आदिम	शबरी	पारधी	आदिम			शबरी	पारधी	आदिम
१.	२०१६-१७	२१०१५	१४९३	२६४७	२०९९१	१४७७	२२९७	२४२३४.७९	४२६७.३०	२०२८५	१३४९	१९३६
२.	२०१७-१८	११८०५	१०४८	२३४६	११४५२	१०१०	२०९९	१३२००.००	१४९१७.३५	१०५६६	८८८	१५४०
३.	२०१८-१९	१२३२२	१८८३	११६८	१२२४२	१८०३	९२३	१५०००.००	१३९८७.५०	१११३०	१४४८	७०८
४.	२०१९-२०	३८१५३	...	११६४	३७६६३	...	७९५	१२०००.००	१३५११.९५	३१६९०	...	३७५
५.	२०२०-२१	...	...	...	...	...	...	२७५००.००	२९७२३.४०	...	...	...
६.	२०२१-२२	१८५४४	...	...	७८७	...	...	२६२५०.००	१५०३९.७०	...	...	...
७.	२०२२-२३	९३२८८	...	...	४३९८	...	...	६४१६२.५०	१५९७९.८५	८	...	...

Progress of Shabari Adivasi Gharkul Yojana

Year	Target	Sanctioned	Completed	Expenditure (Rs. in Cr.)
2019-20	...	38153	37663	135.12
2020-21	...	...	...	297.23
2021-22	...	18544	17103	150.39
2022-23	...	93288	4398	300.00

(Upto 24-02-2023)

वनहक्क कायदा, २००६

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासी (वनहक्कांची मान्यता) अधिनियम, २००६ व नियम, २००८ आणि सुधारित नियम, २०१२ नुसार अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासी यांना कलम ३ (१) अन्वये वैयक्तिक व सामूहिक वनहक्क किंवा दोहोंचे धारणाधिकार मिळविण्याचे अधिकार प्राप्त झालेले आहेत.

सदर कायद्याची योग्य रितीने अंमलबजावणी होण्याकरिता गाव पातळीवर १५,००२ ग्रामसभा वनहक्क समित्या, उपविभागीय स्तरावर ९४ उपविभागीय समित्या, जिल्हास्तरावर २६ जिल्हास्तरीय समित्या स्थापन करण्यात आलेल्या आहेत.

वन क्षेत्रात राहणाऱ्या अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासींना वनजमिनी देण्यासंदर्भातील निकष पुढीलप्रमाणे आहेत—

- (१) आदिवासी वनहक्क धारकांची वन जमीन दिनांक १३ डिसेंबर २००५ पूर्वी वैध हकदारी असावी.
- (२) इतर पारंपरिक वन निवासी हे दिनांक १३ डिसेंबर २००५ पूर्वी किमान ३ पिढ्यांपासून (७५ वर्षे) मुख्यत्वेकरून वनात राहणारा आणि उपजीविकेच्या खऱ्याखऱ्या गरजांसाठी वनांवर किंवा वनजमिनींवर अवलंबून असणारा पाहिजे.
- (३) जमीन वनहक्क निश्चित करण्यासाठी अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासी (वनहक्कांची मान्यता) सुधारित नियम, २०१२ मधील नियम १३ च्या उपनियम ३ मध्ये "ग्रामसभा, उपविभागीय समिती आणि जिल्हास्तरीय समिती वनहक्क निर्धारित करतांना नियम १३ मध्ये नमूद केलेल्या बाबींपैकी एकाहून अधिक बाबी विचारात घेतील" अशी तरतूद आहे. त्यामुळे नियम १३ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पुराव्यांपैकी किमान २ पुरावे विचारात घेऊन जिल्हास्तरीय वनहक्क समितीकडून अंतिम मान्यता देण्यात येते.
- (४) ग्रामसभा किंवा उपविभागीय समितीच्या निर्णयाने बाधित व्यक्तीला जिल्हास्तरीय समितीकडे अपील करण्याची मुभा आहे.
- (५) मा. राज्यपाल महोदयांच्या दिनांक १८-०५-२०२० रोजीच्या अधिसूचनेनुसार अनुसूचित क्षेत्रातील जिल्हास्तरीय समितीकडून अमान्य करण्यात आलेल्या दाव्यांच्या अपिलांवर निर्णय घेण्यासाठी विभागीय आयुक्तांच्या अध्यक्षतेखाली विभागीय वनहक्क समित्या स्थापन करण्यात आलेल्या आहेत.

उपरोक्त तरतुदी विचारात घेता, वनहक्क कायदा, २००६ ची अंमलबजावणी करण्याच्या अनुषंगाने, ग्रामसभा व उपविभागीय समिती तसेच जिल्हास्तरीय वनहक्क समितीकडे प्रलंबित असलेले दावे/अपिले यांचा जिल्हाधिकारी तथा अध्यक्ष जिल्हास्तरीय वनहक्क समिती यांचे मार्फत निपटारा करण्यात येत आहे.

- ऑक्टोबर २०२१ अखेरपर्यंत वनहक्क कायदा २००६ अंतर्गत प्राप्त वनहक्क दावे व वनजमिनीचे क्षेत्र खालीलप्रमाणे आहे—

अ.क्र.	बाब	ग्रामसभेकडे प्राप्त दावे	अंतिमरितीच्या मान्य केलेले एकूण दावे, अपिल			मंजूर वनक्षेत्र (हेक्टर मध्ये)
			मूळ दावे	अपिल दावे	एकूण	
१.	वैयक्तिक दावे	३८७७०३	१४७७००	४९९७६	१९७६७६	१८५१३८
२.	सामूहिक दावे	११३५८	८४६५	५६	८५२१	१३४८५८१
	एकूण ...	३९९०६१	१५६१६५	५००३२	२०६१९७	१५३३७१९

न्युक्लिअस बजेट :-

ज्या योजना आदिवासी विकास किंवा कल्याणाच्या दृष्टीने स्थलकालानुरूप आवश्यक आहेत आणि त्या योजनांचा समावेश अर्थसंकल्पात नाही अशा अभिनव स्वरूपाच्या स्थानिक महत्त्वाच्या योजना, तांत्रिक औपचारिकतेमुळे दीर्घ कालावधीकरिता अडकून न पडता स्थानिक पातळीवर तातडीने आणि प्रभावीपणे कार्यान्वित करून त्यांचा लाभ गरजू आदिवासींना प्रत्यक्ष मिळवून देणे हा योजनेचा गाभा आहे. तथापि, या योजनेमध्ये लाभार्थींना कर्ज देणे अपेक्षित नाही. न्युक्लिअस बजेट योजनेंतर्गत प्रत्येक आदिवासी व्यक्तीस/कुटुंबास लाभाची आर्थिक मर्यादा रु. ५०,००० आहे. या योजनेंतर्गत २ किंवा ३ किंवा त्यापेक्षा अधिक आदिवासी लाभार्थी एकत्र आले तर सामूहिक प्रकल्प/कार्यक्रम सुद्धा मंजूर करता येतात व अशा प्रकल्पात एकूण कमाल मर्यादा रु. ७,५०,००० आहेत. सदर योजनेंतर्गत सर्वसाधारण आदिवासींसाठी ८५ टक्के तर आदिम जमातींसाठी १०० टक्के सहाय्यक अनुदान देय आहे. सन २०२१-२२ साठी सदर योजनेकरिता एकूण रु. १००.०० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पीत आहे.

ठक्कर बाप्पा आदिवासी वस्ती सुधारणा :-

राज्यातील आदिवासी क्षेत्राच्या सर्वांगीण विकासासाठी महाराष्ट्रातील सर्व जिल्ह्यातील ग्रामीण/नागरी भागातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्र, अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्र, माडा/मिनीमाडा, प्रस्तावित माडा/मिनीमाडा क्षेत्र व आदिवासी उपयोजना क्षेत्राबाहेरील ५० टक्केपेक्षा जास्त आदिवासींची लोकसंख्या असलेल्या वस्त्या/पाडे/वाड्या/गावांच्या/महानगरपालिका, नगरपरिषदेचे प्रभाग येथील विकासासाठी आवश्यक असलेल्या सामूहिक विकासाच्या सुविधा पुरविण्यासाठी ठक्करबाप्पा आदिवासी वस्ती सुधारणा एकात्मिक कार्यक्रम ही योजना राबविण्यात येते. सदर योजना संबंधित प्रकल्प अधिकारी यांच्या स्तरावरून राबविण्यात येते तर यास जिल्हाधिकारी यांचेमार्फत प्रशासकीय मान्यता देण्यात येते. सदर योजनेकरिता सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. २१० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे येथे १ मे, १९६२ साली स्थापन करण्यात आली आहे. संस्थेमध्ये खालील प्रकल्प हाती घेण्यात येतात—

- (१) शासनाने विविध विकास कार्यक्रम/योजनांचा राज्यातील आदिवासी जीवनमानावर होणारा परिणाम अभ्यासण्यासाठी संस्थेमार्फत मूल्यमापन अभ्यास/प्रकल्प हाती घेण्यात येतात. मूल्यमापन/संशोधनाकरिता विषयाची निवड खालील प्राधान्यानुसार करण्यात येते.
  - (अ) केंद्र शासनाने सुचविलेले विषय;
  - (ब) राज्य शासनाने सुचविलेले विषय;
  - (क) संस्थेच्या नियामक मंडळाने निवडलेले विषय.
- (२) १९७० सालापासून संस्थेमार्फत सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रम चालविण्यात येत आहेत. या सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे हेतू व उद्देश खालीलप्रमाणे आहे.
  - (अ) आदिवासींच्या कल्याणाकरिता असलेल्या विविध योजना परिणामकारकरित्या राबविण्यासाठी प्रशिक्षणार्थींच्या ज्ञानामध्ये गुणात्मक भर टाकणे.
  - (ब) प्रशिक्षणार्थींच्या प्रशासकीय कामकाजातील ज्ञानात भर घालणे.
  - (क) आदिवासी आश्रमशाळेतील शिक्षकांच्या शिकविण्याच्या पद्धती व कौशल्यात गुणात्मकदृष्ट्या भर टाकणे, जेणेकरून विविध विषय शिकविण्याच्या पद्धतीत सुधारणा होईल.
  - (ड) आश्रमशाळेतील मुख्याध्यापक व वसतिगृहातील अधीक्षकांचे बौद्धिक कौशल्य वाढविणे.
  - (ई) राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील आदिवासी युवकांसाठी महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग व इतर स्पर्धा परीक्षांच्या तयारीसाठी विशेष प्रशिक्षण शिबिरांचे आयोजन संस्थेमार्फत केले जाते.
- (३) राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील युवकांसाठी नेतृत्व प्रशिक्षण शिबिरांचे आयोजन संस्थेमार्फत करण्यात येते.
- (४) आदिवासी कुटुंबाच्या सामाजिक/आर्थिक परिस्थितीबाबत संख्यात्मक माहिती गोळा करणे, नकाशे तयार करणे याबाबतची कामे एकात्मिक क्षेत्र विकास कार्यक्रम कक्षामार्फत चालते.
- (५) संस्थेमध्ये सांस्कृतिक विभाग असून या विभागामार्फत आदिवासी नृत्यकला स्पर्धा, आदिवासी कला व हस्तकला प्रदर्शन तसेच वारली चित्रकला स्पर्धांचे आयोजन करण्यात येते.
- (६) सांस्कृतिक विभागाकडून आदिवासींचे जीवन व विकास या विषयांवर माहितीपटांचे निर्माण करण्यात येते.
- (७) आदिवासींच्या दुर्मिळ सांस्कृतिक जतन संवर्धन, उत्तेजनासाठी संस्थेत आदिवासी सांस्कृतिक संग्रहालय निर्माण करण्यात आलेले आहे.
- (८) अनुसूचित जमातीची प्रमाणपत्रे तपासण्याकरिता या संस्थेच्या अधिपत्याखाली आठ तपासणी समित्या कार्यरत आहेत. या व्यतिरिक्त नव्याने १५ अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समित्यांकरिता अधिसूचनेद्वारे मंजूरी देण्यात आलेली आहे.

आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांच्या अधिनस्त असलेल्या कार्यालयाच्या आस्थापनेवरील पदे

अ. क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन श्रेणीतील स्तर	पदांची संख्या	नवीन मंजूर पदे	एकूण
१.	आयुक्त	... संवर्ग पद	१	...	१
२.	सहसंचालक	... संवर्ग पद	१	...	१
३.	सहआयुक्त	... एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२००	१५	...	१५
४.	उपसंचालक (संशोधन)	... एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१५	...	१५
५.	विधी अधिकारी	... एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	८	...	८
६.	उपसंचालक (एकेविका)	... एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१	...	१
७.	वरिष्ठ संशोधन अधिकारी	... एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	२३	...	२३
८.	पोलीस उपअधीक्षक	... एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१५	...	१५
९.	पोलीस निरीक्षक	... एस-१८ : ४९,१००-१,५५,८००	५२	...	५२
१०.	संशोधन अधिकारी	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	४१	...	४१
११.	अधिव्याख्याता	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२	...	२
१२.	प्रशासकीय अधिकारी	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१	...	१
१३.	लेखाधिकारी	... एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	१	...	१
१४.	सांख्यिकी अधिकारी	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१	...	१
१५.	संग्रहालय अभिरक्षी	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१	...	१
१६.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२	...	२
१७.	प्रबंधक	... एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	८	...	८
१८.	कार्यालय अधीक्षक	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	१	...	१
१९.	कनिष्ठ प्रशासकीय अधिकारी	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	८	...	८
२०.	संशोधन सहायक	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२२	...	२२
२१.	सांस्कृतिक अधिकारी	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	१	...	१
२२.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२४	...	२४
२३.	सांख्यिकीय सहायक (वरिष्ठ)	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	१	...	१
२४.	मुख्य लिपिक	... एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	१	...	१
२५.	कॅमेरामन-कम-प्रोजेक्ट ऑपरेटर	... एस-१० : २९,२००-९२,३००	१	...	१
२६.	कलाकार-तथा-शिल्पकार	... एस-८ : २५,५००-८१,१००	१	...	१
२७.	वरिष्ठ लिपिक	... एस-८ : २५,५००-८१,१००	२	...	२
२८.	सांख्यिकीय सहायक (कनिष्ठ)	... एस-८ : २५,५००-८१,१००	६	...	६
२९.	अन्वेषक (वरिष्ठ)	... एस-८ : २५,५००-८१,१००	४	...	४
३०.	लघुटंकलेखक	... एस-८ : २५,५००-८१,१००	११	...	११
३१.	सहायक ग्रंथपाल	... एस-७ : २१,७००-६९,१००	१	...	१
३२.	पोलीस शिपाई	... एस-७ : २१,७००-६९,१००	५२	...	५२
३३.	कनिष्ठ लिपिक	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	१	...	१
३४.	लिपिक-तथा-टंकलेखक	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	५९	...	५९
३५.	अन्वेषक (कनिष्ठ)	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	४	...	४
३६.	टंकलेखक	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	१	...	१
३७.	अभिलेखापाल	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	८	...	८
३८.	वाहन चालक	... एस-६ : १९,९००-६३,२००	८	...	८
३९.	नाईक	... एस-३ : १६,६००-५२,४००	१	...	१
४०.	शिपाई	... एस-१ : १६,६००-५२,४००	२२	...	२२
४१.	गॅलरी अटेंडंट	... एस-१ : १६,६००-५२,४००	१	...	१
४२.	अटेंडंट	... एस-१ : १६,६००-५२,४००	१	...	१
४३.	पहारेकरी	... एस-१ : १६,६००-५२,४००	२	...	२
४४.	सफाई कामगार	... एस-१ : १६,६००-५२,४००	१	...	१
		मंजूर पदे	... ४३३	...	४३३
		भरलेली पदे	... २७२	...	२७२
		रिक्त पदे	... १६१	...	१६१

**आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांचे सन २०२२-२३ चे
माहे डिसेंबर २०२२ पर्यंतचे खर्च (विवरणपत्र-अ)**

(रुपये हजारत)

अ. क्र.	नाव व लेखाशीर्ष	उपशीर्ष	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२२-२३	प्राप्त तरतूद	खर्च	शिल्लक
१.	T-2 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण (०५) संशोधन व प्रशिक्षण (०५) (०९) जनजाती संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे २२२५-१३०१	०१ वेतन ०३ अतिकालिक भत्ता ०६ दूरध्वनी, वीज व पाणी ११ देशांतर्गत प्रवास १३ कार्यालयीन खर्च १६ प्रकाशने २६ जाहिरात, विक्री व प्रसिद्धी २८ व्यावसायिक व विशेष सेवा ३४ शिष्यवृत्त्या व विद्यावेतने	४९२११.००० २२.००० ३५०.००० ४००.००० ६००.००० १०.००० १००.००० ५००.००० १००.०००	३६९०८.२५० ९.२४० १८४.८०० १६८.००० ३३१.५२० ४.२०० ४२.००० २१.००० ४२.०००	२८८७३.३५४ ... ६८.९९८ १३१.०४९ ८९.१६७	८०३४.८९६ ९.२४० ११५.८०२ ३६.९५१ २४२.३५३ ४.२०० ४२.००० २१.००० ४२.०००
		एकूण ...	५१२९३.०००	३७७११.०१०	२९१६२.५६८	८५४८.४४२
२.	T-5 अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण (००) (०४) एकात्मिक क्षेत्र विकास कार्यक्रम २२२५-१०५२	०१ वेतन ०३ अतिकालिक भत्ता ०६ दूरध्वनी, वीज व पाणी ११ देशांतर्गत प्रवास १३ कार्यालयीन खर्च	८७६७.००० ९.००० १३०.००० १२१.००० १६०.०००	६५७५.२५० ३.७८० ७२.८०० ५०.८२० ८९.६००	६३८७.०७६ ... २५.८५९	१८८.१७४ ३.७८० ४६.९४१ ५०.८२० ८९.६००
		एकूण ...	९१८७.०००	६७९२.२५०	६४१२.९३५	३७९.३१५
३.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण राज्य योजनांतर्गत योजना (०२) (२४) अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समिती २२२५-४१२२	०१ वेतन ०२ मजुरी ०३ अतिकालिक भत्ता ०६ दूरध्वनी, वीज व पाणी १० कंत्राटी सेवा ११ देशांतर्गत प्रवास १३ कार्यालयीन खर्च १४ भाडे पट्टी व कर २१ पुरवठा व सामग्री २४ पेट्रोल, तेल व वंगन २६ जाहिरात, विक्री व प्रसिद्धी २८ व्यावसायिक व विशेष सेवा ५० इतर खर्च	२८५०००.००० ९००.००० ३००.००० ४९५०.००० ५००००.००० ४०००.००० ७७९६१.००० ८०००.००० ५००००.००० २७५०.००० ३००.००० ७००००.००० ०.३५०	२१३७५०.००० ५०४.००० १२६.००० २७७२.००० ४००००.००० १६८०.००० ४६७७६.६०० ४४८०.००० २१०००.००० १९२५.००० ... १५३६.५०० ०.३५०	२१०५४५.५०६ ४२८.००० २६.९६० २४८५.३७९ ३९२१७.६९३ १३८९.९५० ३६००१.४०२ ३९१९.९७० ११५७२.१८२ १६९३.६९० ... १५३६.५०० ...	३२०४.४९४ ७६.००० ९९.०४० २८६.६२१ ७८२.३०७ २९०.०५० १०७७५.१९८ ५६०.०३० ९४२७.८१८ २३१.३१० ... ... ०.३५०
		एकूण ...	५५४१६१.३५०	३३४५५०.४५०	३०८८१७.२३२	२५७३३.२१८
४.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण, पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना (०२) अनुसूचित जमातीचे कल्याण ७९६, जनजाती क्षेत्र उपयोजना राज्य योजनांतर्गत योजना (०२) जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना (०२) (०२) नियोजन व संनियंत्रण शाखा-जनजाती विकास संशोधन व प्रशिक्षण संस्था २२२५-१८६७	३१ सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर)	३०००००.०००	...	...	...

अ. क्र.	नाव व लेखाशीर्ष	उपशीर्ष	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२२-२३	प्राप्त तरतूद	खर्च	शिल्लक
५.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण (०२)(३६) अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना भारतीय व राज्य प्रशासकीय सेवेची संधी प्राप्त करून देण्यासाठी त्यांना संघ लोकसेवा आयोग/ महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाकडून घेण्यात येणाऱ्या परीक्षेचे प्रशिक्षण देणे. २२२५D३८७	३१ सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर)	३००००००.०००	१६८०००.०००	१६८०००.०००	...
६.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण, आदिवासी युवकांसाठी कौशल्य विकास कार्यक्रम २२२५D२६२	३१ सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर)	१००००००.०००	...	...	...
७.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण (०१) (५४) अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी अंतर्गत वाटप केलेल्या वन जमिनीची मोजणी करण्याकरिता शुल्काचे प्रदान २२२५D२५१	३१ सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर)	१५००००.०००	४५०००.०००	३०१८४.०४९	१४८१५.९५१
८.	T-5 २२२५ अनुसूचित जाती, जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण, पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना (०२) अनुसूचित जमातीचे कल्याण ७९६, जनजाती क्षेत्र उपयोजना राज्य योजनांतर्गत योजना (०२) जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना (०२) (०१) नियोजन व संनियंत्रण शाखा-जनजाती विकास संशोधन व प्रशिक्षण संस्था २२२५-२६५८	३१ सहाय्यक अनुदाने (वेतनेतर)	२००००.०००	५६००.०००	४२००.०००	१४००.०००

विविध उपक्रम

१. आदिवासी संस्कृती, कला व जीवनावर आधारित लघुपट निर्मिती :-

आदिवासी पारंपरिक संस्कृती व कला यांचे जतन व संवर्धन करण्यासाठी सन १९८१ पासून दरवर्षी लघुपटांची निर्मिती करण्यात येते. सदरचे लघुपट संग्रहालयास भेट देणाऱ्या देशी/विदेशी पर्यटकांना तसेच शाळा/महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक माध्यम म्हणून उपयुक्त असल्याने दाखविण्यात येतात. लघुपट दाखविण्याची व्यवस्था संस्थेकडे उपलब्ध आहे. आदिवासी जमातीबद्दल अधिक माहिती सदर लघुपटांमुळे पर्यटकांना मिळते.

सन २०२३-२०२४ मध्ये एकूण १० लघुपट तयार करण्याचे उद्दिष्टे असून, त्यासाठी रु. ५०.०० लाख एवढी तरतूद करण्यात येत आहे.

२. आदिवासी सांस्कृतिक महोत्सव :-

सन २०१३-२०१४ पासून आदिवासी सांस्कृतिक महोत्सव आयोजित करणे या योजनेतर्गत एका सांस्कृतिक महोत्सवामध्ये ५ दिवसांचे आदिवासी हस्तकला प्रदर्शन व विक्री तसेच एक दिवस पारंपरिक नृत्यस्पर्धा एकत्रितपणे आयोजित करून याच कार्यक्रमांमध्ये आदिवासी जीवन व संस्कृती व कला यावर या कार्यालयामार्फत तयार करण्यात आलेल्या लघुपटांचा महोत्सव शहरी भागातील निमंत्रितांसाठी आयोजित करण्यात येतो. अशाप्रकारे एका आर्थिक वर्षात महाराष्ट्रातील ४ प्रमुख शहरात या सांस्कृतिक कला महोत्सवाचे आयोजन करण्यात येते. वर्ष २०२३-२०२४ मध्ये महाराष्ट्रातील २ प्रमुख शहरे पुणे व नागपूर येथे महोत्सवाचे आयोजन करण्यात येणार आहे. त्यासाठी रु. ५०.०० लाख तरतूद करण्यात आलेली आहे.

३. ग्रंथालय :-

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे येथील ग्रंथालयाच्या विकासाबाबत.

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे कार्यालयातील ग्रंथालय सन १९७९ पासून कार्यरत आहे. महाराष्ट्र राज्यातील विविध जमाती तसेच देशातील अन्य राज्यांमध्ये असणाऱ्या अनुसूचित जमाती संबंधाने व त्यांच्या संस्कृतीच्या अनुषंगाने संशोधक व संदर्भात्मक अभ्यासाकरिता सुरु करण्यात आले आहे. संस्थेच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करण्यासाठी आवश्यक ती पुस्तके उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने ग्रंथालयाची निर्मिती करण्यात आली आहे. ग्रंथालयात आजमितीस विविध विषयांवरील सुमारे २१ हजार पुस्तके उपलब्ध आहेत. ग्रंथसंग्रहाचा लाभ संस्थेतील संशोधन अधिकारी व आदिवासी क्षेत्रातील संशोधकांना होत आहे. विविध नामांकित विद्यापीठातून पी.एच.डी.एम.फिल. ची तयारी करणारे विद्यार्थी तसेच विविध प्रकल्पाच्या माध्यमातून संशोधनात्मक अभ्यास करणाऱ्या संशोधकांना आवश्यक असणारी संदर्भसेवा या कार्यालयाच्या ग्रंथालयात उपलब्ध आहे. त्यानुषंगाने लागणारे संशोधन अहवाल, मूल्यांकन अहवाल, मानवशास्त्रीय अहवाल, जिल्हा गॅझेटियर्स, जनगणना निर्देश ग्रंथ (Census of India), ज्ञानकोष, विश्वकोष, संस्कृतीकोष, मानववंशशास्त्र, समाजशास्त्र, इतिहास, कायदा, शासकीय प्रकाशने, आदिवासी जिवनाशी निगडित असलेला समृद्ध ग्रंथसंचय ग्रंथालयात उपलब्ध आहे. जमाती प्रमाणपत्र पडताळणी प्रक्रियेच्या दृष्टीने तयार करावयाच्या अहवालासाठी तसेच जाती, परंपरा, रूढी, चालीरिती रिवाज यांचा अभ्यास करण्यासाठी ग्रंथालयाचा उपयोग होतो.

४. संशोधन विभाग :-

संशोधन शाखेकडे खालील कामाची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे.

- अनुसूचित जमातींचा मानवशास्त्रीय अभ्यास करणे.
- अनुसूचित जमातींच्या संस्कृतीचा अभ्यास करणे.
- विविध जाती-जमातींचा तुलनात्मक अभ्यास करणे.
- विकास योजनांच्या परिणामकारकतेबाबतचा अभ्यास करणे.
- आदिवासींचे शिक्षण, आरोग्य व सामाजिक-सांस्कृतिक समस्यांवर अभ्यास करणे.
- आदिवासींची सांस्कृतिक मूल्ये, इतिहास आदींचे दस्तावेजीकरण करणे.
- निरनिराळ्या संघटनांकडून प्राप्त निवेदनांच्या अनुषंगाने शासनास अहवाल सादर करणे.
- विविध राज्य तसेच राष्ट्रीय स्तरावर आयोजित करण्यात येणाऱ्या परिषदांना उपस्थित राहून तसेच विविध प्रकल्प/ आदिवासी प्रभागांना क्षेत्रभेटी देऊन त्या आधारे संशोधनासाठी गरजा निश्चिती करणे.
- मानवी हक्क आयोगाकडील प्रकरणी पत्रव्यवहार करणे.
- अनुसूचित क्षेत्राचा वार्षिक प्रशासकीय अहवाल तयार करणे.
- विधानसभा, विधानपरिषद, लोकसभा, राज्यसभा यांचेकडील तारांकित/अतारांकित प्रश्न, लक्षवेधी, औचित्याचे मुद्दे, कपातसूचना, ठराव, आश्वासने इ. प्रकरणांवर कार्यवाही करणे.
- केंद्र व राज्य शासन संशोधन अधिष्ठात्रवृत्ती योजनेबाबत कार्यवाही करणे.
- महाराष्ट्र अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जाती भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागासप्रवर्ग, जातीचे प्रमाणपत्र (देण्याचे व त्याच्या पडताळणीचे विनियमन) नियम, २००३ नुसार महाराष्ट्रातील जाती प्रमाणपत्रे निर्गमित करणाऱ्या सर्व सक्षम प्राधिकारी यांनी निर्गमित केलेल्या अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्राचा अहवाल संकलित करणे.
- कार्यालयातील माहिती अधिकार बाबतचा पत्रव्यवहार, कामकाज करणे, तसेच कार्यालयातील सर्व शाखानिहाय अहवाल प्राप्त करून एकत्रित संकलित करून संपूर्ण कार्यालयाचा मासिक, त्रैमासिक, वार्षिक अहवाल शासनास सादर करणे.

● संशोधन शाखेमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या प्रकल्पांबाबत माहिती—

अ.क्र.	प्रकल्पाचे नाव	अभिकरण	प्रकल्पासाठी मंजूर निधी (रु.)	प्रकल्प कालावधी	शेरा
१.	Mapping food habits amongst the tribals : An interventionist strategy of nutritious food.	मुंबई विद्यापीठ, मुंबई	९,५०,०००	२०१६	अंतिम अहवाल पूर्ण.
२.	वनहक्क कायदा, २००६ ची अंमलबजावणी (नंदुरबार व गडचिरोली).	LBSNAA, मसुरी व आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे.	३,६७,२००	२०१८	अंतिम अहवाल पूर्ण.
३.	Research and Documentation on Traditional Medical Healing Practices Among the Tribal Communities of Maharashtra	(१) प्रवरा इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडीकल सायन्सेस, लोणी, जि. अहमदनगर. (२) लोकसेवक मधुकरराव चौधरी समाजकार्य महाविद्यालय, जळगाव. (३) महात्मा गांधी आंतरराष्ट्रीय हिन्दी विश्वविद्यालय, वर्धा.	७०,००,०००	२०१९	१. अंतिम अहवाल पूर्ण. २. अंतिम अहवाल पूर्ण. ३. माहिती संकलन सुरु.
४.	महाराष्ट्र राज्यातील ४५ अनुसूचित जमातींचा मानवशास्त्रीय दृष्टिकोनातून अभ्यास.	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.	४,३०,०७,७००	२०१७	प्रकल्प सुरु.
५.	संशोधन पद्धती प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम.	ओम ग्रामण्ये इन्स्टिट्यूट, फॉर एज्युकेशनल एक्सलन्स पुणे.	१६,७३,२५०	२०१९	प्रकल्प सुरु.
६.	एकत्रित परिविक्षाधीन प्रशिक्षण कार्यक्रमांतर्गत आदिवासी संलग्नता.	यशदा, पुणे आणि आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे	२,८६,०००	२०२०	अंतिम अहवालाचे कामकाज सुरु.
७.	Control the Population Decline among the PVTGs in (Palghar and Raigar) through maternal and child health and nutrition intervention (15000 beneficiaries).	मे. प्रबोधन बहुउद्देशिय संस्था, विड्डल पार्क, अशोक स्तंभ, गंगापूर रोड, नाशिक.	२९,९८,०००	२०२२	अंतिम अहवाल लेखन सुरु.
८.	Maternal And Child Health Status of PVTG (Kolam and Madia : 500 beneficiaries)	मे. महाराष्ट्र शेतकरी शेतमजूर विकास संस्था, काटोल, जि. नागपूर.	१५,००,०००	२०२२	अंतिम अहवाल प्राप्त.
९.	Status survey of Sick Cell Anemia and Issuance of cards to tribal students in Ashram Schools and hostels of Maharashtra.	आकार बहुउद्देशिय ग्रामीण विकास संस्था, हिंगणा, जि. नागपूर.	१००,००,०००	२०२२	प्रकल्प सुरु.

५. अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समिती :-

आदिवासी विकास विभाग समाज कल्याण विभागातून दिनांक २ मे १९८३ रोजी स्वतंत्र झाल्यानंतर शासनाने अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणीसाठी आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय क्र. सीबीसी-१६८४/२८१ (२५)/का. ११, दिनांक २३ जानेवारी १९८५ अन्वये संचालक, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांच्या अध्यक्षतेखाली तपासणी समितीची स्थापना केली. या समितीची रचना खालीलप्रमाणे होती.

१.	संचालक, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, म. रा. पुणे	...	अध्यक्ष
२.	मुख्य संशोधन अधिकारी, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, म.रा. पुणे...	...	सदस्य
३.	उपसंचालक, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, म.रा. पुणे...	...	सदस्य सचिव

आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय क्र. एसटीसी-१०९०/२३९४२/१८६/का. १०, दिनांक ३ जून, १९९२ अन्वये नाशिक व नागपूर येथे उपसंचालक यांच्या उपाध्यक्षतेखाली दोन नवीन समित्या स्थापन करण्यात आल्या. त्याच धर्तीवर, दिनांक ३० डिसेंबर, १९९२ अन्वये पुणे समितीची पुनर्रचना करण्यात आली.

आदिवासी विकास विभाग शासन निर्णय, क्र. एसटीसी-१०९५/प्र.क्र. ११८/का. १०, दिनांक २६ ऑक्टोबर, १९९५ नुसार राज्यातील सर्व शाळा, कॉलेजातील विज्ञान शाखेत ११ व्या इयत्तेत शिकणाऱ्या सर्व अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांनी जातीच्या प्रमाणपत्र तपासणीसाठी अर्ज करणे व संबंधित समित्यांनी विहित कालावधीत त्यावर कार्यवाही करण्याची पद्धती निश्चित केली. अर्जदाराच्या शालेय व गृहचौकशी करण्यासाठी सदर समित्यांचे अधिनस्त दिनांक १५ मार्च, १९९६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये पोलीस दक्षता पथकाची निर्मिती करण्यात आली. या दक्षता पथकामध्ये पोलीस अधीक्षक, पोलीस निरीक्षक व पोलीस शिपाई या पदांचा समावेश आहे. दिनांक १४ जुलै, १९९७ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये तीनही समित्यांची पुनर्रचना करतांना सदस्य संख्या तीन एवजी पाच करण्यात येऊन अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, सदस्य यांना सदस्य महणून समाविष्ट करण्यात आले.

शासन निर्णय क्र. एसटीसी-१०९९/प्र.क्र. १३८/का. १०, दिनांक ६ सप्टेंबर, २००० अन्वये ठाणे, औरंगाबाद व अमरावती येथे स्वतंत्र नवीन समित्या व त्यांच्या अधिनस्त पोलीस दक्षता पथकांची निर्मिती करण्यात आली. शासन निर्णय क्र. एसटीसी-१००३/प्र.क्र. १७४/का. १०, दिनांक ११ जानेवारी, २००५ नुसार अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समित्यांसाठी पूर्णवेळ सहआयुक्त तथा उपाध्यक्ष या पदांची निर्मिती करण्यात आली.

शासन निर्णय क्र. एसटीसी-१००६/प्र.क्र. १८६/का. १०, दिनांक ८ डिसेंबर, २००६ अन्वये नाशिक व नागपूर समित्यांचे विभाजन करून अनुक्रमे नंदुरबार व गडचिरोली येथे दोन नवीन तपासणी समित्या व दोन पोलीस दक्षता पथकांची निर्मिती करण्यात आली.

शासन निर्णय क्र. एसटीसी-२११९/प्र.क्र. ३४/का. १०, दिनांक १३ सप्टेंबर, २०१९ अन्वये पालघर, नाशिक-२, धुळे, किनवट, यवतमाळ, गोंदिया व चंद्रपूर येथे नवीन सात समित्यांची स्थापना करण्यात आलेली आहे.

अशा पद्धतीने राज्यात सद्यःस्थितीत पूर्वीच्या आठ अनुसूचित जमातीच्या प्रमाणपत्र तपासणी समित्या, पुणे, नाशिक, ठाणे, अमरावती, औरंगाबाद, नंदुरबार, नागपूर व गडचिरोली आणि नव्याने स्थापन करण्यात आलेल्या पालघर, नाशिक-२, धुळे, किनवट, यवतमाळ, गोंदिया व चंद्रपूर येथे नवीन सात अशा एकूण १५ समित्या स्थापन करण्याचा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. तथापि, महाराष्ट्र शासन राजपत्र, असाधारण भाग चार-ब दिनांक २० नोव्हेंबर, २०२० अन्वये नवीन ७ समिती कार्यालये सुरु करण्याबाबतची अधिसूचना निर्गमित करण्यात आली आहे.

या समित्यांची रचना खालीलप्रमाणे आहे.

१. आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	...	अध्यक्ष
२. सहआयुक्त, अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समिती	...	उपाध्यक्ष
३. उपसंचालक (संशोधन)	...	सदस्य सचिव
४. वरिष्ठ संशोधन अधिकारी	...	सदस्य
५. संशोधन अधिकारी	...	सदस्य

“महाराष्ट्र राज्यात महाराष्ट्र अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागास प्रवर्ग, जातीचे प्रमाणपत्र (देण्याचे व त्याच्या पडताळणीचे विनियमन) अधिनियम, २००० (२००१ चा महाराष्ट्र क्र. २३)” पारित करण्यात आलेला आहे व या अधिनियमाची अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने “महाराष्ट्र अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमातीचे प्रमाणपत्र (देण्याचे व त्याच्या पडताळणीचे विनियमन) नियम, २००३” हे दिनांक ४ जून, २००३ अन्वये अस्तित्वात आले असून त्यानुसार समितीचे कामकाज चालते.

सद्यः अस्तित्वात असलेल्या आठ अनुसूचित जमाती प्रमाणपत्र तपासणी समिती कार्यालयाकरिता विविध संवर्गात एकूण २९८ पदे मंजूर करण्यात आले आहेत. नवीन सात समिती कार्यालयाकरिता ७० नियमित पदे आणि ७० पदे मानधन तत्वावर कंत्राटी पद्धतीने मनुष्यबळ निर्माण करण्यास मंजुरी देण्यात आलेली आहे. माहे ऑक्टोबर, २०२२ अखेर सर्व समित्यांकडे एकूण १६,०८८ प्रकरणे प्रलंबित आहेत.

६. प्रशिक्षण :-

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेमध्ये प्रशिक्षण ही योजना सन १९७२ पासून सुरु करण्यात आली असून या संस्थेकडून सेवांतर्गत प्रशिक्षण, सेवापूर्व प्रशिक्षण, आदिवासी युवक-युवतींसाठी नेतृत्व प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येत असून त्याचा थोडक्यात तपशील खालीलप्रमाणे -

(१) **सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रम** :- सन २०११ पासून सर्वांसाठी प्रशिक्षण हे धोरण या कार्यालयामार्फत राबविण्यात येत असून आदिवासी विकास विभागाच्या विविध विभागात कार्यरत असलेल्या कर्मचाऱ्यांसाठी सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. या प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे नियोजन व कार्यवाही या संस्थेच्या प्रशिक्षण विभागाकडून करण्यात येते. या प्रशिक्षणांद्वारे प्रशिक्षणार्थींना त्यांच्या कामकाजासंबंधी आवश्यक ज्ञान, माहिती, विविध कायदे, शासकीय नियम-नियमावली, कौशल्य वृद्धी आणि त्यांचे कर्तव्य व जबाबदाऱ्या यांची जाणीव करून देणे व योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करिता त्यांना अधिक कार्यक्षम बनविणे हे उद्दिष्टे ठेवून सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित केले जातात. यासोबतच सकारात्मक दृष्टीकोन आणि मूल्य शिक्षण या विषयांचा देखील प्रशिक्षणात समावेश केला जातो. प्रशिक्षणादरम्यान प्रशिक्षणार्थ्यांच्या वैयक्तिक प्रगतीकडे लक्ष देऊन त्याचा सकारात्मक परिणाम कार्यालयाच्या कामकाजावर कसा होईल याचे नियोजनात्मक प्रशिक्षण दिले जाते.

(२) **विशेष केंद्रीय सहाय्य योजना** :- शासन निर्णय आदिवासी विकास विभाग, श. नि. क्र.: केंद्रीय-२०२२/प्र.क्र.१४/का-१९, दि. १४ जुलै, २०२२ नुसार शासकीय आश्रमशाळा, अनुदानित आश्रमशाळा, आदर्श निवासी आश्रमशाळा, एकलव्य मॉडेल रिसिडेन्शियल स्कूल मधील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे दर्जायुक्त शिक्षण देण्यासाठी इंग्रजी शिकविणाऱ्या शिक्षकांची क्षमता बांधणी करण्याकरिता भारतीय संविधानाच्या २७५ (१) अंतर्गत “Training and capacity building of teachers for teaching in English Medium School” या योजनेकरिता रु. ५०० लक्ष इतका निधी १ वर्ष कालावधीसाठी मंजूर करण्यात आलेला आहे. सदर योजनेची अंमलबजावणी सुरु करण्यात आलेली आहे.

(३) **आदर्श आश्रमशाळा प्रशिक्षण प्रकल्प** :- राज्यातील आदिवासी विकास विभागाच्या निवासी आश्रमशाळांपैकी १२१ आश्रमशाळा म्हणून विकसित करण्याच्या दृष्टीने तेथील शैक्षणिक विकास घडविण्याचा दृष्टीकोन ठेऊन या आश्रमशाळांमधील सर्व संवर्ग-मुख्याध्यापक, शिक्षक, अधीक्षक, वर्ग ४ कर्मचारी यांची क्षमता बांधणी करण्यासाठी एकूण २४२० प्रशिक्षणार्थींसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे नियोजन करण्यात आलेले आहे.

सन २०२१-२२ मध्ये प्रशिक्षण विभागामार्फत विविध प्रकारातील १६ प्रशिक्षण कार्यक्रम यशस्वीरित्या आयोजित केले आहेत आणि त्याद्वारे एकूण ७७८ इतक्या प्रशिक्षणार्थींना यशस्वीरित्या प्रशिक्षित करण्यात आले आहे.

अ.क्र.	वर्ष	सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रम			एकूण खर्च (रुपये)
		नियोजित प्रशिक्षण कार्यक्रम	पार पडलेले प्रशिक्षण	प्रशिक्षणार्थींची संख्या	
१.	२०२१-२२	१६	७७८	७७८	६४,०१,६३८

स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण :-

आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेमध्ये प्रशिक्षण ही योजना सन १९७२ पासून सुरु करण्यात आली असून या संस्थेकडून सेवांतर्गत प्रशिक्षण, सेवापूर्व प्रशिक्षण, आदिवासी युवक-युवतीसाठी नेतृत्व प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येत असून त्याचा थोडक्यात तपशील खालीलप्रमाणे-

(१) **सेवापूर्व प्रशिक्षण कार्यक्रम** :-राज्यातील अनुसूचित जमातीच्या उमेदवारांचे अखिल भारतीय व राज्य शासनाच्या नागरी सेवेतील प्रमाण अल्प आहे. तसेच अनुसूचित जमातीच्या उमेदवारांचे स्पर्धा परीक्षांमध्ये बसण्याचे प्रमाण देखील अल्प आहे. आदिवासी उमेदवारांचे सदरच्या परीक्षांसाठी बसण्याचे प्रमाण वाढावे व त्यांना सदरच्या परीक्षांमध्ये यश मिळून त्यांना विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्याकरीता सदरचे प्रशिक्षण अत्यंत महत्त्वाचे आहे.

अ) केंद्रीय/महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग नागरी सेवा स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण कार्यक्रम-

आदिवासी विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचा शासन निर्णय क्रमांक : प्रशिक्षण २०१२/प्र.क्र. १५८ (भाग-२)/का-१७, दिनांक १५ जुलै, २०१४ तसेच शासन शुद्धीपत्रक : प्रशिक्षण २०१९/प्र. क्र. २१/का-०९, दिनांक ३० ऑगस्ट, २०१९ अन्वये संघ/महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या नागरी सेवा स्पर्धा परीक्षा पूर्व प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात येतो.

राज्यातील अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांकरिता संघ/महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाकडून (यु.पी.एस.सी./एम.पी.एस.सी.) घेण्यात येणाऱ्या स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण कार्यक्रम खाली नमूद ९ विद्यापीठे व यशदा, पुणे येथे ११ महिन्यांच्या कालावधीकरीता प्रत्येक विद्यापीठात २५ व यशदा येथे १० असे एकूण २३५ उमेदवारांना प्रशिक्षण देण्यात येते.

सदर प्रशिक्षणा दरम्यान पुढील सोई-सुविधा उमेदवारांना उपलब्ध करून दिल्या जातात.

- विद्यावेतन रु. ६,००० प्रतिमाह (यात निवास व भोजनाचा समावेश आहे)
- शैक्षणिक साहित्य/पुस्तके खरेदीसाठी रु. ६,००० (फक्त एकदाच)
- इंटरनेटसह संगणक सुविधा
- ग्रंथालय सुविधा

सदर प्रशिक्षण कार्यक्रमासाठी पदवीधर असलेल्या उमेदवारांची निवड केली जाते त्यासाठी सामान्य ज्ञानावर आधारित राज्य स्तरीय प्रवेश परीक्षा (CET) घेण्यात येते. सदरची प्रवेश परीक्षा दरवर्षी मार्च मध्ये घेतली जाते व हे प्रशिक्षण दरवर्षी ऑगस्ट महिन्यात सुरु होते. उमेदवारांची निवड विद्यापीठ निहाय जास्त गुण प्राप्त करणाऱ्या २५ उमेदवारांची निवड प्रशिक्षणासाठी करण्यात येते.

ब) महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या दुय्यम न्यायिक सेवा स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षणासाठी दिनांक : २ डिसेंबर, २०१४ रोजीचा शासन निर्णय-

सदरची योजना अनुसूचित जमातीतील विधी पदवीधर असलेल्या ज्या उमेदवारांनी महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या दुय्यम न्यायिक सेवा स्पर्धा परीक्षेसाठी अर्ज केले आहे अशाच उमेदवारांना ११ महिने कालावधीसाठी बार कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र आणि गोवा (बीएसजी) या संस्थेमार्फत प्रशिक्षण देण्यात येते. सदर प्रशिक्षण कार्यक्रमाकरीता प्रत्येक महसूल विभागातील प्रशिक्षणार्थी बार कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र आणि गोवा (बीएसजी) या संस्थेमार्फत निवडले जातात.

क) महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग अभियांत्रिकी सेवा स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षणासाठी दिनांक : २ डिसेंबर, २०१४ रोजीचा शासन निर्णय-

सदरची योजना अनुसूचित जमातीतील अभियांत्रिकी पदवीधर ज्या उमेदवारांनी महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या अभियांत्रिकी सेवा स्पर्धा परीक्षेसाठी अर्ज केले आहेत अशाच उमेदवारांना सदरचे प्रशिक्षण महाराष्ट्र अभियांत्रिकी प्रशिक्षण प्रबोधिनी, नाशिक यांच्या अधिनस्त असलेल्या (१) मेटा प्रशिक्षण केंद्र, नाशिक (२) मेटा प्रादेशिक प्रशिक्षण केंद्र, नागपूर या संस्थेमार्फत देण्यात येईल.

सदर प्रशिक्षण कार्यक्रमाकरीता प्रशिक्षणार्थींची निवड महाराष्ट्र अभियांत्रिकी प्रशिक्षण प्रबोधिनी, नाशिक ही संस्था करेल, तसेच सदर संस्थेमार्फत उपरोक्त प्रशिक्षणा दरम्यान उमेदवारांची राहण्याची व जेवणाची व्यवस्था व शैक्षणिक साहित्य इ. सोई-सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातील.

ड) विविध सरळ सेवा भरती सेवा स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षणासाठी दिनांक : २९ नोव्हेंबर, १९८५ रोजीचा शासन निर्णय-

अनुसूचित जमातीच्या पदवीधर उमेदवारांसाठी ४० विद्यार्थ्यांसाठी २ महिना कालावधीचा प्रशिक्षण कार्यक्रम या संस्थेमार्फत राबविण्यात येतो.

प्रशिक्षणार्थींना या प्रशिक्षणा दरम्यान निःशुल्क निवास व्यवस्था केली जाते, तसेच प्रवास खर्च भोजन व्यवस्था (बिल नुसार), शैक्षणिक साहित्याची सुविधा खालील दराने (DBT द्वारे) दिल्या जातात.

इ) संघ लोकसेवा आयोग (यु.पी.एस.सी.) मार्फत घेण्यात येणाऱ्या नागरी सेवा मुख्य परीक्षा व मुलाखत तयारीकरिता सानुग्रह अनुदान देणे योजना. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक : योजना प्रशिक्षण २०२०/प्र.क्र. ७५/का.-९, दिनांक १३ नोव्हेंबर, २०२०

सदर योजनेमध्ये महाराष्ट्र राज्यातील अनुसूचित जमातीच्या संवर्गातील उमेदवारांना संघ लोकसेवा आयोग (यु.पी.एस.सी.) नागरी सेवा मुख्य परीक्षा तयारी करीता सानुग्रह अनुदान प्रती प्रशिक्षणार्थींना दर माह १२,००० असे एकूण तीन महिन्यांसाठी ३६,००० व पुस्तक संघ खरेदी करण्यासाठी फक्त एकदाच एकूण रु. १४,००० असे एकूण रु. ५०,००० इतके आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे मार्फत देण्यात येते.

प्रशिक्षण सत्रांची सांख्यिकीय माहिती—

अ.क्र.	वर्ष	सेवापूर्व प्रशिक्षण कार्यक्रम			एकूण खर्च (रुपये हजारात)
		आयोजित प्रशिक्षण कार्यक्रम	पार पडलेले प्रशिक्षण	प्रशिक्षणार्थींची संख्या	
१.	२०१९-२०	९ विद्यापिठे, यशदा व आ.सं.प्र.सं. पुणे येथे प्रशिक्षण कार्यक्रम		२३५	७,८५,५७,०६१
२.	२०२०-२१	कोविड-१९ परिस्थितीमुळे विद्यापीठ निहाय प्रशिक्षण कार्यक्रम होऊ शकला नाही.	१६	१६	८,७५,५००
३.	२०२१-२२	ऑनलाईन स्वरूपात ॲडॅड्ड मोबाईल टॅबलेटद्वारे स्पर्धा प्रशिक्षण कार्यक्रम.	१०	२१८१	१३,५१,१३,७७६
		संघ लोकसेवा आयोग (यु.पी.एस.सी) नागरी सेवा मुख्य परीक्षा तयारी करिता प्रोत्साहनपर सानुग्राह अनुदान	...	११	५,५०,०००

७. एक्षेविका कक्ष :-

मूल्यमापन :-

- केंद्र व राज्य शासनमार्फत आदिवासी समाजाच्या आर्थिक, शैक्षणिक व सामाजिक विकासाकरिता राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांचा आदिवासी जीवनावर झालेल्या परिणामांचे मूल्यमापन करणे.
- महाराष्ट्र शासनाच्या आदिवासी विकास विभाग यांचेमार्फत आदिवासींच्या कल्याणासाठी कल्याणकारी योजना राबविल्या जातात. सदर योजना विविध प्रकारच्या असून त्यामध्ये वैयक्तिक लाभाच्या योजना व सामुहिक लाभाच्या योजनांचा समावेश आहे. सदर योजनांची अंमलबजावणी आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक यांचे नियंत्रणाखाली क्षेत्रीय कार्यालयांकडून केली जाते. सदर योजना शासनाची मार्गदर्शक तत्वे व उद्दिष्टे यानुसार राबविल्या जात आहेत किंवा नाही हे पाहण्यासाठी आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांचेमार्फत सदर योजनांचे मूल्यमापन केले जाते.
- आदिवासी विकास विभागातर्फे आदिवासी उपयोजना क्षेत्र व आदिवासी उपयोजना बाह्य क्षेत्रामध्ये राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांचे मूल्यमापन, सर्वेक्षण या कक्षामार्फत करण्यात येते.
- यामध्ये केंद्र शासनाने सुचविलेले विषय, राज्य शासनाने सुचविलेले विषय, संस्थेच्या स्तरावर निवडण्यात आलेले विषय निवडतांना मा. आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था यांचे मान्यतेने मूल्यमापन व सर्वेक्षण कार्यक्रमाची निवड केली जाते.
- सदर मूल्यमापन विषय निवडल्यानंतर शासनाने ठरवून दिलेल्या निकषानुसार त्याविषयाची सविस्तर दिशादर्शक टिप्पणी तयार करण्यात येते. तदनंतर विविध स्तरावरील प्रपत्रे तयार करण्यात येतात. मूल्यमापन पाहणीसाठी नमुना निवड करून तेथे एक्षेविका कक्षातील अधिकारी / कर्मचाऱ्यांमार्फत क्षेत्रीय काम केले जाते. प्रपत्रांमध्ये संकलित केलेल्या माहितीचे तक्तीकरण विश्लेषण करून अहवाल लेखनाचे काम केले जाते.
- मूल्यमापन अहवालातील निष्कर्ष व शिफारशी शासनात सादर केल्या जातात.
- या निष्कर्ष व शिफारशींचा विचार होऊन या योजनांच्या अंमलबजावणीमध्ये सुधारणा करणे अभिप्रेत असते.
- हे सर्वेक्षण व मूल्यमापन अहवाल आदिवासींच्या सामाजिक, आर्थिक व शैक्षणिक विकासाबाबतचे धोरण निश्चित करताना राज्य शासनास विविध स्तरावर उपयुक्त ठरू शकतात.
- आतापर्यंत संस्थेमार्फत १६७ वेगवेगळ्या विषयांवर मूल्यमापन अहवाल तयार करण्यात आलेले आहेत.

सन २०२१-२२ मध्ये मूल्यमापन अभ्यास पूर्ण झालेले आहेत.

१. शासकीय आश्रम शाळेतील पटसंख्या पाहणी मूल्यमापन अभ्यास.
२. अनुसूचित जमातीच्या विद्यार्थ्यांना शहरातील इंग्रजी माध्यमाची नामांकित निवासी शाळांमध्ये शिक्षण देणे मूल्यमापन अभ्यास.
३. शासकीय आदिवासी पोस्ट बेसिक आश्रमशाळेतील व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्र या योजनेचे मूल्यमापन करण्याकरिता गठीत अभ्यास समितीचा अहवाल आदिवासी विकास विभाग, मुंबई यांना सादर करण्यात आलेला आहे.
४. आदिवासी तरुणांना पार्श्वभूमी आणि गरजा लक्षात घेऊन स्वतःच्या विकासाचा विचार करता यावा आणि त्यांची जबाबदारी स्विकारण्यास तयार व्हावे या उपक्रमात, विद्यार्थ्यांना वैयक्तिक स्वच्छता, सामाजिक आणि इतर विषयांवर प्रशिक्षण दिले जाते. सध्या हा प्रकल्प एकूण ७ आदिवासी मुलींच्या वसतिगृहांमध्ये राबविण्यात येत आहे.

सन २०२१-२२ मध्ये सद्यःस्थितीत खालील मूल्यमापन अभ्यास हाती घेण्यात आलेले आहेत.

१. महाराष्ट्रातील अनुसूचित क्षेत्रातील पेसा कायदा व नियमांची अंमलबजावणी मूल्यमापन अभ्यासाबाबत क्षेत्रीय काम पूर्ण झाले असून अहवाल लेखनाचे काम सुरु आहे.
२. ग्रामिण परिसरातील कुक्कुटपालन आणि अनुसूचित क्षेत्र/आदिवासी उपयोजना क्षेत्रमधील अंगणवाड्यातील मुलांच्या आहारामध्ये अंड्यांचा पुरवठा करणे व स्वयंरोजगार निर्मिती करीता स्वयंम प्रकल्प राबविणेबाबतचा मूल्यमापन अभ्यासाबाबत क्षेत्रीय काम पूर्ण झाले असून अहवाल लेखनाचे काम सुरु आहे.

सांख्यिकी :-

- भारतीय राज्यघटनेच्या ५ व्या अनुसूचीनुसार मा. राष्ट्रपती, भारत सरकार यांनी महाराष्ट्र राज्यातील अनुसूचित क्षेत्र हे दिनांक २ डिसेंबर, १९८५ च्या अधिसूचनेद्वारे घोषित केलेले आहे. सदर क्षेत्र हे जनगणना १९७१ वर आधारित होते.
- राज्य शासनाने शासन निर्णय क्रमांक टीएसपी-१०८६/८७१०/प्र.नं. ३१/का.५, दिनांक ९ मार्च, १९९० अन्वये महाराष्ट्र राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्र केंद्र शासनाच्या दिनांक २ डिसेंबर, १९८५ च्या अनुसूचित क्षेत्राशी संतुलित करून जनगणना १९८१ वर आधारित आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील समाविष्ट गावाची सुधारीत यादी प्रसिद्ध केली. महाराष्ट्र राज्यातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रामध्ये जनगणना २०११ नुसार एकूण १३ जिल्ह्यातील २३ पूर्णतः व ३६ अंशतः अशा ५९ तालुक्यातील ५८९६ गावांचा समावेश आहे.
- अनुसूचित क्षेत्र हे मा. राष्ट्रपती, भारत सरकार यांनी निर्गमित केलेल्या अधिसूचनेद्वारे जाहिर करण्यात आलेले आहे. या क्षेत्रामध्ये गावांची वाढ करणे अथवा त्यातील गांवे वगळणे यासाठी केंद्र शासनाच्या निकषानुसार अनुसूचित क्षेत्र, गाडा व क्लस्टर क्षेत्रामध्ये समाविष्ट करावयाच्या गावांचे नवीन प्रस्ताव तयार करून संबंधित तालुका/जिल्हा नकाशावर प्रस्तावित क्षेत्र दर्शवून सदर प्रस्ताव राज्य/केंद्र शासनाच्या मान्यतेस्तव पाठविण्याचे काम या शाखेमार्फत करण्यात येते.

८. राज्यस्तरीय वनहक्क कायदा कक्ष :-

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्कांची मान्यता) अधिनियम, २००६ आणि नियम २००८ व सुधारित नियम २०१२ ची अंमलबजावणी अंतर्गत राज्यात माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर दाव्यांची सद्यःस्थिती खालीलप्रमाणे आहे.-

१. वैयक्तिक दावे-

- ग्रामसभेकडे एकूण ३,८२,४६४ वैयक्तिक दावे दाखल झाले असून त्यापैकी जिल्हास्तरीय समितीकडे एकूण १,५४,७४२ वैयक्तिक दावे प्राप्त झाले आहेत. त्यापैकी १,४५,७५९ दावे मान्य, ६,३९९ दावे अमान्य व २,४७९ दावे प्रलंबित असून मान्य केलेल्या दाव्यांचे क्षेत्र १,३१,७८२.८९ हे. आर आहे. शौर्य टेक्नोसॉफ्ट प्रायव्हेट लिमिटेड, पुणे या संस्थेमार्फत राज्यातील वनहक्क दाव्यांची अंमलबजावणी पूर्णतः संगणीकृत करण्याची कार्यवाही सद्यःस्थितीत सुरु आहे.

२. सामुहिक दावे-

- ग्रामसभेकडे एकूण ११,४४९ सामुहिक दावे दाखल झाले असून त्यापैकी जिल्हास्तरीय समितीकडे एकूण ९,३९४ सामुहिक दावे प्राप्त झाले आहेत. पैकी ८,४५२ दावे मान्य, ४८० दावे अमान्य व ४६२ दावे प्रलंबित असून मान्य केलेल्या दाव्यांचे क्षेत्र १२,१०,५४९.३८ हे. आर आहे.
- वनहक्क कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकारी व उपविभागीय स्तरावर १३९ कंत्राटी कर्मचारी देण्यात आले आहे. संस्थेकडून ऑनलाईन पोर्टल <http://trtionline.org.in> ही ऑनलाईन डिजिटल सर्वेक्षण प्रणाली विनाविलंब विकसित करण्यात आली आहे.
- मुंबई अर्थशास्त्र व सार्वजनिक धोरण संस्था, मुंबई विद्यापीठ, येथील तज्ञांकडून सामुहिक वनहक्क विषयाबाबतचा पदविका अभ्यासक्रम राबविण्यात येत आहे. ग्रामसभा मेंढा (लेखा), धानोरा, जिल्हा गडचिरोली येथे ग्रामसभामार्फत वन व्यवस्थापन अभ्यासक्रमासाठी ३० विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात येऊन २७ विद्यार्थ्यांना वन व्यवस्थापन अभ्यासिका पदविका प्रदान करण्यात आली आहे. जिल्हा नंदुरबार येथे सामुहिक वन व्यवस्थापन पदविका अभ्यासक्रमाची दुसरी बॅच सुरु करण्यात येत आहे. सदर अभ्यासक्रम दृक्श्राव्य माध्यमातून राबविणेचे नियोजन करण्यात आले आहे.
- राज्यात माहे ऑक्टोबर, २०२२ अखेर ९,३९४ सामुहिक वनहक्कांचे दावे प्राप्त झाले आहेत. त्यापैकी जिल्हास्तरीय समितीने ८,४५२ सामुहिक वनहक्क दावे अंतिमतः मान्य केले आहेत. त्यापैकी संवर्धन व व्यवस्थापन आराखड्यांची अंमलबजावणी करणेसाठी ५० गावे आणि संवर्धन व व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्यास ३०६ गावे असे एकूण (५०+३०६=३५६ गावे) ३५६ गावांस मंजुरी प्राप्त असून त्यापैकी ५० गावांचे आराखड्यांची अंमलबजावणी व २८७ गावांचे संवर्धन व व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्यासाठी स्वयंसेवी संस्था व ग्रामसभा यांचे समवेत करारनामे झालेले आहे. (सामंजस्य करारनामा झालेले एकूण गावे ५०+२८७=३३७) त्यापैकी १४९ गावांचे कामकाज स्वयंसेवी संस्थामार्फत पूर्ण झाले आहेत. उर्वरित १८८ गावांचे संवर्धन व व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्याचे कामकाज प्रगतीपथावर आहे. संवर्धन व व्यवस्थापन आराखडे तयार करण्यासाठी १६ स्वयंसेवी संस्था समवेत जिल्हा अमरावती, गडचिरोली, गोंदिया, चंद्रपूर, जळगाव, ठाणे, नंदुरबार, नांदेड, नागपूर, पालघर, यवतमाळ व रायगड या जिल्ह्यांमध्ये कामकाज सुरु आहे.
- सामुहिक वनहक्कांचे संवर्धन व व्यवस्थापन आराखडे तयार करणे व त्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी ग्रामस्तरीय समिती, तालुकास्तरीय व जिल्हास्तरीय कन्व्हर्जन्स समितीची स्थापना करणेबाबत आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय क्र.वहका-२०२१/प्र.क्र. १८७/का. १४, दि. २२/११/२०२१ अन्वये शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. तथापि, अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्कांची मान्यता) अधिनियम २००६, आणि नियम २००८ व सुधारित नियम २०१२, सामुहिक वनहक्कांचे संवर्धन व्यवस्थापन आराखडे तयार करणे व त्यांची अंमलबजावणी करण्यासाठी तालुकास्तरीय कन्व्हर्जन्स समिती स्थापन करणे व जिल्हास्तरीय कन्व्हर्जन्स समिती व राज्यस्तरीय सुकाणु समितीमध्ये बदल करणेबाबत महाराष्ट्र शासन, आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय क्रमांक वहका-२०२१/प्र.क्र. १८७/का-१४ मंत्रालय, मुंबई दिनांक १२ सप्टेंबर, २०२२ अन्वये सुधारित शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्यादित, नाशिक-२

प्रस्तावना

महामंडळाची स्थापना व उद्देश :-

आदिवासी विकास महामंडळ ही प्रवर्तक असलेली एक सेवाभावी संस्था असून महामंडळाचा मुख्य उद्देश राज्यातील आदिवासींची आर्थिक पिळवणूक थांबवून त्यांचा सर्वांगीण विकास घडवून आणणे हा आहे. या उद्देशाचे अनुषंगाने कार्य करण्यासाठी प्रभावी साधन म्हणून महाराष्ट्र शासनाने या महामंडळाची सन १९७२ मध्ये महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियमान्वये स्थापना केली आहे.

तथापि, ज्या दोन प्रमुख उद्दिष्टांना आधारित महामंडळ कार्य करते ती खालीलप्रमाणे आहेत-

(अ) आदिवासी शेतकरी, आदिवासी कारागीर आणि आदिवासी भूमीहीन मजूर यांची आर्थिक पिळवणूक नाहीशी करण्यासाठी प्रभावी साधन म्हणून कार्य करणे.

(ब) आदिवासींच्या आर्थिक विकास संवर्धनासाठी प्रत्यक्ष सहाय्याच्या योजना हाती घेणे.

संचालक मंडळ संरचना-

- महामंडळाचे पदसिद्ध अध्यक्ष मा. मंत्री, आदिवासी विकास विभाग हे असतील.
- महामंडळाचे उपाध्यक्ष शासन नियुक्त असतात.
- शासकीय संचालक सदस्य २२ व निर्वाचित संचालक सदस्य १५.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्यादित, नाशिक चे कार्यालय खालीलप्रमाणे :-

अ. क्र.	कार्यालयाचे नाव	अंतर्गत कार्यालयाचे नाव
१.	मुख्य कार्यालय, नाशिक	...
२.	विभागीय कार्यालय, नागपूर	...
३.	प्रादेशिक कार्यालय, नाशिक	पेठ, दिंडोरी, घोटी, सुरगाणा, कळवण
४.	प्रादेशिक कार्यालय, नंदुरबार	नंदुरबार, नवापूर, पिंपळनेर, घडगांव, तळोदा, शहादा, यावल
५.	प्रादेशिक कार्यालय, जव्हार	जव्हार, मोखाडा, शहापूर, कासा, मनोर
६.	प्रादेशिक कार्यालय, जुन्नर	घोडेगाव, राजूर
७.	प्रादेशिक कार्यालय, भंडारा	नवेगावबांध, देवरी, रामटेक
८.	प्रादेशिक कार्यालय, चंद्रपूर	चिमूर, गोंडपिंपरी
९.	प्रादेशिक कार्यालय, यवतमाळ	कळंब, पांढरकवडा, किनवट
१०.	प्रादेशिक कार्यालय, गडचिरोली	घोट, कुरखेडा, धानोरा, आरमोरी, कोरची
११.	प्रादेशिक कार्यालय, धारणी	धारणी, चिखलदरा
१२.	उप प्रादेशिक कार्यालय, अहेरी (उच्च श्रेणी)	अहेरी

महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्यादित, नाशिक

संवर्गनिहाय अधिकारी/कर्मचाऱ्यांची संख्यात्मक माहिती दर्शविणारा तक्ता दिनांक ३१ डिसेंबर २०२२ अखेर—

अ. क्र.	संवर्गाचे नाव	आकृतीबंधानुसार एकूण मंजूर पदे	दिनांक ३१ डिसेंबर २०२२ अखेर कार्यरत पदे	दिनांक ३१-१२-२०२२ अखेर रिक्त पदे
१.	व्यवस्थापकीय संचालक	१	१	...
२.	महाव्यवस्थापक	४	३	१
३.	प्रादेशिक व्यवस्थापक	९	३	६
४.	वरिष्ठ व्यवस्थापक	१	...	१
	गट-अ एकूण	१५	७	८
५.	उप प्रादेशिक व्यवस्थापक	२५	१४	११
६.	व्यवस्थापक (प्रशा./विप.)	२२	४	१८
७.	व्यवस्थापक (लेखा)	११	२	९
८.	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	१	...	१
	गट-ब एकूण	५९	२१	३८
९.	उप व्यवस्थापक	४६	१५	३१
१०.	विपणन निरीक्षक	१४४	३	१४१
११.	लेखापाल	६८	१७	५१
१२.	लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	१	...	१
१३.	सहायक व्यवस्थापक	१८	४	१४
१४.	लघुटंकलेखक	३	...	३
१५.	वरिष्ठ सहायक	५१	१४	३७
१६.	विजतंत्री	११	४	७
१७.	स्वागतिका	१	१	...
१८.	वाहन पर्यवेक्षक	१	१	...
१९.	कनिष्ठ सहायक	१३८	५३	८५
२०.	रोखपाल	४१	...	४१
२१.	विक्रेता तथा लिपिक	...	...	...
२२.	टंकलिपिक	५१	११	४०
२३.	गोदामपाल	८०	२१	५९
२४.	प्रतवारीकार	३६५	१२९	२३६
	गट-क एकूण	१०१९	२०	३९
२५.	ट्रॅक्टर चालक	२०	...	२०
२६.	जीप चालक	५३	९	४४
२७.	क्लिनर	७	...	७
२८.	शिपाई	६८	३०	३८
२९.	हवालदार	८	...	८
३०.	रखवालदार	४९	१	४८
	गट-ड एकूण	२०५	४०	१६५
	एकूण गट अ+ब+क+ड	१२९८	३४०	९५८

(१) एकाधिकार खरेदी योजना-

महाराष्ट्र जनजाती आर्थिक स्थिती (सुधारणा) कायदा, १९७६ चे कलम ६ अन्वये महाराष्ट्र शासनाने आदिवासी उपयोजना क्षेत्र जाहीर करून आदिवासी बांधवांचे त्यांनी उत्पादित केलेल्या शेती व जंगम मालास योग्य किंमत मिळवून देणेकरिता तसेच त्यांचे होणारे आर्थिक शोषण थांबविण्यासाठी मुख्य अभिकर्ता म्हणून महामंडळाची नेमणूक केली. सन १९७७-७८ मध्ये महाराष्ट्रातील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील ७ तालुक्यात एकाधिकार खरेदी योजना सुरु करण्यात आली. आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात १६ जिल्ह्यातील ७३ तालुक्यात सुरु करण्यात आली. महाराष्ट्र शासन निर्णय दिनांक ७ मार्च, २००८ नुसार एकाधिकार खरेदी एक वर्षासाठी निलंबित केली. तदनंतर सदर योजना शासन अधिसूचना १९ ऑक्टोबर, २०१३ अन्वये राज्यातील नाशिक, पालघर, रायगड, नंदुरबार, अमरावती, नांदेड, चंद्रपूर, गडचिरोली या ८ जिल्ह्यातील डहाणू, तलासरी, जव्हार, मोखाडा, विक्रमगड, कर्जत, पेठ, सुरगाणा, त्र्यंबकेश्वर, अक्कलकूवा, तळोदा, अक्राणी, चिखलदरा, धारणी, किनवड, माहूर, गोंडपिंपरी, सिराचा, अहेरी, एटापल्ली, भामरागड, मुलचेरा, गडचिरोली, धानोरा, कोरची, आरमोरी, कुरखेडा, वडसा व चामोर्शी असे एकूण २९ तालुके व दिनांक २५ जानेवारी, २०१८ चे शासन अधिसूचना अन्वये चंद्रपूर जिल्ह्यातील पोंभूर्णा तालुका अश्या एकूण ३० तालुक्यांमधील दुर्गम व अतिदुर्गम भागात एकाधिकार योजनेमध्ये भात, नागली, वरई, तुर, उडिद, खुरासणी, भूईमुग सोयाबिन, कुळीथ, हरभरा, गहू, तीळ, चावळी, मुग, ज्वारी, सूर्यफूल व जवस इत्यादी १७ कृषी उपज वस्तुंसाठी पुन्हा सुरु करण्यात आली आहे.

अनुक्रमांक	वर्ष	एकाधिकार खरेदी योजना		
		वजन (क्विंटल)	किंमत (लक्ष रुपये)	
१.	२०१५-२०१६	...	१७४२१७.००	४२१६.२३
२.	२०१६-२०१७	...	४५९९५.६२	९२४.३६
३.	२०१७-२०१८	...	१९१६९.६६	४२५.५३
४.	२०१८-२०१९	...	२४३७९.६३	५१८.९५
५.	२०१९-२०२०	...	...	७.०६

हंगाम २०१९-२० नंतर सदर योजनेअंतर्गत खरेदी निरंक आहे.

एकाधिकार खरेदी योजनेतील प्राप्त निधी व खर्च निधी तपशील :-

एकाधिकार खरेदी योजना ही शासन अधिसूचनेनुसार निर्देशित तालुक्यामध्ये राबविली जाते. सदर योजना अधिसूचनेत निर्देशित केलेल्या कृषीउपज मालाची खरेदी केली जाते. सदर योजनेत होणाऱ्या तोट्याची भरपाई शासनाकडून केली जाते. खरेदी होणाऱ्या कृषीउपज मालाचे खरेदी करिता शासनाकडून अनुदानापोटी रु. ११.७५ प्रति क्विंटलप्रमाणे रक्कम महामंडळास दिली जाते. गत तीन वर्षात प्राप्त झालेल्या अनुदानाचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.:-

अनुक्रमांक	वर्ष	प्राप्त निधी (अनुदान) रक्कम रुपये	खर्च निधी रक्कम रुपये	अखर्चित निधी
१.	२०१५-२०१६	...	...	...
२.	२०१६-२०१७	...	५४,९९,०००	...
३.	२०१७-२०१८	...	१५,६१,०११	...
४.	२०१८-२०१९	...	३,८९,२६५	...
५.	२०१९-२०२०	...	...	...

(२) आधारभूत किंमत खरेदी योजना :-

(अ) धान खरेदी :-

आधारभूत किंमत खरेदी योजना केंद्र शासनाची योजना असून अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचेमार्फत दरवर्षी शासन निर्णयान्वये आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात महामंडळामार्फत धान व भरडधान्य (ज्वारी, मका, बाजरी, व रागी) करणेसाठी महामंडळाची अभिकर्ता म्हणून नियुक्ती करण्यात येते. सदर योजना सन २०००-२००१ पासून राबविण्यात येत आहे. गत ५ वर्षातील खरेदीचा तपशील खालीलप्रमाणे.

अनुक्रमांक	सन (पणन हंगाम)	वजन (लक्षात)	किंमत रु. (लक्ष)	धान भरडाईची टक्केवारी	
१.	२०१७-१८	...	१०.७१	१४८०३.००	९५.२६
२.	२०१८-१९	...	२८.६२	५००९७.००	९८.०९
३.	२०१९-२०	...	४९.१८	८९२७१.३२	९५.४८
४.	२०२०-२१	...	४७.६८	८९०७४.७८	९५.१३
५.	२०२१-२२	...	४५.२५	८७७९६.१०	९६.५६
६.	२०२२-२३ (दिनांक १६-०१-२०२३ रोजी पर्यंतची खरेदी)	२१.७२	४४३२.६३	११.१२	

खरेदी केलेल्या धानाची भरडाई करण्यासाठी शासन निर्देशानुसार संबंधित जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखाली गठीत समिती मार्फत राईस मिल निश्चित करून त्यांचे मार्फत धानाची भरडाई होऊन तयार होणारा सीएमआर (तांदूळ) विकेंद्रीत योजनेअंतर्गत जिल्हा विभागाकडे हस्तांतरित केला जातो.

(ब) हंगामनिहाय भरडधान्य खरेदी :-

आधारभूत किंमत खरेदी योजनेत धानाबरोबरच ज्वारी, बाजरी व मका या भरडधान्याची खरेदी करणेबाबत शासनाकडून दरवर्षी निर्देश दिले जातात. त्यानुसार मागील तीन वर्षात खालीलप्रमाणे भरडधान्याची खरेदी झालेली आहे.

अनुक्रमांक	वर्ष व हंगाम	मालाचे नाव	आधारभूत किंमत खरेदी योजना	
			वजन (क्विंटल)	किंमत (लक्ष रुपये)
१.	२०१७-१८	ज्वारी	४११५.४५	६९.९६
		मका	९८९५.५५	१४१.०१
२.	२०१८-१९	ज्वारी	१२७६८.३१	३१०.२६
		मका	९७८९.०६	१६६.४१
३.	२०१९-२०	ज्वारी	१३४८९.१०	३४३.९६
		मका	१६७००२.३५	५९३९.२३
४.	२०२०-२१	ज्वारी	२२२२९.४०	८५२.४१
		मका	६७४७२.९३	१२४८.२५
५.	२०२१-२२	ज्वारी	६०१८.००	१६४.७७
		मका	२५९६३.०४	४८५.५१
६.	२०२२-२३ (दि. १६-०१-२०२३ रोजी पर्यंतची खरेदी)	ज्वारी	४०.५०	१.२०
		मका	४५२.५०	८.८७

खरेदी झालेले भरडधान्य हे शासनाचे निर्देशानुसार संबंधित जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांचे अधिस्त गोदामात हस्तांतरीत केले जाते.

(क) आधारभूत खरेदी योजनेतील प्राप्त निधी व खर्च निधी तपशील :-

आधारभूत किंमत खरेदी योजना ही राज्य शासनाचे वतीने महामंडळ राबवित असल्याने महामंडळाकडे कोणत्याही प्रकारचा निधी उपलब्ध नाही. धान खरेदी करतांना शेतकऱ्यांचे पेमेंट करणे, धान साठवणुकीसाठी बारदाना खरेदी करणे इत्यादीसाठी शासन अग्रीम स्वरूपात दरवर्षी निधी उपलब्ध करून दिला जातो. सदरचा अग्रीम महामंडळाकडून वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयाकडे सादर केले जाणारे ई-विवरण दावे तसेच अनुषंगीक खर्चाचे दावे यामधून कपात करून घेतले जातात. हंगाम २०१५-१६ ते २०१८-१९ पर्यंत प्राप्त अग्रीम व शासनाने वसूल केलेला अग्रीम याचा तपशील खालीलप्रमाणे—

अनुक्रमांक	वर्ष	प्राप्त		बाकी
		अग्रीम रुपये	वसूल अग्रीम रुपये	
१.	२०१७-१८	...	रु. ३३,००,००,०००	रु. १३,२९,६६,०७६
२.	२०१८-१९	...	रु. २,६६,०२,२३,०१९	रु. २,०९,९६,६४,४३५
३.	२०१९-२०	...	रु. ९,२८,०८,६७,८२५	...
४.	२०२०-२१	...	रु. ९,१२,०९,००,०००	...
५.	२०२१-२२	...	रु. ९,४४,७३,९२,७८४	...

(ड) योजनेकरीता लागणारा अनुषंगीक खर्च :-

सदर योजनेअंतर्गत खरेदीच्या अनुषंगाने बाजार फी, संस्था कमिशन, हमाली खर्च, भरडाई खर्च, धान व तांदुळ वाहतूक खर्च, गोदामभाडे इत्यादी अनुषंगीक खर्चाची प्रतिपूर्ती अन्न, नागरी व पुरवठा विभागाचे वित्तीय सल्लागार व उपसचिव यांचे मार्फत केली जाते.

(३) केंद्र शासनाची आधारभूत किंमत (MSP For MFP) गौणवनउपज खरेदी / विक्री योजना :-

महामंडळ हंगाम २०१४-२०१५ पासून राज्य शासनाची मुख्य अभिकर्ता संस्था म्हणून केंद्र शासनाची आधारभूत दरावर आधारित गौणवनउपज खरेदी-विक्री योजना राबवित आहे.

सदर योजना अनुसूचित क्षेत्राखालील १४ जिल्ह्यांत राबविणेत येत आहे.

(१) नाशिक (२) नंदुरबार (३) धुळे (४) जळगाव (५) ठाणे (६) पालघर (७) पुणे (८) अहमदनगर (९) यवतमाळ (१०) नांदेड (११) गोंदिया (१२) चंद्रपूर (१३) अमरावती (१४) गडचिरोली.

केंद्र शासनाच्या जनजाती कल्याण मंत्रालय, न्यू दिल्ली यांचेकडील (F.No. 2/19/2013-CP and R Govt. of India (MOTA) Date 3-1-2014) च्या संदर्भातील मार्गदर्शक सूचनानुसार हंगाम २०१४-२०१५ पासून महामंडळाचे प्रादेशिक कार्यालया अंतर्गत गौणवनउपजची खरेदी सुरु आहे. तसेच F.No. 19/17/2018/Livelihood Govt. of India (MOTA) Date 26th December 2018 च्या पत्रान्वये केंद्र शासनाच्या जनजाती कल्याण मंत्रालय, न्यू दिल्ली यांनी पूर्वीचे २३ व F.No. 19/17/2018/Livelihood Govt. of India (MOTA) 11th January 2019 च्या पत्रान्वये नवीन २६ गौणवनउपजचा समावेश केलेला असून असे एकूण ४९ गौणवनउपजचे आधारभूत दर जाहीर केलेले आहेत ते खालीलप्रमाणे.-

अनुक्रमांक	गौणवनउपजचे नाव	आधारभूत दर प्रती किलो (रुपये)
१.	चिंच (बी सहीत) ...	३१
२.	मध ...	१९५
३.	डिक कराया ...	९८
४.	करंज बी ...	१९
५.	साल बी ...	२०
६.	मोहा बी ...	२५
७.	साल पान ...	३०
८.	चारोळी (टरफल्यासहीत) ...	१०९
९.	हिरडा ...	१५
१०.	लाख (अ) रंगीनी ...	१३०
	(ब) कुसुमी ...	२०३
११.	कुसुम बी ...	२०
१२.	निंब बी ...	२३
१३.	पोवाड बी ...	१४
१४.	बेहडा ...	१७
१५.	झाडू गवत ...	३०
१६.	शिकेकाई (वाळलेली) ...	४३
१७.	बेल गर (वाळलेले) ...	२७
१८.	नागरमोथा ...	२७
१९.	शतावरीमुळ (वाळलेले) ...	९२
२०.	मधुनाशिनी ...	३५
२१.	कालमेघ ...	३३
२२.	चिंच (बी विरहीत) ...	५४
२३.	गुग्गुळ ...	७००
२४.	मोहाफल (वाळलेले) ...	१७
२५.	तेजपत्ता (वाळलेले) ...	३३
२६.	जांभूळ बी (वाळलेले) ...	३६
२७.	आवळा गर (वाळलेला) ...	४५
२८.	बिब्बा ...	८
२९.	रिड्डा ...	१२
३०.	बाहवा बी ...	११
३१.	अर्जुनी साल ...	१८
३२.	कोकम (वाळलेले) ...	२५
३३.	गिलोय ...	२१
३४.	कोंच बी ...	१८
३५.	चित्रा ...	२९
३६.	वावडिंग/वावडिंग बी (वाळलेले) ...	८१
३७.	धवई फुल (वाळलेले) ...	३२
३८.	कुचला ...	३६
३९.	वन तुळशी ...	१९
४०.	खिरणी ...	३०
४१.	बकुळ (Dried Bark) ...	४०
४२.	कुटुज (Dried Bark) ...	२७
४३.	नोनी/ Aal (वाळलेले फळ) ...	१५
४४.	सोनपाटा /Soyanak pods ...	१८
४५.	चांतोशी बी ...	३९
४६.	कालीहरी (Dried Tubers) ...	२७
४७.	मकोय (वाळलेले फळ) ...	२१
४८.	अपांगचे रोपटे ...	२४
४९.	सुंगधमंत्री मुळ/ tubes ...	३३

हंगाम २०१९-२० मध्ये MSP for MFP योजनेअंतर्गत १४.२९ M.T. रु. ३.५९ लक्ष किमतीची खरेदी झाली आहे. सद्यस्थितीत गौणवनउपज खरेदी प्रधानमंत्री वनधन केंद्रामार्फत खरेदीची कार्यवाही सुरु आहे.

(४) द्वार वितरण योजना :

शासनाचे अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचेकडून शासन निर्णय क्र. शिवाप-१०१०/प्र.क्र. १९८/नापु २८ दिनांक २३/२/२०१२ अन्वये नविन वाहतूक पद्धत शासनाने अवलंब केल्याने ही नविन वाहतूक पद्धत ज्या महिन्यापासून सुरु होईल तेव्हा पासून सद्यःस्थितील आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात आदिवासी विकास महामंडळ तसेच अवर्षन प्रवन क्षेत्रात महाराष्ट्र राज्य पणन महासंघ या कार्यालयाच्या यंत्रणेमार्फत करण्यात येणारी द्वारवितरण धान्य वाहतूक पद्धत संपुष्टात येईल असा निर्णय घेण्यात आला. त्यानुसार जिल्हास्तरावर एकच वाहतूक ठेकेदार निश्चित करण्यात येऊन त्यांचे मार्फत शिधावस्तुची वाहतूक करण्यात येत असल्याने महामंडळाकडील सदर योजना बंद आहे.

(५) खावटी कर्ज योजना :-

सन २००९-१० ते २०१३-१४ मधील वाटप करण्यात आलेल्या करण्यात आलेल्या खावटी कर्जापैकी दिनांक ३१ मार्च, २०१७ पर्यंतचे थकीत कर्ज रक्कम रु २४४.६० कोटी व त्यावरील व्याज रक्कम रु. ११६.५७ कोटी अशी एकूण रक्कम रु. ३६१.१७ कोटी रक्कम शासन निर्णय क्र. खाकयो-२०१८/प्र.क्र. १५/ का. ३ दिनांक ६ जुन, २०१९ अन्वये माफ करण्यात आली आहे.

सन २०१४-१५ नंतर सदर योजना राबविणेत आलेली नाही.

(६) खावटी अनुदान योजना :-

कोरोना विषाणू (Covid-19) प्रादुर्भावाच्या पार्श्वभूमीवर अनुसूचित कुटुंबीयांना सहाय्य करण्यासाठी खावटी अनुदान योजना १ वर्षासाठी (सन २०२०-२१) सुरु करण्यासाठी दिनांक ०९ सप्टेंबर, २०२० चे शासन निर्णय घेण्यात आला आहे. आदिवासी लोकांना सहाय्य करण्यासाठी खावटी अनुदान योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी दिनांक ३० सप्टेंबर, २०२० रोजीचे शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना प्रसिद्ध करण्यात आली. खावटी अनुदान योजना राबविण्याबाबतचा शासन निर्णय नुसार एकूण ११.५५ लाख आदिवासी कुटुंबांना पुढीलप्रमाणे लाभ प्रस्तावित आहे. सदर योजनेसाठी सन २०२३-२४ करिता रु. २७५.०० कोटी इतकी तरतूद प्रस्तावित करण्यात आली आहे.

सदर योजनेकरीता यापूर्वी खालीलप्रमाणे अनुदान मंजूर करण्यात आलेला आहे.

अनुक्रमांक	तपशील	रक्कम
१.	रु. २००० प्रति लाभार्थी अनुदान (लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यात) ...	२३१ कोटी
२.	रु. २००० किमतीचे वस्तु स्वरूपात वाटप (खावटी किट) ...	२३१ कोटी
३.	अनुषंगीक खर्च (५ टक्के) ...	२४ कोटी
	एकूण ...	४८६ कोटी

(अ) लाभार्थी निवड प्रक्रिया :-

खावटी अनुदान योजना १ वर्षासाठी (सन २०२०-२१) सुरु करण्यासाठी दिनांक ०९ सप्टेंबर, २०२० चे शासन निर्णयात खालीलप्रमाणे लाभार्थी निवड करण्याच्या सूचना आहेत.

अनुक्रमांक	तपशील	कुटुंब संख्या
१.	मनरेगावर एक दिवस कार्यरत असलेले आदिवासी मजूर (दि. १ एप्रिल, २०१९ ते ३१ मार्च, २०२० या कालावधीत) ...	४०००००
२.	आदिम जमातीचे सर्व कुटुंबे ...	२२६०००
३.	पारधी जमातीचे सर्व कुटुंबे ...	६४०००
४.	जिल्हाधिकारी यांच्या सल्ल्याने प्रकल्प अधिकारी यांनी निश्चित केलेली गरजू आदिवासी कुटुंबे ज्या मध्ये परितकत्या, घटस्फोटित महिला, विधवा, भूमिहीन शेतमजूर, अपंग व्यक्ति असलेले कुटुंब, अनाथ मुलांचे संगोपन करणारे कुटुंब ...	३०००००
५.	वैयक्तिक वनहक्क प्राप्त झालेली वनहक्कधारक कुटुंबे ...	१६५०००
	एकूण ...	११५५०००

याप्रमाणे प्रत्येक लाभार्थ्यांकडून खावटी अनुदान योजनेचा फॉर्म भरण्यात आलेला आहे. प्रत्येक लाभार्थ्यांची माहिती Maha DBT पोर्टलवर टाकण्याची कार्यवाही सुरु आहे.

- जिल्हा निहाय लाभार्थ्यांची आकडेवारी घेण्यात आली आहे.
- सदर आकडेवारी अपर आयुक्त कार्यालय तथा प्रकल्प कार्यालयास दिली असून त्यांचे स्तरावर लाभार्थी याद्या तयार करण्यात आल्या आहे.

(ब) प्रति लाभार्थी रक्कम रु. २००० लाभार्थ्यांच्या पोस्ट/बँक खात्यात जमा करणे :-

प्रकल्प अधिकारी व अपर आयुक्त यांचे स्तरावर छाननी करून Maha DBT पोर्टलवर खावटी अनुदान योजनेचे आजपर्यंत ११,४३,११४ लाभार्थ्यांची माहिती भरण्यात आली असून त्यापैकी अपर आयुक्त कार्यालय, नाशिक, ठाणे, नागपूर व अमरावती कार्यालयांनी एकूण ११,१८,२२८ लाभार्थ्यांना मंजूरी दिली आहे. यापैकी ११,०७,८७७ लाभार्थ्यांच्या पोस्ट/बँक खात्यात प्रति लाभार्थी रक्कम रु. २००० DBT ची रक्कम जमा करण्यात आलेली आहे. उर्वरित १०,४०४ लाभार्थ्यांच्या खात्यात DBT ची रक्कम जमा करण्याची कार्यवाही सुरु आहे.

(क) प्रति लाभार्थी रक्कम रु. २००० किंमतीचे वस्तू स्वरूपात (खावटी किट) वाटप :-

खावटी अनुदान योजनेअंतर्गत प्रति लाभार्थी कुटुंबास द्यावयाचे खावटी किट मधील अन्नधान्य व इतर जीवनावश्यक वस्तूंची माहिती खालीलप्रमाणे-

अनुक्रमांक	वस्तुचे नाव	परिमाण
१.	मटकी	१ कि. ग्रॅम.
२.	चवळी	२ कि. ग्रॅम.
३.	हरभरा	३ कि. ग्रॅम.
४.	पांढरा वाटाना	१ कि. ग्रॅम.
५.	तूर डाळ	२ कि. ग्रॅम.
६.	उडिद डाळ	१ कि. ग्रॅम.
७.	आयोडिन मीठ	३ कि. ग्रॅम.
८.	गरम मसाला	५०० ग्रॅम.
९.	शेंगदाणा तेल	१ लिटर
१०.	मिरची पावडर	१ कि. ग्रॅम.
११.	चहा पावडर	५०० ग्रॅम.
१२.	साखर	३ कि. ग्रॅम.
एकूण		१८ कि. ग्रॅम. + १ लिटर

राज्यस्तरीय सुकाणू समितीच्या मार्गदर्शनाखाली महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळामार्फत खावटी किट पुरविण्यासाठी पुरवठादार नेमणेकामी www.mahatender.gov.in या शासनाच्या संकेतस्थळावरून दिनांक ०७ नोव्हेंबर, २०२१ रोजी ई-निविदा प्रसिद्ध करण्यात आलेली होती. ई-निविदा प्रक्रिये नुसार मे. नॅकोफ इंडीय लि. मुंबई यांना पुरवठादार निश्चित करण्यात आलेले आहे. तसेच सदर पुरवठेदारासोबत दिनांक ३ मे. २०२१ रोजी करारनामा केलेला असून कार्यारंभ आदेश (Work Order) देण्यात आलेली आहे.

आदिवासी कुटुंबांना किराणा वस्तुचा (किट) पुरवठा वाटपाकरीता एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प कार्यालयांकडून त्यांचे कार्यक्षेत्रातील आदिवासी कुटुंब संख्या व पुरवठा करावयाचे गोदामे यांची यादी मागविण्यात आलेली आहे. त्याप्रमाणे ३० प्रकल्प कार्यालयांकडून आदिवासी लाभार्थी कुटुंब संख्या ११,१०,१२६ एवढ्या याद्या प्राप्त झालेल्या आहेत.

प्रकल्प कार्यालयांतर्गत पुरवठादारास ११,१०,१२६ खावटी किट पुरवठा करणेसाठी कळविले आहे. वर्क ऑर्डरनुसार पुरवठेदाराने एकूण ११,१०,३०१ खावटी किटचा पुरवठा केला आहे. त्यापैकी ११,०९,९५७ लाभार्थ्यांना प्रत्यक्ष खावटी किटचे वाटप झाले आहे. तसेच इतर ठिकाणी प्रकल्प कार्यालयनिहाय खावटी किट पुरविण्याची कार्यवाही व तेथून लाभार्थ्यांना वाटपाची कार्यवाही सुरु आहे.

क्रीडा व युवक कल्याण

शारीरिक शिक्षण व क्रीडा हे आपल्या देशाच्या शिक्षण पद्धतीत अविभाज्य भाग बनले आहेत. खेळाडुंना आधुनिक सुविधा उपलब्ध करून देऊन देशात क्रीडा व खेळ यांना उत्तेजन देण्यासाठी महाराष्ट्र शासन नवनवीन योजना राबवत असून क्रीडा धोरण याचाच एक भाग आहे.

क्रीडा विभागांतर्गत जिल्हास्तरावर जिल्हा वार्षिक योजनेत खालील योजना आदिवासी लाभार्थ्यांसाठी स्वतंत्रपणे राबविल्या जातात.

आदिवासी लोकांमध्ये खेळांविषयी विशेषतः ते ज्या वातावरणात राहतात, त्यामुळे नैसर्गिक सहज प्रवृत्ती असते. आदिवासी लोक हे धावणे, पर्वतारोहण, उड्या मारणे, तिरंदाजी इत्यादींसारख्या खेळांमध्ये तरबेज असतात. त्यांच्या खेळाचा दर्जा आंतरराष्ट्रीय पातळीवर जाऊ शकतो. म्हणून खेळांना प्रोत्साहन देऊन खेळांविषयी नैसर्गिक सहज प्रवृत्तीचा विकास करण्याच्या दृष्टीने राज्य शासन त्यांना आवश्यक त्या खेळांच्या सुविधा पुरविण्याच्या दृष्टीने प्रयत्नशील आहे. या क्षेत्रात समाविष्ट मुख्य योजना खालीलप्रमाणे आहेत.

१. क्रीडांगणाचा विकास—शासनाने जाहीर केलेल्या क्रीडा धोरणांतर्गत क्र. क्रीडाधो-३११३/प्र. क्र. ४८/क्रीयुसे-१, दि. ७ सप्टेंबर २०१९ शासन निर्णयान्वये योजनांतर्गत निकषात सुधारणा केल्यानुसार आदिवासी क्षेत्रातील शैक्षणिक संस्थेद्वारा चालविण्यात येणाऱ्या अनुदानित माध्यमिक शाळा, कनिष्ठ महाविद्यालय तसेच जिल्हा परिषद शाळा, स्थानिक स्वराज्य संस्था, शासकीय संस्था/क्रीडा मंडळे/मैदाने यांना ४०० मीटर धावनमार्ग तयार करणे, क्रीडांगणाभोवती कुंपन, विविध खेळांची क्रीडांगणे तयार करणे, भांडारगृह, स्वच्छतागृह बांधणे, क्रीडांगण समपातळीत करणे, पिण्याच्या पाण्याची सुविधा करणे इ. साठी तसेच आदिवासी मुला-मुलींकरिता शासनामार्फत कार्यरत आश्रमशाळा यांना अंदाजपत्रकाप्रमाणे किंवा जास्तीत जास्त रु. ७.०० लाख यापैकी कमी असेल ते अनुदान मंजूर करण्यात येते.

क्रीडा साहित्य खरेदीसाठी कमाल रु. ३.०० लक्ष अनुदान मर्यादा राहिल. सन २०२२-२३ मध्ये आदिवासी उपयोजना TSP करिता रु. ६७१.०० लक्ष व आदिवासी घटक कार्यक्रम बाह्य OTSP करिता रु. २३४.४० लक्ष तरतूद मंजूर आहे.

२. व्यायाम शाळांचा विकास—शासनाने जाहीर केलेल्या क्रीडा धोरणांतर्गत क्र. क्रीडाधो-संकीर्ण/प्र.क्र.४९/क्रीयुसे-१, दि. ८ जानेवारी २०१९ शासन निर्णयान्वये योजनेंतर्गत निकषात सुधारणा केल्यानुसार सुदृढ शरीर व आरोग्याचे संवर्धन व्यायामशाळा व तालमी यांच्या माध्यमाद्वारे होत असून, युवकांची शारीरिक सुदृढता वाढविणे हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी स्वायत्त संस्था अतिशय महत्वाची कामगिरी बजावत आहेत.

तसेच शासनाने घोषित केलेल्या आदिवासी भागातील पात्र संस्थांना अनुदानित माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा, जिल्हा परिषद शाळा, स्थानिक स्वराज्य संस्था, शासकीय संस्था/क्रीडा मंडळे/मैदाने यांना नवीन व्यायामशाळा बांधकाम किंवा दुरुस्ती, नुतनीकरण आणि आधुनिक व्यायाम साहित्य खरेदीसाठी जास्तीत जास्त रु. ७.०० लाख इतके अनुदान देण्यात येते. सन २०२२-२३ मध्ये आदिवासी योजनांना TSP करिता रु. १००१.०० लक्ष व आदिवासी घटक कार्यक्रम बाह्य OTSP करिता रु. ३६५.०३ लक्ष तरतूद मंजूर आहे.

३. समाजसेवा शिबिरांचे आयोजन—युवकांना सामाजिक क्षेत्राची आवड निर्माण करणे, युवाशक्तींना विधायक वळण लावण्यासाठी नेतृत्व गुण विकसित करण्यासाठी तरुणांना प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. या योजने अन्वये स्वेच्छा युवक क्लब, युवक मंडळे, क्रीडा मंडळे, महिला मंडळे इत्यादी नोंदणीकृत संस्थांना समाजसेवा शिबिरांचे आयोजन करण्यासाठी वित्तीय सहाय्य देण्यात येते. या शिबिरांना एकूण खर्चाच्या ५० टक्के पर्यंत किंवा कमाल रु. २५,००० पर्यंत यापैकी जे कमी असेल तेवढे वित्तीय सहाय्य देण्यात येते. सन २०२२-२३ मध्ये आदिवासी योजनांना TSP करिता रु. १७.५० लक्ष व आदिवासी घटक कार्यक्रम बाह्य OTSP करिता रु. १५.०० लक्ष तरतूद मंजूर आहे.

४. ग्रामीण/शहरी क्षेत्रातील स्वयंसेवी संघटनांना वित्तीय सहाय्य—१५ ते ३५ वयोगटातील तरुण हा लोकसंख्येतील मोठा घटक आहे. त्याचे सुप्त सामर्थ्यही खूप मोठे आहे. त्याचा वापर चांगल्या कामांसाठी करून घेणे सहज शक्य आहे. म्हणून ग्रामीण भागातील स्वेच्छा युवा संघटनांना वित्तीय सहाय्य देऊन उत्तेजन देणे गरजेचे आहे. या योजने अन्वये स्वेच्छा युवक क्लब, युवक मंडळे, क्रीडा मंडळे, महिला मंडळे इत्यादी नोंदणीकृत संस्थांना समाजसेवा शिबिरांचे आयोजन तसेच युवकांसाठी विविध युवक कल्याण कार्यक्रम राबविण्यासाठी वित्तीय सहाय्य देण्यात येते. या शिबिरांना एकूण खर्चाच्या ५० टक्के पर्यंत किंवा कमाल रु. २५,००० पर्यंत यापैकी जे कमी असेल तेवढे वित्तीय सहाय्य देण्यात येते.

सन २०२२-२३ मध्ये आदिवासी योजनांना TSP करिता रु. ११.५० लक्ष व आदिवासी घटक कार्यक्रम बाह्य OTSP करिता रु. १०.०० लक्ष तरतूद मंजूर आहे.

क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय
२००४-क्रीडा व युवक सेवा-युवक केंद्रे व इतर संस्थांना आर्थिक सहाय्य

(रु. लाखात)

सन	टीएसपी		ओटीएसपी	
	तरतूद	खर्च	तरतूद	खर्च
युवक केंद्र व इतर संस्थांना आर्थिक सहाय्य---				
२०१३-२०१४	६३.९६	६८.९६	२८.०७	२८.००
२०१४-२०१५	५५.०४	३०.७८	१४.४५	८.००
२०१५-२०१६	६१.०९	४६.३४	८.९०	७.४२
२०१६-२०१७	५५.८२	३९.२०	८.००	८.००
२०१७-२०१८	३५.७५	३२.७५	४.३०	४.३०
२०१८-२०१९	२६.२५	९.३३	२.५०	२.००
२०१९-२०२०	६३.५०	३०.००	१६.५०	१६.५०
२०२०-२०२१	१२.००	६.००	१०.००	१०.००
२०२१-२०२२	८.५०	८.५०	१३.००	१३.००
व्यायाम शाळा विकास---				
२०१३-२०१४	७३४.१४	७०३.१४	२२४.१९	१८०.३१
२०१४-२०१५	३६३.००	५२२.६०	१२४.९४	१२९.९४
२०१५-२०१६	७३८.४१	६९४.३९	२७१.२१	२७१.२५
२०१६-२०१७	९५८.८०	१०४४.२४	२३४.१०	२०५.६२
२०१७-२०१८	८१६.५०	८१२.५०	११५.४१	११५.३९
२०१८-२०१९	९७४.९४	९४३.५७	११९.९०	११९.९०
२०१९-२०२०	१०१८.९०	९९८.८५	३०६.००	२७५.००
२०२०-२०२१	९७१.०१	९३४.३६	२४७.१२	२४७.१२
२०२१-२०२२	११६१.४०	११३१.४०	३९२.५०	३७१.५०
क्रीडांगण विकास---				
२०१३-२०१४	४४५.००	३९३.००	१२६.०१	१२१.९५
२०१४-२०१५	२४०.८१	३१६.४०	६८.९८	७३.९७
२०१५-२०१६	५३७.५०	५३७.५०	१९१.५८	१८०.५७
२०१६-२०१७	७०७.४५	८०९.९५	२१६.५६	१८३.८६
२०१७-२०१८	६३७.६७	६२९.१३	७६.४५	७६.४५
२०१८-२०१९	९१३.८३	८७२.३३	९७.०२	९७.०२
२०१९-२०२०	८४९.५०	८३४.४५	३४१.१७	३४०.९९
२०२०-२०२१	८५४.००	८२४.००	२११.३०	२११.३०
२०२१-२०२२	११७५.६७	१११०.६७	४७०.५४	४६५.५४
समाज सेवा शिबिर---				
२०१३-२०१४	४५.५५	४५.५५	२३.००	२३.००
२०१४-२०१५	३९.०४	४०.००	१७.९२	१४.५०
२०१५-२०१६	४७.७५	३५.५०	१४.१९	४.६७
२०१६-२०१७	४४.५०	३२.३०	९.००	७.००
२०१७-२०१८	२४.००	२३.५०	५.००	५.००
२०१८-२०१९	१४.२५	९.०८	२.००	२.००
२०१९-२०२०	४२.५०	१९.००	१७.००	१६.५०
२०२०-२०२१	१२.००	६.००	१०.००	१०.००
२०२१-२०२२	१४.५०	१३.५०	१९.००	१४.००

शालेय शिक्षण विभाग

(आदिवासी उपयोजना)

प्रास्ताविक :

शासनाने अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमाती मधील विद्यार्थ्यांना अधिक शैक्षणिक सोयी उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने एक स्वतंत्र आदिवासी क्षेत्र उपयोजना विशिष्ट आर्थिक तरतुदीसह कार्यान्वित केली आहे. त्यानुसार आदिवासी कल्याणासाठी आर्थिक तरतुदीसह कार्यान्वित केलेल्या योजना स्वतंत्ररित्या दर्शविण्यासाठी वेगळे कार्यक्रम अंदाजपत्रक तयार केले आहे.

आदिवासी उपयोजनांतर्गत राज्यात १६ जिल्हे समाविष्ट आहेत. ते खालील प्रमाणे—

पुणे, अहमदनगर, रायगड, ठाणे, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगाव, अमरावती, नांदेड, यवतमाळ, नागपूर, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली, पालघर यापैकी नंदुरबार हा पूर्णतः आदिवासी जिल्हा म्हणून घोषित केलेला आहे.

आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात साक्षरतेचे शेकडा प्रमाण फारच कमी आहे. उपलब्ध आकडेवारीप्रमाणे ते फक्त ४० टक्के आहे. आदिवासी क्षेत्रामध्ये साक्षरतेचे प्रमाण वाढावे म्हणून केंद्र सरकारच्या सहाय्याने प्रौढ शिक्षणाचा सार्वत्रिक कार्यक्रम हाती घेण्यात आला आहे. सन १९७८ मध्ये जे विशेष कार्यक्रम घेतले आहेत, आणि ज्यांची आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात शिक्षण विभागाच्या शैक्षणिक सुविधा ढोबळपणे खालीलप्रमाणे आहेत.

- बालवाङ्मय, प्राथमिक शाळा, माध्यमिक शाळा, आश्रमशाळा, वसतिगृहे अधिक शालेय सोयी उपलब्ध करून देणे.
- सहाय्य व प्रोत्साहनात्मक कार्यक्रम;
- गुणवत्ता सुधार कार्यक्रम; आणि
- अधिक भौतिक शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून देणे.
- आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात सन २०२१-२२ नुसार एकूण ५८०३८ प्राथमिक शाळा, एकूण ७०१ माध्यमिक, उच्च माध्यमिक व कनिष्ठ महाविद्यालये असून त्यात एकूण विद्यार्थी पटसंख्या ८६,६०,०४४ आहे आणि ह्या शाळातून एकूण २,७३,६१३ शिक्षक शिक्षणदानाचे काम करतात.
- विरळ लोकवस्ती असलेली थोडी खेडी वगळता बहुतेक सर्व खेड्यांतून प्राथमिक शाळा उघडण्यात आल्या आहेत.
- आदिवासी उपयोजना क्षेत्रात काम करणाऱ्या अधिकारी व कर्मचारी यांना वेतनश्रेणी नुसार प्रोत्साहनपर भत्ता देण्यात येतो.

काही आदिवासी भागातील विद्यार्थ्यांची मातृभाषा कोलामी, माडिया, गोंडी आणि वारली आहे. त्यांना मराठी माध्यमातून शिक्षण दिले जाते. तथापि मातृभाषेतील बालवाचन पुस्तकांचे अभावी आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीमध्ये अडथळे निर्माण होतात. ह्या स्थितीत सुधारणा घडवून आणण्याच्या दृष्टीने माडीया, गोंडी, कोलामी व वारली बोलीभाषेतील बाल वाचनांची पुस्तके तयार करण्यात आली आहेत. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे ह्या संस्थेने सेंट्रल इन्स्टिट्यूशन ऑफ इंडियन लॅंग्वीजेस, म्हैसूर आणि डेक्कन कॉलेज, पुणे ह्यांच्या सहयोगाने धुळे जिल्ह्यात बोलल्या जाणाऱ्या भिली ह्या बोलीभाषेतून पुस्तके लिहिण्याचा एक विशेष प्रकल्प पूर्ण केलेला आहे.

जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, यवतमाळ येथे आदिवासी मुलींसाठी ४० प्रवेश क्षमता असलेली मराठी माध्यमाची एक स्वतंत्र तुकडी आहे. त्याचप्रमाणे आदिवासी जिल्ह्यात जिल्हा बालभवन स्थापन करण्यात आलेली आहेत. जिल्हा बालभवन हे ५ ते १४ वयोगटातील बालकांना त्यांची विचार क्षमता विकसित करण्याच्या उद्देशाने कौशल्य, आत्मविश्वास, व्यक्तिमत्त्व, जीवनविषयक श्रद्धा, मानवता उपयोगी रचनात्मक कार्य ह्या विविध बाबींना स्पर्श करणाऱ्या कार्यक्रमात सहभागी होण्याची संधी उपलब्ध करून देते. बालभवनात येणाऱ्या मुलांना कार्यानुभव, चित्रकला, संगीत, गोष्टी इ. विषयांचे शिक्षण देण्याची व्यवस्था असते.

याशिवाय विशेष केंद्रीय सहाय्यातून खालील योजना राबविल्या जात आहेत.

- (१) इयत्ता ५ वी ते इ. १० मधील आदिवासी विद्यार्थ्यांना विद्यावेतन.
- (२) आदिवासी विद्यार्थ्यांना विशेष सवलती - लेखन साहित्य व गणवेश पुरवठा.
- (३) आदिवासी विद्यार्थ्यांना गणवेश पुरवठा.
- (४) केळापूर जिल्हा यवतमाळ येथील शासकीय विद्यानिकेतनाचा विकास व विद्यमान शासकीय विद्यानिकेतनामधील विद्यार्थ्यांच्या संख्येत वाढ.
- (५) आदिवासी मुलांना शिक्षकांच्या कुटुंबात राहण्याची सुविधा.
- (६) आदिवासी भागात उत्कृष्ट काम करणाऱ्या शिक्षकांना उत्तेजनार्थ पारितोषिक.

सर्व शिक्षण मोहिमे अंतर्गत आदिवासी भागामध्ये महात्मा फुले शिक्षण हमी योजना सुरु करण्यात आली आहे. तसेच वस्तीशाळा योजनेद्वारे वाङ्मय, वस्त्या, तांडे, पाडे अशा ठिकाणी वस्तीशाळा सुरु करून शाळाबाह्य अशा ६ ते १४ वयोगटातील मुलांना शिक्षणाची सोय प्राप्त करून देण्यात आलेली आहे.

शासनमार्फत अंमलबजावणी करण्यात येणाऱ्या विशेष कृती आराखडा यानुसार नंदुरबार जिल्ह्यातील धडगांव आणि अक्कलकुवा या दोन तालुक्यामध्ये येत्या २००३ ते २००७ अशा पाच वर्षांच्या काळात निरक्षरतेचे प्रमाण कमी होईल या दृष्टीने इंडिकेटर समोर ठेवून वस्तीशाळा, शाळा वर्गखोल्यांची अपूर्ण बांधकामे पूर्ण करणे तसेच आवश्यकतेनुसार वर्गखोल्या बांधकामे करणे यांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

१. (१०) : गटस्तरावर तपासणी, पर्यवेक्षण व मार्गदर्शन करणारी यंत्रणा मजबूत करणे :

जिल्हा परिषदा अस्तित्वात आल्यावर माध्यमिक व प्राथमिक शाळांची तपासणी ९ ते १४ वयोगटातील शाळेत न जाणाऱ्या मुलांना अनौपचारिक शिक्षण देणे, प्रौढ शिक्षण वगैरे सर्व गोष्टींची सर्वस्वी जबाबदारी शिक्षणाधिकाऱ्यांवर पडू लागली. त्यामुळे प्राथमिक स्तरावरील शिक्षणाचे पर्यवेक्षण, मार्गदर्शन, तपासणी इ. कामाकडे लक्ष केंद्रित करणे शिक्षणाधिकाऱ्यांस अवघड वाटू लागले. सुधारित अभ्यासक्रम जलदगतीने वाढणारी संख्या, गुणात्मक वाढीसाठी प्रयत्न इ. मुळे प्राथमिक शिक्षणाचे मार्गदर्शन, तपासणी व पर्यवेक्षणांचे काम जास्तीतजास्त जवळून सतत व खोलवर होणे अत्यंत आवश्यक ठरले आहे. त्यामुळे ही यंत्रणा जास्तीतजास्त मजबूत करणे ही अत्यंत महत्वाची निकड आहे. प्राथमिक स्तरावरील सुधारणा ही त्यानंतरच्या सर्व स्तरावरील सुधारणेकरीता निश्चितच मदत करणारी ठरणार आहे.

तक्ता क्रमांक २

आदिवासी भागातील प्राथमिक शाळांची व शिक्षकांची संख्या दर्शविणारा तक्ता

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	जि. प. शाळा/नगरपालिका शाळा/खाजगी शाळा/नगरपरिषद शाळा	
			शाळांची संख्या	शिक्षक संख्या
१	२	३	४	५
१.	ठाणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	४९३४	३१४५०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	४९३४	३१४५०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	४९३४	३१४५०
२.	रायगड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३६७१	१३५७०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३६७१	१३५७०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३६७१	१३५७०
३.	नाशिक	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५६०३	२७१७८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५६०३	२७१७८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५६०३	२७१७८
४.	धुळे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२०११	९४०१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२०११	९४०१
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२०११	९४०१
५.	नंदूरबार	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२०८२	७८६८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२०८२	७८६८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२०८२	७८६८
६.	जळगाव	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३३८५	१७४४२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३३८५	१७४४२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३३८५	१७४४२
७.	अहमदनगर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५३४१	२१०३६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५३४१	२१०३६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५३४१	२१०३६
८.	पुणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	७४२०	४३८८३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	७४२०	४३८८३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	७४२०	४३८८३
९.	नांदेड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३७२२	१७२४३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३७२२	१७२४३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३७२२	१७२४३
१०.	अमरावती	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२८७६	१२३४९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२८७६	१२३४९
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२८७६	१२३४९
११.	यवतमाळ	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३३४०	१२९३०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३३४०	१२९३०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३३४०	१२९३०
१२.	नागपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	४०६३	२१९४७
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	४०६३	२१९४७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	४०६३	२१९४७
१३.	गोंदिया	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१६५२	६३५१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१६५२	६३५१
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१६५२	६३५१
१४.	चंद्रपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२४९४	१०२१२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२४९४	१०२१२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२४९४	१०२१२
१५.	गडचिरोली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२०३१	६१०७
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२०३१	६१०७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२०३१	६१०७
१६.	पालघर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२४१३	१४६४६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३४१३	१४६४६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३४१३	१४६४६
एकूण ...		२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५८०३८	२७३६१३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५८०३८	२७३६१३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५८०३८	२७३६१३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक-२०२३-२०२४ मागणी क्रमांक टी-५ लेखाशीर्ष-२२०२१९०१
(आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील माध्यमिक शाळा व तुकड्यांना अनुदान)

(रुपये हजारत)

अनुक्रमांक	जिल्हाचे नाव	वर्ष	आदिवासी भागातील माध्यमिक शाळांची संख्या	आदिवासी भागातील शाळांमध्ये नव्याने जादा तुकड्या उघडण्यास परवानगी दिली असल्यास, त्यांची संख्या	एकूण खर्च
१	२	३	४	५	६
१.	बृहन्मुंबई (उ)	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१	...	५६४७
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	८५००
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१	...	८४८२
२.	ठाणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५	...	५३८२९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५	...	६९३७२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५	...	७३३८९
३.	रायगड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५	...	२८९६९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५	...	२८८५७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५	...	३०९५७
४.	नाशिक	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३	...	३७०५६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३	...	५१७७०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३	...	५७८४१
५.	धुळे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	६	...	२०६०५
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	६	...	२४२४५
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	६	...	२७२०२
६.	नंदुरबार	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१६	...	१९७३७५
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१६	...	२६७७६०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१६	...	३६०८०६
७.	पुणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	६	...	३६८८९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	६	...	४१६२२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	६	...	४७२०७
८.	अहमदनगर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	७	...	३३६१६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	७	...	३९३९६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	७	...	४१८७२
९.	नांदेड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	८	...	५९९०६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	८	...	७५७२२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	८	...	७६६१७
१०.	नागपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२	...	८४८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२	...	९९३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	२	...	१०७४
११.	गोंदिया	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३	...	६२५००
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	३	...	८३५२७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	३	...	९२०४२
१२.	चंद्रपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५	...	५०७५६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	५	...	६०८६७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	५	...	९४७९४

१	२	३	४	५	६
१३.	गडचिरोली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	७	...	७२२३८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	७	...	८६८३३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	७	...	६७०८४
१४.	वर्धा	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१	...	६९९२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१०८७१
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१	...	१०४०५
१५.	अमरावती	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	८	...	१४२५०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	८	...	१६९२३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	८	...	१८४०१
१६.	यवतमाळ	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१९	...	८२६१५
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१९	...	११४०१३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१९	...	१२४४४८
		२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१०२	...	७६४०९२
	एकूण ...	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१०२	...	९८१२७०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	१०२	...	१०७३७०३

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२३-२०२४ मागणी क्रमांक टी-५ लेखाशीर्ष-२२०२१९४८
आदिवासी क्षेत्रातील कनिष्ठ महाविद्यालयातील जादा तुकडींना सहाय्य

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	तुकडी संख्या	एकूण खर्च
१	२	३	४	५
१.	ठाणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	४	९९०४
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१००३२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		१३३२७
२.	नाशिक	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१	६०८६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		७५५६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		८९००
३.	नंदूरबार	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२	६४९३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		८५६५
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		११०९५
४.	गोंदिया	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	५	१०६४२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		११५३२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		१५४१२
५.	चंद्रपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२	१५०४
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१४६९
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		१६७७
६.	गडचिरोली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	२	३७४९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		५१८३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		५७२२
७.	यवतमाळ	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	३	...
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		२३५८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		२६१८
	एकूण	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	१९	३८३७८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		४६६९५
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		५८७५१

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२३-२०२४ मागणी क्रमांक टी-५ लेखाशीर्ष-२२०२१९७३
सैनिकी शाळेस जोडलेल्या आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या तुकड्यांना अनुदान

(रुपये हजारात)

अनुक्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	शाळा संख्या	आदिवासी भागातील शाळांमध्ये नव्याने जादा तुकड्या उघडण्यास परवानगी दिली असल्यास, त्यांची संख्या	एकूण खर्च
१	२	३	४	५	६
१.	ठाणे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१९५१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	८४५
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	...
२.	रायगड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१४४१३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१०६८६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	११५१८
३.	औरंगाबाद	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	४९७८०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	२	...	५१८८७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	४९१५७
४.	परभणी	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१८१८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	२१८२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	२६१६
५.	बीड	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१४७५१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१६८०८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१८०८७
६.	उस्मानाबाद	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	४०३१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	४३१४
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	४६००
७.	लातूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१२६४२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१३५७४
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१४२६८
८.	हिंगोली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१२१८७
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१३१३७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१४४८५
९.	वर्धा	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	९०८१
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	९३०४
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१००४४
१०.	भंडारा	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	२१९२५
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	२२९०२
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	२३५७०
११.	चंद्रपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	८७३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१०२४
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१०८८
१२.	गडचिरोली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		...	१३७२३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	१	...	१६४९१
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		...	१८२३६

१	२	३	४	५	६
१३. धुळे	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	३०६३५
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		२	...	६६३८२
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	६३९०५
१४. नंदूरबार	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	१९९१७
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	२२९८५
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	३१२३७
१५. जळगाव	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	१२७०१
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	१२७६५
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	१३५७०
१६. अकोला	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	९७९२
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	१११६१
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	१३१४६
१७. बुलढाणा	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	४७९८२
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		२	...	७१०६६
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	५३९५२
१८. यवतमाळ	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	११४७८
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	१२६३२
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	१५३०७
१९. वाशिम	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	१०८३८
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	१२६४६
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	१३४०५
२०. नागपूर	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	५५३२
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१	...	१५०७६
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	१७००७
एकूण	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)			...	३०६०२०
	२०२२-२०२३ (अपेक्षित)			...	३८७८५८
	२०२३-२०२४ (अंदाजे)			...	३८९२१८

कृषी

प्रस्तावना

कृषी :-

महाराष्ट्र राज्याचे जनजाती क्षेत्र एकत्रितपणे सलग नसून ते तीन विभागात पसरलेले आहेत. उदा. पश्चिमकडील सह्याद्रीचा पट्टा, उत्तरेकडील सातपुड्याचा पट्टा व पुर्वेकडील गोडवनचा पट्टा, बहुतेक राज्याचा आदिवासी समाज सह्याद्रीच्या पट्ट्यात राहत असून त्यामध्ये ठाणे, रायगड, अहमदनगर, पुणे, नाशिक, धुळे व नंदूरबार हे जिल्हे मोडतात. सातपुडा विभागात जळगाव व अमरावती जिल्ह्यांचा काही भाग येतो. तर गोंडवन भागात यवतमाळ, नागपूर, भंडारा, गडचिरोली, नांदेड, चंद्रपूर व गोंदिया जिल्ह्यांचा समावेश आहे. थोडक्यात जनजाती क्षेत्र राज्याच्या वरील १६ जिल्ह्यांमध्ये विखुरलेले आहे. जनजाती क्षेत्राची ठळक भौगोलिक वैशिष्ट्ये म्हणजे डोंगराळ भाग, जमीन, पाऊस इत्यादी नैसर्गिकरित्या लगतचा इतर भागाच्या तुलनेने जास्त वैचित्रपूर्ण आहे. जनजाती क्षेत्रात पडणाऱ्या एकूण पावसाचे प्रमाण व दिवसांची संख्या ह्यामध्ये जास्त तफावत आहे. ठाणे जिल्ह्याच्या जव्हार तालुक्यात साधारणपणे ४००० मि.मि. पाऊस सुमारे १०४ दिवसांमध्ये पडतो तर नाशिक जिल्ह्याच्या बागलान तालुक्यात ५५० मि. मि. पाऊस फक्त ४२ दिवसात पडतो. यावरून आदिवासी विभागात पिकांची योजना ठिकठिकाणी बदलत आहे असे दिसून येईल. तसेच या विभागातील जमिनीदेखील ठिकठिकाणी वेगवेगळ्या आढळून येतात. आदिवासी मोठ्या संख्येने डोंगराळ भागात राहत असून त्यांची शेती करण्याची पद्धत लगतच्या बिगर आदिवासी विभागापेक्षा जास्त मागासलेली आहे. आणि म्हणूनच आदिवासीना मशागतीच्या निरनिराळ्या पद्धतीमध्ये लगतच्या बिगर आदिवासी लोकांच्या बरोबर आणण्याचे काम फारच महत्त्वाचे व खडतर आहे. आदिवासी शेतकरी सुधारित मशागत पद्धतीचा अवलंब फारच हळूहळू करीत आहेत. त्यांच्या लगतच्या भागातील शेतकरी अद्यावत तांत्रिक ज्ञानाचा उपयोग करून सुधारलेल्या शेती पद्धतीचा अवलंब करीत आहे व ते त्यांच्या शेतामधून आदिवासी शेतकऱ्यांच्या तेवढ्याच जमिनीमधून निघणाऱ्या उत्पन्नापेक्षा जास्त उत्पन्न काढतात. याचे कारण असे की, लगतच्या भागातील शेतकऱ्यांनी सुधारलेल्या शेती पद्धतीच्या अवलंबनासाठी अनुदानाचे रूपाने मिळणाऱ्या निरनिराळ्या सवलतीचा फायदा कित्येक वर्षांपासून मोठ्या प्रमाणावर घेतलेला आहे. परंतु सदर सवलतीचा फायदा विशिष्ट आर्थिक व सामाजिक परिस्थितीमुळे आदिवासी शेतकऱ्यांनी घेतलेला नाही.

उद्दिष्टे :- बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना (क्षेत्रांतर्गत व क्षेत्राबाहेरील) या योजनेची मुख्य उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत :-

१. जनजाती क्षेत्र उपयोजना व इतर क्षेत्र यामधील विकासाच्या प्रमाणातील फरक कमी करणे.
२. आदिवासी लोकांच्या जीवनमानात सुधारणा करणे.
३. आदिवासी शेतकऱ्यांना सिंचनाची शाश्वत सुविधा उपलब्ध करून देणे.

कृषी, पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२ यांचे कडील शासन निर्णय, क्र. आ. ऊ. यो. २४१६/प्र. क्र. १७७/४-अ, दि. ९ ऑगस्ट २०१७ व शासन निर्णय क्र. आऊयो २४१७/प्र. क्र. १२७/४-अ, दि. ३० डिसेंबर २०१७ अन्वये महाराष्ट्रातील आदिवासी शेतकऱ्यांचे शेती उत्पादन वाढविण्याच्या दृष्टीने बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना (क्षेत्रांतर्गत व क्षेत्राबाहेरील) ही योजना राबविण्यात येत आहे.

या योजनेतर्गत नवीन विहीर (रु. २.५० लाख), जुनी विहीर दुरुस्ती (रु. ५० हजार), इनवेल बोअरिंग (रु. २० हजार), वीज जोडणी आकार (रु. १० हजार), शेततळ्यांचे प्लॅस्टीक अस्तरीकरण (रु. १ लाख) व सुक्ष्म सिंचन संघ (टिबक सिंचन संचासाठी रु. ५० हजार किंवा तुषार सिंचन संचासाठी रु. २५ हजार), एचडीपीड/पीव्हीसी पाईप (रु. ३० हजार), परसबाग (रु. ५००), या बाबींवर अनुदान अनुज्ञेय आहे. सदर योजना ही राज्यातील मुंबई, सिंधुदुर्ग, रत्नागिरी, सांगली व कोल्हापूर हे जिल्हे वगळता इतर सर्व जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येत आहे.

या योजनेचा निधी आदिवासी विकास विभागाकडून परस्पर जिल्हाधिकारी यांना वितरित केला जातो. निधीची मागणी व नियोजन आराखडा संबंधित जिल्हा नियोजन मंडळाकडून जिल्हाधिकाऱ्यांमार्फत शासनास सादर करण्यात येते.

कृषि विभागाच्या दिनांक ०४-११-२०२० च्या शासन निर्णयान्वये सन २०२०-२०२१ पासून सदर योजनेची अंमलबजावणी महाडिबीटी पोर्टलद्वारे होत असून निधी जिल्हा परिषदेस उपलब्ध करून देणे, निधीचे पुनर्विनियोजन तसेच प्रशासकीय व वित्तीय मान्यता मिळविणे तदनुषंगाने जिल्हाधिकारी हे नियंत्रक अधिकारी आहेत.

यास्तव, यापुढे बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजनेस संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी सादर योजनेस जिल्हास्तरावरून प्रशासकीय मान्यता देण्याची कार्यवाही करून योजनेची अंमलबजावणी करणेबाबत तसेच, योजनेतर्गत जिल्हा परिषदेकडील कृषि विभागाशी समन्वय ठेवून व वेळेवेळी प्रत्येक बाबीच्या अंमलबजावणीची कालमर्यादा विहित सविस्तर मार्गदर्शक सूचना आयुक्त (कृषि) यांनी निर्गमित करणेबाबत शासनस्तरावरून दिनांक २३-०५-२०२२ च्या पत्रान्वये कळविण्यात आले आहे.

पशुसंवर्धन

समग्र कार्यक्रम :-

१. **पशुवैद्यकीय सेवा व पशुआरोग्य** :-राज्यात आदिवासी क्षेत्रात पशुवैद्यकीय दवाखाने कार्यान्वित आहेत. त्यांचे मार्फत पशु स्वास्थ्याच्या आणि पैदाशीच्या सुविधा पुरविल्या जातात. याशिवाय आदिवासी क्षेत्रात फिरत्या पशुवैद्यकीय दवाखान्यांमार्फत आजारी पशुपक्ष्यांना उपचार, रोगप्रतिबंधक लसीकरण, निकृष्ट वळूंचे खच्चीकरण, लहान-मोठ्या शस्त्रक्रिया इ. सुविधा पुरविण्यात येतात. जनावरातील संसर्गजन्य रोगाचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी आदिवासी क्षेत्रात आंतरराज्य सीमेवर ७ तपासणी नाके कार्यान्वित आहेत. गाई-गुरांचे लाळ्या खुरकुत रोगापासून संरक्षण करण्यासाठी या रोगाच्या लसीचे वाटपही मोफत केले जाते.

२. **पशु व महिष विकास** :-पूर्वाश्रमीच्या आधारभूत ग्राम केंद्राखालील एकूण ८७ उपकेंद्रे आदिवासी क्षेत्रात कार्यान्वित आहेत. नोव्हेंबर २००१ पासून सदरहू उपकेंद्रे जिल्हा परिषदांकडे हस्तांतरित झाले आहेत. पुर्वीच्या विभागीय कृत्रिम रेतन केंद्राखालील एकूण ३४ कृत्रिम रेतन उपकेंद्रे सध्या राज्य शासना-अंतर्गत दवाखाने म्हणून आदिवासी क्षेत्रात कार्यान्वित आहेत. यामुळे आदिवासी भागातील गायी/म्हशींची निपज सुधारण्यास मदत झाली आहे. गायी/म्हशींची सुधारीत पद्धतीने पैदास करण्यासाठी पशुवैद्यकीय संस्थांना गोठीत वीर्याद्वारे कृत्रिम रेतनाच्या सोयी उपलब्ध करून देण्यात येतात.

३. **मेष विकास** :-आदिवासी लाभार्थींना १० शेळ्या आणि १ पैदाशीचा बोकड असे गट ७५ टक्के अनुदान व २५ टक्के स्वतःचे भाग भांडवल या तत्वावर पुरविण्याची योजना राज्य निधीतून राबविण्यात आली.

- (१) **दुधाळ जनावरांचे वाटप** :-या योजनेअंतर्गत आदिवासी लाभार्थींना ७५ टक्के अनुदानावर २ दुधाळ जनावरे (गायी/म्हशी) गट वाटप करण्यात येतात. सन २०२१-२२ मध्ये सदर योजनेखाली ठाणे, पालघर, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, पुणे, सोलापूर, नांदेड, अमरावती, वाशिम, बुलढाणा, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली अशा एकूण १७ जिल्ह्यांमध्ये दुधाळ जनावरांचे गट वाटप करण्यात आले.
- (२) **शेळ्यांचे गट वाटप** :-या योजनेअंतर्गत आदिवासी लाभार्थींना १० शेळ्या आणि १ पैदाशीचा बोकड असा गट ७५ टक्के अनुदानावर वाटप करण्यात येतात. सन २०२१-२२ मध्ये सदर योजनेखाली ठाणे, पालघर, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, परभणी, नांदेड, अमरावती, वाशिम, बुलढाणा, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली या जिल्ह्यांमध्ये शेळ्यांचे गट वाटप करण्यात आले.
- (३) **१००० मांसल कुक्कुट पक्षी वाटप** :-या योजनेअंतर्गत सन २०२१-२२ मध्ये आदिवासी लाभार्थींना ठाणे, पालघर, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, अहमदनगर, नांदेड, यवतमाळ, वर्धा, अमरावती, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली या जिल्ह्यांत ७५ टक्के अनुदानावर वाटप करण्यात आलेले आहेत.
- (४) **महिला सक्षमीकरण** :-आदिवासी क्षेत्रातील महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी पशु व महिष विकास, कुक्कुट विकास, मेष विकास व विस्तार प्रशिक्षण कार्यक्रमांतर्गत लाभधारक महिलांना लाभ देण्यात येतो.
- (५) **स्वयम प्रकल्प** :-सन २०१७-१८ ते २०१९-२० या कालावधीत स्वयम प्रकल्प राबविणे या योजनेस शासन निर्णय क्र. कुक्कुट २०१७/प्र.क्र. २७१/पदुम-४ मंत्रालय, मुंबई-३२, दि. २९-४-२०१७ अन्वये प्रशासकीय मान्यता प्राप्त झाली आहे. सदर योजनेअंतर्गत अनुसूचित क्षेत्र/आदिवासी उपप्रकल्प क्षेत्रातील १६ जिल्ह्यांमधील (ठाणे, पालघर, रायगड, पुणे, नाशिक, अहमदनगर, नंदुरबार, जळगाव, धुळे, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, गडचिरोली, गोंदिया, चंद्रपूर, नांदेड) एकात्मिक बालविकास प्रकल्पाच्या कार्यक्षेत्रात एकूण १०० मंदर युनिट्सची (पक्षी संगोपन क्षेत्र) स्थापन करण्यात आली असून, प्रत्येक मंदर युनिटमार्फत ४१७ लाभार्थींना ४ आठवडे वयाचे ४५ पक्षी तीन टप्प्यात प्रती लाभार्थी २०-१५-१० प्रमाणे वाटप करण्यात येतात. तसेच पक्षी निवाऱ्यासाठी रु. १५०० प्रती लाभार्थी या प्रमाणे एकूण ४३,३६८ लाभार्थींना रु. ६५०.५२ लक्ष अनुदान प्रदान करण्यात येणार आहे. महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जिवनोन्नती अभियान (उमेद) द्वारे प्रकल्पांतर्गत निवडण्यात आलेल्या लाभार्थी व इतर अनुषंगिक घटकांचे प्रशिक्षण व क्षमता बांधणी कार्य पार पाडले जात आहे. या प्रकल्पांतर्गत आतापर्यंत १५,४०,३५० कुक्कुट पक्ष्यांचे मोफत वाटप निवडण्यात आलेल्या लाभार्थींना करण्यात आले आहे.

सन २०१७-१८ व सन २०२२-२३ (फेब्रुवारी २०२३ अखेर) सदर प्रकल्पाची सद्यःस्थिती खालीलप्रमाणे :-

अनुक्रमांक	बाब	सद्यःस्थिती
१.	समाविष्ट जिल्हे (एकूण १६)	पालघर, रायगड, ठाणे, पुणे, अमरावती, यवतमाळ, नांदेड, गोंदिया, गडचिरोली, चंद्रपूर, नागपूर, नाशिक, अहमदनगर, जळगाव, धुळे, नंदुरबार.
२.	१६ जिल्ह्यात स्थापित मंदर युनिटची संख्या	१००
३.	लाभार्थी निवड प्रक्रिया पूर्ण झालेले जिल्हे	वरीलप्रमाणे सर्व जिल्हे.
४.	अंंडी उत्पादन सुरू झालेल्या जिल्ह्यांची संख्या	वरीलप्रमाणे सर्व जिल्हे.
५.	पक्षी वाटप उद्दिष्ट पूर्ण झालेले जिल्हे	१३
६.	आतापर्यंत करण्यात आलेले पक्षी वाटप पहिला टप्पा : ७,२४,३९० १६ आठवड्यांनंतर दुसरा टप्पा : ५,०१,८७० ३२ आठवड्यांनंतर तिसरा टप्पा : ३,१४,०९०	१५,४०,३५०
७.	प्रशिक्षण पूर्ण झालेल्या लाभार्थींची संख्या	३८,९६२
८.	एकूण मंजूर प्रकल्प खर्च	रु. २२५५.७४ लक्ष
९.	सन २०१७-१८ ते सन २०२२-२३ एकूण प्राप्त निधी	रु. २२२३.८१ लक्ष
१०.	सन २०१७-१८ ते सन २०२२-२३ एकूण खर्चित निधी	रु. १९७५.५९ लक्ष

जनजाती क्षेत्र व जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजनांतर्गत कार्यक्रमाच्या कार्यभाराचा गोषवारा

(१) २४०३-पशुसंवर्धन पशुवैद्यकीय प्रथमोपचार केंद्रासाठी इमारती बांधणे/जिल्हा व तालुका पशुवैद्यकीय सर्वचिकित्सालय व कृत्रिम रेतन केंद्राचे बांधकाम (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	...	...	१	
२.	पालघर	...	१	...	
३.	नाशिक	१	४	१०	
४.	धुळे	...	...	१	
५.	नंदुरबार	११	१४	१६	राज्य स्तर+स्थानिक स्तर
६.	नांदेड	९	७	७	
७.	अमरावती	...	...	६	सन २०२३-२४ करिता तालुका चिखलदरा अंतर्गत राज्यस्तरीय पवैद बांधकामे-४, तालुका धारणी अंतर्गत राज्यस्तरीय पवैद बांधकामे-२ अशा एकूण ६ बांधकामाकरिता रु. ४६८.०० लक्ष निधीची मागणी प्रस्तावित करण्यात येत आहे.
८.	यवतमाळ	...	१०	१०	
९.	चंद्रपूर	१	१	५	टिएसपी
१०.	गडचिरोली	७	४	३	

(२) शेळी गट वाटप व नाविन्यपूर्ण योजनेअंतर्गत शेळी गट वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	३०	२८	५५	
२.	पालघर	५१	५१	५१	
३.	नाशिक	१२	१५	१५	
४.	धुळे	७	१२	१२	
५.	नंदुरबार	६४	७२	७२	
६.	अहमदनगर	...	४३	४३	
७.	पुणे	७६	७६	७६	
८.	सोलापूर	१२	१२	१२	
९.	परभणी	१८	१२	१२	
१०.	नांदेड	१३	१३	१३	
११.	अमरावती	२४	३०	३०	सन २०२२-२३ मध्ये ३० शेळीगटाकरिता रु. १७.६१ लक्ष तसेच सन २०२३-२४ करिता रु. १७.६१ लक्ष निधीची मागणी प्रस्तावित करण्यात येत आहे.
१२.	वाशिम	३४	५०	५०	
१३.	बुलढाणा	१७	३९	३९	
१४.	यवतमाळ	२४१	२८८	२८८	
१५.	नागपूर	५६२	४२	६३	
१६.	वर्धा	५६	५६	५६	
१७.	गोंदिया	२	३२	३८	
१८.	चंद्रपूर	१००	१०२	३००	
१९.	गडचिरोली	१६०	१४४	१४३	

(३) दुधाळ जनावरांचे गट वाटप व नाविन्यपूर्ण योजने अंतर्गत दुधाळ जनावरांचे गट वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	टाणे	३४	३३	६९	
२.	पालघर	१६०	१६०	१७६	ओटीएसपी योजनेचे १६ लाभार्थी लक्षांक.
३.	नाशिक	१५	१५	१५	
४.	धुळे	७	२४	२४	
५.	नंदुरबार	१२५	१५६	१५६	
६.	पुणे	८८	८८	८८	
७.	सोलापूर	१५	१५	१५	
८.	नांदेड	१५	१५	१५	
९.	अमरावती	४३	४३	४३	सन २०२२-२३ मध्ये ४३ दुधाळ गटाकरिता रु. २७.६५ लक्ष तसेच सन २०२३-२४ करिता रु. २७.६५ लक्ष निधीची मागणी प्रस्तावित करण्यात येत आहे.
१०.	वाशिम	३१	४७	४७	
११.	बुलढाणा	३१	२५	२५	
१२.	यवतमाळ	३२०	३२६	३२६	
१३.	नागपूर	२८३	७७	७७	
१४.	वर्धा	११०	१२२	१७३	लाभार्थ्यांचा चांगला प्रतिसाद असल्याने.
१५.	गोंदिया	१	६०	६०	
१६.	चंद्रपूर	१७५	३२०	३२०	
१७.	गडचिरोली	२३	२३	२३	

(४) तलंगाचे गट वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	अमरावती	३३३	३३३	३३३	
२.	नागपूर	१२००	१२००	...	
३.	वर्धा	१००	१००	१००	
४.	गडचिरोली	१६६	...	...	

(५) दुभत्या जनावरांना खाद्य वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नाशिक	११५	५७	२००	
२.	नंदुरबार	...	५०	५०	स्थानिक स्तर
३.	परभणी	४७०	४७०	४७०	
४.	नागपूर	३१	३१	३१	
५.	भंडारा	४१	४१	४१	
६.	चंद्रपूर	२३०	११०	२३०	

(६) वंध्यत्व निवारण शिबिरे (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नाशिक	१२	१७	२०	
२.	धुळे	७	९	१२	
३.	नंदुरबार	२००	३००	३००	स्थानिक स्तर
४.	पुणे	१४०	१४०	१४०	
५.	अमरावती	४८	४८	४८	
६.	नागपूर	१२	१३	१३	

(७) पशुवैद्यकीय दवाखान्यांना औषध पुरवठा (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	३८	३८	३८	
२.	पालघर	४	४	४	
३.	रायगड	१६	१६	१६	
४.	नाशिक	१०२	१०२	१०२	
५.	नंदुरबार	८९	८९	८९	राज्य स्तर + स्थानिक स्तर
६.	जळगाव	१५२	१५२	१५२	
७.	पुणे	२८	२८	२८	
८.	नांदेड	३८	...	३८	
९.	अमरावती	२४	२४	२४	
१०.	यवतमाळ	५०	५०	५०	
११.	नागपूर	१०५	१०५	१०५	
१२.	भंडारा	८५	८५	८५	
१३.	चंद्रपूर	४८	४८	४८	

(८) वैरण विकास कार्यक्रम (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नाशिक	८००	४००	८००	
२.	धुळे	...	९	...	शेवगा लागवड योजना
३.	नंदुरबार	६६६	६६६	६६६	स्थानिक स्तर
४.	नांदेड	२००	...	३००	
५.	अमरावती	६६	६६	६६	

(९) पशु प्रथमोपचार केंद्राचा दर्जावाढ करणे (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	अमरावती	१	१	१	

(१०) जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी, कार्यालयाचे बळकटीकरण करणे (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नंदुरबार	७१	७१	७१	स्थानिक स्तर
२.	नागपूर	...	१०६	...	
३.	गडचिरोली	१३	१३	१३	

(११) संकरीत कालवडी/म्हशींच्या पारड्यांची जोपासना (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नागपूर	३२	३२	३२	

(१२) पशुवैद्यकीय दवाखान्याची स्थापना (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	चंद्रपूर	६	६	६	

(१३) तालुका लघु पशुवैद्यकीय सर्व चिकित्सालयाची स्थापना (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नंदुरबार	...	...	१	

(१४) जिल्हा पशुसंवर्धन उपआयुक्त कार्यालयाचे बळकटीकरण करणे (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	१	१	१	
२.	नंदुरबार	१	१	१	

(१५) कृत्रिम रेतन सुविधांचे/केंद्राचे बळकटीकरण (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	६९	६९	६९	

(१६) नाविण्यपूर्ण योजने अंतर्गत १००० मांसल पक्षी वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	ठाणे	५	५	१६	
२.	पालघर	९१	१०६	१०६	
३.	नाशिक	१०	८	८	
४.	धुळे	...	१२	१२	
५.	नंदुरबार	२३	२९	२९	राज्य स्तर
६.	अहमदनगर	...	२८	२८	
७.	नांदेड	५	५	५	
८.	यवतमाळ	१२	१४	१४	
९.	वर्धा	४	४	४	
१०.	अमरावती	१०	१०	१०	सन २०२२-२३ मध्ये १० मांसल कुक्कुटपक्षी वाटपाकरिता रु. १६.८८ लक्ष तसेच सन २०२३-२४ करिता रु. १६.८८ लक्ष निधीची मागणी प्रस्तावित करण्यात येत आहे.
११.	भंडारा	५	५	५	
१२.	गोंदिया	...	१९	१९	
१३.	चंद्रपुर	१०	१५	१०	
१४.	गडचिरोली	५	५	५	

(१७) कामधेनु दत्तक ग्राम योजना (गावांची संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नाशिक	१४	२०	१०	
२.	धुळे	...	...	४	

(१८) फिरते पशुवैद्यकीय दवाखाना वाहन (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	धुळे	...	१	२	
२.	नंदुरबार	३	३	५	राज्य स्तर + स्थानिक स्तर

(१९) तपासणी नाका वाहन पुरवठा (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नंदुरबार	१	१	१	राज्य स्तर

(२०) पशुवैद्यकीय दवाखाना बांधकाम टीएसपी (संख्या) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	जळगाव	१	...	१	

(२१) पारधी समाजाच्या विकासासाठी प्रत्यक्ष लाभ देण्याकरिता शेळी पालन योजना :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	नागपूर	१११	...	...	

(२२) दुभत्या जनावरांचा गट वाटप (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	भंडारा	२३	२३	२३	

(२३) अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबांना शेळ्या मेंढ्यांचे गट पुरवणे (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	भंडारा	३४	३४	३४	

(२४) प्रसिद्धी प्रचार कार्यक्रम (लाभार्थी) :—

अनु- क्रमांक	कार्यभाराचा गोषवारा	२०२१-२२ (प्रत्यक्ष)	२०२२-२३ (अपेक्षित)	२०२३-२४ (लक्ष्य)	शेरा
१.	भंडारा	...	...	१०८०	

मत्स्यव्यवसाय विभाग
भूजल मत्स्यव्यवसाय सन २०२३-२०२४
(आदिवासी)

राज्याच्या एकूण १५ जिल्ह्यांमध्ये आदिवासी क्षेत्र असून या क्षेत्रातील आदिवासीकरिता मत्स्यव्यवसाय विभागातर्फे भूजलाशयीन विकासाच्या दृष्टीने मत्स्यव्यवसायाच्या विविध योजना राबविल्या जात आहेत.

(१) मत्स्यबीज उत्पादन केंद्र—

आदिवासी क्षेत्रातील तलावांमध्ये जलद वाढणाऱ्या प्रमुख कार्प आणि सायप्रिनस या जातीच्या मत्स्यबीजांचे उत्पादन करण्याकरिता आणि मत्स्यबीज संवर्धनाकरिता मत्स्यबीज उत्पादन केंद्रे व मत्स्यबीज संवर्धन केंद्रे स्थापन करण्यात आलेली आहेत. तसेच आदिवासी क्षेत्रामध्ये ४ ठिकाणी पोर्टेबल हॅचरीज राष्ट्रीय कृषी विकास योजने (RKVY) अंतर्गत उभारण्यात आल्या आहेत. इटियाडोह, अमलनाला आणि चारगाव व मत्स्यबीज केंद्रावर वर्तुळाकार हॅचरी बांधण्यात आल्या असून मत्स्यबीज मोठ्या प्रमाणावर निर्माण करण्यात येत आहे.

(२) अवरुद्ध पाण्यात मत्स्यसंवर्धन—

जनजाती क्षेत्रामध्ये ३७,००० हेक्टर जलविस्तार क्षेत्र उपलब्ध असून या क्षेत्राकरिता मत्स्यबीजांची पुरेशा प्रमाणात साठवणूक करण्याकरिता सुमारे १० कोटी बीजांची आवश्यकता आहे. सध्या असलेल्या आदिवासी क्षेत्रातील मत्स्यबीज केंद्रावरून ही मागणी काही प्रमाणात भागविण्यात येते. अधिकची गरज इतर स्त्रोतातून मत्स्यबीज उपलब्ध करून मागविण्यात येते.

(३) मत्स्यसंवर्धक विकास यंत्रणा—

आदिवासी क्षेत्रातील लहान तलावांची निवड करून त्यामधून प्रती हेक्टरी मासळीचे उत्पादन वाढविणे, आदिवासी तरुणांना आधुनिक मत्स्यशेतीचे प्रशिक्षण देऊन त्यांना मत्स्यव्यवसायाच्या धंद्यात आणणे, प्रसार व प्रचार माध्यमातून मत्स्यव्यवसायाचे कार्यक्रम लोकांपर्यंत पोहोचविणे, याकरिता नागपूर जिल्ह्यात १९८१-८२ मध्ये व गडचिरोली जिल्ह्यात १९७८-७९ मध्ये मत्स्यसंवर्धन विकास यंत्रणा स्थापन करण्यात आल्या आहेत. १९९०-९१ मध्ये ठाणे जिल्ह्याकरिता व अमरावती जिल्ह्याकरिताही अशा यंत्रणांची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या यंत्रणे अंतर्गत दरवर्षी १०० हे. जलक्षेत्र विकसीत करण्यात येऊन दरवर्षी या भोवतालचा भाग क्रमशः योजनेखाली आणून हळूहळू संपूर्ण भागाचा सर्वांगीण विकास करणे या योजनेत समाविष्ट आहे. तसेच १९९२-९३ मध्ये धुळे जिल्ह्यात एक यंत्रणा स्थापन करण्यात आली आहे. या योजनेखाली केंद्र शासनाकडून अर्थसहाय्य उपलब्ध होते. सदरची योजना केंद्र शासनाने बंद केली असून त्याऐवजी नीलक्रांती अंतर्गत नवीन मत्स्यसंवर्धन तळी तयार करणे, मत्स्यसंवर्धन तळ्याचे नूतनीकरण व निविष्टा खर्चासाठी अर्थसहाय्य या योजना केंद्र शासन व लाभार्थी ५०:५० हिश्याने कार्यरत होती.

(४) मासेमारी साधनांवर अर्थसहाय्य—

मत्स्यव्यवसायासाठी लागणारी जाळी तयार करण्याकरिता बरेच मच्छिमार नायलॉन सूत, मोनोफिलामेंट, शेनसूत वापरतात. तसेच काही मच्छिमार तयार जाळीही खरेदी करतात. तथापि, या साधनांच्या किमतीत बरीच वाढ होत असल्यामुळे मासेमारीसाठी ती आवश्यक असूनही त्याचा वापर करणे मच्छिमारांना अशक्य होते. यास्तव मच्छिमारांना साधनांच्या खरेदीवर अनुदान रूपाने अर्थसहाय्य उपलब्ध करून देण्यात येते.

(५) राज्यात निमखारे पाणी मत्स्यशेतीचा विकास—

राज्यातील निमखारे पाणी मत्स्यशेतीचा विकास करण्याच्यादृष्टीने ठाणे जिल्ह्यात आसनगाव येथे केंद्रीय अर्थसहाय्याने व संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रमाच्या तांत्रिक सहाय्याने निमखारे पाणी कोळंबी पथदर्शक उभारण्यात आला आहे. या प्रकल्पात एकूण ३४ तळी बांधण्यात आलेली आहेत. सदर केंद्र खाजगीरित्या कंत्राटी पद्धतीने चालवायला देण्याचे शासनाच्या विचाराधीन आहे.

(६) मच्छिमार सहकारी संस्थांचा विकास—

राज्यातील मत्स्यव्यवसाय सहकारी संस्थांच्या कामकाजात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी त्यांच्या आर्थिक स्थितीस बळकटी आणणे आवश्यक आहे. त्यासाठी या योजनेतून मच्छिमार सहकारी संस्थांना व्यवस्थापकीय अनुदान व भागभांडवल अंशदान संस्थेच्या स्थापनेनंतर पहिली पाच वर्षे देण्यात येते. त्यापैकी भाग भांडवल पहिली पाच वर्षे दिले जाते व त्याची वसुली १० वर्षांनी ५० टक्के रक्कम व उर्वरित ५० टक्के रक्कम १५ व्या वर्षी या प्रमाणे करण्यात येते. ही योजना सन १९८८-८९ पासून मत्स्य विभागामार्फत राबविण्यात येत असून तत्पूर्वी ती सहकार विभागामार्फत राबविली जात होती.

तक्ता एक

TABLE I

(दोन) वित्तीय आवश्यकता (ii) Financial Requirement

(ए) कार्यानिहाय वर्गीकरण (A) Activitywise Classification

मत्स्यबीज उत्पादन (आदिवासी) Fish Seed Production (Tribal) सन २०२३-२०२४ सालचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक

(रुपये हजारत)

अनुक्रमांक Sr. No.	विभाग Region	प्रत्यक्ष रकमा, २०२१-२०२२				अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३				सुधारलेले अंदाज, २०२२-२०२३				अर्थसंकल्प, २०२३-२०२४			
		Actuals, 2021-2022		Budget Estimates, 2022-2023		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024	
		योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	
१.	मुंबई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
२.	पुणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
३.	नाशिक	४३६३	०.०१	४३६३	५५१३	५००.०१	६०१३	३३६१	५००.०१	३८६१	५८३७	९३००.०१	७१३७	...	...		
४.	औरंगाबाद	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
५.	लातूर	...	२००.००	२००.००	...	२००.००	२००.००	...	२००.००	२००.००	...	९५०.००	१५०.००	...	...		
६.	अमरावती	...	४.००	...	...	४.००	...	...	...	...	...	४.५०	...	...	...		
७.	नागपूर	...	३.००	३.५०	३.००	३.५०	३.५०	३.५०	३.००	३.५०	३.५०	६.००	२००.००	२०६.००	...		
एकूण	...	४३६६.००	२०४.५१	४५६६.५०	५५१६.००	७०४.५१	६२१६.५०	३३६४.००	७०४.५१	४०६६.५०	५८४३.००	९६५४.५१	७४९३.००	...	...		

अवरूद्ध पाण्यातील मत्स्यसंवर्धन (आदिवासी) Fish farming in impound water (Tribal)

(रुपये लाखात)

अनुक्रमांक Sr. No.	विभाग Region	प्रत्यक्ष रकमा, २०२१-२०२२				अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३				सुधारलेले अंदाज, २०२२-२०२३				अर्थसंकल्प, २०२३-२०२४			
		Actuals, 2021-2022		Budget Estimates, 2022-2023		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024		Revised Budget Esti., 2022-2023		Budget Estimates, 2023-2024	
		योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	योजनेतर Non-Plan	योजनांतर्गत Plan	एकूण Total	
१.	मुंबई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
२.	पुणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
३.	नाशिक	...	१७२.९८	१७२.००	...	१०२.९८	१०३.००	१०३.००	१०२.९८	१०३.००	१०३.००	२०३.७६	२०३.८	...	...		
४.	औरंगाबाद	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
५.	लातूर	...	२.००	२.००	...	२.००	२.००	...	...	...	...	४.५०	४.५०	...	...		
६.	अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
७.	नागपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
एकूण	...	...	१७४.९८	१७५.००	...	१०४.९८	१०५.००	१०५.००	१०४.९८	१०५.००	१०५.००	२०८.२६	२०८.३०	...	...		

तक्ता तीन TABLE III

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२२-२०२३

मत्स्यबोटुकली संचयनाचा व मत्स्योत्पादनाचा तपशील (आदिवासी)

Statement of stocking of fingerling and fish production (Tribal)

अनुक्रमांक Sr. No.	विभाग Region	वर्ष २०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष) Year 2021-2022 (Actual)			वर्ष २०२२-२०२३ (अंदाजित) Year 2022-2023 (Anticipated)			वर्ष २०२३-२०२४ (अपेक्षित) Year 2023-2024 (Estimated)		
		मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)	मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)	मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
१.	मुंबई	...	२०००.००	१८२.१३	६२.००	२७५०.००	४१२.५०	६५.००	२९००.००	४३५.००
२.	पुणे	...	४४.६५	२६७.९	४०.००	२५०.००	१५०.००	४०.००	२५०.००	१५०.००
३.	नाशिक	...	३४४.७३	२८८५.२६	३८४.५	४२००.००	३४११.००	४५१.६२	२५४५.००	१७१७.०६
४.	औरंगाबाद	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५.	लातूर	...	११६.१.००	३४.८३	५८.००	१२००.००	३६.००	६०.००	१५००.००	४५.००
६.	अमरावती	...	३३५.००	२५६.४०	५२.३५	१७२५.००	१२३०.००	५३.००	१७५०.००	१२५०.००
७.	नागपूर	...	५८४९.००	३२०२.००	४१९.००	५३१३.००	२८६१.००	४४०.००	६०३८.००	३२३९.००
	एकूण	...	१२९०२.९५	६८२८.५२	१०१५.८५	१५४३८.००	८१००.५०	११०९.६२	१४९८३.००	६८३६.६०

तक्ता तीन TABLE III

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२२-२०२३

मत्स्यबोटुकली संचयनाचा व मत्स्योत्पादनाचा तपशील (बिगर आदिवासी)

Statement of stocking of fingerling and fish production (Non Tribal)

अनुक्रमांक Sr. No.	विभाग Region	वर्ष २०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष) Year 2021-2022 (Actual)			वर्ष २०२२-२०२३ (अंदाजित) Year 2022-2023 (Anticipated)			वर्ष २०२३-२०२४ (अपेक्षित) Year 2023-2024 (Estimated)		
		मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)	मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)	मत्स्यबोटुकलीचे संचयन (लाखात) स्थानिकरित्या निर्मित Stocking of Fry	मत्स्योत्पादन (टनात) Fish production (Tons)	माशांची किंमत (रु. लाखात) Value of fish (Rs. in lakhs)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
१.	मुंबई	...	१६२१.७	१७२.८८	९९.००	२२७१.००	९९७.५०	११८.००	२८६०.००	४१२.५०
२.	पुणे	...	८५१३.००	७३९८.००	३४५.९८	१६९२९.००	५५०३.००	८२६.००	१८०६०.००	१००८४.४०
३.	नाशिक	...	४७४.२५	८०१७.१	५३२	९९७०	५०८७	५९२	१०५३७	५२८८.२
४.	औरंगाबाद	...	६८२.५२५	१३५१७	७२३.४५	१९८७४	५९७१	७८०	२०६००	६२००
५.	लातूर	...	८०६.००	९८०३.००	९४२.५०	१९५००.००	८६३०.००	१०४२.५०	२०१००.००	९५९०.००
६.	अमरावती	...	९७५.५५	१४५०८.७०	१४९९६७.१६	११८६.००	७४२३०.००	१२६५.००	२०३२०.००	२२०२०.००
७.	नागपूर	...	१६९६.४८	२८६१६.८	१७८६.७	३३३८६	२४७७८.६	१९४१.२	३८५४५	२६३१०
	एकूण	...	५२२२.५१	९५४३५.५	१९८७७७.९४	१२०२३९	१२५१९७.१	६५६४.७	१३१०२२	७९९०५.१

मासेमार साधनांवरील अर्थसहाय्याची माहिती (आदिवासी) Information about physical financial assistance on Fishery Requisites (Tribal)

(रु. लाखात Rs. in lakhs)

अ.क्र. Sr. No.	विभाग Region	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष) 2021-2022 (Actual)				२०२२-२०२३ (अंदाजित) 2022-2023 (Anticipated)				२०२३-२०२४ (अपेक्षित) 2023-2024 (Estimated)									
		नायलॉन सूत जाळी		तयार जाळी		नायलॉन सूत जाळी		तयार जाळी		नायलॉन सूत जाळी		तयार जाळी							
		Nylon Twine	अर्थ- सहाय्य Financial Assis- tance	संख्या No.	अर्थ- सहाय्य Financial Assis- tance	Ready-made Note	अर्थ- सहाय्य Financial Assis- tance	Boats Non-Mechanised	बिगर यांत्रिकी नौका	Ready-made Note	अर्थ- सहाय्य Financial Assis- tance	Boats Non-Mechanised	बिगर यांत्रिकी नौका						
किलो Kg.	किलो Kg.	संख्या No.	संख्या No.	संख्या No.	संख्या No.	संख्या No.	संख्या No.	किलो Kg.	संख्या No.	किलो Kg.	संख्या No.	संख्या No.							
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
१.	मुंबई	...	२७१५	...	...	...	...	५१६५	१०.७०	...	...	...	...	५६६५	११.२०	...	...	...	...
२.	पुणे	...	१२६३.६०	...	...	...	...	१६००.००	३.००	...	...	...	...	१६००.००	३.००	...	...	...	...
३.	नाशिक	...	९८६१	...	...	...	...	११६२८	२६.१६	...	...	...	...	१७६७८	३४.११	...	...	...	...
४.	औरंगाबाद	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५.	लातूर	...	१००.००	...	...	...	...	१००.००	०.२०	...	...	...	...	७१०.००	१.५०	...	...	...	...
६.	अमरावती	...	१०१५.००	...	...	...	...	१३१३.००	२.६	...	...	...	...	१३१३.००	२.६	...	...	...	...
७.	नागपूर	...	१६७९.००	...	...	१.००	०.०३	२०८२.००	४.१६	...	...	१८.००	१.१४	२४२१.००	५.२४	...	...	२२.००	०.६६
	एकूण	...	१६६३३.६	...	...	१	०.०३	२१८८८	४६.८२	...	...	१८	१.१४	२९४२७	५७.६५	...	...	२२	०.६६

मासेमार साधनांवरील अर्थसहाय्याची माहिती (बिगर आदिवासी) Information about physical financial assistance on Fishery Requisites (Non Tribal)

(रु. लाखात Rs. in lakhs)

अ.क्र. St. No.	विभाग Region	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष) 2021-2022 (Actual)				२०२२-२०२३ (अंदाजित) 2022-2023 (Anticipated)				२०२३-२०२४ (अपेक्षित) 2023-2024 (Estimated)									
		नायलॉन सूत जाळी Nylon Twine	तयार जाळी Readymade	बिगर यांत्रिकी नौका Non-Mechanised Boats	अर्थ-सहाय्य Financial Assistance	नायलॉन सूत जाळी Nylon Twine	तयार जाळी Readymade	बिगर यांत्रिकी नौका Non-Mechanised Boats	अर्थ-सहाय्य Financial Assistance	नायलॉन सूत जाळी Nylon Twine	तयार जाळी Readymade	बिगर यांत्रिकी नौका Non-Mechanised Boats	अर्थ-सहाय्य Financial Assistance						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
१. मुंबई	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२. पुणे	...	२१५२.००	५.५०	...	...	...	...	८५४५.००	१८.४७	...	...	...	...	१०४३०.००	२७.३५	...	...	...	
३. नाशिक	...	६९०६	१४.०९	...	...	...	...	१०५५९	२१.३	...	...	...	...	१०३१३	२१.०२	...	...	...	
४. औरंगाबाद	...	१७११	३.३२	...	...	...	...	२५२३.००	४.९०	...	...	...	...	२५२३.००	४.९०	...	...	...	
५. लातूर	...	४४३२.००	८.६०	...	...	...	...	४०९३.००	८.००	२०६.००	२.००	...	...	६६७०.००	१३.००	३००.००	३.००	...	
६. अमरावती	...	५०८०.००	१०.१	...	...	...	...	४७५५.००	९.४	...	...	...	...	६३४५.००	१२.५	...	...	...	
७. नागपूर	...	१३१८६.००	३२.००	...	...	४५.००	१.००	१८२०७.००	३७.००	...	...	१०४.००	३.००	२०४८.००	४६.००	...	...	११३.००	३.००
एकूण	...	३३४६७.००	७३.६१	...	...	४५.००	१.००	४८६८२.००	९९.०७	२०६.००	२.००	१०४.००	३.००	५७२८९.००	१२५.९५	३००.००	३.००	११३.००	३.००

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

जल जीवन मिशन :-

(१) राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची पुनर्रचना करून सन २०१९ पासून केंद्र पुरस्कृत जल जीवन मिशनची सुरुवात करण्यात आली आहे. जल जीवन मिशन अंतर्गत राज्यातील सर्व ग्रामीण कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे शाश्वत व शुद्ध पेयजल उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले आहे. राज्यात जल जीवन मिशन राबविण्याकरीता शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र १३८/पापु १०(०७), दि. ०४/०९/२०२० अन्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. जल जीवन मिशन अंतर्गत केंद्र व राज्य वित्तीय आकृतीबंध १:१ असा आहे.

(२) जल जीवन मिशन अंतर्गत आदिवासी घटक उपयोजनांकरीता केंद्र व राज्य शासनामार्फत स्वतंत्र समरूप तरतूद करण्यात येते. चालू वित्तीय वर्षाकरीता केंद्र शासनाने दि. ०९-०१-२०२३ रोजीच्या आदेशान्वये अनुसूचित जमाती घटकाखाली रु. २३७.८४१ कोटी रुपयांचा निधी प्रथम हप्त्यातील प्रथम भाग म्हणून उपलब्ध करून दिला आहे. सन २०२१-२०२२ वर्षाकरीता अनुसूचित जमाती घटकांतर्गत १४,२५,६३२ कुटुंबांना वैयक्तिक नळ जोडण्या उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले होते. जल जीवन मिशन अंतर्गत सन २०२१-२०२२ वर्षामध्ये अनुसूचित जमाती घटकांतर्गत ८,१७,५३४ वैयक्तिक नळ जोडण्या उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या आहेत.

राबविण्यात आलेल्या कमी क्षमता असलेल्या विंधण विहिरींचे जलभंजन करणे २०२१-२२
आदिवासी उपयोजना/आदिवासी क्षेत्राबाहेरील आदिवासी (TSP/OTSP) योजना

(रुपये लाखात)

अ.क्र.	जिल्हा	योजना	लेखाशीर्ष	मंजूर विंधण विहिरींची संख्या	यशस्वी विंधण विहिरींची संख्या	मंजूर विंधण विहिरींसाठी प्राप्त अनुदान (रु. लक्ष)	केलेला खर्च (रु. लक्ष)	समर्पित केलेले अनुदान (रु. लक्ष)
१	२	३	४	५	६	७	८	९
...	...	...	...	निरंक	...	...	...	...

कमी क्षमता असलेल्या विंधण विहिरींचे जलभंजन करणे २०२२-२३
आदिवासी उपयोजना/आदिवासी क्षेत्राबाहेरील आदिवासी (TSP/OTSP) योजना

(रुपये लाखात)

अ.क्र.	जिल्हा	योजना	लेखाशीर्ष	प्रस्तावित विंधण विहिरींची संख्या	प्रस्तावित विंधण विहिरींसाठी आवश्यक अनुदान रुपये	शेरा
१	२	३	४	५	६	७
...	...	...	...	निरंक	...	...

कमी क्षमता असलेल्या विंधण विहिरींचे जलभंजन करणे २०२३-२४
आदिवासी उपयोजना/आदिवासी क्षेत्राबाहेरील आदिवासी (TSP/OTSP) योजना

(रुपये लाखात)

अ.क्र.	जिल्हा	योजना	लेखाशीर्ष	प्रस्तावित विंधण विहिरींची संख्या	प्रस्तावित विंधण विहिरींसाठी आवश्यक अनुदान रुपये	शेरा
१	२	३	४	५	६	७
...	...	...	...	निरंक	...	...

तक्ता क्रमांक ९

भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेकडील जलभंजन पथकांचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक वर्ष २०२३-२०२४

अ.क्र.	जलभंजन पथक	वर्ष २०२१-२०२२			वर्ष २०२२-२०२३			वर्ष २०२३-२०२४		
		उद्दिष्ट वि.वि.	मार्च २०२२ अखेर साध्य वि.वि.	झालेला खर्च (रुपये लक्ष)	उद्दिष्ट वि.वि.	अपेक्षित वि.वि.	खर्च (रुपये लक्ष)	उद्दिष्ट वि.वि.	अपेक्षित वि.वि.	अपेक्षित खर्च (रुपये लक्ष)
१.	अहमदनगर	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
२.	धुळे	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
३.	सांगली	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
४.	सोलापूर	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
५.	औरंगाबाद	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
६.	जालना	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
७.	बीड	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
८.	परभणी	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
९.	अमरावती	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
१०.	बुलढाणा	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
११.	नागपूर	१००	...	...	१००	...	...	१००	...	...
एकूण		...	११००	...	...	११००	...	...	११००	...

तक्ता क्रमांक १०

भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेकडील विधन यंत्रांचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक वर्ष २०२३-२०२४

अ.क्र.	विधन यंत्र क्रमांक	विभाग	वर्ष २०२१-२०२२			वर्ष २०२२-२०२३			वर्ष २०२३-२०२४		
			अपेक्षित काम (मिटर्स)	केलेले काम (मिटर्स)	झालेला खर्च (रुपये लक्ष)	अपेक्षित काम (मिटर्स)	३१ जाने. २०२२ अखेर केलेले काम (मिटर्स)	झालेला खर्च (रुपये लक्ष)	अपेक्षित काम (मिटर्स)	अपेक्षित खर्च (रुपये लक्ष)	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	
१.	जेसीआर-१	पुणे	विधन विहीर खोदाई कार्यक्रम दिनांक १४ नोव्हेंबर, २००० च्या अधिसूचनेद्वारे जिल्हा परिषदांकडे								
२.	जेसीआर-एमपी-१	औरंगाबाद	हस्तांतरित झालेला आहे. भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेद्वारे सन २००९ साली संशोधनात्मक कामासाठी ०५ बहूउद्देशिय विधनयंत्रे खरेदी करण्यात आलेली असून सदर विधनयंत्राद्वारे आदिवासी उपयोजना/बिगर								
३.	जेसीआर-एमपी-२	अमरावती	आदिवासी उपयोजनेतर्गत विधन विहीर खोदाईचा कार्यक्रम राबविण्यात आलेला नाही.								
४.	जेसीआर-एमपी-३	नागपूर									
५.	टीएमआर	नाशिक									
एकूण		...									

कौशल्य विकास व उद्योजगता विभाग
व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय
 (जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

१. तंत्र शिक्षण

प्रस्तावना :

१. शासकीय तांत्रिक विद्यालये-

जनजाती क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांना तांत्रिक शिक्षण देण्याच्या उद्देशाने एकूण १५ शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्रे जनजाती क्षेत्रातील तलासरी व मुरबाड (जि. ठाणे), घोडेगाव (जि. पुणे) इगतपुरी (जि. नाशिक), नंदुरबार, तळोदा (जि. धुळे), धारणी व सदोषा सावली (जि. अमरावती), पांढरकवडा (जि. यवतमाळ), चिमूर, राजूरा, (जि. चंद्रपूर), आरमोरी, गडचिरोली व कुरखेडा (जि. गडचिरोली), देवलापार (जि. नागपूर) येथे सुरु करण्यात आलेली आहेत. वरील संस्थांची प्रवेश क्षमता व पटावरील विद्यार्थ्यांची संख्या इत्यादी बाबतचा तपशील तक्ता क्र. २ मध्ये देण्यात आला आहे.

वरील सर्व शाळा या तांत्रिक माध्यमिक विद्यालय केंद्रे असून त्यात स्थानिक शाळांमार्फत पुरस्कृत केलेल्या विद्यार्थ्यांना तांत्रिक विषय शिकविले जातात. या योजनेमुळे कमीत कमी खर्चात जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांची तंत्र शिक्षणाची गरज भागविणे शासनास शक्य झाले आहे.

माध्यमिक पातळीवरील तांत्रिक विषयांचा अभ्यास हा विद्यार्थ्यांचे तांत्रिक विषयातील कौशल्य व ज्ञान वाढविण्यास मदत तर करतोच शिवाय माध्यमिक शिक्षणाचे पूर्तीनंतर तांत्रिक शिक्षणाच्या विविध शाखांमध्ये प्रवेश मिळविण्यास मदत करतो. आणखी असे की, जर त्यांना औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थेमध्ये प्रवेश घेण्याची इच्छा असेल तर त्यांना २५ टक्के जागांचा फायदाही मिळू शकतो. जर असे विद्यार्थी इयत्ता अकरावी (व्यावसायिक) मध्ये प्रवेश घेऊ इच्छित असतील तर त्यांना कनिष्ठ महाविद्यालयात राखून ठेवलेल्या राखीव जागांचा फायदाही मिळू शकतो.

कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग
व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, (तंत्रशिक्षण)
विवरणपत्र-अ

२०२२-२०२३ चा एकूण कार्यक्रमांसाठी अर्थसंकल्प (रुपये हजारत)

अनु- क्रमांक	कार्यक्रमाचे नाव	प्रत्यक्ष, २०२०-२०२१		अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२		सुधारित अंदाज, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३					
		महसुली	भाडवली	महसुली	भाडवली	महसुली	भाडवली	महसुली	भाडवली				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(१)	२२०३-तंत्र शिक्षण तंत्र शाळा-	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	तंत्र माध्यमिक शाळा उघडणे व त्यांचे परिरक्षण.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	योजनेतर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	योजनांतर्गत	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(२)	२२३०-कामगार व सेवायोजन ०३-प्रशिक्षण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	००३ कारागीर व पर्यवेक्षक यांचे प्रशिक्षण-	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था- (ए) राज्य योजनांतर्गत योजना	२८,१७	...	२८,१७	९०,००	५०,००	१,४०,००	१,२५,००	...	१,२५,००	६०,००	१०,००	६०,०१
	योजनेतर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	योजनांतर्गत	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	एकूण ...	२८,१७	...	२८,१७	९०,००	५०,००	१,४०,००	१,२५,००	...	१,२५,००	६०,००	१०,००	६०,०१

विवरणपत्र-ब
२०२२-२०२३ चा एकूण कार्यक्रमनिहाय अर्थसंकल्प

(रुपये हजारात)

अनु- क्रमांक	प्रधानशीर्ष व कार्यक्रम	प्रत्यक्ष, २०२०-२०२१		अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२		सुधारित अंदाज, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३					
		योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(१)	२२०३-तंत्र शिक्षण तंत्र शाळा (१०३) (एक)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	तंत्र माध्यमिक शाळा उघडणे व त्यांचे परिरक्षण. (ए) राज्य योजना	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(२)	२२३०-कामगार व सेवायोजन- एकूण ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	००३- कारागार व पर्यवेक्षक यांचे प्रशिक्षण.	...	१.८२	१.८२	...	६०	६०	...	४९.४३	४९.४३	...	४	४
	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था- (ए) राज्य योजनांतर्गत योजना	...	१.८२	१.८२	...	६०	६०	...	४९.४३	४९.४३	...	४	४
	एकूण ...	...	१.८२	१.८२	...	६०	६०	...	४९.४३	४९.४३	...	४	४

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

तक्ता क्र. १

(रुपये हजारात)

	प्रत्यक्ष, २०२०-२०२१		अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२		सुधारित अंदाज, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३					
	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(अ) २२०३-तांत्रिक शिक्षण-												
तंत्र शाळा १०३ (०१)-	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१. तंत्र माध्यमिक शाळा +	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२. स्तरावरील व्यवसाय शिक्षण.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(००) (०१) राज्य योजनांतर्गत योजना	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२. (००) (०२) माध्यमिक शालांत	...	४,६३,१२	४,६३,१२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
परीक्षापूर्व तांत्रिक शिक्षणाचा विकास (जिल्हा)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-(अ) ...	...	४,६३,१२	४,६३,१२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(ब) उद्दिष्टवार वर्गीकरण-												
तंत्र शाळा-												
तंत्र माध्यमिक शाळा उघडणे	...	७,४६,३५	७,४६,३५	...	१२,००,००	१२,००,००	...	६,९५,५३	६,९५,५३	...	१०,९३,३१	१०,९३,३१
व त्यांचे परिशिक्षण.	...	१४,९०	१४,९०	...	१६,००	१६,००	...	७,७०	७,७०	...	२०,००	२०,००
वेतन	...	...	...	...	२,००,००	२,००,००	...	५७,०६	५७,०६	...	४,००,००	४,००,००
दूरध्वनी, वीज, पाणी शुल्क	...	३,३१	३,३१	...	१३,००	१३,००	...	१,४६	१,४६	...	१५,००	१५,००
कंत्राटी	...	४६,३३	४६,३३	...	१,००,००	१,००,००	...	२८,५२	२८,५२	...	१,५०,००	१,५०,००
प्रवास खर्च	...	७,८४	७,८४	...	१२,००	१२,००	...	५,९८	५,९८	...	१५,००	१५,००
कार्यालयीन खर्च	...	१९,४४	१९,४४	...	४५,००	४५,००	...	...	...	...	७५,००	७५,००
भाडे, पट्टी व कर	...	६३	६३	...	१३,००	१३,००	...	१२	१२	...	२०,००	२०,००
पुरवठा व सामग्री	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
पेट्रोल तेल व वंगण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
सहाय्यक अनुदाने	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
इतर खर्च (भूसंपादन)	...	८,३१	८,३१	...	३५,००	३५,००	...	...	...	...	१०,००	१०,००
व्यवसायिक व विशेष सेवा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
यंत्रसामग्री व साधन सामग्री	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-(ब) ...	...	८,४७,११	८,४७,११	...	१६,३४,००	१६,३४,००	...	७,९६,३७	७,९६,३७	...	१७,९८,३१	१७,९८,३१
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने-												
मागणी क्रमांक-टी-७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
प्रधान शीर्ष-२२०३-तंत्र शिक्षण-	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-क-स्थूल ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वजा-वसुली ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-क-निव्वळ ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

तक्ता क्र. २

(१) २०२१-२०२२ या वर्षातील जनजाती क्षेत्र विभागातील शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, त्यांची प्रवेशक्षमता व दिलेले प्रवेश दाखविणारा तक्ता

(रुपये हजारत)

अनु-क्रमांक	शासकीय तांत्रिक विद्यालयाचे नाव	वर्ष	विद्यार्थ्यांची वर्गवारी	प्रवेश क्षमता			पटावरील विद्यार्थ्यांची संख्या			उत्तीर्ण विद्यार्थी इ. १० वी	एकूण खर्च	
				९ वी	१० वी	इयत्ता	९ वी	१० वी	इयत्ता		एकूण	आवर्ती
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
जिल्हा ठाणे :												
(१)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, तलासरी	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा.	१६	१६	...	...	...	...	...	...	...
			अज.	८	८	८३	८८	१७१	८३	...	...	...
			विजा/भज.	१४	१४	...	१	१	१	१८८९	...	१८८९
			इमा.	...	...	२	३	५	२	...	...	...
			इतर	८२	८२	३	२	५	१	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	८८	९४	१८२	८७	१८८९	...	१८८९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा.	१६	१६	...	...	...	...	...	...	...
			अज.	८	८	५९	८२	१४१	...	...	...	...
			विजा/भज.	१४	१४	...	...	...	...	१९३३	...	१९३३
			इमा.	...	...	...	२	२	...	...	...	...
			इतर	८२	८२	७	२	९	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	६६	८६	१५२	...	१९३३	...	१९३३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा.	१६	१६	१६	१६	३२	...	...	...	...
			अज.	८	८	८	८	१६	...	...	...	...
			विजा/भज.	७	७	७	७	१४	...	२०१७	...	२०१७
			इमा.	८२	८२	८२	८२	१६४	...	...	...	...
			इतर	७	७	७	७	१४	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	१२०	१२०	२४०	...	२०१७	...	२०१७
जिल्हा ठाणे :												
(२)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, मुरबाड.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा.	१६	१६	२२	१३	३५	...	...	...	...
			अज.	८	८	५	२	७	...	...	...	...
			विजा/भज.	१४	१४	३	५	८	...	१९७९	...	१९७९
			इमा.	...	...	८८	८७	१७५	...	...	...	...
			इतर	८२	८२	१०	१०	२०	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	१२८	११७	२४५	...	१९७९	...	१९७९

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१६ ८ १४ ... ८२	१६ ८ १४ ... ८२	१८ १ ३ ९२ १३	२१ ५ ३ ८५ ९	३९ ६ ६ १०० २२	...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१२०	१२३	२५०	...	१८९६	...	१८९६
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१६ ८ ७ ८२ ७	१६ ८ ७ ८२ ७	१६ ८ ७ ८२ ७	१६ ८ ७ ८२ ७	३२ १६ १४ १६४ १४	...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१२०	१२०	२४०	...	१५३२	...	१५३२
		(३) शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, इगतपुरी.	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	५ ९० ४ ... २१	५ ९० ४ ... २१	१ ३८	... ...	१ ३८	...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	३९	...	३९	...	५५४३	५२४	६०६७
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	५ ९० ४ ... २१	५ ९० ४ ... २१	... ३३	२ ३४	२ ६७	...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	३३	३६	६९	...	६२४३	७७५	७०१८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	५ ९० ४ ... २१	५ ९० ४ ... २१	५ ९० ४ ... २१	... ३३	५ १२३ ४ ... २१	...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१२०	३३	१५३	...	५०६३	७००	५७४३

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
जिल्हा नंदुरबार :												
(४)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, नंदुरबार.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	३२ ५३ १० ...	३२ ५३ १० ...	२ ४ १३ ...	२ ३ ११ ...	४ ७ २४ ...	२ ३ ११ ...	...	...	...
एकूण ...				२४०	२४०	४०	४४	८४	४४	५६०	३००	८६०
जिल्हा नंदुरबार :												
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	३२ ५३ १० ...	३२ ५३ १० ...	२ ४ १३ ...	२ ३ ११ ...	४ ७ २४ ...	२ ३ ११ ...	...	...	...
एकूण ...				२४०	२४०	४०	४४	८४	४४	५६०	३००	१०००
जिल्हा नंदुरबार :												
(५)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, तळोदे.	२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	३२ ५३ १० ...	३२ ५३ १० ...	३२ ५३ १० ...	३२ ५३ १० ...	६४ १०६ २० ...	३२ ५३ १० ...	...	...	...
एकूण ...				२४०	२४०	२४०	२४०	४८०	२४०	९६७	२००	११६७
जिल्हा नंदुरबार :												
		२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१० ६० १० ...	१० ६० १० ...	८ ६२ ५ ...	५ ६५ ६ ...	१३ १२७ ११ ...	५ ६५ ६ ...	...	...	...
एकूण ...				१२०	१२०	१२०	१२०	२४०	१२०	४२५७	...	४२५७

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
जिल्हा नागपूर												
(७)	शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, देवलापार.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	८ ६९ १७ १९ ७	१८ ५९ ९ २३ १०	८ ६९ १७ १९ ७	१८ ५९ ९ २३ १०	२६ १२८ २६ ४२ १७	११९ ...	...	१२.४० १२.४०	...
			एकूण ...	१२०	११९	१२०	११९	२३९	११९	२८.३२	१२.४०	४०.७२
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१६ ६१ २२ २३ १२	७ ७१ १७ १७ ७	१६ ६१ २२ २३ १२	७ ७१ १७ १७ ७	२३ १३२ ३९ ४० १९	...	...	...	...
			एकूण ...	१३४	११९	१३४	११९	२५३	...	...	...	...
जिल्हा गडचिरोली :												
(८)	शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, आरमोरी.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	१६ ८ १४ ७५ ५ ३	२१ १८ १९ ७४ ६ २	४७ ३५ ३३ १४९ ११ ५	२१ १८ १९ ७४ ६ २	...	...	...
			एकूण ...	१२०	१२०	१४०	१४०	२८०	१४०	६००६	...	६००६
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	१९ १७ १० ७१ ५ २	३९ ३५ २८ १४० १५ ९	५८ ५२ ३८ २११ २० ११	...	...	१५०	६७५०
			एकूण ...	१२०	१२०	१२४	२६६	३९०	...	६६००	१५०	६७५०

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. विमाप्र. (SBC) इतर	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	१६ ८ ८ ३५ ५ ४८	२६ १७ १४ ७५ ५ ३	२६ १७ १४ ७५ ५ ३	५२ ३४ २८ १५० १० ६	...	...	...	...
			एकूण ...	१२०	१२०	१४०	१४०	२८०	...	७०००	१५०	७१५०
			जिल्हा गडचिरोली :									
(९)	शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, गडचिरोली.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. विमाप्र. (SBC) इतर	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१३ ६ ९ ४२ २ २८	१० ७ ५ ५ ... १२	२३ १३ १४ ४७ २ ४०	६ ३ ५ १५ ... ५	...	...	...
			एकूण ...	१२०	१२०	१००	३९	१३९	३४	७३८२	२८	७४१०
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. विमाप्र. (SBC) इतर	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१३ ६ ९ ४० ... २	१० ८ ८ २३ १ १३	२३ १४ १७ ६३ १ १५	...	...	...	...
			एकूण ...	१२०	१२०	७०	६३	१३३	३४	७६७०	७०	७७४०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. विमाप्र. (SBC) इतर	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१६ ८ १३ २३ २ ५८	१६ ८ १३ २३ २ ५८	३२ १६ २६ ४६ ४ ११६	...	...	...	...
			एकूण ...	१२०	१२०	१२०	१२०	२४०	...	७७३०	८०	७८१०

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
जिल्हा गडचिरोली :												
(१०)	शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, कुरखेडा.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		१६	१६	२८	२८	५६	२५	...	...	...
				८	८	६२	६२	१२४	५२	...	...	...
				८	८	६	६	१२	१०	३५०८	...	३५०८
				३५	३५	४६	४६	९२	५२	...	...	...
				५	५	...	...	...	१	...	...	...
				४८	४८	८	८	१६	७	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	१५०	१५०	३००	१४७	३५०८	...	३५०८
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)		१६	१६	२८	२८	५१	...	...	...	...
				८	८	६२	६२	११५	...	...	...	...
				८	८	६	६	१९	...	१६७८	...	१६७८
				३५	३५	४८	४६	९४	...	...	...	...
				५	५	...	...	१	...	...	...	...
				४८	४८	७	८	१५	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	१५५	१५०	२९५	...	१६७८	...	१६७८
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)		१६	१६	२५	२३	४८	...	...	...	...
				८	८	५५	५३	१०८	...	...	...	...
				८	८	१०	१३	२३	...	४०००	१५०	४१५०
				३५	३५	५०	४८	९८	...	...	...	...
				५	५	५	१	६	...	...	...	...
				४८	४८	५	७	१२	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	१५०	१४५	२९५	...	४०००	१५०	४१५०
जिल्हा चंद्रपूर :												
(११)	शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, चिमूर.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)		१७	१७	११	२०	३१	...	...	...	...
				९	९	१६	२२	३८	...	१७६८	...	१७६८
				३	३	३	११	१४	...	...	...	...
				...	...	२३	२५	४८	...	...	...	...
				९१	९१	२०	४५	६५	...	...	...	...
			एकूण	१२०	१२०	७३	१२३	१९६	१२३	१७६८	...	१७६८

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१७ ९ ३ ... ९१	१७ ९ ३ ... ९१	१६ १६ १० २३ ४०	११ १६ ३ २३ २०	२७ ३२ १३ ४६ ६०	...	१८६५	...	१८६५
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१०५	७३	१७८	७३	१८६५	...	१८६५
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१७ ९ ३ ... ९१	१७ ९ ३ ... ९१	१६ १६ १० २३ ४०	११ १६ ३ २३ २०	२७ ३२ १३ ४६ ६०	...	२०००	...	२०००
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१०५	७३	१७८	...	२०००	...	२०००
(१२)	जिल्हा चंद्रपूर : शासकीय तंत्र माध्यमिक शाळा केंद्र, राजुरा.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१७ ८ १३ ... ८२	१७ ८ १३ ... ८२	७ ९ ६ ३५ ४	११ ४ ८ ५७ ३	१८ १३ १४ ९२ ७	...	३९३३	...	३९३३
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	६१	८३	१४४	८३	३९३३	...	३९३३
		२०२३-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१७ ८ १३ ... ८२	१७ ८ १३ ... ८२	२३ १७ २२ ८५ ५	७ ९ ६ ३५ ४	३० २६ २८ १२० ९	...	४०००	...	४०००
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१५२	६१	२१३	...	४०००	...	४०००
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१७ ८ १३ ... ८२	१७ ८ १३ ... ८२	२० १० २२ ८० ५	२३ १७ २२ ८५ ५	४३ २७ ४४ १६५ १०	...	४५००	...	४५००
		एकूण ...	एकूण	१२०	१२०	१३७	१५२	२८९	...	४५००	...	४५००

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
जिल्हा अमरावती :												
(१३)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, धारणी.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१२ १८ १२ ...	१२ १८ १२ ...	२० २७ ७ १० ११	१४ १३ २ ८ १२	३४ ४० ९ १८ २३	१० ९ २३ ...	...	...	...
		एकूण ...		१२०	१२०	७५	४९	१२४	९०	६९१.६	१२५.७	८१७.३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१२ १८ १२ ...	१२ १८ १२ ...	२२ २५ १० १२ १५	२० २७ ७ १० ११	४२ ५२ १७ २२ २६	२० २७ ७ १० ११	...	...	१७००
		एकूण ...		१२०	१२०	८४	७५	१५९	७५	१५००	२००	१७००
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१२ १८ १२ ...	१२ १८ १२ ...	२५ २५ १५ १५ ४०	२२ २५ १० १२ १५	४७ ५० २५ २७ ५५	१२ १८ १२ ...	...	...	...
		एकूण ...		१२०	१२०	१२०	८४	२०४	१२०	१७००	५००	२२००
जिल्हा पुणे :												
(१४)	शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, घोडेगाव.	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/भज. इमा. इतर	१६ ८ १३ ...	१६ ८ १३ ...	२ २० ७ ...	९ ८ ३ ...	११ २८ १० ...	९ ८ ३ ...	३८५ ९८० ३५० ...	...	३८५ ९८० ३५० ...
		एकूण ...		१२०	१२०	७७	५३	१३०	५३	४५५४	...	४५५४

तक्ता क्र. २-(चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१६ ८ १३ ... ८३	१६ ८ १३ ... ८३	३ ३३ ८ ... ३९	१ १९ ६ ... ४४	४ ५२ १४ ... ८३	१ १९ ६ ... ४४	१५४ २००२ ५३९ ... ३१९५	...	१५४ २००२ ५३९ ... ३१९५
		एकूण ...	एकूण ...	१२०	१२०	८३	७०	१५३	७०	५८९०	...	५८९०
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	१६ ८ १३ ... ८३	१६ ८ १३ ... ८३	६ ४५ १५ ... ५२	३ ३३ ८ ... ३९	९ ७८ २३ ... ९१	३ ३३ ८ ... ३९	३७८ ३२७६ ९६६ ... ३८२२	...	३७८ ३२७६ ९६६ ... ३८२२
		एकूण ...	एकूण ...	१२०	१२०	११८	८३	२०१	८३	८४४२	...	८४४२
(१५)	अमरावती विभाग : शासकीय तांत्रिक विद्यालय केंद्र, सदोबा सावली	२०२१-२०२२ (प्रत्यक्ष)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	... ...	... ...	२३ १८ १६ २३ २०	१७ १७ ४७ १२ १०	४० ३५ ६३ ३५ ३०	१७ १७ ४७ १२ १०	...	...	...
		एकूण ...	एकूण ...	६०	६०	१००	१०३	२०३	१०३	३८३९	...	३८३९
		२०२२-२०२३ (अपेक्षित)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	... ...	... ...	... ...	२३ १८ १६ २३ २०	२३ १८ १६ २३ २०	... ...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण ...	६०	६०	१००	१००	१००	...	३९२७	...	३९२७
		२०२३-२०२४ (अंदाजे)	अजा. अज. विजा/मज. इमा. इतर	... ...	... ...	२३ १८ १६ २३ २०	१७ १७ ४७ १२ १०	४० ३५ ६३ ३५ ३०	... ...	...	...	...
		एकूण ...	एकूण ...	६०	६०	१००	१०३	२०३	...	४२३६	...	४२३६

शिल्प कारागीर प्रशिक्षण योजना

(एक) प्रस्तावनात्मक :-

जनजाती क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांना शिल्प कारागीर प्रशिक्षण देण्याच्या अनुषंगाने शासनाने एकूण ६१ औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था जनजाती क्षेत्रात सुरु केल्या आहेत.

शिल्प कारागीर प्रशिक्षण योजनेअंतर्गत राज्यात जनजाती क्षेत्रात असलेल्या ६१ औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमधून देण्यात येणाऱ्या प्रशिक्षणाची मुख्य उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत :-

१. माध्यमिक पातळीपर्यंत (शालांत परीक्षा उत्तीर्ण किंवा अनुत्तीर्ण) शिक्षण घेतलेल्या युवकांना योग्य व्यावसायिक प्रशिक्षण देऊन त्यांच्यामध्ये रोजगार मिळविण्याची वा स्वयंरोजगार करण्याची क्षमता निर्माण करून बेरोजगारीचे प्रमाण कमी करणे.

२. औद्योगिक कारखान्यांना निरनिराळ्या व्यवसायातून लागणा-या कुशल कारागीरांचा सतत पुरवठा करून औद्योगिकीकरणास चालना देणे; आणि

३. पध्दतशीर व्यावसायिक प्रशिक्षण देऊन उत्पादनाची गती व दर्जा वाढविणे.

औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये व्यवसाय पाठ्यक्रम शिकविले जातात व व्यवसाय प्रशिक्षणाचा कालावधी व्यवसाय अभ्यासक्रमाच्या स्वरूपावर अवलंबून असून तो एक किंवा दोन वर्षे कालावधीचा असतो. राष्ट्रीय व्यावसायिक प्रशिक्षण परिषदेतर्फे या संस्थांतील व्यवसायांच्या अखिल भारतीय स्तरावर परीक्षा घेतल्या जातात व उत्तीर्ण प्रशिक्षणार्थ्यांना प्रमाणपत्र प्रदान केली जातात.

योजनेची सद्यःस्थिती :-

- आदिवासी उपयोजनेंतर्गत ६१ शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था कार्यरत असून त्यांची एकूण प्रवेश क्षमता १७,१५२ आहे.
- आदिवासी व्यवसाय शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण योजनेंतर्गत अनुसूचित जमातीच्या प्रशिक्षणार्थ्यांकरिता खालीलप्रमाणे योजना सुरु करण्यात आल्या आहेत.

(अ) **निवासी आश्रमशाळेचे रुपांतर निवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये करणे** :-आदिवासी उपयोजनेंतर्गत व्यवसाय शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण करणे या योजनेअंतर्गत २८ आश्रमशाळांचे रुपांतर निवासी व्यवसाय प्रशिक्षण आश्रमशाळेत (आय.टी.आय.) मध्ये करण्यात आलेले असून त्यापैकी १४ आश्रमशाळा वर्ष २००५-२००६ मध्ये, वर्ष २००६-२००७ मध्ये ८ आश्रमशाळा व वर्ष २००८-२००९ मध्ये ६ आश्रमशाळांचे रुपांतर करून आश्रम औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरु करण्यात आलेल्या आहेत.

(ब) **कमी मागणीऐवजी जादा मागणीचे व्यवसाय सुरु करणे** :-नवीन आधुनिक तंत्रज्ञान व आधुनिक यंत्रसामुग्रीचा वापर औद्योगिक आस्थापनेत होत असल्यामुळे सध्या सुरु असलेल्या पारंपरिक कौशल्याची कमी मागणी आहे त्यामुळे औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये कमी मागणीऐवजी जादा मागणीचे व्यवसाय सुरु करणे आवश्यक असते.

१. वर्ष २००४-२००५ मध्ये १७ व्यवसाय कमी मागणी ऐवजी जादा मागणीचे व्यवसाय सुरु करण्यात आले आहेत.

२. वर्ष २००५-२००६ मध्ये ११ व्यवसाय कमी मागणी ऐवजी जादा मागणीचे व्यवसाय सुरु करण्यात आले आहेत.

(क) **नवीन अधिकचे व्यवसाय आदिवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये सुरु करणे** :-अनुसूचित जमातीच्या उमेदवारांना नवीन व आधुनिक तंत्रज्ञान प्राप्त होण्यासाठी व त्याद्वारे रोजगारांच्या संधी उपलब्ध होतील यासाठी सुरु असलेल्या आदिवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये नवीन अधिकचे व्यवसाय सुरु करणे.

१. वर्ष २००४-२००५ मध्ये १३ आदिवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये १८ नवीन व्यवसाय सुरु करण्यात आले आहेत.

२. वर्ष २००५-२००६ मध्ये १४ आदिवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये १४ नवीन व्यवसाय सुरु करण्यात आले आहेत.

(ड) **आदिवासी महिलांचे सक्षमीकरण करणे** :-

१. औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, नंदूरबार व गडचिरोली यामध्ये प्रत्येकी ६ व्यवसाय अनुसूचित जमातीच्या महिलांकरिता सुरु करण्यात आलेले आहेत.

२. ५ महिलांच्या औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये ९ व्यवसाय अभ्यासक्रम दुसऱ्या पाळीमध्ये व १८ नवीन व्यवसाय अभ्यासक्रम अनुसूचित जमातीच्या महिलांसाठी सुरु करण्यात आलेले आहेत.

३. आदिवासी २२ व १३ औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये अनुक्रमे एक व्यवसाय व दोन व्यवसाय अनुसूचित जमातीच्या महिलांकरिता सुरु करण्यात आलेले आहेत.

आदिवासी व्यवसाय शिक्षणाचे सार्वत्रिकरण योजनेंतर्गत अनुसूचित जमातीच्या प्रशिक्षणार्थ्यांना देण्यात येणाऱ्या विशेष सुविधा—

(१) आदिवासी विभागाने विहित केलेल्या नियमांना अनुसरून वसतिगृहात राहणाऱ्या व वसतिगृहाबाहेर राहणाऱ्या प्रशिक्षणार्थ्यांना दरमहा अनुक्रमे रु. ६०० व रु. ५०० प्रतिमाह निर्वाह भत्ता देण्यात येतो.

(२) आदिवासी प्रशिक्षणार्थ्यांना ५६ आदिवासी उपयोजनेंतर्गत सुरु करण्यात आलेल्या संस्थांमध्ये मुले व मुलींकरिता स्वतंत्र वसतिगृहाची सोय करण्यात आली आहे.

“औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांसाठीची आर्थिक तरतूद आदिवासी विकास विभाग यांचेकडून तर काही प्रमाणात शिक्षण व सेवायोजन विभागाकडून करण्यात येते. वर्ष २०२१-२०२२ मध्ये ज्या औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांना आदिवासी विकास विभागाकडून आर्थिक तरतूद करण्यात आलेली होती त्यांच्या प्रवेश क्षमतेचा तपशील सोबतच्या प्रपत्र १ मध्ये दर्शविला आहे.” व निवासी आश्रम औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांच्या प्रवेश क्षमतेचा तपशील प्रपत्र २ मध्ये दर्शविलेला आहे.

प्रपत्र-१ (चालू)

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१						
३९. हाउस कीपर जनरल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...						
४०. फुड प्रोडक्शन (जनरल)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...						
४१. फुड ऑण्ड बेवरेज सर्वीस	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...						
४२. टेक्सटाईल मॅकेट्रीनक्स	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...						
४३. स्टेनोग्राफर सोक्रेटरीएल असिस्टंट (इंग्रजी)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...						
एकूण ...	३९६	१६०	५५६	२७२	७४८	३८०	१२०	३४४	१४४	१७६	२१८४	४४८	४४८	४४८	५३६	६८०	४००	३१६	२००	२३६	३२०	१६४	२१२	२५२८	२२०	८०	३००

प्रपत्र-१ (चालू)

	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	
२०. रंगारी (जनरल)	४०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२१. यांत्रिक प्रशिक्षण व वातानुकूलिकरण	४८	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२२. यांत्रिक इलेक्ट्रॉनिक्स	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४	२४	२४	...	...	...	...	...
२३. यांत्रिक मोटारगाडी	४८	४८	...	...	४८	...	...	...	...	२४	२४	४८	...	...	...	४८	...	...	...
२४. वीजतंत्री	४०	४०	४०	...	४०	...	४०	४०	४०	२०	२०	४०	...	६०	४०	४०	२२०	४०	४०
२५. यंत्रकारागीर (घर्षक)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२६. जोडारी	८०	४०	...	...	२०	२०	२००	...	...	४०	२०	४०	८०	४०	४०	४०	२२०	...	...
२७. कातारी	८०	४०	...	...	...	...	१२०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२८. यंत्रकारागीर	४०	४०	...	...	...	...	८०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२९. इन्फॉर्मेशन अॅन्ड कम्युनिकेशन अॅन्ड टेक्नॉलॉजी अॅन्ड सिस्टीम मॅटेनन्स.	...	२४	...	...	...	...	७२	...	...	...	२४	४८	७२	२४	...	...	४८	७२	२४
३०. मॅकॅनिक कन्स्ट्रुमर इलेक्ट्रॉनिक्स	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...
३१. विह्डींग टेक्निशियन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...
३२. टेक्सटाईल वेट प्रोसेसिंग टेक्निशियन.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४०	...	...	...	...	...
३३. टूल अॅण्ड डायमेकर (प्रेस टुल्स, जिम्स अॅण्ड फिक्चर).	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३४. टूल अॅन्ड डायमेकर (डाईज अॅन्ड मोल्ड).	४८	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३५. मॅकॅनिक मशीन टूल्स मॅटेनन्स.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३६. कम्प्युटर हार्डवेअर अॅन्ड नेटवर्क मॅटेनन्स.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३७. संघाता (GMAW & GTAW)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३८. स्पिनिंग टेक्नीशियन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२०	...	...	...	...	...

प्रपत्र-१ (चालू)

	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९					
३९. हालस कीपर जनरल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...				
४०. फुड प्रोडक्शन (जनरल)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...				
४१. फुड अॅण्ड बेवरेज सर्वीस	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...				
४२. टेक्सटाईल मॅकेट्रॉनिक्स	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४	...	...	...	...	२४	...				
४३. स्टेनोग्राफर सेक्रेटरीएल	४८	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...				
असिस्टंट (इंग्रजी)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...				
एकूण ...	९१२	४३६	२५२	४०	२३२	१०८	१९८०	१५२	२४८	४००	१८४	२१२	३६८	२६०	६२८	५६०	१८८	३२०	२३६	२१२	१५१६	१६८	१६८

प्रपत्र-१ (चालू)

अनु- क्रमांक	व्यवसायाचे नाव	चंद्रपूर				गडचिरोली				गोंदिया																	
		राजुरा	जिवती	पोंभूर्ण	चोंड- पिपरी	चिमूर	कोर- पना	भद्रा- वती	एकूण	गड- विरोली	आला- देसाई	कोरची	कुर- खेडा	आर- मोरी	एमोशी	एटा- पल्ली	सिरोंचा	भामरा- मुलयेरा	गड	एकूण	धानोरा	देवरी	अर्जुनी- साळे- कसा	एकूण	सर्व		
१.	सुतारकाम	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	२४	२४	२८८	
२.	यांत्रिक कार्षिंत्र	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१८०
३.	संधाता	४०	...	...	४०	४०	२०	...	१४०	४०	४०	४०	४०	४०	४०	४०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१७४०	
४.	नळ कारागीर	...	...	...	२४	...	...	२४	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४	२४०
५.	पत्रे कारागीर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१००
६.	प्लास्टिक प्रोसेसिंग ऑपरेटर...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	८०
७.	यांत्रिक डिझेल	४८	...	...	४८	...	४८	...	१४४	४८	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	९६०	
८.	पंप ऑपरेटर-कम-मॅकेनिक	...	...	...	...	...	...	२०	२०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१२०	
९.	इंटेरिअर डेकोरेशन अॅन्ड डिझायनिंग.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८
१०.	मॅक.ऑटो इले. अॅन्ड इलेक्ट्रॉनिक्स.	४०	...	...	...	...	...	...	४०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१६०	
११.	सुईंग टेक्नॉलॉजी (जुने नाव कर्तन व शिवण)	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१४०	४०	...	२०	४०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	१०२०	
१२.	ड्रेस मॅकिंग	...	...	...	२०	२०	२०	...	६०	२०	२०	२०	२०	४०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	९२०	
१३.	बेसिक कॉम्प्युटर	...	...	...	...	...	...	...	२४	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४	२४०
१४.	बेकर अॅण्ड कन्फेशनर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८
१५.	फॅशन डिझायनिंग टेक्नो. जुने नाव फॅशन टेक्नॉलॉजी	२०	...	...	...	...	...	...	२०	२०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४०	
१६.	कॉम्प्युटर ऑपरेटर-कम- प्रोग्रामिंग असिस्टंट.	...	२४	...	...	...	...	...	४८	४८	२४	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१००८	
१७.	एस.सी.व्ही.टी.-लघुलेखन (मराठी)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४०
१८.	तारतंत्री	४०	२०	४०	४०	४०	४०	...	२२०	४०	४०	४०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	१३००	
१९.	आरेखक स्थापत्य	...	...	...	...	...	...	...	...	४८	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८

प्रपत्र-१ (चालू)

	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१			
३९. हाउस कीपर जनरल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८		
४०. फुड प्रोडक्शन (जनरल)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८		
४१. फुड अॅण्ड बेवरेज सर्व्हास	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४०		
४२. टेक्सटाईल मॅकेट्रीनिक्स	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	२४		
४३. स्टेनोग्राफर सेक्रेटरीएल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	४८		
असिस्टंट (इंग्रजी)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
एकूण	५१२	१९२	१८८	३२०	१८४	१८८	१६०	१७४४	१९२	३९२	४९२	१७२	२३६	२९६	१८४	१४४	१६४	१२४	३९४०	१७२	३२०	२२०	२७६	९८८	१७११२

महसूल व वन विभाग

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, म. रा., नागपूर

कार्यक्रम व त्यातील कर्मचाऱ्यांची संख्या दर्शविणारे विवरणपत्र

तक्ता क्र. १

कर्मचारीविषयक गोषवारा :

अ. क्र.	कार्यक्रम क्रमांक व नाव	कर्मचाऱ्यांची संख्या	
		२०२२-२०२३	२०२३-२०२४
१.	निर्देशन व प्रशासन	...	...
२.	वन संशोधन	...	...
३.	शिक्षण व प्रशिक्षण	...	...
४.	वनसंरक्षण व विकास	...	...
५.	वृक्षारोपन योजना	...	...
६.	वनोत्पादन	...	...
७.	वन दळणवळण व इमारती	...	...
८.	वन्यप्राणी व्यवस्थापन व निसर्ग संवर्धन	...	...
९.	वने, उपवने व कल्याणविषयक कार्यक्रम	...	...
१०.	वन विकास महामंडळ मर्यादित	...	...
		एकूण ...	निरंक
			निरंक

सर्व कार्यक्रमातील कर्मचाऱ्यांची संख्या, पदनाम व वेतनमान दर्शविणारे विवरणपत्र

तक्ता क्र. २

अनुक्रमांक	पदनाम	वेतनमान	पदसंख्या	
			२०२२-२०२३	२०२३-२०२४
१	२	३	४	५
१.	राजपत्रित	रुपये		
	सहायक वनसंरक्षक	एस-१८ : ४९,१००-१,५५,८००	...	...
	वनक्षेत्रपाल	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	...	...
			एकूण ...	...
२.	अराजपत्रित-वर्ग ३			
	वनपाल	एस-८ : २५,५००-८१,१००	...	...
	वनरक्षक	एस-३ : १६,६००-५२,४००	...	...
	लेखापाल	एस-१० : २९,२००-९२,३००	...	...
	लिपिक	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...	...
	वाहन चालक	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...	...
			एकूण ...	...
१.	अराजपत्रित-वर्ग ४			
	चौकीदार	एस-१ : १५,०००-४७,६००	...	...
	स्वच्छक	एस-१ : १५,०००-४७,६००	...	...
	महावत	एस-६ : १९,९००-६३,२००	...	...
	गवत कापणारा	एस-३ : १६,६००-५२,४००	...	...
			एकूण ...	...
			एकूण बेरीज...	निरंक
				निरंक

कार्यक्रम क्र. ४-वनसंरक्षण व विकास
तक्ता क्र. १

(रुपये हजारत)

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

तपशील	प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३		सुधारित अंदाज, २०२२-२०२३		प्रस्तावित, २०२३-२०२४					
	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(अ) कार्यवार वर्गीकरण-												
(१) आदिवासी मार्फत रोपे तयार करणे...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(२) वैरण साधन संपत्तीचा विकास	...	१४,२४,२७	१४,२४,२७	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(३) मृदसंधारणार्थ वनीकरण (क्षेत्र)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(४) खालावलेल्या वनांचे पुनर्वनीकरण	...	७२,६४,४५	७२,६४,४५	...	१,१४,५४,०१	...	१,१४,५४,०१	...	...	१,२५,९९,४१	...	१,२५,९९,४१
(५) लागवड कार्यक्रम	...	११,०८,६७	११,०८,६७	...	४,६०,००	...	४,६०,००	...	...	५,०६,००	...	५,०६,००
(६) अक्कलकुवा घडगाव विशेष कृती कार्यक्रम.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(७) विदर्भ विकास कार्यक्रमा अंतर्गत (बांबु लागवड)	...	५,०६,९८	५,०६,९८	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(ब) उद्दिष्टवार वर्गीकरण-												
(१) आदिवासी मार्फत रोपे तयार करणे	...	१,०३,०४,३७	१,०३,०४,३७	...	१,१९,१४,०१	...	१,१९,१४,०१	...	...	१,३९,०५,४१	...	१,३९,०५,४१
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-(१)-निव्वळ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(२) वैरण साधन संपत्तीचा विकास-												
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-(२)-स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(३) मृदसंधारणार्थ वनीकरण (क्षेत्र)-												
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण-(३)-स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

तक्ता एक (चालू)

(रुपये हजारत)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(४) खालावलेल्या वनांचे पुनर्वनीकरण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	५८,११,५६	५८,११,५६	५८,११,५६	...	९१,६३,२०.८	...	...	९१,६३,२०.८	...	...	१,००,७९,५३	१,००,७९,५३
साहित्य व पुरवठा	१४,५२,८९	१४,५२,८९	१४,५२,८९	...	२२,९०,८०.३	...	...	२२,९०,८०.३	...	...	२५,१९,८८	२५,१९,८८
इतर	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(४)—स्थूल	७२,६४,४५	७२,६४,४५	७२,६४,४५	...	१,१४,५४,०१	...	...	१,१४,५४,०१	...	...	१,२५,९९,४१	१,२५,९९,४१
(५) लागवड कार्यक्रम	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	८,८६,९४	८,८६,९४	८,८६,९४	...	३,६८,००	...	...	३,६८,००	...	...	४,०४,८०	४,०४,८०
साहित्य व पुरवठा	२,२१,७३	२,२१,७३	२,२१,७३	...	९२,००	...	...	९२,००	...	...	१,०१,२०	१,०१,२०
एकूण—(५)—स्थूल	११,०८,६७	११,०८,६७	११,०८,६७	...	४,६०,००	...	...	४,६०,००	...	...	५,०६,००	५,०६,००
(६) अक्कलकुवा धडगाव विशेष कृती कार्यक्रम	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(६)—स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(७) विदर्भ विकास कार्यक्रमा अंतर्गत (बांबू लागवड)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(७)—स्थूल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने—	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(१) मागणी क्रमांक टी-५	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
प्रधान शीर्ष-२४०६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वनीकरण व वन्यजीव	७२,६४,४५	७२,६४,४५	७२,६४,४५	...	१,१४,५४,०१	...	...	१,१४,५४,०१	...	...	१,२५,९९,४१	१,२५,९९,४१
(२) मागणी क्रमांक टी-६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
प्रधान शीर्ष-४४०६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वनावरील भाडवली खर्च	११,०८,६७	११,०८,६७	११,०८,६७	...	४,६०,००	...	...	४,६०,००	...	...	५,०६,००	५,०६,००
एकूण—(क)—स्थूल	८३,७३,१२	८३,७३,१२	८३,७३,१२	...	१,१९,१४,०१	...	...	१,१९,१४,०१	...	...	१,३१,०५,४१	१,३१,०५,४१

कार्यक्रम क्र. ५-वृक्षारोपण योजना

तक्ता क्र. १

(रुपये हजारत)

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

तपशील	प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३		सुधारित अंदाज, २०२२-२०२३		प्रस्तावित, २०२३-२०२४					
	योजनेतर	योजनांतर्गत एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत एकूण				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(अ) कार्यवार वर्गीकरण—												
(१) मध्यवर्ती रोपमळे	...	१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३
(२) सर्वोपयोगी वृक्षांची लागवड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(३) भरीव वनीकरण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(अ)	...	१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३
(ब) उद्दिष्टवार वर्गीकरण—												
(१) मध्यवर्ती रोपमळे—												
वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	...	८,४२,३५	...	...	१९,५९,७८	१९,५९,७८	...	१९,५९,७८	१९,५९,७८	...	२१,५५,७६	२१,५५,७६
साहित्य व पुरवठा	...	५,६१,५६	...	...	१३,०६,५२	१३,०६,५२	...	१३,०६,५२	१३,०६,५२	...	१४,३७,१७	१४,३७,१७
एकूण	...	१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३
(२) सर्वोपयोगी वृक्षांची लागवड—												
वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(३) भरीव वनीकरण कार्यक्रम—												
मजुरी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(ब)	...	१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३

तक्ता एक (चालू)

(रुपये हजारात)

	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने—													
(१) मागणी क्रमांक टी-५													
प्रधान शीर्ष-२४०६			१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३
वनीकरण व वन्यजीव				...	...								
(२) मागणी क्रमांक टी-६													
प्रधान शीर्ष-४४०६			...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वन्यजीव यावरील भांडवली खर्च			...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(क)—स्थूल		...	१४,०३,९१	...	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३२,६६,३०	३२,६६,३०	...	३५,९२,९३	३५,९२,९३

**कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता क्र. २**

योजनेचे नाव	बाब	वर्ष	वर्ष	वर्ष
		प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	अंदाजित, २०२२-२०२३ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	अंदाजित, २०२३-२०२४ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)
1	2	3	4	5
१. वैरण संपत्तीचा विकास	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			
२. संयुक्त वन व्यवस्थापन	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			
३. खालावलेल्या वनांचे पुनर्वनीकरण	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			
४. किरकोळ वनोत्पादनाचा विकास	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			सदर जिल्हास्तरीय आदिवासी उपयोजना या जिल्हास्तरावर राबविल्या जात असल्याने भौतिक साध्य तसेच प्रस्तावित लक्ष याबाबतची माहिती या स्तरावरून नमुद करता येणे शक्य नाही.
५. लागवड कार्यक्रम	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			
६. अक्कलकुवा, धडगाव (विशेष कृती कार्यक्रम)	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			

**कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन**

योजनेचे नाव	बाब	वर्ष	वर्ष	वर्ष
		प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	अंदाजित, २०२२-२०२३ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	अंदाजित, २०२३-२०२४ क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)
1	2	3	4	5
१. विदर्भ विकास कार्यक्रमांतर्गत (बांबू लागवड)	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष चतुर्थ वर्ष पंचम वर्ष			
२. सर्वोपयोगी वृक्षांची लागवड	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष			सदर जिल्हास्तरीय आदिवासी उपयोजना या जिल्हास्तरावर राबविल्या जात असल्याने भौतिक साध्य तसेच प्रस्तावित लक्ष याबाबतची माहिती या स्तरावरून नमुद करता येणे शक्य नाही.

तक्ता एक (चालू)

(रुपये हजारत)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(३) गौण वनोत्पादनाचा विकास—												
मजुरी	...	८,६०,०२	८,६०,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
साहित्य व पुरवठा	...	२,१५,००	२,१५,००	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण (३)	...	१०,७५,०२	१०,७५,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण (ब)	...	१०,७५,०२	१०,७५,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने—												
(१) मागणी क्रमांक टी-५												
प्रधान शीर्ष-२४०६	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वनीकरण व वन्यजीव	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(२) मागणी क्रमांक टी-६												
प्रधान शीर्ष-४४०६	...	१०,७५,०२	१०,७५,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
वनावरील मांडवली खर्च	...	१०,७५,०२	१०,७५,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण—(निव्वळ)	...	१०,७५,०२	१०,७५,०२	...	...	...	...	...	...	...	...	...

कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन

योजनेचे नाव	बाब	वर्ष	वर्ष	वर्ष
		प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२	अंदाजित, २०२२-२०२३	प्रस्तावित, २०२३-२०२४
१	२	३	४	५
गौण वनोत्पादनाचा विकास	लागवड पूर्व प्रथम वर्ष द्वितीय वर्ष तृतीय वर्ष	सदर जिल्हास्तरीय आदिवासी उपयोजना या जिल्हास्तरावर राबविल्या जात असल्याने भौतिक साध्य तसेच प्रस्तावित लक्ष याबाबतची माहिती या स्तरावरून नमुद करता येणे शक्य नाही.		

कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन

अनुक्रमांक	कामाचे विवरण	बाब	वर्ष	वर्ष	वर्ष
			प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२	अंदाजित, २०२२-२०२३	प्रस्तावित, २०२३-२०२४
१	२	३	४	५	६
१.	रस्त्यांचे बांधकाम (कि. मी.)				
	खडीचे रस्ते				
	मुरुमांचे रस्ते				
	मातीचे रस्ते				
२.	पुलांचे बांधकाम				
३.	इमारतींचे बांधकाम				
	कर्मचाऱ्यांचे निवासस्थान		सदर जिल्हास्तरीय आदिवासी उपयोजना या जिल्हास्तरावर राबविल्या जात असल्याने भौतिक साध्य तसेच प्रस्तावित लक्ष याबाबतची माहिती या स्तरावरून नमुद करता येणे शक्य नाही.		
	प्रकार-१				
	प्रकार-२				
	प्रकार-३				
	प्रकार-४				
	प्रकार-५				
	प्रशासकीय इमारती				
	विश्रामगृहे				
	विहीरीचे बांधकाम				

कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन

अनुक्रमांक	बाब	वर्ष		
		प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२	अंदाजित, २०२२-२०२३	प्रस्तावित, २०२३-२०२४
१	२	३	४	५
१.	रस्त्यांचे बांधकाम (कि. मी.)		...	...
२.	मोऱ्यांचे बांधकाम (रुपये)	...	...	...
३.	इमारतींचे बांधकाम	...	...	...
४.	तलावांचे बांधकाम (रुपये)	...	...	...
५.	विहीरींचे बांधकाम (रुपये)	...	...	...
६.	इतर कामे	...	...	...

कार्यक्रम क्र. ९-वने, उपवने आणि कल्याण विषयक कार्यक्रम

तक्ता क्र. १

(दोन)	वित्तीय आवश्यकता :	प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२				अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३				सुधारित अंदाज, २०२२-२०२३				प्रस्तावित, २०२३-२०२४		(रुपये हजारत)
		योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	एकूण	योजनेतर	योजनांतर्गत	
		२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
(अ)	कार्यवार वर्गीकरण-															
	(१) वन कामगार कल्याण	...	४,०१,११	४,०१,११	...	१,०४,५०	१,०४,५०	...	१,०४,५०	१,०४,५०	...	१,१४,९५	१,१४,९५	...	१,१४,९५	१,१४,९५
	(२) आदिवासी लाभार्थ्यांना कुकींग गॅस, सोलर कुकर पुरवठा करणे. (आदि. उपयोजना)	...	५,०७,१०	५,०७,१०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(३) संयुक्त वन व्यवस्थापन	१४,११,४९	१४,११,४९	१४,११,४९	...	२५,९१,७०	२५,९१,७०	...	२५,९१,७०	२५,९१,७०	...	२८,५०,८७	२८,५०,८७	...	२८,५०,८७	२८,५०,८७
	(४) वनसंरक्षण योजना	...	१३,७५,५२	१३,७५,५२	...	५८,५०,९३	५८,५०,९३	...	५८,५०,९३	५८,५०,९३	...	६४,३६,०२	६४,३६,०२	...	६४,३६,०२	६४,३६,०२
	(५) वनक्षेत्रात पर्यटन स्थळांचा विकास	...	१६,९३,८४	१६,९३,८४	...	५२,६९,६२	५२,६९,६२	...	५२,६९,६२	५२,६९,६२	...	५७,९६,५८	५७,९६,५८	...	५७,९६,५८	५७,९६,५८
	(६) आदिवासी क्षेत्रात पर्यावरणीय पर्यटन... अंतर्गत व्याघ्र प्रकल्पाखाली रोजगार निर्माण करणे.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(७) नावीन्यपूर्ण योजना	...	२,१८,२७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(८) वनतळी बांधणे (दगडी बंधान्याचे बांधकाम)	...	१,२३,३३,५६	१,२३,३३,५६	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१५,०१,५०	१५,०१,५०	...	१५,०१,५०	१५,०१,५०
	एकूण (अ)	...	१,७९,४०,८९	१,७७,२२,६२	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२
(ब)	उद्दिष्टवार वर्गीकरण-															
	(१) वन कामगार कल्याण	...	४,०१,११	४,०१,११	...	१,०४,५०	१,०४,५०	...	१,०४,५०	१,०४,५०	...	१,१४,९५	१,१४,९५	...	१,१४,९५	१,१४,९५
	(२) आदिवासी लाभार्थ्यांना कुकींग गॅस, सोलर कुकर पुरवठा करणे. (आदि. उपयोजना)	...	५,०७,१०	५,०७,१०	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(३) संयुक्त वन व्यवस्थापन	...	१४,११,४९	१४,११,४९	...	२५,९१,७०	२५,९१,७०	...	२५,९१,७०	२५,९१,७०	...	२८,५०,८७	२८,५०,८७	...	२८,५०,८७	२८,५०,८७
	(४) वनसंरक्षण योजना	...	१३,७५,५२	१३,७५,५२	...	५८,५०,९३	५८,५०,९३	...	५८,५०,९३	५८,५०,९३	...	६४,३६,०२	६४,३६,०२	...	६४,३६,०२	६४,३६,०२
	(५) वनक्षेत्रात पर्यटन स्थळांचा विकास	...	१६,९३,८४	१६,९३,८४	...	५२,६९,६२	५२,६९,६२	...	५२,६९,६२	५२,६९,६२	...	५७,९६,५८	५७,९६,५८	...	५७,९६,५८	५७,९६,५८
	(६) आदिवासी क्षेत्रात पर्यावरणीय पर्यटन... अंतर्गत व्याघ्र प्रकल्पाखाली रोजगार निर्माण करणे.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(७) नावीन्यपूर्ण योजना	...	२,१८,२७	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	(८) वनतळी बांधणे (दगडी बंधान्याचे बांधकाम)	...	१,२३,३३,५६	१,२३,३३,५६	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१५,०१,५०	१५,०१,५०	...	१५,०१,५०	१५,०१,५०
	एकूण (ब)	...	१,७९,४०,८९	१,७७,२२,६२	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२
	एकूण-(ब) स्थूल	...	१,७९,४०,८९	१,७७,२२,६२	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२
	एकूण-(ब) निव्वळ	...	१,७९,४०,८९	१,७७,२२,६२	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,५१,८१,७५	१,५१,८१,७५	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२	...	१,६६,९९,९२	१,६६,९९,९२

तक्ता एक (चालू)

(रुपये हजारत)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
(क) वित्त व्यवस्थेची साधने—												
(१) मागणी क्रमांक टी-५ प्रधान शीर्ष-२४०६ वनीकरण व वन्यजीवन	...	३६,९५,२२	३६,९५,२२	...	८५,४७,९३	८५,४७,९३	...	८५,४७,९३	८५,४७,९३	...	९४,०९,८४.३	९४,०९,८४.३
(२) मागणी क्रमांक टी-६ प्रधान शीर्ष-४४०६ वनावरील भाडवली खर्च	...	१,२३,३३,५६	१,२३,३३,५६	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१३,६५,००	१३,६५,००	...	१५,०९,५०	१५,०९,५०
एकूण (क)-१४९६	...	१,६०,२८,७८	१,६०,२८,७८	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	१,०९,०३,३४.३	१,०९,०३,३४.३
एकूण—(क) स्थूल	...	१,६०,२८,७८	१,६०,२८,७८	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	१,०९,०३,३४.३	१,०९,०३,३४.३
एकूण—(क) निव्वळ	...	१,६०,२८,७८	१,६०,२८,७८	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	९९,९२,९३	९९,९२,९३	...	१,०९,०३,३४.३	१,०९,०३,३४.३

कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन

१	पर्यटन स्थळांचा विकास		
	प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२	अंदाजित, २०२२-२०२३	प्रस्तावित, २०२३-२०२४
२	३	४	
१. रस्ते (कि. मी.)	...	...	...
२. पूल (संख्या)	...	...	...
३. इमारती (संख्या)	...	...	...
४. पर्यटन स्थळांचा विकास	...	...	...

कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकताचे स्पष्टीकरण
तक्ता दोन

योजनेचे नाव	बाब	वर्ष		
		प्रत्यक्ष, २०२१-२०२२ क्षेत्र (हेक्टर)	प्रत्यक्ष, २०२२-२०२३ क्षेत्र (हेक्टर)	प्रत्यक्ष, २०२३-२०२४ क्षेत्र (हेक्टर)
१	२	३	४	५
वन विकास महामंडळास भाग भांडवल देणे.	...	...	...	...

**महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्यादित
वार्षिक योजना २०२३-२०२४ (कार्यक्रम अंदाजपत्रक)**

१. महावितरण कंपनीची कार्ये व कर्तव्ये :-

- (अ) कंपनी मुख्यतः वीज वितरणाच्या व्यवसायामध्ये असेल आणि त्यानुसार वितरण व्यवसायासाठी आवश्यक असणारी महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाच्या (बोर्ड) च्या मालमत्ता, मालमत्तेसंबंधी हितसंबंध, हक्क आणि दायित्वे निहित असेल, विद्युत अधिनियम, २००३ च्या भाग बारावा (बोर्डची मान्यता) (आणि त्या अंतर्गत अधिसूचित हस्तांतरण योजना) च्या तरतुदीनुसार मंडळाची मान्यता घेण्याचा महाराष्ट्र सरकारचा निर्णय आणि या संदर्भातील ठराव, परिपत्रके, अध्यादेश व अधिसूचना आणि कंपनी पुढील निर्णय घेईल आणि कंपनी, विद्युत अधिनियम, २००३ च्या कलम १४ च्या तरतुदीनुसार वितरण परवानाधारक म्हणून काम करेल.
- (ब) उप पारेषण, वितरण, पुरवठ्याची तरतूद, पुरवठा, वहन, खरेदी, विक्री, आयात, निर्यात व विजेचा व्यापार करणे, विद्युत नियामक आयोगाच्या निर्देशानुसार वितरणात खुल्या प्रवेशाचा परिचय करून देणे.
- (क) विजेच्या वितरणाच्या प्रयोजनार्थ प्रकल्प सहयोगी लाईन्स आणि त्यांच्याशी संबंधित सर्व गोष्टी संपादित करणे, स्थापन करणे, बांधणे, हाती घेणे, उभारणे, मांडणे, त्यांचा उपयोग करणे, कार्यान्वित करणे, व्यवस्थापन करणे, भाड्याने तसेच भाडेपट्ट्याने देणे, खरेदी करणे, विक्री करणे, सुस्थितीत ठेवणे, त्यांचे परिवर्तन करणे, फेरफार करणे, नूतनीकरण करणे, आधुनिकीकरण करणे, त्या संबंधात काम करणे व वापर करणे, त्यात उपकेंद्रे, नागरी बांधकाम वितरणे केंद्रे, केबल्स, तारा (वायर्स), तारमार्ग (लाईन्स), संचायक (अॅक्युमुलेटर), संयंत्रे, चलित्र (मीटर्स), मापी (मीटर) उपकरण, सामुग्री व विजेचे उत्पादन, निर्मिती, वापर साठवण, मोजणी व वितरण लाईन्स (एल.टी.अॅन्ड एच.टी. ११/२२/३३ के.व्ही.) समावेश होतो.
- (ड) विद्युतशक्ती (इलेक्ट्रिक पॉवर) यांची खरेदी, आयात, निर्यात, व्यवसाय किंवा त्यातील अन्य देवघेव यांचे कामकाज पुढे चालू ठेवणे आणि इलेक्ट्रिक उपकेंद्रे, असोशिएट्स, लाईन्स (एल.टी. व एच.टी. ११/२२/३३ के.व्ही.) यांचे कार्यचालन व परीक्षण आणि (इलेक्ट्रिक पॉवर), विद्युत वीजेचा वापर, साठवण व मागणी तसेच वितरण व पुरवठा यांच्याशी संबंधित असणाऱ्या संबंधितांच्या कार्यक्रमांमध्ये सहकार्य करणे, व सल्ला देणे.
- (इ) उच्च व्होल्टेजच्या (हाय व्होल्टेज) (११/२२/३३ के. व्ही.) आणि कमी व्होल्टेजच्या तारामार्फत आणि सहयोगी उपकेंद्रांमार्फत इलेक्ट्रिक डिस्ट्रीब्युशन लाईन्स आणि किंवा नेटवर्क उभारणे, स्थापन करणे, बांधकाम करणे, ते स्वीकारणे, उभारणे, मांडणे, उपयोगात आणणे, चालवणे, व्यवस्थापन करणे, ते भाड्याने देणे, भाडेपट्ट्याने देणे, खरेदी करणे, विक्री करणे ते सुस्थितीत ठेवणे, ते परावर्धित करणे, त्यात फेर करणे, त्याचे नूतनीकरण करणे, त्यांचे आधुनिकीकरण करणे, त्या संबंधात काम करणे, व त्याचा वापर करणे आणि त्यात महाराष्ट्र राज्य व अन्यत्र कुठेही असलेले वितरण केंद्रासह सहयोगी उपकेंद्रे, केबल्स, तारा (वायर्स), संचायक (अॅक्युमुलेटर), संयंत्रे, चलित्र (मीटर्स), मापी (मीटर्स), उपकरणे, सामुग्री संगणक व अॅसिलरी वितरण सेवांशी संबंधित असणारी सामग्री, विद्युत ऊर्जेचा पुरवठा, स्काडा आणि ए.एम.आर. सिस्टिम टेलिकम्युनिकेशन आणि टेलिमिटरिंग उपकरणे यांचा समावेश होतो. इतरांकरिता व इतरांच्या वतीने हाय व्होल्टेज (११/२२/३३ के.व्ही.) आणि लो व्होल्टेज लाईन्स आणि संलग्न उपकेंद्रे, उपकरणे, साधने, केबल्स, वायर्स यांची उभारणी, कार्यचालन, परीक्षण, व्यवस्थापन हाती घेणे.

२. कंपनीची माहिती :-

वीज वाहिनीतील तूट कमी करण्याकरिता महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी मर्या. मध्ये एप्रिल २००३ पासून महावितरण कंपनीकडून कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे. या सुधारणा कार्यक्रमांतर्गत विविध उपक्रम सुरु करण्यात आले.

१. ऊर्जा लेखांकन :-

परिमंडळ, मंडळ, विभागीय आणि वाहिनी स्तरावर ऊर्जा लेखांकन करून त्याचा मासिक आढावा घेण्यात येतो.

२. तांत्रिक हानी कमी करण्यासाठी अन्य विभागांमार्फत तसेच क्षेत्रीय कार्यालयातर्फे खालील उपाययोजना करण्यात येत आहे :-

● वितरण प्रणाली सुधारणेसाठी पायाभूत सुविधा वाढवून तांत्रिक हानी कमी करण्यासाठी खालील कामे नियोजित आहेत—

- (अ) नवीन उपकेंद्रांची उभारणी.
- (ब) अस्तित्वातील उपकेंद्रांची क्षमता वाढविणे (Augmentation).
- (क) नवीन उच्च दाब वीज वाहिन्या.
- (ड) नवीन लघु दाब वीज वाहिन्या.
- (इ) नवीन रोहित्रे.

वरील सर्व बाबींमुळे वितरण जाळे सशक्त होऊन तांत्रिक हानी कमी होण्यास मदत होणार आहे.

३. वाणिज्यिक हानी कमी करण्यासाठी खालील उपाय योजिले आहेत :-

- महावितरणमध्ये Centralised Billing पद्धतीची अंमलबजावणी
- वाणिज्यिक नुकसान कमी करण्यासाठी घरगुती, वाणिज्यिक व औद्योगिक (RCI) ग्राहकांना बिलिंग (Billing Efficiency) वाढविण्याचे प्रयत्न करण्यात येत आहे.
- त्यासाठी अत्याधुनिक तंत्रज्ञानावर आधारित स्वयंचलित मीटर वाचन (एएमआर), कॉमन मीटर रिडिंग इन्स्ट्रुमेंट (CMRI) आर. एफ. (रेडिओ फ्रिक्वेन्सी), आय. आर. (इन्फ्रा रेड) मीटर व फोटो मीटर रिडिंग याचा वापर करण्यात येत आहे.

- मोबाईल अॅपद्वारे मिटर रिडिंगची संकल्पना राबविण्यात येत आहे.

राज्यातील विज चोरीला आळा घालण्यासाठी महावितरण कंपनीतर्फे विविध उपाययोजना राबविल्या जातात. त्याचा तपशील पुढीलप्रमाणे आहे.

- १) राज्यात आज रोजी एकूण कायम स्वरूपी ४३ फिरते पथक आपआपल्या कार्यक्षेत्रात नियमितपणे विद्युत संचाची तपासणी करून विद्युत संचातील अनियमितता व वीज चोरीचे प्रकार शोधून काढण्यासाठी कार्यरत आहेत.
- २) प्रविभागीय/विभागीय/उपविभागीय पातळीवर ऊर्जा लेखांकन करण्यात येते. निर्धारित वीज गळतीपेक्षा जास्त गळती असल्याचे आढळून आल्यास संबंधित विभागात लक्ष केंद्रित करून वीज गळती कमी करण्याचा प्रयत्न करण्यात येत आहे.

४. वितरण हानीची सद्यःस्थिती खालीलप्रमाणे आहे :-

वर्ष	% वितरण हानी	तांत्रिक व वाणिज्यिक हानी
२०१५-२०१६	१४.५१ %	१८.७९ %
२०१६-२०१७	१४.६८ %	१८.८८ %
२०१७-२०१८	१३.९० %	१७.४१ %
२०१८-२०१९	१३.६३ %	१६.९४ %
२०१९-२०२०	१५.९१ %	२१.३६ %
२०२०-२०२१	१५.२९ %	२०.७३ %
२०२१-२०२२	१५.१२ %	१६.६२ %
२०२२-२०२३ (जून २०२२ पर्यंत)	१५.९५ %	१८.९० %

३. भार व्यवस्थापन :-

वीज उपलब्धतेत वाढ करण्याचा कालबद्ध कार्यक्रम योग्य रीतीने अंमलात आणल्याने तसेच वीज वितरणासाठी सक्षम प्रणाली उभारल्याने महावितरणच्या वीज उपलब्धतेत वाढ झाली यामुळे राज्यात माहे मार्च २०१६ पासून भारनियमन रद्द करण्यात आलेले आहे. परंतु आणीबाणीच्या परिस्थितीमध्ये वीजेची मागणी व उपलब्धता यामध्ये तफावत निर्माण झाल्यास वीज प्रणालीच्या सुरक्षिततेसाठी तात्पुरत्या स्वरूपाचे भारनियमन करावे लागू शकते. तसेच फक्त स्थानिक पातळीवर अचानक काही तांत्रिक अडचणी उद्भवल्यास आवश्यकतेनुसार तात्पुरते भारनियमनाचे नियोजन करून ग्राहकांना सुरळीतपणे विद्युत पुरवठा केला जातो.

सन २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर २०२२ पर्यंत) मध्ये महावितरणची कमाल मागणी २४६६८ मे. वॅ. एवढी आहे. सध्या राज्यात जेवढी विजेची मागणी आहे तेवढी वीज उपलब्ध आहे. त्यामुळे विजेच्या मागणी एवढा वीज पुरवठा केला जातो.

- राज्यातील सर्व अकृषक वाहिन्या भारनियमनमुक्त केल्या आहेत.
- स्वतंत्र वाहिन्यांवरील उपसा जलसिंचन योजनांना १६ तास श्री फेज वीज उपलब्धता (आठवड्यातून एक दिवस साप्ताहिक सुट्टीसह) देण्यात येत आहे.
- विज भार व्यवस्थापन करण्यासाठी तसेच कृषी पंपांसाठी आवश्यक असलेला विद्युत पुरवठा लक्षात घेऊन महाराष्ट्र विद्युत नियामक आयोगाच्या निर्देशानुसार राज्यात वीजेची उपलब्धता जास्त असल्यास संपूर्ण राज्यात कृषी वाहिन्यांवरील ग्राहकांना रात्रीच्या काळात १० तास किंवा दिवसा ८ तास ३ फेज वीजेची उपलब्धता चक्राकार पद्धतीने देण्यात येते. त्यानुसार सद्यःस्थितीत एकूण कृषी भारापैकी सर्वसाधारणपणे ५०% भार असलेल्या कृषी वाहिन्यांवर दिवसा ८ तास व उर्वरित सुमारे ५०% भार असलेल्या कृषी वाहिन्यांवर रात्री ८ तास असा वीजेचा पुरवठा चक्राकार पद्धतीने करण्यात येतो.

४. कृषिपंप ऊर्जाकरण :-

महावितरण कंपनीमध्ये कृषी ऊर्जाकरणाची स्थिती खालीलप्रमाणे आहे—

मागील ३ वर्षात महावितरण कंपनीमार्फत देण्यात आलेल्या कृषिपंप वीज जोडण्या खालीलप्रमाणे—

अ.क्र.	वर्ष	दिलेल्या कृषिपंप वीज जोडण्या
१.	२०१९-२०२०	९६,३२७
२.	२०२०-२०२१	१,१७,३०४
३.	२०२१-२०२२	१,४५,८६७
	एकूण...	३,५९,४९८

५. योजना :-

आदिवासी उपाययोजने अंतर्गत विद्युत विकास क्षेत्रामध्ये महावितरण मार्फत खालील योजना राबविण्यात येतात.

(अ) आदिवासी उपयोजना (जिल्हास्तर) :

सदरील योजना आदिवासी क्षेत्र (टीएसपी) तसेच आदिवासी क्षेत्राबाहेरील (ओटीएसपी) आदिवासी लाभार्थ्यांकरिता राबविली जाते. ह्या योजनेतील ८५ टक्के निधी हा टिएसपी क्षेत्रातील तर उर्वरित निधी हा ओटीएसपी क्षेत्रातील आदिवासी लाभार्थ्यांकरिता खर्च केला जातो. ह्या योजनेत प्रामुख्याने आदिवासी शेतकरी लाभार्थ्यांना त्यांच्या कृषिपंपास वीज पुरवठा देणे, आदिवासी लाभार्थ्यांना घरगुती वीज जोडण्या देणे तसेच आदिवासी क्षेत्रातील विद्युतीकरण न झालेल्या वाडी/पाड्यांचे विद्युतीकरण करणे ही कामे केली जातात.

- सन २०१९-२० मध्ये ह्या योजनेमध्ये शासनाकडून टीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये ९८.५७ कोटी तर ओटीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये १६.६८ कोटी इतका निधी प्राप्त झाला आहे. ह्या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती खालीलप्रमाणे-

अ.क्र.	तपशील	टि.एस.पी.		ओ. टी. एस. पी.	
		लक्ष्य	साध्य	लक्ष्य	साध्य
१.	कृषिपंप ऊर्जिकरण	६७६	५२१	२६०	१२४
२.	घरगुती वीज जोडण्या	१७४०	११८८	९७७	६३०
३.	वाडीपाडा विद्युतीकरण	३११	७४	२	१
४.	उच्चदाब वाहिनी	६९८.९६ कि. मी.	५७३.३१ कि. मी.	१३४.२७ कि. मी.	११८.८० कि. मी.
५.	लघुदाब वाहिनी	७०३.६५ कि. मी.	५६४.८३ कि. मी.	१३२.०२ कि. मी.	८३.३१ कि. मी.
६.	वितरण रोहित्रे	१२०४	११२३	२८३	२५०
७.	प्राप्त निधी	रु. ९८.५७ कोटी		रु. १६.६८ कोटी	
८.	खर्च	रु. ९४.६३ कोटी		रु. १६.५४ कोटी	

उर्वरित कामे प्रगतीपथावर आहेत.

- सन २०२०-२१ मध्ये ह्या योजनेमध्ये शासनाकडून टीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये ९३.३१ कोटी तर ओटीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये २२.७१ कोटी इतका निधी प्राप्त झाला आहे. ह्या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती खालीलप्रमाणे-

अ.क्र.	तपशील	टि.एस.पी.		ओ. टी. एस. पी.	
		लक्ष्य	साध्य	लक्ष्य	साध्य
१.	कृषिपंप ऊर्जिकरण	५५५	३०५	२८९	१८०
२.	घरगुती वीज जोडण्या	१२९४	८६१	६२४	४७६
३.	वाडीपाडा विद्युतीकरण	३१२	१२४	२८	...
४.	उच्चदाब वाहिनी	५८७.६३ कि. मी.	४२८.१६ कि. मी.	२१९.९६ कि. मी.	१५०.२१ कि. मी.
५.	लघुदाब वाहिनी	९४२.८७ कि. मी.	७२८.८४ कि. मी.	१२३.६४ कि. मी.	१४७.५५ कि. मी.
६.	वितरण रोहित्रे	११३१	९४६	४४२	३४३
७.	प्राप्त निधी	रु. ९३.३१ कोटी		रु. २२.७१ कोटी	
८.	खर्च	रु. ८५.०४ कोटी		रु. १८.३९ कोटी	

उर्वरित कामे प्रगतीपथावर आहेत.

- सन २०२१-२२ मध्ये ह्या योजनेमध्ये शासनाकडून टीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये ६३.७६ कोटी तर ओटीएसपी क्षेत्राकरीता रुपये १८.०२ कोटी इतका निधी प्राप्त झाला आहे. या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती पुढीलप्रमाणे-

अ.क्र.	तपशील	टि.एस.पी.		ओ. टी. एस. पी.	
		लक्ष्य	साध्य	लक्ष्य	साध्य
१.	कृषिपंप ऊर्जिकरण	४९९	१२२	४१२	१०८
२.	घरगुती वीज जोडण्या	१०२३	२६२	८३१	४००
३.	वाडीपाडा विद्युतीकरण	९२	४१	१३	८
४.	उच्चदाब वाहिनी	४८८.६१ कि. मी.	१३९.८९ कि. मी.	१७९.१८ कि. मी.	३९.३२ कि. मी.
५.	लघुदाब वाहिनी	४७९.०३ कि. मी.	१६३.५६ कि. मी.	११६.६६ कि. मी.	२०.४६ कि. मी.
६.	वितरण रोहित्रे	९९४	३०७	४४०	१२१
७.	प्राप्त निधी	रु. ६३.७६ कोटी		रु. १८.०२ कोटी	
८.	खर्च	रु. २८.५८ कोटी		रु. ६.४४ कोटी	

(ब) विशेष घटक योजना (जिल्हास्तर) :

- या योजनेद्वारे अनुसूचित जाती व नवबौद्ध लाभार्थ्यांना कृषिपंप व घरगुती जोडणी देणे, दलित वस्त्यातील पथदिव्यांचे विद्युतीकरण इ. कामे केली जातात.

- महाराष्ट्र शासनाच्या जिल्हा नियोजन व विकास मंडळामार्फत विशेष घटक योजनेअंतर्गत दरवर्षी महावितरण कंपनीस कर्जाऊ स्वरूपात निधी उपलब्ध करून दिला जातो. कर्जाचा व्याजदर ११.५ टक्के इतका होता. सन २०१३-२०१४ पासून राज्य शासनाकडून शासन निर्णय क्र. संकिर्ण-२०१३/प्र.क्र. १८९/ऊर्जा-५, दि. ३०-१२-२०१३ अन्वये अनुदान स्वरूपात देण्यास मान्यता दिलेली आहे.
- वर्ष २०१९-२० मध्ये शासनाकडून या योजनेकरिता रु. १४६.८९ कोटी एवढ्या रकमेची तरतूद करण्यात आली होती. ह्या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती खालीलप्रमाणे—

	तपशील	वि. घ. यो.	
		लक्ष्य	साध्य
भौतिक उद्दिष्टे	कृषिपंप ऊर्जाकरण	३०३८	१८३६
	घरगुती वीज जोडण्या	२९५६	२४५४
	पथदिव्यांचे विद्युतीकरण	२३४७	१८८३
	प्राप्त निधी	रु. १४६.८९ कोटी	
	खर्च	रु. १४५.०२ कोटी	

उर्वरित कामे प्रगतीपथावर आहेत.

- वर्ष २०२०-२१ मध्ये शासनाकडून या योजनेकरिता रु. १६६.६९ कोटी एवढ्या रकमेची तरतूद करण्यात आली होती. ह्या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती खालीलप्रमाणे—

	तपशील	वि. घ. यो.	
		लक्ष्य	साध्य
भौतिक उद्दिष्टे	कृषिपंप ऊर्जाकरण	३५०७	२५८८
	घरगुती वीज जोडण्या	२१४०	१८०७
	पथदिव्यांचे विद्युतीकरण	५८९	२९२
	प्राप्त निधी	रु. १६६.६९ कोटी	
	खर्च	रु. १३८.०६ कोटी	

उर्वरित कामे प्रगतीपथावर आहेत.

- वर्ष २०२१-२२ करिता या योजनेअंतर्गत शासनाकडून रु. १५१.६२ कोटी इतक्या निधीची मंजूरी देण्यात आली आहे. या योजनेत माहे ऑक्टोबर २०२२ अखेर झालेल्या कामाची प्रगती पुढीलप्रमाणे—

	तपशील	वि. घ. यो.	
		लक्ष्य	साध्य
भौतिक उद्दिष्टे	कृषिपंप ऊर्जाकरण	२८९३	११७८
	घरगुती वीज जोडण्या	३०८४	१६८४
	पथदिव्यांचे विद्युतीकरण	३०७	१०९
	प्राप्त निधी	रु. १५१.६२ कोटी	
	खर्च	रु. ६३.४६ कोटी	

**उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम
(जिल्हास्तरीय योजनांतर्गत योजना)**

सुशिक्षित बेरोजगारांना विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमांच्या माध्यमाने सामाजिक न्याय देण्याचे शासनाचे धोरण आहे. त्या अनुषंगाने राज्यात उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रमाद्वारे युवक-युवतींना उद्योजकीय तसेच तांत्रिक प्रशिक्षण देण्याचा निर्णय घेतलेला होता. दिनांक ७-२-२००२ रोजी अनुसूचित जातीच्या युवक-युवतींमध्ये उद्योजकीय मानसिकता वाढीस लागवी व त्यांना स्वयंरोजगार करण्यास प्रेरीत व्हावे यासाठी विशेष योजना जाहिर केली होती. यामध्ये युवक-युवतींना प्रशिक्षण देण्यासाठी विद्यावेतन देण्याची तरतूद देखील केली आहे. या माध्यमातून स्वयंरोजगारास सुरु करावेत तसेच तांत्रिक प्रशिक्षण घेऊन कुशल मनुष्यबळाची निर्मिती व्हावी असाही उद्देश होता.

शासनाने अनुसूचित जातीच्या युवक-युवतींना स्वयंरोजगार प्रशिक्षण देण्याबरोबरच, सर्वसाधारण प्रवर्गातील सुशिक्षित बेरोजगार युवक-युवतींसाठी देखील स्वयंरोजगार व कुशल मनुष्यबळाची निर्मितीसाठी उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम दिनांक २९-१०-२००७ रोजी घोषित केला आहे. यासाठी जिल्हास्तरावर जिल्हा नियोजन समितीकडून निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो. या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी महाव्यवस्थापक, जिल्हा उद्योग केंद्र यांच्या अध्यक्षतेखाली कार्यबल समिती नेमण्यात आली असून त्यामध्ये जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, अग्रणी बँक अधिकारी व प्रशिक्षण संस्थेचे प्रतिनिधी यांचा समावेश आहे. त्यानुसार मागील काही वर्षांपासून राज्यात मोठ्या प्रमाणावर उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात आले.

महाराष्ट्रात प्रामुख्याने राज्य शासनाने पुरस्कृत केलेली महाराष्ट्र उद्योजकता विकास केंद्र, औरंगाबाद व मिटकॉन कन्सल्टन्सी लि. व अन्य मान्यताप्राप्त संस्था उद्योजकता प्रशिक्षणाचे काम करीत आहेत. या कार्यक्रमांतर्गत उद्योजकता परिचय कार्यक्रम, उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम तसेच तांत्रिक प्रशिक्षण कार्यक्रम अशा प्रकारच्या कार्यक्रमाचा समावेश होतो.

१. उद्योजकता परिचय कार्यक्रम (१ दिवशीय, अनिवासी) :-

एक दिवसाच्या परिचय कार्यक्रमात व्यवसायाची निवड, उद्योजकीय व्यक्तिमत्व विकास, व्यवसाय व्यवस्थापन, शासनाच्या विविध संस्था व अर्थसहाय्य देणाऱ्या संस्था व त्यांचेमार्फत राबविल्या जाणाऱ्या योजनांची माहिती दिली जाते. प्रति प्रशिक्षण कार्यक्रम ६०० रुपये खर्च राहिल.

२. उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम (१२ दिवशीय, निवासी) :-

सदर प्रशिक्षण कार्यक्रम १२ दिवसाचे, निवासी व भोजन व्यवस्थेसह आहे. उद्योजकता परिचय कार्यक्रमात निवडलेल्या प्रशिक्षणार्थ्यांना उद्योगांशी संबंधित कलागुणांचा विकास व माहिती मिळण्याचा प्रशिक्षणात प्रामुख्याने समावेश आहे. प्रति प्रशिक्षणार्थी रु. ४,००० संस्थेस देण्यात येतात.

३. तांत्रिक प्रशिक्षण कार्यक्रम (१५ दिवस ते २ महिने, अनिवासी) :-

या प्रशिक्षण कार्यक्रमात उत्पादन/सेवा उद्योगांशी निगडित तांत्रिक प्रशिक्षण देण्यात येते. हे प्रशिक्षण अनिवासी असून प्रशिक्षणार्थीस १५ दिवसाकरिता रु. ५०० आणि दरमहा रु. १,००० तसेच २ महिन्यांच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमासाठी रु. २,००० विद्यावेतन देण्यात येते. तसेच प्रति प्रशिक्षणार्थीस रु. ३,००० संस्थेस देण्यात येतात.

सुधारित बीज भांडवल योजना (एसएमएस)
(जिल्हास्तरीय योजनांतर्गत योजना)

पात्रता :-

१. कमीत कमी ७ वी पास
२. वयोमर्यादा १८ ते ५० वर्षे
३. अर्जदार महाराष्ट्राचा किमान १५ वर्षांचा रहिवासी असावा.

वैशिष्ट्ये :-

सदर योजना ३०-९-१९९३ पासून कार्यान्वित झाली आहे. शहरी व ग्रामिण भागातील सुशिक्षित बेरोजगार युवकांना स्वयंरोजगारासाठी बीज भांडवलाच्या रुपाने अर्थसहाय्य करणे, संस्थात्मक कर्जाचा लाभ घेण्यासाठी मार्जिन मनीचा भाग पूर्ण करण्यासाठी मृदु कर्ज प्रदान करणे. रोजगार निर्मितीच्या संधी निर्माण करणे. सदरचे कर्ज हे उत्पादन/सेवा व व्यवसाय याकरिता उपलब्ध करून देण्यात येते.

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र. इपीपी-२००७/(१९९८)/उ.-७, दिनांक १८ मे २००७ नुसार खालीलप्रमाणे धोरणात्मक बदल करण्यात आलेले आहेत :-

१. प्रकल्प मर्यादा रु. २५.०० लाखापर्यंत आहे;
२. बीज भांडवल कर्जाची कमाल मर्यादा रु. ३.७५ लाखापर्यंत आहे.
३. बँक कर्ज ७५ टक्के.
४. रुपये दहा लाखांपेक्षा कमी प्रकल्प खर्च असलेल्या प्रकल्पांमध्ये बीज भांडवल कर्जाचे प्रमाण पुढीलप्रमाणे राहिल—

(१) सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभधारकांसाठी	...	...	...	...	...	१५ टक्के
(२) अनु. जाती/जमाती, अपंग, विमुक्त व भटक्या जाती/ जमाती आणि इतर मागासवर्गीय उमेदवारांना...						२० टक्के.
५. **बीज भांडवल सहाय्यावर आकारावयाचे व्याज :-** बीज भांडवलाची रक्कम मृदु कर्ज (सॉफ्ट लोन) म्हणून दरसाल ६ टक्के व्याजाने देण्यात यावे.
६. बीज भांडवल कर्जाच्या रकमेची विहित कालावधीत परतफेड करण्यात आली नाही तर थकित रकमेवर द. सा. द. शे. १ टक्के दंडनीय व्याज आकारण्यात येईल.
७. बीज भांडवल कर्जाच्या रकमेची विहित कालावधीत परतफेड करणाऱ्या लाभार्थींना ३ टक्के रिबेट देण्यात येईल.
८. शासन निर्णय, दिनांक १५ सप्टेंबर २००३ अनुसार कर्जदाराने थकित मुद्दल व व्याज एकरकमी भरणा केल्यास त्यास दंडनीय व्याज माफ आहे. अशा प्रकरणांमध्ये द. सा. द. शे. १ टक्के दराने दंडनीय व्याज आकारण्यात येणार आहे व वरील व्याज पूर्वलक्षी प्रभावाने दि. १-१०-१९९३ पासूनच्या सर्व चालू प्रकरणांना लागू आहे.
९. सदर योजना वाहन व्यवसाय, व्यापार व सेवा उद्योगांसाठी लागू आहे.
१०. कर्जाची परतफेड ७ वर्षांच्या आत करावयाची असून सुरुवातीची ३ वर्षे विलंबावधी (वाहनांसाठी सहा महिने) निश्चित करण्यात येईल.

जिल्हा उद्योग केंद्र कर्ज योजना
(जिल्हास्तरीय योजनांतर्गत योजना)

ग्रामीण भागात सुक्ष्म उद्योगांना आर्थिक सहाय्य उपलब्ध करून त्यांचा विकास साधणे व याद्वारे अधिक रोजगारसंधी व स्वयंरोजगार निर्माण करण्यासाठी जिल्हा उद्योग केंद्र कर्ज योजना सुरु करण्यात आली. ही योजना जिल्हास्तरीय योजना असून जिल्हास्तरावर जिल्हा उद्योग केंद्र कार्यालयामार्फत राबविली जाते.

पात्रता :-

१. शिक्षणाची व वयाची अट नाही.
२. उद्योग, लघु उद्योग नोंदणीस पात्र असावा.
३. उद्योगामधील यंत्रसामुग्री गुंतवणूक रु. २ लाखाचे आत असावी.
४. १ लाख लोकवस्ती (१९८१ प्रगणनेनुसार) असणाऱ्या गावांमध्ये उद्योग सुरु करता येतो.
५. चालू उद्योगाचा विस्तार करण्यासाठीही या योजनेचा लाभ घेता येतो.

वैशिष्ट्ये :-

१. ६५ ते ७५ टक्के बँक कर्ज.
२. सर्वसाधारण प्रवर्गासाठी २० टक्के बीज भांडवल जास्तीत जास्त मर्यादा रु. ४०,०००.
अनु. जाती/जमातीच्या लाभार्थीस ३० टक्के कमाल रु. ६०,००० पर्यंत.
३. व्याजाचा दर ४ टक्के राहिल.
४. लाभार्थ्यास स्वतःचे ५ टक्के भांडवल.
५. बीज भांडवल कर्जाची परतफेड ४ वर्षे.
६. नविन स्थापित होणाऱ्या सुक्ष्म उद्योग या उपक्रमातील एकूण प्रकल्प किंमत रु. २ लाखांपेक्षा कमी असणे आवश्यक आहे.
७. मार्जिन मनी प्रकल्प खर्चाच्या २० टक्के रक्कम सर्वसाधारण प्रवर्गाच्या उमेदवाराला दिली जाते. प्रकल्प खर्चाच्या ३० टक्के एवढी मार्जिन मनी एससी/एसटी प्रवर्गातील उमेदवाराला दिली जाते. मार्जिन मनी घटक वार्षिक ४ टक्के व्याज दराने दिला जातो.
८. शिक्षणाची व वयाची अट नाही परंतु लाभार्थ्याकडे संबंधित उद्योग करण्यासाठी लागणारे कौशल्य किंवा अनुभव असणे अपेक्षित आहे.
९. योजना जिल्हा उद्योग केंद्रामार्फत (DIC) जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात येते.
१०. ग्रामीण भागातील पात्र उमेदवार जिल्हा उद्योग केंद्राकडे अर्ज सादर करतो, नंतर प्रस्ताव बँकाकडे पाठवतात. बँका पात्र आणि व्यवहार्य प्रस्ताव मंजूर करतात जिल्हा उद्योग केंद्रामार्फत घटकाला मार्जिन मनी आणि बँक कर्ज वितरीत केले जाते.

जिल्हा पुरस्कार योजना
(“ विश्वकर्मा जयंती दिनी ” उद्योग दिवस)

लघुउद्योग सुरु करणाऱ्या उद्योजकांना प्रोत्साहन मिळावे व त्यांनी संपादन केलेल्या प्रथित यशाची साभार पोच द्यावी, या हेतूने राज्य सरकारतर्फे जिल्हा पातळीवर जिल्हा पुरस्कार योजना १९८५ साली सुरु करण्यात आली. कमीत कमी ३ वर्षे नोंदणी झालेला आणि सलग दोन वर्षे उत्पादन करित असलेल्या घटकाचा मालक/भागीदार/संचालक जिल्हा पुरस्कारासाठी पात्र ठरू शकतो. पुरस्कारासाठी उद्योजकाची निवड जिल्हा स्तरावर जिल्हा सल्लागार समिती करते. पुरस्कारासाठी उद्योजकांची निवड, विकासाचा वेग, तंत्रज्ञानाचा वापर, स्वावलंबन घटकाचे स्थान, उत्पादन विकास व गुणवत्ता नियंत्रण आयात, निर्यात उत्पादनातील बदल, व्यवस्थापन इ. निकषावर केली जाते. मागासवर्ग/अनुसूचित जाती जमातीच्या उद्योजकांना निवडीसाठी अतिरिक्त गुण दिले जातात.

शासन निर्णय क्र. लउधो-२०१३/प्र.क्र. २०२/उद्योग-७, दिनांक २७ जानेवारी २०१५ अन्वये सन २०१५ पासून सदर पुरस्कार सोहळा दरवर्षी “ विश्वकर्मा जयंती दिनी ” उद्योग दिवस म्हणून साजरा करण्यात येईल. या दिवशी खालील स्वरूपात कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येईल.

- उद्योजकांची उत्पादने दृश्य स्वरूपात मांडणी व विक्रीसाठी प्रदर्शने भरविणे.
- उद्योग दिवसाच्या सोहळ्यात जिल्हा उद्योग केंद्रामार्फत कार्यशाळा व चर्चासत्र आयोजित करणे.
- उद्योग क्षेत्रात उल्लेखनीय/विशेष कामगिरी करणाऱ्या सुक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योजकांना शासन निर्णय क्र. लउधो-२००५/(८३९२)/उद्योग-७, दिनांक १८ सप्टेंबर २००६ अन्वये देण्यात येणारा जिल्हा लघु उद्योग पुरस्कार सोहळा यापुढे दरवर्षी उद्योग दिनी साजरा करण्यात येईल.
- प्रथम पुरस्कार रु. १५,००० व द्वितीय पुरस्कार रु. १०,००० असे पुरस्कार देण्यात येत आहेत. तसेच या सोहळ्यासाठी स्मृती चिन्ह, शाल, श्रीफळ, निमंत्रण पत्रिका इ. खर्चासाठी रु. ५,००० अशी एकूण रक्कम रु. ३०,००० मंजूर करण्यात येते.

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022

DIC LOAN SCHEME BUDGET 2022-23

(रु. लाखात)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	Dic (General)		DIC (SCP)		DIC (TSP)		DIC (OTSP)		Entire		
		भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
१.	मुं. प्रा. वि.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
२.	कोकण विभाग	...	७	२.२०	४	१.१०	...	...	...	...	११	३.३०
३.	नाशिक विभाग	...	...	...	६	२.८०	...	...	...	...	६	२.८०
४.	पुणे विभाग	...	७	२.४०	७	३.१०	...	...	...	...	१४	५.५०
५.	औरंगाबाद विभाग	...	७	२.८०	८	४.२०	...	...	...	...	१५	७.००
६.	नांदेड विभाग	...	१०	३.००	११	३.५०	३	१.००	...	...	२४	७.५०
७.	अमरावती विभाग	...	१८	३.६५	७	२.१५	१	०.३०	४	१.६५	३०	७.७५
८.	नागपूर विभाग	...	४	१.००	६	२.८०	...	...	१	०.५०	११	४.३०
महाराष्ट्र राज्य ...		५३	१५.०५	४९	१९.६५	४	१.३०	५	२.१५	१११	३८.१५	

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022

DIC LOAN SCHEME 2022-23

(रु. लाखत)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	Category	Target		Sanctioned by Bank		Disbursed	
			Margin Money	Physical	Margin Money	Physical	Margin Money	Physical
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१.	मुं. प्रा. वि.	General	...	...	...	...	...	...
		SCP	...	...	...	...	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	...	...	...	...	...	...
२.	कोकण	General	2.20	7	...	...	...	...
		SCP	1.10	4	...	...	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	3.30	11	...	...	...	...
३.	नाशिक	General	...	...	...	...	...	...
		SCP	2.80	6	...	...	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	2.80	6	...	...	...	...
४.	पुणे	General	2.40	7	...	...	...	...
		SCP	3.10	7	...	...	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	5.50	14	...	...	...	...
५.	औरंगाबाद	General	3.00	7	0.40	1	...	...
		SCP	4.20	9	0.80	2	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	7.20	16	1.20	3	...	...
६.	नांदेड	General	3.00	11	1.94	3	...	...
		SCP	3.50	10	1.60	3	...	...
		TSP	0.60	1	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...
		Total	7.10	22	3.54	6	...	...
७.	नागपूर	General	48.60	67	10.73	12	...	...
		SCP	15.00	21	0.37	1	...	...
		TSP	3.30	6	...	...	...	...
		OTSP	3.50	6	0.50	1	...	...
		Total	70.40	100	11.60	14	...	...
महाराष्ट्र राज्य	General	...	63.35	112	14.27	19	...	...
		...	31.85	67	3.92	8	...	...
		...	4.20	8	0.30	1	...	...
		...	5.25	11	1.34	2	...	...
		Total	104.65	198	19.83	30	...	...

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022

SEED MONEY SCHEME BUDGET 2022-23

(रु. लाखात)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	SMS (General)		SMS (SCP)		SMS (TSP)		SMS (OTSP)		Entire		
		भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
१.	मुं. प्रा. वि.	...	१४	१९.००	१४	१९.००	१०	११.००	१३	१४.००	५१.००	६३.००
२.	कोकण विभाग	...	८०	६२.००	३६	१८.००	९	८.००	...	...	१२५.००	८८.००
३.	नाशिक विभाग	...	९०	५६.००	२९	१७.००	७	६.००	७	५.००	१३३.००	८४.००
४.	पुणे विभाग	...	१३६	१४०.००	६७	४८.००	...	...	...	...	२०३.००	१८८.००
५.	औरंगाबाद विभाग	...	१०३	४५.००	५२	४७.००	...	...	...	...	१५५	९२.००
६.	नांदेड विभाग	...	१२२	४५.००	५५	२२.००	३	१.००	...	...	१८०.००	६८.००
७.	अमरावती विभाग	...	११४	२७.००	१९	५.८०	८	२.००	१४	३.४५	१५५.००	३८.२५
८.	नागपूर विभाग	...	१०९	९८.६०	५१	३०.००	६	३.३०	९	४.५०	१७५.००	१३६.४०
महाराष्ट्र राज्य एकूण ...		७६८	४९२.६०	३२३	२०६.८०	४३	३१.३०	४३	२६.९५	११७७	७५७.६५	

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022
SEED MONEY SCHEME 2022-23

(रु. लाखात)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	Category	Target		Sanctioned by Bank		Disbursed		
			Seed Money	Physical	Seed Money	Physical	Seed Money	Physical	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	
१.	मुं. प्रा. वि.	General	...	14.00	10	...	...	...	...
		SCP	...	11.00	7	...	...	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...	...
		Total	...	25.00	17	...	...	...	...
२.	कोकण	General	...	61.25	92	11.49	9	0.98	1
		SCP	...	18.00	37	4.34	4	...	...
		TSP	...	8.00	9	1.78	2	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...	...
		Total	...	87.35	138	17.61	15	0.98	1
३.	नाशिक	General	...	56.00	90	23.57	11	...	...
		SCP	...	17.00	29	2.20	4	...	...
		TSP	...	6.00	7	0.60	1	...	...
		OTSP	...	5.00	7	...	...	...	...
		Total	...	84.00	133	23.98	16	...	...
४.	पुणे	General	...	140.00	136	21.53	17	...	...
		SCP	...	48.00	67	2.29	2	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...	...
		Total	...	188.00	203	23.82	19	...	...
५.	औरंगाबाद	General	...	45.00	82.00	10.46	16.00	...	...
		SCP	...	47.00	76.00	10.10	8.00	...	...
		TSP	...	...	...	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...	...
		Total	...	92.00	158.00	20.56	24.00	...	...
६.	नांदेड	General	...	45.00	74.00	10.63	13.00	...	...
		SCP	...	22.00	43.00	2.43	4.00	...	...
		TSP	...	1.00	2.00	...	...	...	...
		OTSP	...	...	...	...	...	...	...
		Total	...	68.00	119.00	13.06	17.00	...	...
७.	अमरावती	General	...	27.00	71	15.32	15	...	...
		SCP	...	5.80	18	3.90	3	...	...
		TSP	...	2.00	8	...	...	...	...
		OTSP	...	3.35	14	0.42	2	...	...
		Total	...	38.15	111	19.64	20	...	...
८.	नागपूर	General	...	73.60	109.00	32.04	24.00	...	...
		SCP	...	30.00	46.00	2.50	3.00	...	...
		TSP	...	3.30	6.00	...	...	...	...
		OTSP	...	4.50	8.00	1.73	3.00	...	...
		Total	...	111.40	169.00	36.27	30.00	...	...
महाराष्ट्र राज्य	General	...	...	461.95	664.00	125.04	105.00	0.98	1
		...	...	198.80	323.00	27.76	28.00	...	...
		...	...	20.30	32.00	2.38	3.00	...	...
		...	...	12.85	29.00	2.15	5.00	...	...
		Total	...	693.90	1048.00	154.94	141.00	0.98	1

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022

EDTP SCHEME 2022-23

(रु. लाखात)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	EDTP (General)		EDTP (SCP)		EDTP (TSP)		EDTP (OTSP)		Entire		
		भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
१.	मुं. प्रा. वि.	...	१,००३	३५.००	१,०७३	४०.००	१०	११.००	१३	१४.००	२,०९९	१००.००
२.	कोकण विभाग	...	३,००८	९३.८६	८१७	३६.७०	३४०	१२.३०	...	...	४,१६५	१४२.८६
३.	नाशिक विभाग	...	१,६६९	४९.८०	९०६	२७.२०	६८	२.५०	१	...	२,६४४	७९.५०
४.	पुणे विभाग	...	२,६७१	१२०.००	१,९५८	१०२.००	२०	१.००	२०	१.००	४,६६९	२२४.००
५.	औरंगाबाद विभाग	...	१,४५२	४३.००	१,८३२	५५.००	...	...	...	...	...	९८.००
६.	नांदेड विभाग	...	१,५०२	४५.००	१,३३६	४०.००	१६७	५.००	३३४	१०.००	३,३३९	१००.००
७.	अमरावती विभाग	...	२,६१०	७५.३०	२,११७	६३.००	३३४	१०.००	४९०	१४.३०	५,५५१	१६२.६०
८.	नागपूर विभाग	...	१,८३४	४५.००	२,६२३	८५.००	१३३	४.००	३२६	९.८०	४,९१६	१४३.८०
महाराष्ट्र राज्य एकूण		...	१५,७४९	५०६.९६	१२,६६२	४४८.९०	१,०७२	४५.८०	१,१८४	४९.१०	२७,३८३	१,०५०.७६

Dic Plan Scheme Achievement Data as on 30-9-2022

EDTP SCHEME 2022-23

(रु. लाखात)

अ.क्र.	विभागाचे नाव	Category	Target		Sanctioned by Bank		Disbursed		Remarks
			Financial	Physical	Financial	Physical	Seed Money	Physical	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	मुं. प्रा. वि.	General ...	30	999	27	998	16	18	
		SCP ...	32	1066	36	1058	32	36	
		TSP ...	...	...	...	...	...	...	
		OTSP ...	...	...	...	...	...	...	
		Total ...	62	2065	63	2056	48	54	
२.	कोकण	General ...	93.86	30008	17.70	590	...	...	
		SCP ...	36.40	817	2.90	95	...	...	
		TSP ...	12.30	340	6.30	240	...	...	
		OTSP ...	...	...	...	...	...	...	
		Total ...	142.56	4165	26.90	925	...	...	
३.	नाशिक	General ...	49.80	1669	6.7	224	...	...	
		SCP ...	27.20	906	5.2	205	...	...	
		TSP ...	2.50	68	1.5	34	...	...	
		OTSP ...	...	1	0.9	30	...	...	
		Total ...	79.50	2644	14.3	493	...	...	
४.	पुणे	General ...	120.00	2671	...	...	...	...	
		SCP ...	102.00	1958	...	...	...	...	
		TSP ...	1.00	20	...	...	...	...	
		OTSP ...	1.00	20	...	...	...	...	
		Total ...	224	4669	...	...	...	...	
५.	नांदेड	General ...	52.50	1844	18.20	544	...	...	
		SCP ...	45.00	1449	18.20	544	...	...	
		TSP ...	5.00	167	...	...	...	...	
		OTSP ...	10.00	333	...	...	...	...	
		Total ...	112.50	3793	36.40	1088	...	...	
६.	औरंगाबाद	General ...	75.30	2511	...	...	...	...	9 Programmes Ongoing
		SCP ...	63.00	2100	...	...	...	...	9 Programmes Ongoing
		TSP ...	10.00	334	...	...	...	...	
		OTSP ...	14.30	465	...	...	...	...	2 Programmes Ongoing
		Total ...	162.60	5410	...	...	...	...	
७.	नागपूर	General ...	1.00	3	...	...	...	...	
		SCP ...	2.80	7	...	...	...	...	
		TSP ...	...	...	...	...	...	...	
		OTSP ...	0.50	1	...	...	...	...	
		Total ...	4.30	11	...	...	...	...	
महाराष्ट्र राज्य	General ...	...	422.46	12705	69.62	2356	16	18	
		...	308.40	8303	62.25	1902	32	36	
		...	30.80	929	7.80	274	...	...	
		...	25.80	820	0.90	30	...	...	
		Total ...	787.46	22757	140.57	4562	48	54	

नगर विकास विभाग

महाराष्ट्र सुवर्ण जयंती नगरोत्थान महाअभियानांतर्गत प्रकल्पात आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना त्यांचा हिस्सा उपलब्ध करून देणे :-

- "महाराष्ट्र सुवर्ण जयंती नगरोत्थान महाअभियानांतर्गत" राज्यातील नागरी भागात पाणी पुरवठा, भुयारी गटार, रस्ते विकास यासारख्या पायाभूत प्रकल्प मंजूर करण्यात येतात.
- "महाराष्ट्र सुवर्ण जयंती नगरोत्थान महाअभियानांतर्गत" मंजूर प्रकल्पात त्या योजनेतील वित्तीय आकृतीबंधानुसार "ड" वर्ग महानगरपालिकासाठी ३० टक्के, "अ" वर्ग नगरपालिकासाठी २५ टक्के, "ब" वर्ग नगरपालिकासाठी १५ टक्के, "क" वर्ग नगरपालिका/नगरपंचायतीसाठी १० टक्के याप्रमाणे नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना हिस्सा उभारणे आवश्यक असते.
- सदर योजनेअंतर्गत जव्हार नगरपरिषद, डहाणू नगरपरिषद, त्रिंबकेश्वर नगरपरिषद, इगतपुरी नगरपरिषद, नंदुरबार नगरपरिषद, तळोदा नगरपरिषद, नवापुर नगरपरिषद, चिखलदरा नगरपरिषद, पांढरकवडा नगरपरिषद, किनवट नगरपरिषद, शहापुर नगरपंचायत, कळवण नगरपंचायत, सुरगणा नगरपंचायत, पेठ नगरपंचायत, धडगाव नगरपंचायत, सिरोंचा नगरपंचायत, अहेरी नगरपंचायत, एटापल्ली नगरपंचायत, धानोरा नगरपंचायत, कुरखेडा नगरपंचायत, कोरची नगरपंचायत, भामरागड नगरपंचायत, विक्रमगड नगरपंचायत, तलासरी नगरपंचायत, वाडा नगरपंचायत, मोखाडा नगरपंचायत, धारणी नगरपंचायत या २७ नगरपरिषदा/नगरपंचायतींचा समावेश करण्यात आलेला आहे.
- सबब, सन २०२२-२३ साठी रु. १० कोटी इतका निधी प्रस्तावित करण्यात आलेला आहे.

आदिवासी नागरी वस्ती योजना :-

- "नागरी आदिवासी वस्ती सुधारणा योजना" ही आदिवासी विकास विभागांतर्गत आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील नगरपरिषदांच्या कार्यक्षेत्रात आदिवासी वस्त्यांमधील विकासकामांसाठी निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो.
- "नागरी आदिवासी वस्ती सुधारणा योजना" या योजनेची मार्गदर्शक तत्वे तथा कार्यपद्धती, दिनांक ६ फेब्रुवारी, २००७ अन्वये निश्चित करण्यात आलेली आहे.
- सदर योजनेअंतर्गत जव्हार नगरपरिषद, डहाणू नगरपरिषद, त्रिंबकेश्वर नगरपरिषद, इगतपुरी नगरपरिषद, नंदुरबार नगरपरिषद, तळोदा नगरपरिषद, नवापुर नगरपरिषद, चिखलदरा नगरपरिषद, पांढरकवडा नगरपरिषद, किनवट नगरपरिषद, शहापुर नगरपंचायत, कळवण नगरपंचायत, सुरगणा नगरपंचायत, पेठ नगरपंचायत, धडगाव नगरपंचायत, सिरोंचा नगरपंचायत, अहेरी नगरपंचायत, एटापल्ली नगरपंचायत, धानोरा नगरपंचायत, कुरखेडा नगरपंचायत, कोरची नगरपंचायत, भामरागड नगरपंचायत, विक्रमगड नगरपंचायत, तलासरी नगरपंचायत, वाडा नगरपंचायत, मोखाडा नगरपंचायत, धारणी नगरपंचायत या २७ नगरपरिषदा/नगरपंचायतींचा समावेश करण्यात आलेला आहे.
- सदर योजनेअंतर्गत आदिवासी वस्त्यांमधील अंतर्गत रस्ते, गटारे, सांडपाणी व्यवस्था, वीजेची सोय, आरोग्य विषयक सोयी, शिक्षण विषयक सोयी त्याचप्रमाणे आदिवासींकडून निर्मित वस्तुंची विपणन व्यवस्था यासह इतर प्राथमिक सुविधा इत्यादीसाठी निधी वितरीत करण्यात येतो.
- सदर योजनेसाठीचा निधी आदिवासी विकास विभागाकडून अर्थसंकल्पित करण्यात येतो.
- सन २०२२-२३ साठी रु. ३२ कोटी इतका निधी प्रस्तावित करण्यात आलेला आहे.

जनजाती विभागातील नगरपरिषदांना त्यांच्या विकास योजनांसाठी द्यावयाच्या आर्थिक सहाय्याबद्दल माहिती

कार्यक्रम कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण-

(रुपये लाखात)

अनुक्रमांक	जिल्हा/नगरपालिका	दिलेले आर्थिक सहाय्य								
		२०१९-२०२०		२०२०-२०२१		२०२१-२०२२		२०२१-२०२२ मधील देय सहाय्य		
		अनुदान	कर्ज	एकूण	अनुदान	कर्ज	एकूण	अनुदान	कर्ज	एकूण
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
(अ)		रुपये	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये
कोकण विभाग-										
१. पालघर (जव्हार, डहाणू न. प.)		१५५	...	१५५	१३८	...	१३८	...	...	...
नाशिक विभाग-										
२. नाशिक (त्रिंबक, इगतपूरी न. प.)		...	...	...	...	...	...	...	...	...
३. नंदूरबार (नंदूरबार, तळोदे, नवापूर न. प.)		२५७	...	२५७	२२९	...	२२९	...	...	...
अमरावती विभाग-										
४. अमरावती (घिखलधरा न. प.)		...	...	...	...	...	...	...	...	...
५. यवतमाळ (पांढरकवडा न. प.)		२१४	...	२१४	१९१	...	१९१	...	...	...
औरंगाबाद विभाग-										
६. नांदेड (किनवट न. प.)		...	...	...	१९१	...	१९१	...	...	...
एकूण (अ) जनजाती क्षेत्राची बेरीज	...	८४०	...	८४०	७४९	...	७४९	...	...	...

टिप :- सन २००९-२०१० पासून योजनेचे संनियंत्रण जिल्हाधिकारी यांचेकडे आहे .

सार्वजनिक बांधकाम विभाग

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

१. जनजाती क्षेत्र उपयोजनेतील रस्ते व इमारतीची कामे

(१) प्रस्तावना :

महाराष्ट्र राज्यातील जनजाती क्षेत्रातील सामाजिक व आर्थिक विकासाचा वेग त्याच क्षेत्रातील बिगर जनजाती क्षेत्रातील वेगाइतका वाढविण्याकरिता शासनाने पंचवार्षिक योजनेत एक जनजाती क्षेत्र उपयोजना निर्माण केली आहे. या जनजाती क्षेत्र उपयोजनेत ठाणे, रायगड, पुणे, अहमदनगर, धुळे, नाशिक, जळगाव, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, भंडारा, चंद्रपूर, गडचिरोली आणि नांदेड या १४ जिल्ह्यांतील ६८ तहसिलमधील ६,७३१ गावांच्या समुहाचे एकत्रित विकास कार्य समाविष्ट आहे.

जनजाती क्षेत्र उपयोजनेत विविध प्रकारच्या रस्ते, इमारती बांधणीच्या कार्यक्रमाचा समावेश आहे. रस्त्याच्या बांधकामांचे तसेच पूल व मोऱ्यांचे बांधकामाच्या खर्चाचे दर हे प्रचलित जिल्हा दरसूचीवर अवलंबून असतात. आदिवासी क्षेत्रातील रस्ते व पुलांच्या बांधकामात कामाचा खर्चाच्या १० टक्क्याप्रमाणे वाढीव रक्कम अनुज्ञेय आहे.

जनजाती क्षेत्रातील व बिगर जनजाती क्षेत्रातील रस्ते बांधणीचे भौतिक व संकल्पचित्राचे निकष सारखेच असतात. फक्त जनजाती क्षेत्रातील रस्त्याच्या बांधकामाचे दर दुर्गम डोंगराळ व अंतर्गत भागातील असे असल्यामुळे साहित्य व मजुरीवर अपेक्षित खर्च जास्त होतो. यास्तव हे बिगर जनजाती क्षेत्रातील दरापेक्षा काही प्रमाणात जास्त असतात.

२०१२-२०१३ च्या वार्षिक योजनेखाली आदिवासी उपयोजनांतर्गत राज्यस्तरीय रस्ते योजनेसाठी रु. १७०६.९२ लाख नियतव्यय मंजूर आहे. आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील २०११ जनगणनेनुसार ३१-३-२०२० रोजी बारमाही व आठमाही रस्त्याने जोडलेल्या गावांची संख्या खालील प्रमाणे-

अ. क्र.	एकूण गावे	बारमाही रस्त्याने जोडलेली	आठमाही रस्त्याने जोडलेली	उर्वरित गावे
१. १ ते २००	४८९१	४६१७	१७७	९७
२. २०० ते ४९९	७९०७	७७१६	१४६	४५
३. ५०० ते ९९९	१३७६७	१३६६५	८५	१७
४. १,००० ते १,४९९	७१८८	८८०९	३०	१३
५. १५०० पेक्षा जास्त लोकसंख्या	१४१०३	१४०७३	२३	७
एकूण ...	४७८५६	४८८८०	४६१	१७९

जनजाती क्षेत्र उपयोजनेखालील कार्यक्रमांचे नियोजन व संनियंत्रण करण्यासाठी सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मंत्रालयामध्ये खाली दर्शविलेल्या अस्थायी जागा मंजूर करण्यात आल्या आहेत.

The below mentioned temporary posts have been sanctioned in the Public Works Department, Mantralaya for the work relating to planning and monitoring programmes under the Tribal Area Sub-Plan.

मागणी क्र.-एच-६, २०५९-सार्वजनिक बांधकाम, ८०-सर्वसाधारण,
००.(०१) संचालन व प्रशासन, सार्वजनिक बांधकाम विभाग (खुद्द)

अनुक्रमांक Sr. No.	पदनाम Designation of Post	वेतन श्रेणी Pay Scale	जागांची संख्या No. of posts
1	उपअभियंता Deputy Engineer ...	रु. ९,३००-३४,८०० ग्रेड वेतन ५,४०० (विशेष वेतन फक्त रु. ३००) Rs. 9,300-34,800 Grade Pay 5,400 (Special pay only Rs. 300)	१

जनजाती क्षेत्र उपयोजनांतर्गत (१) रस्ते (२) पूल व (३) इमारतींच्या कामाचा कार्यभार सोबत तक्ता क्र. १, २ व ३ मध्ये दर्शविला आहे.

तक्ता क्रमांक १
कार्यक्रम अंदाजपत्रक-सन २०२३-२०२४
इतर जिल्हा मार्ग

सन २०२२-२०२३ व २०२३-२०२४ या वर्षात रस्त्यांच्या कामाकरिता केलेली आर्थिक तरतूद व कामांची प्रत्यक्ष झालेली प्रगती

जिल्हा	वर्षाच्या सु्रवातीला अस्तित्वात असलेली रस्त्यांची एकूण लांबी (कि. मी. मध्ये)	सन २०२२-२०२३ साली संभाव्य क्रियाशील प्रगती				सन २०२३-२०२४ चा कार्यक्रम			
		२०२२-२०२३ मध्ये चालू असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-करिता अर्धसंकल्पीय तरतूद (रु. लाखात)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-वरील संभाव्य खर्च (रु. लाखात)	रकाना ३ मधील कामांची क्रियाशील प्रगती (कि. मी. मध्ये)	२०२२-२०२३ मध्ये प्रगती पथावर असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये प्रस्तावित केलेल्या नवीन रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये पूर्ण होणाऱ्या कामांची अपेक्षित लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये चालू व नवीन कामांसाठी वित्तीय आवश्यकता (रु. लाखात)
१. टाणे	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२. पालघर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३. रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४. अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५. पुणे (उत्तर)	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६. नाशिक	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७. अकोला	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८. वाशिम	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९. बुलढापा	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०. जळगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११. हिंगोली	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१२. नांदेड/भोकर	३०.००	१.३५	२३.८१	१००	१.३५	६.६५	१.३०	९.३०	८५५
१३. चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१४. वर्धा	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१५. नागपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१६. भंडारा	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१७. गोंदिया	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१८. खामगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१९. गडचिरोली	१३५७.८८	८०.००	१०८३.४०	४५६४.४१	२५.००	५०	३५	७०००	
२०. धुळे	३१२.१८	५३.५७	२६०.७१	९५३.७१	२७.६१	२०	२५.९६	१५३०	
२१. नंदुरबार	२१५.४५	९४.५०	९०७.४०	१५५०	५०	५०	४०	१२०५.१४	

साकव

तक्ता क्रमांक १
कार्यक्रम अंदाजपत्रक-सन २०२३-२०२४
इतर जिल्हा मार्ग

सन २०२२-२०२३ व २०२३-२०२४ या वर्षात रस्त्यांच्या कामाकरिता केलेली आर्थिक तरतूद व कामांची प्रत्यक्ष झालेली प्रगती

जिल्हा	वर्षाच्या सुरुवातीला अस्तित्वात असलेली रस्त्यांची एकूण लांबी (कि. मी. मध्ये)	सन २०२२-२०२३ साली संपाद्य क्रियाशील प्रगती					सन २०२३-२०२४ चा कार्यक्रम				
		२०२२-२०२३ मध्ये चालू असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-करिता अर्थसंकल्पीय तरतूद (रु. लाखात)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-वरील संपाद्य खर्च (रु. लाखात)	रकाना ३ मधील कामांची क्रियाशील प्रगती (कि. मी. मध्ये)	२०२२-२०२३ मध्ये प्रगती पथावर असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये प्रस्तावित केलेल्या नवीन रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये पूर्ण होणाऱ्या कामांची अपेक्षित लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये चालू व नवीन कामांसाठी वित्तीय आवश्यकता (रु. लाखात)		
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०		
ग्रामीण रस्ते											
१. टाणे	१६०.००	७५	१५८३.४२	४५००	७५	७५	...	४५	३३००		
२. पालघर	५७१.९८	४३०	३४१७.१५	८४००	४३०	४३०	...	३३०	६६००		
३. रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
४. यवतमाळ	१९०३.४०	...	...	...	...	...	...	...	...		
५. पुणे (उत्तर)	...	१०३.५०	२३०.०६	३४८५.६९	१०३.५०	८७.१४	...	१०३.५०	३२५५.६३		
६. नाशिक	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
७. अकोला	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
८. नंदूरबार	४४५	१००	४६५.४९	२०७०.४०	७५	२५	११२.१४	३५.४०	१०६२.००		
९. धुळे	११५५.६३	१२९.२५	६०१.९२	१३००	८९.७०	३९.५५	६९०	३९.५५	१६३५		
१०. गडचिरोली	२३४६.२६	...	...	...	...	...	...	...	...		
११. अमरावती	...	२	१२.६०	४०	२	...	...	...	...		
१२. बुलढाणा	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
१३. चंद्रपूर	१७५०	३.५०	११६.५६	२६१	३.५०	...	...	...	३००		
१४. वर्धा	१३.००	८.००	१७.९८	८०	...	...	...	...	८०.९०		
१५. नागपूर	२४६.४०	८४	१८४.८०	१८४.८०	२८	८४	...	१००.८०	३९७.६०		
१६. वाशिम	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
१७. नांदेड/भोकर	७५	३६.१८	४१४.९५	१८२०.१८	३६.१८	३६.१८	६०.२४	३६.१८	४५१८		
१८. हिंगोली	२२	२१.५०	२५८.४३	७५०	१३	८.५०	...	८.५०	५००		
१९. खामगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
२०. भंडारा	१७९.२४	२२.४०	६७.२०	८४	५.६०	२२.४०	...	३०.२४	१५४.५६		
२१. गोंदिया	५८२.९०	८९.६०	१४०	११४.२४	३९.२०	९५.२०	...	१०६.४०	३०२.४०		

तक्ता क्रमांक ३
कार्यक्रम अंदाजपत्रक-सन २०२३-२०२४
प्रशासकीय इमारती

सन २०२२-२०२३ व २०२३-२०२४ या वर्षात इमारतीच्या कामाकरिता केलेली आर्थिक तरतूद व कामांची प्रत्यक्ष झालेली प्रगती

जिल्हा	वर्षाच्या सु्रवातीला अस्तित्वात असलेली रस्त्यांची एकूण लांबी (कि. मी. मध्ये)	सन २०२२-२०२३ साली संधाव्य क्रियाशील प्रगती					सन २०२३-२०२४ चा कार्यक्रम		
		२०२२-२०२३ मध्ये चालू असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-करिता अर्थसंकल्पीय तरतूद (रु. लाखात)	२०२२-२०२३ मध्ये रस्त्यांच्या कामा-वरील संधाव्य खर्च (रु. लाखात)	रकाना ३ मधील कामांची क्रियाशील प्रगती (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये प्रगती पथावर असलेल्या रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये प्रस्तापित केलेल्या नवीन रस्त्यांची लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये पूर्ण होणाऱ्या कामांची अपेक्षित लांबी (कि. मी. मध्ये)	२०२३-२०२४ मध्ये चालू व नवीन कामांसाठी वित्तीय आवश्यकता (रु. लाखात)
१. टाणे	...	३	४	५	६	७	८	९	१०
२. पालघर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३. रायगड	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४. नाशिक	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५. धुळे	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६. नंदुरबार	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७. जळगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८. अहमदनगर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९. पुणे (उत्तर)	२५८३८.४१	...	...	...	...	...	...	...	...
१०. नांदेड/भोकर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११. हिंगोली	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१२. अमरावती	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१३. यवतमाळ	४७५९.८१	...	...	...	...	...	...	...	...
१४. नागपूर	५२३७.१२	...	...	...	...	...	...	...	...
१५. भंडारा	५२३७.१२	...	...	...	...	...	...	...	...
१६. गोंदिया	५२३७.१२	...	...	...	...	...	...	...	...
१७. चंद्रपूर	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१८. गडचिरोली	१४२३८.९४	...	...	...	...	...	...	...	...
१९. वाशिम	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२०. बुलढाणा	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२१. खामगाव	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२२. वर्धा	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२३. अकोला	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२४. जा. बँ. प्र. अकोला	...	...	...	...	...	...	...	...	...

महिला व बालविकास विभाग

एकात्मिक बालविकास सेवायोजना (आदिवासी)

एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेअंतर्गत राज्यात ८५ आदिवासी प्रकल्प सध्या कार्यरत असून त्यामध्ये १६०१९ अंगणवाडी केंद्र व २४६१ मिनी अंगणवाडी केंद्र मंजूर आहेत. त्यामध्ये बालमृत्युचे प्रमाण कमी करणे, तसेच बालके, गरोदर स्त्रिया व स्तनदा माता यांच्या मधील कुपोषणाचे प्रमाण कमी करणेसाठीचे प्रमुख उद्दिष्टे आहेत. ८५ आदिवासी प्रकल्पांपैकी २४ अतिरिक्तवेदनशील आदिवासी प्रकल्पात सन १९९७ पासून नवसंजीवन योजना कार्यान्वित करण्यात आली आहे.

वरील उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी प्रभावी आरोग्य विषयक सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतात.

बालमृत्यु व अतिकुपोषणाचे प्रमाण जास्त असण्यासाठी मुख्यत्वेकरून खालील बाबी कारणीभूत आहेत—

- (१) जन्मतः मुलाचे कमी वजन (२,५०० ग्रॅम पेक्षा कमी);
- (२) गरोदरपणातील आरोग्याची काळजी न घेणे;
- (३) गरोदरपणातील रक्तक्षय;
- (४) प्रसूति दरम्यान व प्रसूतिपश्चात, निर्माण झालेल्या समस्या;
- (५) मुलांचे दिर्घ आजार;
- (६) आजारपणातील उपचाराची तत्परता व गुणात्मकता;
- (७) शुध्द व निर्जंतूक पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा;
- (८) आदिवासी लोकांतील अनिष्ट रूढी, परंपरा व अंधश्रध्दा इत्यादी;
- (९) गरीबी;
- (१०) कमी वयात गरोदरपणात, वारंवार गर्भारपण तसेच दोन प्रसूतिमधील कमी अंतर;
- (११) महिलांमध्ये आरोग्य व पोषणविषयक शिक्षणाचा अभाव;
- (१२) जनजागृतीचा अभाव.

बालमृत्यु :

राज्यात उपलब्ध असलेल्या आकडेवारीनुसार सर्वसाधारणतः एकूण होणाऱ्या सर्व बालमृत्युपैकी सुमारे ५० टक्के बालमृत्यु हे जन्मल्यापासून १ महिन्याच्या आत होतात. अशा बालमृत्युसाठी प्रमुख कारणे खालीलप्रमाणे आहेत—

१. स्त्रियांमधील शारीरिक अशक्तपणा, कुपोषणस्थिती;
२. अस्वच्छ जागी व अकुशलपणे हाताळलेली बाळंतपणे;
३. अपूर्ण दिवसाची बाळंतपणे;
४. गरोदर स्त्रियांमधील रक्तक्षय व प्रसूति दरम्यान तसेच प्रसूतिपश्चात रक्तस्त्राव;
५. नवजात अर्भकामधील आजारपण, जसे प्रसूति दरम्यान अर्भकाचे श्वास गुदमरून होणारे मृत्यु (निओनेटल अॅसफीकशीया इंट्रायुटेराइन फिटलडिसट्रेस), हायपोथरमिया, हायपोग्लायसेमिया सेप्टीसिमिया, जन्माचे वेळी डोक्यास इजा (मार), जन्मतः जंतूसंसर्ग इत्यादी;
६. उशीरा स्तनपानास सुरुवात करणे व बाळास निव्वळ स्तनपान न देणे;
७. मातांमधील हिक्ताप, क्षय स्तनदाह, रक्तक्षय इत्यादी आजारपण;
८. अस्वच्छता;
९. गरोदरपणात व नवजात अर्भकाचे घेण्याच्या काळजी विषयीचे अज्ञान.

बालमृत्यु व कुपोषण कमी करण्यासाठी नियोजन :

१. जिल्हा सरासरी पेक्षा अतिकुपोषित बालकांचे प्रमाण जास्त असलेली गावे शोधून काढणे;
२. अतिदुर्गम व पावसाळ्यामध्ये संपर्क तुटणाऱ्या गावांची यादी तयार करणे;
३. मागील वर्षात संसर्गजन्य रोगाच्या साथी आल्या असलेल्या गावांची यादी तयार करणे;
४. श्रेणी ३ व ४ मधील बालकांची यादी तयार करणे;
५. मागील वर्षी एकदाही आरोग्य तपासणी न झालेल्या बालकांची अंगणवाडीनिहाय यादी तयार करणे;
६. तीन महिन्यापेक्षा जास्त कालावधीसाठी श्रेणी ३ व ४ कुपोषितांमध्ये असलेल्या तसेच सतत आजारी असलेल्या मुलांची अंगणवाडीनिहाय यादी तयार करणे;
७. मागील तीन वर्षांची आकडेवारी तयार करून विश्लेषणात्मक तक्ते, प्रकल्प, सेक्टर अंगणवाडीस्तरावर यादी तयार करून आढावा घेण्यासाठी त्यांचा उपयोग करणे;
८. अंगणवाडीस्तरावर तसेच प्रकल्पस्तरावर कुपोषण व बालमृत्यु दर्शविणारे नकाशे तयार करणे. यामध्ये बालमृत्युसाठी लाल रंग व कुपोषणासाठी निळा रंग वापरणे;
९. अंगणवाडीस्तरावर खाजगी डॉक्टरांची यादी तयार करणे;

१०. प्रकल्पामध्ये अस्तित्वात असलेल्या स्वयंसेवी सरथांची यादी तयार करणे, जेणेकरून खाजगी डॉक्टर व स्वयंसेवी संस्था यांचा कार्यक्राममध्ये सहभाग मिळविता येईल;

११. प्रत्येक बिटस्तरावर दिर्घ आजारी/अतिकुपोषित असलेल्या मुलांचे रोगनिदान व उपचार करण्यासाठी बालरोग विशेषज्ञ शिबिरे आयोजित करणे;

१२. महिलांमध्ये वैयक्तिक व परिसर स्वच्छता, शुध्द पिण्याचे पाणी, पोषण व आरोग्य याबाबत जाणीव निर्माण करण्यासाठी महिला मेळावे आयोजित करणे;

१३. महिलांसोबत अंतर व्यक्तिगत सुसंवाद साधण्यासाठी प्रशिक्षण शिबिरे आयोजित करून त्यामध्ये जन्मल्याबरोबर लवकर स्तनपान, पहिले सहा महिने निव्वळ स्तनपान, बाळ सहा महिन्याचे होताच वरचा आहार सुरु करणे, आजारपणात स्तनपान/जेवण सुरु ठेवणे इत्यादी कुपोषण प्रतिबंधक उपाययोजना, तसेच गरोदरपणातील काळजी व नवजात अर्भकाची घरी घ्यावयाची काळजी याबाबत मातांना माहिती देणे;

१४. आरोग्य सेविका, अंगणवाडी सेविका व प्रशिक्षित दाई यांना ०-६ वर्षे मुलांमधील हगवण, अतिसाराचे आजार, श्वसनदाह (रेस्पीरेटरी ट्राक्ट इनफेक्शन) हायपोथरमिया, हायपोग्लोसिमिया, सेप्टिसिमिया, ताप इत्यादी आजारांमध्ये व्यवस्थापन करण्याच्या कौशल्यात वाढ करण्यासाठी तीन दिवसांचे प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणे.

१५. अंगणवाडी क्षेत्रातील तीव्र कमी वजनाच्या बालकांची यादी अंगणवाडीत व ग्रामपंचायतीत लावणे.

पूरक पोषण आहार :

१. **घरपोच आहार (THR)** :- ६ महिने ते ३ वर्षे वयोगटातील बालके, गरोदर व स्तनदा माता, ६ महिने ते ६ वर्षे वयोगटातील तीव्र कमी वजनाची बालके तसेच ११ ते १४ वयोगटातील शाळेत न जाणाऱ्या किशोरवयीन मुली यांना घरपोच आहार (THR) पुरवठा करण्यात येतो. घरपोच आहार (THR) मध्ये प्रति लाभार्थी प्रति दिन कच्चे धान्य व किराणा माल २ महिन्यातून एकदा ५० दिवसांसाठी देण्यात येतो. त्याची पॅकींग साईज खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	लाभार्थी प्रकार	पाककृतीमधील धान्याचा प्रकार	प्रति दिन		उष्मांक (कि. कॅलरीज)	प्रथिने (ग्रॅम)
			प्रति लाभार्थी द्यावयाचे प्रमाण (वजन ग्रॅम)	५० दिवसांसाठी एकूण वजन (ग्रॅम)		
१. ६ महिने ते ३ वर्षे वयोगटातील बालके- (THR)	...	चवळी/चना	३०	१५००	९६.०८/८६.१२	६.३८/५.६३
		मूग डाळ/मसूर डाळ	२०	१०००	६५.१५/६४.४८	४.७८/४.८७
		गहू	८०	४०००	२५७.५५	८.४७
		मिरची पावडर	४	२००	९.४६	०.५१
		हळदी पावडर	४	२००	११.२२	०.३१
		मीठ	८	४००	...	...
		साखर	२०	१०००	७९.६०	०.०२
		एकूण-		१६६	८३००	५१९.०६/५०८.४३
२. गरोदर स्त्रिया व स्तनदा माता तसेच ११ ते १४ वयोगटातील शाळाबाह्य किशोरवयीन मुली-(THR)	...	चवळी/चना	४०	२०००	१२८.११/११४.८०	८.५/४.५१
		मूग डाळ/मसूर डाळ	३१.५	१५७५	१०२.६१/१०१.५६	७.५२/७.६७
		गहू	८८	४४००	२८३.३१	९.३२
		मिरची पावडर	४	२००	९.४६	०.५१
		हळदी पावडर	४	२००	११.२२	०.३१
		मीठ	८	४००	...	...
		साखर	२०	१०००	७९.६०	०.०२
		एकूण-		१९५.५	९७७५	६१४.३१/५९९.९५
३. ६ महिने ते ६ वर्षे वयोगटातील तीव्र कमी वजनाची बालके (अतिरिक्त आहार)-(THR)	...	चवळी/चना	२०	१०००	६४.०५/५७.४१	४.२५/३.७५
		मूग डाळ/मसूर डाळ	१५	७५०	४८.८६/४८.३६	३.५८/३.६५
		गहू	६०	३०००	१९३.१६	६.३५
		मिरची पावडर	१	५०	२.३७	०.१३
		हळदी पावडर	१	५०	२.८१	०.०८
		मीठ	६	३००	...	...
		साखर	२०	१०००	७९.६०	०.०२
		एकूण-		१०३	५१५०	३११.२५/३०४.११
४. ३ ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके- (गरम ताजा आहाराऐवजी सद्यस्थितीत कच्चे धान्य-THR)	...	चना	३०	१५००	८६.१२	५.६३
		मूग डाळ/मसूर डाळ	२०	१०००	६५.१५/६४.४८	४.७८/४.८७
		गहू	३८	१९००	१२२.३४	४.०२
		तांदूळ	३८	१९००	१३५.४१	३.०२
		मिरची पावडर	४	२००	९.५०	०.५१
		हळदी पावडर	४	२००	११.२२	०.३१
		मीठ	८	४००	...	...
		साखर	२०	१०००	७९.६०	०.०२
एकूण-		१६२	८१००	५०९.३४/५०८.६७	१८.२९/१८.३८	

२. **गरम ताजा आहार (HCM) :-** ३ वर्षे ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके यांना गरम ताजा आहारांतर्गत महिला मंडळ व बचत गटांमार्फत सकाळचा नास्ता व दुपारचे जेवण पुरविण्यात येते. सदरचा गरम ताजा आहार लाभार्थ्यांना अंगणवाडीतच खाऊ घालण्यात येते. तथापि, मार्च २०२० पासून राज्यात कोरोना-१९ विषाणूचा प्रादुर्भाव वाढल्याने अंगणवाडीत दिला जाणारा गरम ताजा आहार बंद करून त्याऐवजी घरपोच आहार (THR) देण्यात येत आहे. घरपोच आहार (THR) यामध्ये वरील प्रमाणे आहार देण्यात येत आहे.

३. गावकरी, महिला मंडळ यांच्या लोकसहभागातून सहकार्याने अंगणवाडीमधील पूरक पोषण आहारामध्ये पोषण मूल्ये वाढविण्यासाठी गूळ, पालक तुळशीची पाने, शेवग्याची पाने इत्यादी पौष्टिक पदार्थांचा समावेश करणे;

४. लाभार्थ्यांना पुरविण्यात येणारा (THR) चे गुणवत्तेसंबंधी संनियंत्रण करण्यासाठी नमुने, प्रयोगशाळा तपासण्यासाठी नियमितपणे पाठविणे व गुणवत्तेसंबंधी खबरदारी घेणे;

५. अंगणवाडी लाभधारकांना शासनाने विहित केलेल्या प्रमाणामध्ये पोषण मूल्ये मिळत असल्याची खात्री करणे तसेच पूरक पोषण आहार ताजा व रुचकर राहिल याबाबत खात्री करणे. यासाठी प्रत्येक अंगणवाडी परिक्षेत्रात माता समिती गठीत करण्यात येत आहे;

६. पूरक पोषण आहारामध्ये खंड पडू नये म्हणून पावसाळ्यामध्ये अतिदुर्गम व आदिवासी क्षेत्रामध्ये व डोंगराळ भागामधील गावासाठी/वाड्यामध्ये दळणवळणाचा तुटणारा संपर्क लक्षात घेता आदिवासी क्षेत्रात पावसाळ्याच्या दरम्यान जिथे बचत गट नाहीत तेथे ३ महिने पुरेल एवढा पूरक पोषण आहारासाठी आवश्यक धान्यादी मालाचा साठा तसेच २ महिने पुरेल एवढे (THR) चा साठा उपलब्ध करणे;

७. महिलांना पोषण संबंधी तसेच घरी उपलब्ध असलेल्या खाद्यादी पदार्थांमधून सकस आहार कसा तयार करता येईल व अतिकुपोषित मुलांना खाऊ घालावयाच्या आहारासंबंधी जागरूकता निर्माण करणे. या संदर्भात बचत गटांना/महिला मंडळांना प्रशिक्षण देणे सुरु आहे.

३. ग्राम बाल विकास केंद्र (VCDC) :-

१. राज्यातील अती तीव्र कुपोषित (SAM) बालकांना कुपोषणातून बाहेर काढण्यासाठी ग्राम/अंगणवाडीस्तरावर ग्राम बाल विकास केंद्र सुरु करण्यात आलेले आहेत.

२. या अंतर्गत कुपोषित बालकांना एका महिन्याकरिता अंगणवाडीत दिवसभर ठेवण्यात येते.

३. अंगणवाडीत दररोज किमान ६ वेळा बालकांना पौष्टिक आहार देण्यात येतो.

४. अंगणवाडीत बालकांना आवश्यकतेनुसार डॉक्टरांच्या सल्ल्याने औषधोपचार करण्यात येतो.

५. कुपोषित बालकांना सर्वसाधारण श्रेणीत आणणेसाठी Energy Dense Nutritious Food (EDNF) देण्यात येतो.

अंगणवाडी लाभधारकांची आरोग्य तपासणी संदर्भसेवा :

अंगणवाडीमधील मुलांमधील आजाराचे वेळीच रोगनिदान करून योग्य तो औषधोपचार करण्यासाठी पर्यायाने बालमृत्यु व कुपोषण टाळण्याच्या उद्देशाने आरोग्य तपासणीचा मूळ उद्देश आहे—

१. आदिवासी व नवसंजीवन प्रकल्पातील अंगणवाडी लाभधारकांची आरोग्य तपासणी दर तीन महिन्यातून किमान १ वेळा व इतर क्षेत्रामधून दर महिन्यातून किमान १ वेळा करणे तसेच आजारी व अतिकुपोषित मुलांची तपासणी दर महिन्याला करणे;

२. अतितीव्र कमी वजनाच्या बालकांना ग्राम बाल विकास केंद्रामध्ये (VCDC) विशेष आहार व उपचार देणे.

३. आदिवासी तसेच दुर्गम क्षेत्रामध्ये पावसाळ्यात दळणवळण संपर्क तुटत असल्यामुळे ३० जून पूर्वी मोहिमस्तरावर कृतीबद्ध कार्यक्रम आखून १०० टक्के लाभधारकांची आरोग्य तपासणी करणे;

४. ३ महिने किंवा जास्त कालावधीकरिता सतत आजारी असलेल्या तसेच तीव्र कमी वजनाच्या लाभधारकांची यादी करून विशेष रोग निदानासाठी व विशेष उपचारासाठी आरोग्य विभागाचे बाल तज्ञांचे शिबिरे आयोजित करून योग्य तो उपचार करणे;

५. गरोदर स्त्रिया, स्तनदा माता व महिला यांचेसाठी स्त्रिरोग तज्ञांचे रोग निदान व उपचार शिबिरे आयोजित करणे;

६. अंगणवाडी लाभधारकांच्या आजारपणात तातडीने संदर्भसेवा देण्यासाठी नजिकच्या आरोग्य केंद्रात ने-आण करण्यासाठी सोयीचे व्हावे म्हणून प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे तसेच एकात्मिक बाल विकास प्रकल्पाचे वाहन उपलब्ध करून देणे;

७. तीव्र कमी वजनाची व अतिधोक्याची बालके व आजारी मुलांची आरोग्य तपासणी व उपचार दर महिन्यात वैद्यकीय अधिकारी यांचेमार्फत करणे आवश्यक आहे;

८. आरोग्य तपासणी व उपचार करण्यासाठी पुरेशा प्रमाणात आरोग्य विभागाकडून औषधे उपलब्ध करणे.

गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातांची काळजी :

१. गरोदर स्त्रियांची यादी तयार करणे;

२. आरोग्य सेविका, प्रशिक्षित दाई व अंगणवाडी सेविका यांनी नियमितपणे गृहभेटी देऊन गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातांची काळजी घेणे;

३. अति धोक्याच्या गरोदर स्त्रियांचा शोध घेऊन त्यांची नियमितपणे आरोग्य तपासणी करणे;
४. गरोदर स्त्रियांना धनुर्वात प्रतिबंधक लस देणे;
५. गरोदर स्त्रियांना/स्तनदा मातांना आयर्न फोलिक ॲसिडच्या गोळ्या देणे;
६. गरोदर स्त्रिया/स्तनदा मातांना अंगणवाडी केंद्रामध्ये बसवून पुरक पोषण आहार देणे. (स्पॉट फिडिंग);
७. वारंवार होणारी बाळंतपणे, दोन मुलांमधील कमी अंतर, कमी वयात होणारी अपत्ये, गरोदरपणात योग्य ती काळजी न घेणे, गरोदरपणातील रक्तक्षय, गर्भविषबाधा इत्यादी आजार याबाबी बालमृत्यूस तसेच मातामृत्यूस कारणीभूत ठरतात. याबाबतची जाणीव महिलांमध्ये करून देणे;
८. स्तनदा मातांना स्तनपान, हगवणी ह्या आजारावर उपचार तसेच वैयक्तिक स्वच्छतेसंबंधी आरोग्य शिक्षण देणे;
९. अंगणवाडीमधील १०० टक्के लाभधारकांचे वेळापत्रकानुसार लसीकरण केल्या जातील तसेच लसींची शिट साखळी योग्यरित्या ठेवल्या जातील याबाबत खात्री बाळगणे.

वैयक्तिक व परिसर स्वच्छता :

१. अंगणवाडीमधील मुलांचे जेवणापूर्वी हात धुण्यासंबंधी शिस्त लावणे तसेच मातांनी अन्न शिजविण्यापूर्वी, अन्न मुलास भरविण्यापूर्वी तसेच शौचास नंतर साबणाने किंवा राखेने स्वच्छ हात धुण्यासंबंधी आरोग्य शिक्षण देणे;
२. मुलांची वैयक्तिक स्वच्छता योग्यरित्या राखण्यासाठी नखे कापणे, केस विंचरणे, नियमितपणे आंगोळ करणे, नाक स्वच्छ ठेवणे, दात स्वच्छ घासणे, इत्यादी विषयीची काळजी घेणे व याबाबत मातांना शिक्षण देणे;
३. पिण्यास शुध्द व निर्जंतूक केलेल्या पाण्याचा वापर तसेच योग्यरित्या पाणी साठवणे याबाबत आरोग्य शिक्षण देणे;
४. घरातील तसेच अंगणवाडीमधील परिसर स्वच्छता योग्य राहिल या दृष्टीने मार्गदर्शन करणे.

पर्यवेक्षक व संनियंत्रण :

१. प्रकल्पांतर्गत सर्व अंगणवाडी केंद्रांना वाविप्रअ/सहा. वापिप्रअ/पर्यवेक्षिका यांनी दर महिन्यात भेटी देऊन योजनेंतर्गत सर्व मुद्यांवर आढावा घेऊन अंगणवाडी सेविकेस मार्गदर्शन करणे;
२. पावसाळ्यामध्ये साथीचे रोग जसे ताप, हगवण, गेस्ट्रो इ. चे प्रमाण वाढते अशा परिस्थितीवर तातडीने नियंत्रण करण्यासाठी वेळीच उपाययोजना करणे जेणेकरून बालमृत्यू टाळता येतील व मुले कुपोषित होण्यापासून वाचतील;
३. केंद्र शासनाकडून पुरवठा करण्यात येणाऱ्या औषधी अंगणवाडी पेट्यांचा पुरवठा होण्यास उशीर होत असल्यास आरोग्य विभागाकडून अंगणवाडी स्तरावर प्राथमिक औषधोपचाराची औषधे उपलब्ध करून देणे;
४. मागील तीन वर्षांचे पावसाळ्याच्या कालावधीतील बालमृत्यू, अतिकुपोषण व साथीचे रोग याबाबतच्या अनिष्ट घटनांचा आढावा घेऊन त्या क्षेत्रामध्ये प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे.

पोषण व आरोग्य शिक्षण :

१. पावसाळ्यात पिण्याचे पाणी निर्जंतूक व पिण्यास योग्य असे वापरण्यासंबंधाने;
२. पावसाळ्यामध्ये अतिसाराचे प्रमाण विशेष करून लहान बालकामध्ये जास्त असल्याकारणाने बालकांची घ्यावयाची काळजी संबंधाने आरोग्य शिक्षण देणे;
३. घरी उपलब्ध असलेल्या धान्यातून सकस आहार कसा करता येईल याबाबतचे पोषण शिक्षण तसेच प्रात्यक्षिके महिलांसाठी अंगणवाडी केंद्रामध्ये आयोजित करून पोषणाचा दर्जा वाढविण्यास मदत होईल यासाठी प्रयत्न करणे.

समन्वय :

१. अंगणवाडीस्तरावर सेविका व आरोग्य सेविका तसेच वैद्यकीय अधिकारी व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांचेमध्ये समन्वय साधने;
२. अंगणवाडीस्तरावर आरोग्य सेविका व अंगणवाडी सेविका गृहभेटी, गरोदर स्त्रियांची तपासणी, लसीकरण, वजनवाढ देखरेख, इत्यादी कार्य सोबतीने करणे;
३. वैद्यकीय अधिकारी, बाल विकास प्रकल्प अधिकारी/सहायक बाल विकास प्रकल्प अधिकारी यांनी अंगणवाडीस संयुक्त भेटी देणे;
४. सेक्टर प्रकल्प, उपविभाग व जिल्हास्तरावर आरोग्य तसेच ए. बा. वि. से. योजनेमधील कर्मचारी व अधिकाऱ्यांनी संयुक्तपणे कार्यक्रमाचा आढावा घेणे;
५. राज्यस्तरावर आरोग्य विभाग, आदिवासी विकास विभाग १ महिला व बाल विभाग यांचेकडून आढावा घेणे;

६. एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेशी संबंधित आरोग्य विभागाशिवाय इतर विभाग जसे-शिक्षण विभाग, आदिवासी विकास विभाग, ग्रामीण विकास विभाग, इत्यादीसोबत समन्वय साधणे;

७. सामुदायिक वृद्धीपत्रकाचा वापर समाज जागृतीसाठी करणे.

भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना :

अनुसूचित क्षेत्रातील आहारातील उष्मांक व प्रथिनांच्या कमतरतेमुळे स्त्रियांमध्ये कमी वजनाची बालके जन्माला येण्याचे प्रमाण जास्त असून आदिवासी समाजामध्ये याचे प्रमाण ३३.९ टक्के एवढे असल्याचे निदर्शनास आले. आदिवासी स्त्रियांमध्ये गरोदरपणाच्या शेवटच्या तिमाही मध्ये वजन वाढीचे प्रमाण कमी असल्यामुळे या कालावधीत मातेचे आरोग्य व पोषण चांगले राहणे आवश्यक आहे. कारण त्याचा परिणाम जन्माला येणाऱ्या बालकावर देखील होतो आणि म्हणून दिनांक १८ नोव्हेंबर २०१५ च्या शासन निर्णयानुसार भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना दिनांक १ डिसेंबर २०१५ पासून सुरु करण्यास मान्यता देण्यात आली. सदर योजनेत अनुसूचित क्षेत्रातील अंगणवाडी/मिनी अंगणवाडी क्षेत्रातील सर्व गरोदर मातांना गरोदरपणाच्या शेवटच्या तिमाहीत व स्तनदा माता यास पहिल्या तिमाहीत एक वेळ चौरस आहार देण्यात येतो. शासन निर्णय दिनांक २ ऑगस्ट २०१६ नुसार महिलांना लाभ देण्याचा कालावधी वाढवून स्त्री गरोदर असल्याचे निश्चित झाल्यापासून तिला लाभ दिला जातो तसेच स्तनदा मातेस बाळंतपणाच्या नंतर पुढील सहा महिन्यापर्यंत सदर योजनेचा लाभ दिला जातो. सदर योजना १६ आदिवासी जिल्ह्यातील ८५ एकात्मिक बाल विकास प्रकल्पांतर्गत कार्यक्षेत्रात राबविण्यात येत होती. शासन निर्णय दिनांक ३० नोव्हेंबर २०१५ नुसार हे कार्यक्षेत्र वाढवून अनुसूचित क्षेत्र व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील गावे हि यात समाविष्ट केली गेली.

तसेच शासन निर्णय दिनांक ५ ऑगस्ट २०१६ नुसार अनुसूचित क्षेत्रातील व अतिरिक्त आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील सर्व बालकांना अंडी/केळी/ऋतुमानानुसार फळे पुरवणारा टप्पा २ सुरु करण्यात आला.

योजनेची उद्दिष्टे :

१. अनुसूचित क्षेत्रात गरोदर स्त्रिया व स्तनदा माता यांच्या आरोग्याची काळजी घेणे;
२. कमी वजनाची बालके जन्माला येण्याचे प्रमाण कमी करणे;
३. कुपोषणाला निर्मूलन;
४. स्त्रियांमधील ऍनिमियाचे प्रमाण कमी करणे.

योजनेचे लाभार्थी (अंगणवाडीत नोंदविलेले) :

१. गरोदर माता;
२. स्तनदा माता;
३. ७ महिने ते ६ वर्ष वयोगटातील लाभार्थी.

लाभाचा प्रकार :

१. गरोदर व स्तनदा मातेस महिन्यातून २५ दिवस चौरस आहार दिला जातो.
२. ७ महिने ते ६ वर्ष वयाच्या बालकांना १ अंडी (मांसाहारी मुलांकरिता) किंवा २ केळ (शाकाहारी मुलांकरिता/ऋतुमानानुसार फळ) दिले जाते.

प्रशासकीय बाबी :

१. आदिवासी व अतिदुर्गम क्षेत्रातील प्रकल्पामधील सहा. बा. वि. प्र. अ./पर्यवेक्षिका/अंगणवाडी सेविका व वाहन चालक यांची रिक्त पदे पावसाळा सुरु होण्यापूर्वी तातडीने भरणे. जर प्रकल्पांचे वाहन नादुरुस्त, निकामी अथवा निर्लेखित झाले असल्यास किंवा पुरवठा करण्यात आले नसल्यास जिल्हाधिकारी यांना तातडीची बाब म्हणून वाहन पुरवठा करण्यास विनंती करणे, जेणे करून जिल्हाधिकारी पावसाळ्यापूर्वी वाहन अधिग्रहण करून प्रकल्पास पुरवठा करणे शक्य होईल;

२. अंगणवाडी केंद्रामध्ये ग्रोथचार्ट उपलब्ध नसल्यास ते पावसाळ्यापूर्वी उपलब्ध करून देण्यात यावे;
३. प्रकल्पातील सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी/सहा. बा. वि. प्र. अ./पर्यवेक्षिका यांनी मुख्यालयी राहण्याबाबत कटाक्षाने खबरदारी घेणे.

तक्ता क्र. १

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत राज्यात कार्यरत असणारे आदिवासी प्रकल्प (ऑगस्ट २०२२)

अ. क्र.	जिल्हा	प्रकल्पाचे नाव	मंजूर अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत अंगणवाडी केंद्र	मिनी अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत मिनी अंगणवाडी केंद्र
१.	अहमदनगर	अकोले	२९६	२९६	४४	४४
२.	अहमदनगर	राजुर	२०३	२०३	५९	५९
अहमदनगर एकूण—			४९९	४९९	१०३	१०३
३.	अमरावती	चिखलदरा	२२८	२२८	१	१
४.	अमरावती	धारणी	२४९	२४९	...	...
अमरावती एकूण—			४७७	४७७	१	१
५.	चंद्रपूर	बल्लारपूर	७१	७१	२	२
६.	चंद्रपूर	ब्रम्हपुर	२२०	२२०	६	६
७.	चंद्रपूर	चंद्रपूर	२०६	२०६	८	८
८.	चंद्रपूर	चिमुर्	२७७	२७७	११	११
९.	चंद्रपूर	गोंडपिंपरी	१३६	१३६	८	८
१०.	चंद्रपूर	जिवती	१४३	१४३	२७	२७
११.	चंद्रपूर	कोरपना	१७२	१७२	१६	१६
१२.	चंद्रपूर	पोंभुर्णा	८७	८७	३	३
१३.	चंद्रपूर	राजुरा	१८०	१८०	१५	१५
चंद्रपूर एकूण—			१४९२	१४९२	९६	९६
१४.	धुळे	दहिवेल	२१४	२१४	३८	३८
१५.	धुळे	साक्री	२०२	२०२	१५	१५
१६.	धुळे	साक्री (पिंपळनेर)	२२७	२२७	५४	५४
धुळे एकूण—			६४३	६४३	१०७	१०७
१७.	गडचिरोली	अहेरी	१८०	१८०	७३	७३
१८.	गडचिरोली	आरमोरी	१६२	१६२	२९	२९
१९.	गडचिरोली	भामरागड	९८	९८	३५	३५
२०.	गडचिरोली	चामोर्शी	२८८	२८८	४३	४३
२१.	गडचिरोली	देसाईगंज (वडसा)	८२	८२	५	५
२२.	गडचिरोली	धानोरा	१५९	१५९	१३६	१३६
२३.	गडचिरोली	एटापल्ली	१५६	१५६	६४	६४
२४.	गडचिरोली	गडचिरोली	१४८	१४८	४	४
२५.	गडचिरोली	कोरची	१००	१००	५०	५०
२६.	गडचिरोली	कुरखेडा	१४१	१४१	५०	५०
२७.	गडचिरोली	मुलचेरा	१०६	१०६	१०	१०
२८.	गडचिरोली	सिरांचा	१५१	१५१	१७	१७
गडचिरोली एकूण—			१७७१	१७७१	५१६	५१६
२९.	गोंदिया	अर्जुनी मोर	२१७	२१७	१३	१३
३०.	गोंदिया	देवरी	१९०	१९०	२९	२९
३१.	गोंदिया	सडकअर्जुनी	१५७	१५७	३२	३२
३२.	गोंदिया	सालेकसा	१६६	१६६	३५	३५
गोंदिया एकूण—			७३०	७३०	१०९	१०९
३३.	जळगाव	चोपडा-२	१६२	१६२	७	७
३४.	जळगाव	चोपडा	१३२	१३२	१	१
जळगाव एकूण—			२९४	२९४	८	८

तक्ता क्र. १ (चालू)

अ. क्र.	जिल्हा	प्रकल्पाचे नाव	मंजूर अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत अंगणवाडी केंद्र	मिनी अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत मिनी अंगणवाडी केंद्र
३५.	नागपूर	रामटेक	१९२	१९२	१०	१०
नागपूर एकूण—			१९२	१९२	१०	१०
३६.	नांदेड	किनवट	३७०	३७०	८३	८३
३७.	नांदेड	माहूर	१३४	१३४	४०	४०
नांदेड एकूण—			५०४	५०४	१२३	१२३
३८.	नंदूरबार	अक्कलकुवा	२०५	२०५	१२	१२
३९.	नंदूरबार	अक्कलकुवा (मोलगी)	१५१	१५१	१८	१८
४०.	नंदूरबार	अक्कलकुवा-२	८९	८९	९	९
४१.	नंदूरबार	धडगाव	१९४	१९४	६१	६१
४२.	नंदूरबार	धडगाव (कुंठामोही)	१५२	१५२	२८	२८
४३.	नंदूरबार	धडगाव-२	१४२	१४२	४८	४८
४४.	नंदूरबार	नंदूरबार	२४६	२४६	२	२
४५.	नंदूरबार	नंदूरबार (रनाळा)-२	१५६	१५६	६	६
४६.	नंदूरबार	नवापूर	३३७	३३७	१७	१७
४७.	नंदूरबार	शहादा (म्हसवड)-२	२६७	२६७	७	७
४८.	नंदूरबार	शहादा	१८८	१८८	४	४
४९.	नंदूरबार	तळोदा	२३८	२३८	८	८
नंदूरबार एकूण—			२३६५	२३६५	२२०	२२०
५०.	नाशिक	बागलाण	२६७	२६७	२२	२२
५१.	नाशिक	बागलाण-२	२०६	२०६	१०	१०
५२.	नाशिक	देवळा	२१२	२१२	६	६
५३.	नाशिक	दिंडोरी	१८८	१८८	४	४
५४.	नाशिक	दिंडोरी (उमराळे)-२	१७३	१७३	१	१
५५.	नाशिक	हरसुल	१९९	१९९	१०	१०
५६.	नाशिक	इगतपुरी	३२६	३२६	३४	३४
५७.	नाशिक	कळवण	१५६	१५६	२०	२०
५८.	नाशिक	कळवण-२	१३२	१३२	७	७
५९.	नाशिक	नाशिक	२०३	२०३	...	...
६०.	नाशिक	पेट	२२८	२२८	२८	२८
६१.	नाशिक	सुरगणा	१९८	१९८	४८	४८
६२.	नाशिक	सुरगणा (बाऱ्हे)-२	१०२	१०२	३१	३१
६३.	नाशिक	त्र्यंबकेश्वर	१६२	१६२	६	६
नाशिक एकूण—			२७५२	२७५२	२२७	२२७
६४.	पालघर	डहाणू	२६९	२६९	१३९	१३९
६५.	पालघर	डहाणू (कासा)	१५०	१५०	८१	८१
६६.	पालघर	जव्हार-२	१४१	१४१	५०	५०
६७.	पालघर	जव्हार-१	११७	११७	३६	३६
६८.	पालघर	मोखाडा	१७८	१७८	५१	५१
६९.	पालघर	पालघर	३२७	३२७	२७	२७
७०.	पालघर	पालघर (मनोर)	२३९	२३९	२३	२३
७१.	पालघर	तलासरी	२०४	२०४	४४	४४
७२.	पालघर	विक्रमगड	२४५	२४५	६२	६२
७३.	पालघर	वाडा	११३	११३	२६	२६
७४.	पालघर	वाडा-२	२२९	२२९	४२	४२
पालघर एकूण—			२२१२	२२१२	५८१	५८१

तक्ता क्र. १ (चालू)

अ. क्र.	जिल्हा	प्रकल्पाचे नाव	मंजूर अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत अंगणवाडी केंद्र	मिनी अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत मिनी अंगणवाडी केंद्र
७५.	पुणे	जुन्नर	३६२	३६२	४	४
७६.	पुणे	नारायणगाव	१६३	१६३	६	६
पुणे एकूण—			५२५	५२५	१०	१०
७७.	रायगड	कर्जत (ग्रा.)	१४०	१४०	२३	२३
७८.	रायगड	कर्जत-२	१३६	१३६	३४	३४
रायगड एकूण—			२७६	२७६	५७	५७
७९.	ठाणे	मुरबाड	१८५	१८५	३१	३१
८०.	ठाणे	मुरबाड-२	१८१	१८१	१७	१७
८१.	ठाणे	शहापुर	२१९	२१९	७३	७३
८२.	ठाणे	शहापुर (डोलखांब)	२१८	२१८	७३	७३
ठाणे एकूण—			८०३	८०३	१९४	१९४
८३.	यवतमाळ	घाटंजी	१४६	१४६	३४	३४
८४.	यवतमाळ	पांढरकवडा	१८०	१८०	३९	३९
८५.	यवतमाळ	राळेगाव	१५८	१५८	२६	२६
यवतमाळ एकूण—			४८४	४८४	९९	९९
एकूण बेरीज—			१६०१९	१६०१९	२४६१	२४६१

तक्ता क्र. २

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजनेअंतर्गत राज्यात कार्यरत असणारे नवसंजीवन प्रकल्प (ऑगस्ट २०२२)

अ. क्र.	जिल्हा	प्रकल्पाचे नाव	मंजूर अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत अंगणवाडी केंद्र	मिनी अंगणवाडी केंद्र	कार्यरत मिनी अंगणवाडी केंद्र
१.	अमरावती	विखलदरा	२२८	२२८	१	१
२.	अमरावती	धारणी	२४९	२४९	...	...
अमरावती एकूण—			४७७	४७७	१	१
३.	गडचिरोली	एटापल्ली	१५६	१५६	६४	६४
गडचिरोली एकूण—			१५६	१५६	६४	६४
४.	नंदूरबार	अक्कलकुवा	२०५	२०५	१२	१२
५.	नंदूरबार	अक्कलकुवा (मोलगी)	१५१	१५१	१८	१८
६.	नंदूरबार	अक्कलकुवा-२	८९	८९	९	९
७.	नंदूरबार	धडगाव	१९४	१९४	६१	६१
८.	नंदूरबार	धडगाव (कुंठामोही)	१५२	१५२	२८	२८
९.	नंदूरबार	धडगाव-२	१४२	१४२	४८	४८
१०.	नंदूरबार	तळोदा	२३८	२३८	८	८
नंदूरबार एकूण—			११७१	११७१	१८४	१८४
११.	नाशिक	हरसुल	१९९	१९९	१०	१०
१२.	नाशिक	नाशिक	२०३	२०३	...	...
नाशिक एकूण—			४०२	४०२	१०	१०
१३.	पालघर	डहाणू	२६९	२६९	१३९	१३९
१४.	पालघर	डहाणू (कासा)	१५०	१५०	८१	८१
१५.	पालघर	जव्हार-२	१४१	१४१	५०	५०
१६.	पालघर	जव्हार-१	११७	११७	३६	३६
१७.	पालघर	मोखाडा	१७८	१७८	५१	५१
१८.	पालघर	तलासरी	२०४	२०४	४४	४४
१९.	पालघर	वाडा	११३	११३	२६	२६
२०.	पालघर	वाडा-२	२२९	२२९	४२	४२
पालघर एकूण—			१४०१	१४०१	४६९	४६९
२१.	ठाणे	मुरबाड	१८५	१८५	३१	३१
२२.	ठाणे	मुरबाड-२	१८१	१८१	१७	१७
२३.	ठाणे	शहापुर	२१९	२१९	७३	७३
२४.	ठाणे	शहापुर (डोलखांब)	२१८	२१८	७३	७३
ठाणे एकूण—			८०३	८०३	१९४	१९४
एकूण बेरीज—			४४१०	४४१०	९२२	९२२

तक्ता क्रमांक ४५
एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना (विवरणपत्र-३)
आदिवासी प्रकल्पातील पूरक पोषण खाद्य सेवा (आयसीडीएस)

अ.क्र.	जिल्ह्याचे नाव	जिल्ह्यातील एकूण प्रकल्प (आदिवासी)	अंगणवाडी व मिनी केंद्राची संख्या			लक्षित लाभार्थीची एकूण संख्या			समाविष्ट झालेल्या प्रत्यक्ष लाभार्थीची संख्या			प्रमाणित ३०० दिवसांपैकी प्रत्यक्ष पोषण दिवसांची संख्या		
			२०२१-२०२२ (मार्च २०२२)	२०२२-२०२३ (ऑगस्ट २०२२)	२०२३-२०२४ (अंदाजित)	७	८	९	१० (मार्च २०२२)	११ (ऑगस्ट २०२२)	१२ (अंदाजित)	१३	१४	१५
१	अहमदनगर	२	६०२	६०२	६०२	२५१२४	२२४१५	२२८६३	२४८७५	२२१९३	२२४१५	३००	३००	३००
२	अमरावती	२	४७८	४७८	४७८	४०४२३	३८५२५	३९२९६	४००२३	३८१४४	३८५२५	३००	३००	३००
३	चंद्रपूर	९	१५८८	१५८८	१५८८	७७४५०	७०९७५	७२३९५	७६६८३	७०२७२	७०९७५	३००	३००	३००
४	धुळे	३	७५०	७५०	७५०	५८५९४	५५९२४	५७०४२	५८०१४	५५३७०	५५९२४	३००	३००	३००
५	गडचिरोली	१२	२२८७	२२८७	२२८७	१०४१९१	१०२०६७	१०४१०८	१०३१५९	१०१०५६	१०२०६७	३००	३००	३००
६	गोंदिया	४	८३९	८३९	८३९	४३४२६	३९६१६	४०४०८	४२९९६	३९२२४	३९६१६	३००	३००	३००
७	जळगाव	२	३०२	३०२	३०२	२८८५३	२५११६	२५६१८	२८५६७	२४८६७	२५११६	३००	३००	३००
८	नागपूर	१	२०२	२०२	२०२	१२४१९	१०७३१	१०९४६	१२२९६	१०६२५	१०७३१	३००	३००	३००
९	नांदेड	२	६२७	६२७	६२७	३५०५८	३३३२३	३३९८९	३४७११	३२९९३	३३३२३	३००	३००	३००
१०	नंदूरबार	१२	२५८५	२५८५	२५८५	१८६९७७	१९३५५८	१९७४२९	१८५१२६	१९१६६२	१९३५५८	३००	३००	३००
११	नाशिक	१४	२९७९	२९७९	२९७९	१८६०६५	२०६९०२	२११०४०	१८४२२३	२०४८५३	२०६९०२	३००	३००	३००
१२	पालघर	११	२७९३	२७९३	२७९३	१७३६३५	१५२८४७	१५५९०४	१७१११६	१५१३३४	१५२८४७	३००	३००	३००
१३	पुणे	२	५३६	५३६	५३६	२६४७०	२१३०९	२१७३५	२६२०८	२१०९८	२१३०९	३००	३००	३००
१४	रायगड	२	३३३	३३३	३३३	१९५१८	१७२०६	१७५५०	१९३२५	१७०३६	१७२०६	३००	३००	३००
१५	ठाणे	४	९९७	९९७	९९७	५३३१५	४९४७८	५०४६८	५२७८७	४८९८८	४९४७८	३००	३००	३००
१६	यवतमाळ	३	५८३	५८३	५८३	२९४३३	२६४९७	२७०२७	२९१४२	२६२३५	२६४९७	३००	३००	३००
	एकूण	८५	१८४८१	१८४८०	१८४८०	११००९५१	१०६६४८९	१०८७८१८	१०९००५१	१०५५९३०	१०६६४८९	३००	३००	३००

प्रपत्र क्रमांक-२
एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना (विवरणपत्र-७)
आदिवासी प्रकल्पातील ० ते ५ वर्षे वयोगटातील मुला-मुलींच्या कुपोषणाच्या सद्यःस्थितीचे विवरणपत्रक

अ.क्र.	जिल्हाचे नांव	० ते ५ वर्षे वयोगटातील मुले/मुली २०२१-२०२२ (मार्च २०२२)					० ते ५ वर्षे वयोगटातील मुले/मुली २०२२-२०२३ (ऑगस्ट २०२२)					० ते ५ वर्षे वयोगटातील मुले/मुली २०२३-२०२४ (अंदाजित)						
		एकूण वजन घेतलेली मुले	सर्वसाधारण	कमी वजनाची	तीव्र कमी वजनाची	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५
१	२																	
१	अहमदनगर	१९३६२	१६०३०	२७१७	५७५	१८३८२	१५०२६	२७०५	६५१	१८७६२	१५४७७	२७३२	५५३	१८७६२	१५४७७	२७३२	५५३	
२	अमरावती	२९८०५	२०७९९	७१८०	१८२६	३१८५२	१९८४५	८९५१	३०५६	३२०७९	२०४४०	९०४१	२१९८	३२०७९	२०४४०	९०४१	२१९८	
३	चंद्रपूर	५८८९४	५२४७५	५४०२	१०१७	५८३५९	५०७०१	६२१४	१४४४	५९७०५	५२२२२	६२७६	१२२७	५९७०५	५२२२२	६२७६	१२२७	
४	धुळे	४४६९४	३९०००	४५५९	११३५	४८०४७	४१४९९	४८९०	१७३८	४९०७८	४२६६२	४९३९	१४७७	४९०७८	४२६६२	४९३९	१४७७	
५	गडचिरोली	७९३८९	६१९७८	१३७३३	३६७८	७९०९८	६२३०३	१३२०३	३५९२	८०५६०	६४१७२	१३३३५	३०५३	८०५६०	६४१७२	१३३३५	३०५३	
६	गोंदिया	३३६६२	२९७४३	३२०४	७१५	३३३९४	२९४३८	३२५३	७०३	३४२०५	३०३२१	३२८६	५९८	३४२०५	३०३२१	३२८६	५९८	
७	जळगाव	२२२७२	१९६५४	२३१८	३००	२१९१७	१८९७६	२५८६	३५५	२२४५९	१९५४५	२६१२	३०२	२२४५९	१९५४५	२६१२	३०२	
८	नागपूर	९२२१	८५४६	५५५	१२०	९४२२	८७७४	५४९	९९	९६७५	९०३७	५५४	८४	९६७५	९०३७	५५४	८४	
९	नांदेड	२८५८१	२७७४३	७११	१२७	२६३५०	२५५२१	७०४	१२५	२७१०४	२६२८७	७११	१०६	२७१०४	२६२८७	७११	१०६	
१०	नंदूरबार	१४०९९४	९६६६१	३४३३२	१०००१	१४६०४१	९५०१३	३७८९७	१३१३१	१४७३००	९७८६३	३८२७६	१११६१	१४७३००	९७८६३	३८२७६	१११६१	
११	नाशिक	१७६३४२	१५४८२९	१६९९६	४५१७	१७६४४६	१५३९८०	१७३४८	५११८	१८०४७०	१५८५९९	१७५२१	४३५०	१८०४७०	१५८५९९	१७५२१	४३५०	
१२	पालघर	१३८३१०	१०३५०३	२९५८६	५२२१	१४२२५१	१०४५३३	३१८८७	५८३१	१४४८३१	१०७६६९	३२२०६	४९५६	१४४८३१	१०७६६९	३२२०६	४९५६	
१३	पुणे	२१६०३	२०२३४	१२३५	१३४	२१०३०	१९६२१	१२९९	११०	२१६१६	२०२१०	१३१२	९४	२१६१६	२०२१०	१३१२	९४	
१४	रायगड	१४१८८	१३८७८	४९७	२१३	१७५४१	१६६५२	७०७	१८२	१८०२१	१७१५२	७१४	१५५	१८०२१	१७१५२	७१४	१५५	
१५	ठाणे	४०५३९	३३४८१	५८८०	११७८	४००५४	३२९०६	५९१९	१२२९	४०९१६	३३८९३	५९७८	१०४५	४०९१६	३३८९३	५९७८	१०४५	
१६	यवतमाळ	२२२८२	१९८६०	१९७३	४४९	२२१८८	१९९१४	१८५७	४१७	२२७४१	२०५११	१७८६	३५४	२२७४१	२०५११	१७८६	३५४	
	एकूण	८८०५३८	७१८४४४	१३०९१८	३१२०६	८९२३७२	७९४६२२	१३९९६९	३७७८१	९०९५४२	७३६०६०	१४१३६९	३२११३	९०९५४२	७३६०६०	१४१३६९	३२११३	

तक्ता क्र. ३

आदिवासी प्रकल्पातील ६ महिने ते ६ वर्षे वयोगटातील बालके, गरोदर व स्तनदा माता, किशोरवयीन मुली या लाभार्थ्यांना, प्रतिदिनी द्यावयाचा आहार व आर्थिक निकष तपशील खालीलप्रमाणे—

अ. क्र.	लाभार्थी प्रकार	आहाराचे प्रमाण व स्वरूप	प्रतिदिन प्रति लाभार्थी आहार खर्चाची दर मर्यादा	पूरक पोषण आहाराचा प्रकार
१.	६ महिने ते ३ वर्षे पर्यंतची सर्वसाधारण बालके	५०० उष्मांक आणि १२ ते १५ ग्रॅम प्रथिने.	रु. ८.००	आहार घरी नेवून खाण्यासाठी. (Take Home Ration).
२.	३ वर्षे ते ६ वर्षे पर्यंतची सर्वसाधारण बालके	५०० उष्मांक आणि १२ ते १५ ग्रॅम प्रथिने	रु. ८.००	सकाळचा नाश्ता, दुपारचे जेवण (अंगणवाडीत आहार खाऊ घालण्यासाठी).
३.	६ महिने ते ३ वर्षे पर्यंतची तीव्र कमी वजनाची बालके	८०० उष्मांक आणि २० ते २५ ग्रॅम प्रथिने	रु. १२.००	आहार घरी नेवून खाण्यासाठी. (Take Home Ration).
४.	३ वर्षे ते ६ वर्षे पर्यंतची तीव्र कमी वजनाची बालके	८०० उष्मांक आणि २० ते २५ ग्रॅम प्रथिने	रु. १२.००	सकाळचा नाश्ता, दुपारचे जेवण (अंगणवाडीत आहार खाऊ घालण्यासाठी). (Take Home Ration).
५.	गरोदर स्त्रिया, स्तनदा माता, तसेच ११ ते १४ वयोगटातील शाळाबाह्य किशोरवयीन मुली	६०० उष्मांक आणि १८ ते २० ग्रॅम प्रथिने	रु. ९.५०	आहार घरी नेवून खाण्यासाठी. (Take Home Ration).

नवसंजीवन प्रकल्पांतर्गत पूरक आहार योजनाची फलश्रुती (ऑगस्ट २०१८ ते ऑगस्ट २०२२)

अ.क्र.	निर्देशांक	धारणी	विखल- दरा	पल्ली	एट्टा- सूल	नाशिक कुवा	हर- कुवा	अककल- (मो- लगी)	अककल- कुवा-२	घाव- गाव	घाव- गाव	घाव- गाव-२	तळोदा (कासा)	जव्हार	जव्हार	मोखाडा	मुर- बाड	शहा- बाड-२	मुर- पूर	शहा- पूर	तला- (जेल)	वाडा	वाडा	वाडा	एकूण	
१.	अतीतिव्र कमी वजनाची बालके (टक्केवारी)																									
	ऑगस्ट-२०१८	९.२७	५.७१	४.६०	३.४१	५.०३	५.३४	५.०३	७.००	९.९०	८.१०	१०.३८	६.३९	३.६१	४.६७	११.४८	९.०५	५.०२	१.२५	२.०६	३.६०	३.७४	२.६८	६.४६	३.१४	५.५६
	ऑगस्ट-२०१९	८.०९	८.८७	६.११	५.५९	८.४५	१०.४४	९.६९	१०.४८	७.७०	११.०६	४.९३	३.३४	५.०१	९.४६	१२.५२	४.८१	३.०६	७.०७	३.७१	१.६९	२.५६	४.४७	४.६५	६.२६	
	ऑगस्ट-२०२०	७.८७	७.५७	५.९१	४.२५	५.७६	५.९६	८.१७	१०.८३	९.८०	१२.२२	६.९०	३.४७	४.८६	१२.५१	८.७६	४.७४	१.९८	२.७४	४.३५	४.९५	३.८१	७.०४	३.७४	६.१५	
	ऑगस्ट-२०२१	७.१४	६.६६	५.९३	३.१८	६.४४	५.९५	९.८१	१०.५०	१०.५२	१२.५१	७.१३	३.६१	४.५३	११.६०	८.८८	४.२६	१.७६	३.१०	४.०७	६.०४	३.२४	७.१८	३.५६	६.०१	
	ऑगस्ट-२०२२	७.८०	६.५३	५.१५	२.६८	६.८५	७.०७	९.९८	९.११	११.७५	१२.६०	६.८७	३.४०	५.००	११.१७	९.१०	४.०७	१.३९	२.८८	३.४१	४.३८	२.९३	६.५९	३.४१	५.८४	
२.	बालमृत्यू दर ० ते १ वर्ष (IMR)																									
	ऑगस्ट-२०१८	५३	३७	२६	२६	१९	१७	३९	२७	२४	१५	२३	१५	६	३३	१९	१२	१	८	१५	१६	१३	२१	१२	२२	
	ऑगस्ट-२०१९	१७	३४	१४	२३	२५	३३	२६	३५	२२	२३	११	७	...	१९	१३	१०	१७	१९	...	...	...	६	१५	२०	
	ऑगस्ट-२०२०	४३	३९	१४	१३	२०	११	२९	१८	२१	२०	१९	१३	४	३५	१६	९	३	१	८	८	१०	६	१०	१७	
	ऑगस्ट-२०२१	३९	३२	१९	१३	१५	१५	३६	९	१४	१६	१०	१४	६	२७	१८	१३	७	१३	९	७	४	३	१२	१६	
	ऑगस्ट-२०२२	२६	३०	१८	१०	१७	२१	३२	१७	१६	१४	९	९	११	१३	१८	१७	...	३	४	६	८	३	५	१४	

तक्ता क्र. ५
एकात्मिक बालविकास सेवा योजना
विविध कार्यक्रमांचे सुचकांची माहिती (माहे ऑगस्ट २०१८-२०२२)

अ. क्र.	विवरण	महिना व वर्ष	राज्य	आदिवासी	नवसंजीवन
१.	एकूण प्रकल्प संख्या	ऑगस्ट-२०२२	५५३	८५	२४
२.	मंजूर अंगणवाडी केंद्र संख्या	ऑगस्ट-२०२२	९७४७५	१६०१९	४४१०
३.	कार्यान्वित अंगणवाडी केंद्र संख्या	ऑगस्ट-२०२२	९७४७५	१६०१९	४४१०
४.	मंजूर मिनी अंगणवाडी केंद्र संख्या	ऑगस्ट-२०२२	१३०११	२४६१	९२२
५.	कार्यरत मिनी अंगणवाडी केंद्र संख्या	ऑगस्ट-२०२२	१२९७१	२४६१	९२२
६.	पूरक पोषण लाभार्थ्यांची संख्या	ऑगस्ट-२०१८	६१८७८५८	९७३५६१	३०२२५४
		ऑगस्ट-२०१९	६१६१५९८	९३७३८३	२८१३४८
		ऑगस्ट-२०२०	७७१२०२०	११३६८०३	३४८६७०
		ऑगस्ट-२०२१	७८४६९२२	११५४०७७	३५३४७७
		ऑगस्ट-२०२२	७०६०३९२	१०५५९३०	३२५७२८
७.	जिवंत जन्म	ऑगस्ट-२०१८	७६६९१	१२६५९	४०२८
		ऑगस्ट-२०१९	७६३०६	१२६०१	४००५
		ऑगस्ट-२०२०	८०९९०	१२९३६	४०३८
		ऑगस्ट-२०२१	७८८३२	१३१८४	४२५६
		ऑगस्ट-२०२२	७८५२०	१३२०४	४३४०
८.	बालमृत्यू ० ते १ वर्ष	ऑगस्ट-२०१८	१३४५	३१४	१४०
		ऑगस्ट-२०१९	१०७४	१९१	७९
		ऑगस्ट-२०२०	१००२	१७४	६८
		ऑगस्ट-२०२१	१०२७	१७७	७४
		ऑगस्ट-२०२२	९२३	१६७	७३
९.	बालमृत्यू ० ते १ वर्ष (टक्केवारी)	ऑगस्ट-२०१८	१.८	२.५	३.५
		ऑगस्ट-२०१९	१.४१	१.५२	१.९७
		ऑगस्ट-२०२०	१.२४	१.३५	१.६८
		ऑगस्ट-२०२१	१.३०	१.३४	१.७४
		ऑगस्ट-२०२२	१.१८	१.२६	१.३८
१०.	मृत्यू १ ते ५ वर्ष	ऑगस्ट-२०१८	३०१	६९	२४
		ऑगस्ट-२०१९	३१४	७९	३७
		ऑगस्ट-२०२०	२६८	७३	३८
		ऑगस्ट-२०२१	३२३	७५	३३
		ऑगस्ट-२०२२	२८९	८३	४२
११.	मृत्यू १ ते ५ वर्ष (टक्केवारी)	ऑगस्ट-२०१८	०.३९	०.५५	०.६०
		ऑगस्ट-२०१९	०.४१	०.६३	०.९२
		ऑगस्ट-२०२०	०.३३	०.५६	०.९४
		ऑगस्ट-२०२१	०.४१	०.५७	०.७८
		ऑगस्ट-२०२२	०.३७	०.६२	०.९६
१२.	एकूण वजन घेतलेली मुले	ऑगस्ट-२०१८	५९०९१६०	८७२९२१	२६५९८९
		ऑगस्ट-२०१९	५८६४८०७	८६८२०७	२६१२६९
		ऑगस्ट-२०२०	५७३४३७०	८९८३०७	२७१७०७
		ऑगस्ट-२०२१	६१३०३६१	८९४३४६	२७१६२९
		ऑगस्ट-२०२२	६१०५३०२	८९२३७२	२७३१०७

तक्ता क्र. ५ (चालु)

अ. क्र.	विवरण	महिना व वर्ष	राज्य	आदिवासी	नवसंजीवन
१३.	सर्वसाधारण श्रेणीमधील मुले	ऑगस्ट-२०१८	५२४५११६	६९२९४८	१८८८३८
		ऑगस्ट-२०१९	५१३७२०४	६८०४४३	१८१९३२
		ऑगस्ट-२०२०	५०७३८८०	६९६६२९	१८२९०७
		ऑगस्ट-२०२१	५५३१६८८	७०४७४३	१९०१४७
		ऑगस्ट-२०२२	५५५८८२४	७१४६२२	१९२४०३
१४.	मध्यम कमी वजनाची	ऑगस्ट-२०१८	५७३०६३	१४५७५०	६२३४९
		ऑगस्ट-२०१९	६०९८६५	१४८६१४	६२९९३
		ऑगस्ट-२०२०	५५०६५३	१५९६८७	७००७४
		ऑगस्ट-२०२१	५००२६५	१५१२५५	६४४३६
		ऑगस्ट-२०२२	४५९६३६	१३९९६९	६३०१८
१५.	तीव्र कमी वजनाची	ऑगस्ट-२०१८	९०९८१	३४२२३	१४८०२
		ऑगस्ट-२०१९	११७७३८	३९१५०	१६३४४
		ऑगस्ट-२०२०	११०१६७	४१९९१	१८७२६
		ऑगस्ट-२०२१	९८४०८	३८३४८	१७०४६
		ऑगस्ट-२०२२	८६८४२	३७७८१	१७६८६
१६.	तीव्र कमी वजनाची (टक्केवारी)	ऑगस्ट-२०१८	१.५४	३.९२	५.५६
		ऑगस्ट-२०१९	२.०१	४.५१	६.२६
		ऑगस्ट-२०२०	१.९२	४.६७	६.८९
		ऑगस्ट-२०२१	१.६१	४.२९	६.२८
		ऑगस्ट-२०२२	१.४२	४.२३	६.४८

जलसंपदा विभाग

सूर्या प्रकल्प

प्रस्तावना :

सूर्या प्रकल्पास जानेवारी २००४ मध्ये रु. ३७९२६.०० लक्ष एवढ्या रकमेस पाचवी सुधारित प्रशासकीय मान्यता मिळालेली आहे. सदरहू प्रकल्प हा बांधकामाधीन प्रकल्प आहे. प्रकल्पातील धरण व उन्नेयी बंधारा पूर्ण झालेला असून कालव्याची कामे अपूर्ण आहेत.

प्रकल्पाचे कालवे वनजमिनीतून जात असल्याने वनजमीन संपादनातील अडचणीमुळे डावा तीर कालव्याची कामे अपूर्ण आहेत. प्रकल्पात जून २०२२ अखेर १२४९० हेक्टर सिंचनक्षमता निर्माण झाली असून प्रकल्पाची एकूण क्षमता १४६९६ हेक्टर आहे. सूर्या प्रकल्पांतर्गत २२६.९३ द.ल.घ.मी. पाणी साठा बिगरसिंचनासाठी आरक्षित झाल्याने प्रकल्पाचा सुधारित जलनियोजन प्रस्ताव [६६६४ हे. (४५ टक्के) सिंचन क्षमता कपात] कोंकण पाटबंधारे विकास महामंडळ, ठाणे यांचे पत्र क्र. कोंपाविमं/तां. ५/सूर्या/१३६२/सन २०१७, दि. ८-५-२०१७ अन्वये मान्यतेच्या पुढील कार्यवाहीस्तव शासनास सादर करण्यात आला आहे.

सन २०२२-२०२३ चा बांधकाम कार्यक्रम रु. १.०० लक्ष होता. सन २०२३-२०२४ चा कार्यक्रम रु. ३१७९५ लक्ष इतक्या व्याप्तीचा करण्यात आलेला आहे.

विभागाकडील प्रगतीपथावरील १ मोठा प्रकल्प (पाचवे सुधारित प्रशासकीय मान्यता प्राप्त) व निधी अभावी प्रलंबित कामे करण्याकरिता सन २०२३-२०२४ मध्ये खालीलप्रमाणे निकडीची कामे करणे आवश्यक आहेत.

१. वनजमीन हस्तांतरण प्रस्ताव अंतिम मान्यता मिळणेस्तव वन विभागास उर्वरीत १४८.०९ हे. पर्यायी जमीनीचे हस्तांतरण करणे.
२. प्रलंबित खाजगी भूसंपादन करणे व भूभाडे देणे.
३. प्रलंबित देयकांचे दायित्व.
४. सूर्या डावा तीर कालवा कि.मी. ३४ ते ४७ वरील बंदिस्त नलिका वितरण प्रणालीचे काम करणे.

या व्यतिरिक्त प्रकल्पास सन २००३ मध्ये केंद्र शासनाकडून वनजमीन संपादन प्रस्तावास तत्वतः मान्यता मिळालेली आहे. वनविभागास नवत वर्तमान मूल्य पर्यायी वनीकरण व दंडणीय वनीकरणाची एकूण रक्कम रुपये २७,०१३.१९ लक्ष अदा करण्यात आली आहे. याअनुषंगाने सदर प्रकल्पास फेर मान्यता प्राप्ततेच्या अनुषंगाने अपेक्षित कार्यवाही प्रगतीपथावर आहे.

सूर्या प्रकल्पांतर्गत सूर्या नदीवर दोन धरणे असून कवडास उन्नेयी बंधान्याचे बांधकाम सन १९७५ मध्ये सुरु करण्यात येवून सन १९७८ मध्ये व मुख्य धामणी धरणाचे बांधकाम सन १९७८ मध्ये सुरु करण्यात येवून सन १९९० मध्ये पूर्ण करण्यात आलेले आहे. सद्यस्थितीत १०० टक्के पाणीसाठा निर्माण झालेला आहे.

सूर्या प्रकल्पांतर्गत कवडास उन्नेयी बंधान्यापासून निघणाऱ्या उजवा तीर कालव्याची लांबी २८.५१ कि. मी. व डावा तीर कालव्याची लांबी ४७ कि. मी. आहे. उजवा तीर कालव्याचे काम हे मुख्य कालवा विरणप्रणालीसह सन १९९३ मध्ये पूर्ण झालेले आहे. परंतु कि. मी ३४ ते ४७ मधील मुख्य डावा तीर कालवा तसेच वितरणप्रणालीचे काम वनजमीन संपादन अभावी अद्यापही करता आलेले नाही. वनजमीन हस्तांतरण अंतिम टप्प्यात असून आताचे किंमतीनुसार रु. ८०.०० कोटीची कामे बंदिस्त तालिका वितरणप्रणालीमध्ये (PDN) प्रस्तावित असून सूर्या प्रकल्पाच्या प्रशासकीय मान्यतेस्तव सादर करावयाच्या प्रस्तावित ६ व्या सुधारित प्रकल्प अहवालात अंतर्भूत आहेत.

बांधकामे व आस्थापना मिळून २०२३-२०२४ करीता कार्यक्रम अंदाजपत्रकास रु. ३१७९५ लक्ष एवढी मागणी करण्यात येत आहे.

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

कार्यालयीन अंदाजपत्रक

जनजाती क्षेत्र उपयोजनेखाली असलेल्या मोठ्या पाटबंधारे प्रकल्पाची प्रस्तावना (सूर्या प्रकल्प)

१.	प्रकल्पाचे नाव	...	...	...	...	सूर्या प्रकल्प
२.	नदीचे नाव	...	...	...	...	सूर्या नदी
३.	गाव (धरण स्थळ)	...	...	...	...	धामणी
४.	तालुका	...	...	...	...	विक्रमगड
५.	जिल्हा	...	...	...	...	पालघर
६.	धरणाचा प्रकार	...	...	...	...	दगडी धरण
७.	प्रशासकीय मान्यता (महिना व वर्ष)...	...	...	...	...	जानेवारी १९७४
८.	मूळ किंमत (रु. लक्ष) (जानेवारी १९७४)	...	...	...	...	रु. १,८९०.८३ लक्ष
९.	सुधारित प्रशासकीय मान्यतेनुसार किंमत (रु. लक्ष)	...	...	...	...	रु. ३७,९२५.८३ लक्ष
१०.	केंद्रीय जल आयोगाची मान्यता (महिना/वर्ष)	...	...	...	...	सप्टेंबर १९७५
११.	३१ मार्च २०२२ पर्यंतचा एकूण खर्च (रु. लक्ष)	...	...	...	...	रु. ६३५०१.०० लक्ष
१२.	प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर निर्माण होणारी सिंचन क्षमता (हेक्टर)	...	...	...	...	२७,१८८ हेक्टर
१३.	३० जून २०२२ पर्यंत निर्माण झालेली एकूण सिंचन क्षमता (हेक्टर)...	...	...	...	...	२३,१०७ हेक्टर
१४.	३० जून २०२२ पर्यंत निर्माण होणारी अतिरिक्त संभाव्य सिंचन क्षमता (हेक्टर)	...	...	...	...	६५० हेक्टर
१५.	पाण्याचा नियोजित एकूण वापर तलांक ११८.६० मी....	...	...	...	...	२८६.३१ द.ल.घ.मी.
१६.	२०२०-२०२१ मध्ये एकूण सिंचित झालेले क्षेत्र (हेक्टर)...	...	...	...	...	१२१२२.३ हेक्टर
१७.	डाव्या कालव्याची लांबी (कि. मी.)...	...	...	...	...	४७ कि. मी. (मुख्य)
१८.	उजव्या कालव्याची लांबी (कि. मी.)...	...	...	...	...	२८.५१ कि. मी.
१९.	प्रकल्पबाधित गावांची संख्या	...	...	...	...	११ गावे
२०.	जनजाती क्षेत्रात किती लाभ आहे	...	...	...	...	१४८५१.८० हेक्टर (पीकक्षेत्र)
२१.	नियंत्रक अधिकारी	...	...	...	...	अधीक्षक अभियंता, ठाणे पाटबंधारे मंडळ, ठाणे

कोंकण पाटबंधारे विकास महामंडळ, ठाणे

सूर्या प्रकल्प
तक्ता एक

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	वर्गीकरण	प्रत्यक्ष खर्च, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३		सुधारित अंदाज, २०२२-२०२३		अर्थसंकल्प, २०२३-२०२४					
		योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर	योजनांतर्गत	योजनेतर				
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(अ)-कार्याचे वर्गीकरण-													
१.	मोठा प्रकल्प-सूर्या प्रकल्प	...	१.००	...	१.००	...	१.००	१.००	...	१.००	३.१७९५.००	...	३.१७९५.००
२.	मध्यम प्रकल्प	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		एकूण-(अ)		१.००	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००	३.१७९५.००	...	३.१७९५.००
(ब)-उद्दिष्टवार वर्गीकरण-													
नवनिर्मित पालघर जिल्ह्यातील सिंचन व्यवस्थापनासाठी निर्मित पालघर पाटबंधारे विभाग, मनोर या विभागाच्या आस्थापनेचे वेतन मुख्य लेखाशीर्ष २७००१ मोटे व मध्यम पाटबंधारे, ८० सर्वसाधारण, ००१ संचालन व प्रशासन, (०४) व्यवस्थापन आस्थापना या प्रधान लेखाशीर्षांतर्गत अदा केले जाते.													
१.	वेतन	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२.	प्रवास खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३.	कार्यालयीन खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४.	इतर खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५.	महामंडळातील कर्मचारी, से. नि. वे. अंशराशीकरण, रजा रोखीकरण	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६.	कर्ज मुद्दल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७.	रोख्यावरील व्याज	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८.	कमिशन, कर्ज रोखे	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९.	उभारणीचे खर्च	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
१०.	आंतरलेखा बदल	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११.	अनुदान (हमी शुल्क)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		वजा		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		निलंबन		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		एकूण (ब) (निष्कळ)		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

तक्ता एक (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
(क)-वित्तलब्धीची साधने :													
१.	शासनाकडून अपेक्षित अंशदान ३० टक्के (कामासाठी व आस्थापनेसाठी) आकास्मिकता निधीमधून प्राप्त झालेले शा. अंशदान	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
२.	अ. आय. बी. पी.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
३.	मा. पा. वि. सं. म.(SPV)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
४.	एल. आय. सी.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
५.	हुडको	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
६.	नाबार्ड	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
७.	व्याजासाठी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
८.	मुदलासाठी	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
९.	पाणीपट्टी व इतर जमा	३१५०.३४	...	३१५०.३४	३३००.००	...	३३००.००	३३००.००	...	३३००.००	४०००.००	...	४०००.००
१०.	म.कृ.खो.वि.मं. कडून प्राप्त होणारी व्याजाची रक्कम	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
११.	भाग भांडवली अंशदान (सिडको)...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण (क) (स्थूल)		३१५०.३४	...	३१५०.३४	३३००.००	...	३३००.००	३३००.००	...	३३००.००	४०००.००	...	४०००.००
वजा		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
(३४५१ कडून २७०१ कडे वर्ग)		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
एकूण (क) (निव्वळ)		३१५०.३४	...	३१५०.३४	३३००.००	...	३३००.००	३३००.००	...	३३००.००	४०००.००	...	४०००.००

कर्मचारी गोषवाच्यातील पदे व वेतनश्रेणी दर्शविणारे विवरणपत्र

(R. T.)

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतनसंरचना		एकूण पदे			
		वेतन बॅन्ड	ग्रेड वेतन	२०२०-२१	२०२१-२२	२०२२-२३	
१	२	३	४	५	६	७	
राजपत्रित							
१.	कार्यकारी अभियंता	६७,७००-२,०८,७००	...	१	१	१	
२.	उपकार्यकारी अभियंता/सहा. अभियंता श्रेणी-१/ उपविभागीय अभियंता/अधिकारी	५६,१००-१,७७,५००	...	५	५	५	
३.	शाखा अभियंता/	४१,८००-१,३२,३००	...	१९	१९	१९	
अराजपत्रित वर्ग-३							
१.	कनिष्ठ अभियंता	३५,४००-१,१२,४००	...	...	...	...	
२.	विभागीय लेखापाल	४४,९००-१,४२,४००	...	१	१	१	
३.	प्रथम लिपिक	३५,४००-१,१२,४००	...	१	१	१	
४.	वरिष्ठ लिपिक	२५,५००-८१,१००	...	९	९	९	
५.	कनिष्ठ लिपिक/टंकलेखक/संगणक	१९,९००-६३,२००	...	२०	२०	२०	
६.	भांडारपाल	३५,४००-१,१२,४००	...	१	१	१	
७.	सहायक भांडारपाल	१९,९००-६३,२००	...	१	१	१	
८.	स्था. अभियांत्रिकी सहायक...	२५,५००-८१,१००	...	८	८	८	
९.	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	३८,६००-१,२२,८००	...	१	१	१	
१०.	आरेखक (श्रेणी-१)	३५,४००-१,१२,४००	...	१	१	१	
११.	आरेखक (३)	२५,५००-८१,१००	...	४	४	४	
१२.	वाहन चालक	१९,९००-६३,२००	...	४	४	४	
१३.	दफ्तर कारकून	१९,९००-६३,२००	...	६	६	६	
१४.	मोजणीदार	१९,९००-६३,२००	...	८	८	८	
१५.	संदेशक	२१,७००-६९,१००	...	२	२	२	
१६.	कालवा निरीक्षक	१९,९००-६३,२००	...	१६	१६	१६	
अराजपत्रित वर्ग-४							
१.	नाईक	१६,६००-५२,४००	...	१	१	१	
२.	शिपाई	१५,०००-४७,६००	...	१५	१५	१५	
३.	चौकीदार	१५,०००-४७,६००	...	५	५	५	
४.	कालवा टपाली	१५,०००-४७,६००	...	२	२	२	
५.	कालवा चौकीदार	१५,०००-४७,६००	...	६	६	६	
				एकूण	१३७	१३७	१३७

कर्मचारी गोषवाच्यातील पदे व वेतनश्रेणी दर्शविणारे विवरणपत्र

रुपांतरित अस्थायी पदे (C. R. T.)

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतनसंरचना		एकूण पदे			
		वेतन बॅन्ड	ग्रेड वेतन	२०२०-२१	२०२१-२२	२०२२-२३	
१	२	३	४	५	६	७	
अराजपत्रित वर्ग-३							
१.	हजेरी लिपिक	...	१९,९००-६३,२००	...	...	...	
२.	वाहन चालक	...	१९,९००-६३,२००	५	३	१	
३.	कारकून	...	२५,५००-८१,१००	...	...	...	
४.	रोजनोंद वहीपाल	...	१९,९००-६३,२००	१	१	...	
५.	विजतंत्री यंत्रचालक	...	२५,५००-८१,१००	२	२	...	
६.	मीटर वाचक	...	१९,९००-६३,२००	...	...	...	
७.	कालवा निरीक्षक	...	१९,९००-६३,२००	२	२	१	
८.	सुतार	...	१९,९००-६३,२००	१	१	१	
अराजपत्रित वर्ग-४							
१.	मुकादम	...	१६,६००-५२,४००	...	...	...	
२.	मदतनीस	...	१६,६००-५२,४००	४	४	१	
३.	प्रयोगशाळा परिचर	...	१६,६००-५२,४००	१	१	१	
४.	चौकीदार	...	१६,६००-५२,४००	११	११	७	
५.	मजूर	...	१६,६००-५२,४००	२६	२४	१६	
				एकूण	५३	४९	२८

तक्ता दोन
TABLE-II

(तीन) कार्यक्रमांच्या कार्यभाराचा गोषवारा (मोठे प्रकल्प)

(III) Programme Work-load Summary (Major Project)

(रुपये लाखात)

अ. क्र. Serial No.	कार्य/बाब Activity/Item			प्रकल्पाचे नाव सूर्या Surya	
1	2			3	
१)	भूसंपादन—				
1)	Land Acquisition---				
	(अ) खाजगी क्षेत्र				
	(a) Private Land	...	...	...	...
	एकूण (हेक्टर)				
	Total (He.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	275.928 He.	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...
	(ब) सरकारी क्षेत्र				
	(c) Government Land	...	...	...	...
	एकूण (हेक्टर)				
	Total (He.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	275.03 He.	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...
	(क) वन क्षेत्र				
	(c) Forest Land	...	...	...	...
	एकूण (हेक्टर)				
	Total (He.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	1419.121 He.	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...
२)	शीर्ष कामे—				
2)	Head Works---				
	(अ) खोदकाम				
	(a) Excavation	...	...	...	...
	एकूण (घ. मी.)				
	Total (cu. m.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	455050.00	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...
	(ब) दगडी काम				
	(b) Masonry	...	...	...	...
	एकूण (घ. मी.)				
	Total (cu. m.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	625270.00	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...
	(क) संधानक				
	(c) Concrete	...	...	...	...
	एकूण (घ. मी.)				
	Total (cu. m.)	...	...	...	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती				
	Progress upto 31-3-2022	...	...	31625.00	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती				
	Estimated Progress in 2022-2023	...	...	...	...

तक्ता दोन (चालू)

1	2	3
(ड) मातीकाम		
(d) Earth work		
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	...
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	568305.00
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(इ) दरवाजे		
(e) Gates		
एकूण (संख्या)		
Total (Numbers)	...	5 Nos.
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	...
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
३) कालवे व शाखा—		
3) Canal and branches---		
(अ) खोदकाम		
(a) Excavation	...	...
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	...
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	10100.00
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(ब) भराव		
(b) Embankment		
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	3019921.00
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	...
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(क) अस्तर		
(c) Lining		
एकूण (चौ. मी.)		
Total (Sq. meters)	...	1178968.00
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	...
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(ड) कालव्यावरील बांधकामे		
(d) C. D. Works		
एकूण (संख्या)		
Total (Numbers)	...	931
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	...
Progress upto 31-3-2022	...	824
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	...
Estimated Progress in 2022-2023	...	100
४) वितरिका—		
4) Distributories---		
वितरण व्यवस्था (हेक्टर)—		
Distribution System (He.)---	...	14696.49

तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव

(जनजाती क्षेत्र उपयोजना)

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

जनजाती क्षेत्र उपयोजनेखाली असलेल्या मोठ्या पाटबंधारे प्रकल्पाची प्रस्तावना

अ.क्र.	प्रकल्पाचे नाव	पुनंद
१.	प्रकल्पाचे नाव	पुनंद प्रकल्प
२.	नदीचे नाव	पुनंद नदी
३.	गाव (धरण स्थळ)	सुपळे दिगर
४.	तालुका	कळवण
५.	जिल्हा	नाशिक
६.	धरणाचा प्रकार	माती धरण, नदीपात्रात द्वारसहित, दगडी सांडवा.
७.	प्रशासकीय मान्यता (महिना व वर्ष)	मूळ मे १९८१, प्रथम सुप्रमा-जानेवारी १९९९ द्वितीय सुधारित दि. ४-११-२००८. तृतीय सुप्रमा दि. २९-०६-२०२२.
८.	मूळ किंमत	रु. ९१४.५२ लक्ष
९.	सुधारित प्रशासकीय मान्यतेनुसार किंमत	रु. ६०७७०.०० लक्ष
१०.	केंद्रीय जल आयोगाची मान्यता (महिना व वर्ष)	मे २००९
११.	दिनांक ३१ मार्च २०२२ पर्यंत एकूण खर्च (इटीपी सह)	रु. ४६२१३.८७ लक्ष (पीकक्षेत्र)
१२.	प्रकल्प पूर्ण झाल्यावर निर्माण होणारी सिंचन क्षमता	१२६६२ हेक्टर
१३.	दिनांक ३० जून २०२१ पर्यंत निर्माण झालेली एकूण सिंचन क्षमता	११०७२ हेक्टर (पीकक्षेत्र)
१४.	दिनांक ३० जून २०२२ पर्यंत निर्माण होणारी संभाव्य एकूण सिंचन क्षमता	११४२२ हेक्टर (पीकक्षेत्र)
१५.	पाण्याचा नियोजित एकूण वापर	३६.९९ द.ल.घ.मी.
१६.	२०१८-२०१९ मध्ये एकूण सिंचित क्षेत्र	५८७४ हेक्टर (प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष)
१७.	डाव्या कालव्याची लांबी	५८.४० कि. मी.
१८.	उजव्या कालव्याची लांबी	१०१.६७ कि. मी.
१९.	प्रकल्पबाधित गावांची संख्या	३ गावे, ४ पाडे
२०.	जनजाती क्षेत्रात किती लाभ आहे	७२२७.९८ हेक्टर
२१.	नियंत्रक अधिकारी	अधीक्षक अभियंता, धुळे पाटबंधारे प्रकल्प मंडळ, धुळे.

तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव
तक्ता दोन

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :

अ. क्र.	वर्गीकरण	(रुपये लाखात)											
		प्रत्यक्ष खर्च, २०२१-२०२२		अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३		सुधारित अंदाज, २०२२-२०२३		अर्थसंकल्प, २०२३-२०२४ (प्रस्तावित)					
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
		योजनांतर्गत	योजनांतर	एकूण	योजनांतर्गत	योजनांतर	एकूण	योजनांतर्गत	योजनांतर	एकूण	योजनांतर्गत	योजनांतर	एकूण
जनजाती क्षेत्र उपयोजना-													
१.	हरणबारी (डावा कालवा)	...	...	...	१५००.००	...	१५००.००	१५००.००	...	१५००.००	२५००.००	...	२५००.००
२.	कोरडी	...	६२.२२	५९.४१	...	...	...	...	...	...	१७००.००	...	१७००.००
३.	देहली	...	१८९९.८६	२१७०.००	१५००.००	...	१५००.००	३१३२.००	...	३१३२.००	२१५८.००	...	२१५८.००
४.	नागन	...	११०.२६	४४.१०	६००.००	...	६००.००	७.२०	...	७.२०	२११९.००	...	२११९.००
५.	दरा	...	२५३.८०	१२५.६०	७००.००	...	७००.००	७३९.००	...	७३९.००	९०८.००	...	९०८.००
एकूण (स्थूल)		२३२६.७४	४४५.५१	२७७२.२५	४३००.००	...	४३००.००	५३७८.२०	...	५३७८.२०	९३८५.००	...	९३८५.००

तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव

(दोन) कार्यक्रमांच्या कार्यभाराचा गोषवारा (मोठे प्रकल्प)

(II) Programme Work-load Summary (Major Project)

अ. क्र. Serial No.	कार्य/बाब Activity/Item	पुनंद Punand
1	2	3
१)	भू-संपादन—	
1)	Land Acquisition---	
	(अ) खाजगी क्षेत्र	
	(a) Private Land	...
	एकूण (हेक्टर)	...
	Total (He.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	803.00 हे.
	Progress upto 31-3-2022	697.43 हे.
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	66.00
	(ब) सरकारी क्षेत्र	
	(c) Government Land	...
	एकूण (हेक्टर)	...
	Total (He.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	13.87 हे.
	Progress upto 31-3-2022	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	...
	(क) वन क्षेत्र	
	(c) Forest Land	...
	एकूण (हेक्टर)	...
	Total (He.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	59.76
	Progress upto 31-3-2022	...
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	...
२)	शीर्ष कामे—	
2)	Head Works---	
	(अ) खोदकाम	
	(a) Excavation	...
	एकूण (घ. मी.)	...
	Total (cu. m.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	455500
	Progress upto 31-3-2022	446040
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	...
	(ब) दगडी काम	
	(b) Masonry	...
	एकूण (घ. मी.)	...
	Total (cu. m.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	162690
	Progress upto 31-3-2022	162690
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	...
	(क) संधानक	
	(c) Concrete	...
	एकूण (घ. मी.)	...
	Total (cu. m.)	...
	३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	22650
	Progress upto 31-3-2022	22300
	२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...
	Estimated Progress in 2022-2023	350

1	2	3
(ड) मातीकाम		
(d) Earth work		
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	1466680
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	1466680
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(इ) दरवाजे		
(e) Gates		
एकूण (संख्या)		
Total (Numbers)	...	4
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	4
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
३) कालवे व शाखा—		
3) Canal and branches---		
(अ) खोदकाम		
(a) Excavation		
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	2421110.00
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	228204
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	90.00
५०००	...	
(ब) भराव		
(b) Embankment		
एकूण (घ. मी.)		
Total (cu. m.)	...	1816650
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	441808
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	100
(क) अस्तर		
(c) Lining		
एकूण (चौ. मी.)		
Total (Sq. metre)	...	...
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	...
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	...
(ड) कालव्यावरील बांधकामे		
(d) C. D. Works		
एकूण (संख्या)		
Total (Numbers)	...	1044
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	
Progress upto 31-3-2022	...	970
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	30
४) वितरिका—		
4) Distributories---		
वितरण व्यवस्था (हेक्टर)—		
Distribution System (Ha.)---		
३१-३-२०२२ पर्यंत प्रगती	...	12662 हे.
Progress upto 31-3-2022	...	11072 हे.
२०२२-२०२३ मधील अंदाजित प्रगती	...	
Estimated Progress in 2022-2023	...	...

(३) कार्यक्रमाच्या कार्यभाराचा गोषवारा व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण : मध्यम प्रकल्प

(III) Programme workload summary and explanation of financial requirements : Medium Project

(अ) खालील तक्त्यामध्ये प्रकल्पावरील प्रगती दर्शविली आहे—

(a) The following table gives the physical progress of the projects--

तक्ता दोन-(अ)

TABLE II--(A)

कार्य/बाब (प्रकल्प)	मूळ अंदाजित खर्च (रुपये लाखांत)	अगदी अलिकडचा सुधारित खर्च (रुपये लाखांत)	३१-३-२०२२ पर्यंत पूर्ण झालेल्या कामाची टक्केवारी	२०२२-२०२३ मधील चालू बांधकामाची अंदाजित टक्केवारी	२०२२-२०२३ सुधारित अंदाजित टक्केवारी	२०२३-२०२४ मधील चालू बांधकामाची अंदाजित टक्केवारी	शेरा जनजाती क्षेत्रातील कामाची रकाना नं. ७ ची टक्केवारी
Activity (Project)	Original estimated cost in lakhs of Rs.	Latest received cost in lakhs of Rs.	Percentage of work completed upto 31-3-2022	Estimated percentage of progress of work during 2022-2023	Revised estimated percentage of progress of work during 2022-2023	Estimated percentage of progress of work during 2023-2024	Remarks percentage of Col. (7) for Tribal Sub-Plan works
1	2	3	4	5	6	7	8

प्रकल्प क्षेत्रास आंशिक/पूर्ण फायदा मिळणारे प्रकल्प—

Projects fully or partially benefitting the Tribal Area----

1.	देहली	395.10	26067.36	Dam 100%	...	...	...	100%
	Dehli	...	...	Canal 90%	10	...	...	100%
		...	...	Dy Nil	10	...	50%	100%
	हरणबारी							
1.	Haranbari	Project is completed and with S. E. and Admn. Command Area Development Authority, Jalgaon						
	रंगावली							
1.	Rangavali	...	...	...	...	...	...	...
	नागन	709.13	9649.72	Dam 98%	2%	1%	1%	100%
1.	Nagan	...	...	Canal 35%	40%	30%	50%	100%
		...	...	Dy 5%	20%	10%	85%	100%
	दरा	609.00	10263.66	Dam 100%	...	...	...	...
1.	Dara	...	...	Canal 25%	...	...	75	100%
		...	...	Dy 0%	...	...	100	100%

मध्यम प्रकल्प

जनजाती क्षेत्र योजना

तक्ता दोन (अ)

जिल्हा	प्रकल्पाची संख्या	प्रकल्पाचे नाव	अंतिम सिंचन क्षमता (हे.)	जनजाती क्षेत्रास मिळणाऱ्या फायद्याची टक्केवारी	बांधकाम मंडळ
नाशिक	१	हरणबारी	...	...	Project is Completed and with S. E. and Admn. Command Area Development Authority, Nashik.
धुळे	४	पांझण डावा कालवा	...	...	Project is Completed and with S. E. and Admn. Command Area Development Authority, Nashik.
		अनेर	...	...	Project is Completed and with S. E. and Admn. Command Area Development Authority, Nashik.
		रंगावली	...	...	Project is Completed and with S. E. and Admn. Command Area Development Authority, Nashik.
		देहली	३४८१-००	१०० टक्के	Dhule Irrigation Project Circle, Dhule.

सुप्रमा मान्यता दिल्यानंतर केलेल्या भौतिक प्रगती दर्शविणारा तक्ता (कालावधी १ ऑक्टोबर २०१४ ते ऑक्टोबर २०२२ अखेर)

अ.क्र. महामंडळाचे/प्रकल्पाचे नाव	मंजूर सुप्रमा किंमत (रु. कोटी)	मंजूर दिनांक	एकूण सिंचन क्षेत्र (हेक्टर)		सुप्रमा दिल्यानंतर निर्मित क्षेत्र	शेरा
			एकूण	उर्वरित		
१. शेळगाव बॅरेज मध्यम प्रकल्प ता. व जि. जळगाव	९६८.९७	०९-०९-२०१९	GCA-९९७५ Hq. CCA-९५८९ Hq. ICA-९१२८ Hq.	GCA-९९७५ Hq. CCA-९५८९ Hq. ICA-९१२८ Hq.	...	प्रकल्प बांधकामावस्थेत असून मुख्य धरणाचे बांधकाम भौतिकदृष्ट्या पूर्ण झालेले आहे. (अ) मुख्य धरण खर्व-ऑक्टोबर-२०२२ (ब) भूसंपादन- रु. २०७.३७ कोटी (क) पुल संकल्पन-रु. ६८५.५९ कोटी (ड) ई.टी.पी.- रु. ६३.५३ कोटी एकूण -रु. ९५६.०९ कोटी
२. दिधी-३	१४.९८	०३-१०-२०१६	३३८	...	३३८	(१) मातीधरण- (अ) डाव्या तीरावरील भरावाचे काम - काम पूर्ण. (ब) उजव्या तीरावरील भरावाचे काम - काम पूर्ण. (२) सांडवा काम-१६३.२४ मी. - १०० टक्के काम पूर्ण. (३) प्रस्तंभ- (अ) १ ते ४ प्रस्तंभाचे काम पूर्ण. (ब) ५ - ६ प्रस्तंभांचे काम पूर्ण. (४) जलक्षोभनाशक रचना (E.D.A.) पूर्ण. (क) ६ ते १९ प्रस्तंभांचे काम पूर्ण. (५) विभाजक भित्त (Divide Wall) - १०० टक्के काम पूर्ण. (६) गुंताव भित्त (Key Wall)-मार्गदर्शक भित्त (Guide Wall) - १०० टक्के काम पूर्ण. धरण पूर्ण, साठवण तलाव असल्यामुळे कालवे व वितरण प्रणाली नाही.
३. अटलगाव्हाण	२१.०२	२३-११-२०१६	३४०	...	३४०	धरण पूर्ण, साठवण तलाव असल्यामुळे कालवे व वितरण प्रणाली नाही.
४. नशिराबाद (मुर्दापूर)	२३.९८	०२-०५-२०१५	९४२	५८५	३५७	धरण पूर्ण, पूर्वीची सिंचन प्रणाली पूर्ण, मा.का.सं. ता.पा.वि.म.जळगाव यांचे तोंडी निर्देशान्वये उंचीवाढ रद्द करणेबाबत नियामक मंडळ बैठकीचा प्रस्ताव महामंडळात सादर. धरण पूर्ण, धरण कालवा पूर्ण, वितरण प्रणाली १०० टक्के सिंचन क्षमता पूर्ण विकसित.
५. निम्नपाझरा (अक्कलपाडा) मध्यम प्रकल्प, ता. साक्री, जि. धुळे	५५६.२९	१२-०९-२०१६	७१८५	४३६६	३२१९	धरण पूर्ण, धरण कालवा पूर्ण, वितरण प्रणाली १०० टक्के सिंचन क्षमता पूर्ण विकसित.
६. देहली मध्यम प्रकल्प ता. अक्कलकुवा, जि. नंदुरबार	२४६.४९	१२-०९-२०१६	३४८१	३४८१	...	प्रकल्पाचे माती धरणाचे १०० टक्के, सांडवा १०० टक्के विमोचक १०० टक्के, कालवा १०० टक्के, पुनर्वसन १०० टक्के काम झालेले आहे. प्रकल्पाची घळभरणी पूर्ण झाली असून बंदिस्त नलिका वितरण प्रणालीद्वारे वितरण व्यवस्थेची कामे हाती घेण्याच्या अनुषंगाने आवश्यक कार्यवाही सुरु.
७. ल.पा.यो. धनपूर ता. तळोदा, जि. नंदुरबार	२१.२१	३०-०५-२०१५	४९०	४९०	१.००	घळभरणी सन २०१९-२० मध्ये प्रस्तावित. धरण ३.१८ दलघमी पाणी साठ्यासाठी साठवणक्षम झाले आहे.

सार्वजनिक आरोग्य विभाग

आरोग्य सेवा

(आदिवासी उपयोजना)

प्रास्ताविक :-

आदिवासी लोकांना पुरेशा प्रमाणात आरोग्य सेवा उपलब्ध व्हाव्यात म्हणून १९७६ सालापासून शासनाने आदिवासी उपयोजना स्वतंत्रपणे राज्यातील १५ जिल्ह्यात राबविण्याचे ठरविले आहे.

आदिवासी योजना राबविण्याची ध्येय व साध्ये खालीलप्रमाणे आहेत :-

- १) आदिवासी लोकांचे जीवनमान सुधारणे.
  - २) आदिवासी विभाग व इतर विभाग यातील विकासातील तफावत कमी करणे.
- वरील उद्दिष्टे व साध्ये गाठण्याकरीता तसेच पुरेशा आरोग्य सेवा पुरविण्याकरीता खालील आरोग्य सेवांचे प्रमाण ठरविण्यात आलेले आहे :-
- १) प्रत्येक पाचव्या प्रा. आ. केंद्रामागे ३० खाटा असलेले एक ग्रामीण रुग्णालय स्थापन करणे.
  - २) २०,००० आदिवासी व डोंगरी लोकसंख्येमागे एक प्रा. आ. केंद्र स्थापन करणे.
  - ३) ३,००० आदिवासी व डोंगरी लोकसंख्येमागे एक उपकेंद्र स्थापन करणे.
  - ४) १,००० आदिवासी लोकसंख्येस किंवा प्रत्येक खेड्यामागे एक आरोग्य मार्गदर्शक नेमणे.
  - ५) प्रत्येक खेड्यामागे एका दार्डस प्रशिक्षण देणे.

राज्यात आदिवासी उपयोजना १९७६ पासून स्वतंत्रपणे राबविण्यात आल्यापासून खालील आरोग्य सेवा कार्यान्वित आहेत :-

- १) ग्रामीण रुग्णालय स्थापन करणे.
- २) प्राथमिक आरोग्य केंद्रे स्थापन करणे.
- ३) प्राथमिक आरोग्य पथके स्थापन करणे.
- ४) फिरत्या आरोग्य पथकांची स्थापना करणे.
- ४)-(अ) केंद्रीय आरोग्य पथकाची स्थापना.
- ५) उपकेंद्राची स्थापना करणे.
- ६) आरोग्य संस्थांची बांधकामे करणे.
- ७) राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रम राबविणे.
- ८) साथरोगांचे नियंत्रण करणे.
- ९) आश्रम शाळेतील विद्यार्थ्यांची वैद्यकीय तपासणी करणे.
- १०) आदिवासी विद्यार्थ्यांना सुश्रुषा, क्ष-किरण व प्रयोगशाळा यांचे खास प्रशिक्षण देणे.
- ११) फिरत्या दुरुस्ती व काळजीवाहू वाहन पथकाची स्थापना करणे.
- १२) विशेष कृती कार्यक्रम राबविणे.
- १३) अतिदुर्गम गावांना आरोग्य सुविधा पुरविणे.
- १४) दुर्गम, अतिदुर्गम, डोंगराळ भागातील गावात आरोग्य संस्था मंजूर करणे.
- १५) संवेदनशील एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प.
- १६) जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना.
- १७) अतिदुर्गम संवेदनशील क्षेत्रातील ग्रामीण रुग्णालयात पाणी नमुने तपासणीसाठी प्रयोगशाळांची स्थापना.
- १८) आदिवासी क्षेत्रातील प्राथमिक आरोग्य केंद्रात प्रयोगशाळा सुविधा मंजूर करणे.
- १९) पाणी शुद्धीकरणासाठी पाड्यापाड्यात स्वयंसेवकांची नेमणूक करणे.
- २०) अतिसंवेदनशील (आयटीडीपी) क्षेत्रात मानधनावर वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची नेमणूक करणे.
- २१) अति संवेदनशील आदिवासी विकास प्रकल्पांतर्गत—
  - (अ) गर्भवती स्त्रियांना मातृत्व अनुदान नियुक्ती.
  - (ब) मानसेवी बालरोग तज्ञांची नियुक्ती.
  - (क) दार्डच्या मासिक सभा.
  - (ड) धारणी, चिखलदरा (जि. अमरावती) येथील मानसेवी बालरोगी तज्ञांना मानधन.
  - (इ) आय. टी. डी. पी. क्षेत्रात ग्रामीण रुग्णालये/प्रा. आ. कें. औषधी अनुदानात वाढ.
  - (फ) प्रा. आ. केंद्राच्या इंधन दुरुस्ती अनुदानात वाढ.
  - (स) आदिवासी क्षेत्रातील आंतररुग्ण बालकांच्या एका नातेवाईकास प्रति दिन रु. ४० प्रमाणे रोजगार रक्कम अदा करणे.
  - (म) ज्या आरोग्य संस्थांमध्ये वाहने नाहीत अशा आरोग्य संस्थांना कंत्राटी पद्धतीने वाहने पुरविणे.

आरोग्य सेवा

समग्र कार्यक्रम

बिगर आदिवासी विभागामध्ये किंवा विशेषप्रकारे आदिवासी विभागातील लोकांच्या आरोग्याची काळजी घेणे हे आरोग्य सेवा खात्याचे प्रमुख कार्य आहे. आरोग्य दक्षतेद्वारे आदिवासी विभागातील लोकांची उन्नती करणे हा कल्याणकारी राज्याचा प्रमुख घटक आहे.

आदिवासी उपयोजनेखाली राबविल्या जाणाऱ्या आरोग्य कार्यक्रमांची ध्येये आणि उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत :-

- १) बिगर आदिवासी भागातील विकास व आदिवासी भागातील विकास यामधील दरी कमी करणे.
- २) आदिवासी समाजाचे राहणीमान उंचावण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करणे.
- ३) मूळ आदिवासी भागात आरोग्य सुविधा उपलब्ध करून देणे.
- ४) बिगर आदिवासी भागात विखुरलेल्या आदिवासींना आरोग्य सुविधा उपलब्ध करणे.
- ५) ग्रामीण आरोग्याची दक्षता व हिवताप, क्षय, कुष्ठरोग इ. रोगांचे निर्मूलन यावर अधिक भर देणे.
- ६) माता बाल संगोपन कार्यक्रमांतर्गत भरपूर सोयी उपलब्ध करून देणे.
- ७) लोकसंख्येच्या प्रमाणात आरोग्य सुखसोयी देणाऱ्या संस्थांतील कमतरता दूर करणे.

महत्वाच्या कार्यक्रमांवरील गोषवारा खालीलप्रमाणे आहे—

(१) प्राथमिक आरोग्य पथके/प्राथमिक आरोग्य केंद्रे :-

आदिवासी विभागात प्राथमिक आरोग्य केंद्र, प्राथमिक आरोग्य पथके, आयुर्वेदिक दवाखाने, अॅलोपॅथिक दवाखाने, जिल्हा परिषद दवाखाने इत्यादीद्वारे आरोग्य सेवा उपलब्ध होतात. ह्या संस्था जिल्हा आरोग्य अधिकारी जिल्हा परिषदेच्या नियंत्रणाखाली काम करत असतात आणि जिल्हा परिषदेच्या आरोग्य खात्यावर सहसंचालक, आरोग्य सेवा संचालनालय, मुंबई यांचे नियंत्रण असते. खालील तक्त्यात थोडक्यात कार्यक्रमाचा गोषवारा वर्षानुरूप दिलेला आहे :-

अ.क्र.	बाब	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. अखेर)
१.	एकूण आंतररुग्ण ...	१५६५८२	१७६७९४	१०८२१२
२.	एकूण बाह्यरुग्ण ...	२७०४६२१	२९१२४६८	१५३५७१६

(२) राष्ट्रीय हिवताप निर्मूलन योजना :-

देशातील आदिवासी भागामध्ये हिवतापाचे पुनर्गमन ही एक चिंतेची बाब अलिकडील वर्षात झाली आहे. चंद्रपूर, ठाणे, नाशिक, धुळे, अमरावती, पुणे, अहमदनगर आणि इतर जिल्ह्यात दिसून येते. भारत सरकारने हिवताप निर्मूलनासाठी ही उपयोजना आखली त्यात फवारणीवर योग्य देखरेख व इतर प्रतिबंधक उपाय यांचा समावेश आहे.

अ.क्र.	बाब	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. अखेर)
१.	गोळा केलेल्या एकूण रक्त नमुन्यांची संख्या ...	१०८५६४३०	१२८७७४२०	९९३१६००
२.	एकूण रक्त नमुने तपासलेले ...	१०८५६४३०	१२८७७४२०	९८६१९१६
३.	एकूण हिवताप रुग्ण आढळलेले ...	१२२९४	१९७६९	१०९१०

(३) राष्ट्रीय हत्तीरोग नियंत्रण योजना :-

संचालक राष्ट्रीय, हिवताप निर्मूलन योजना, दिल्ली यांचेकडून मिळालेल्या आदेशानुसार सहसंचालक, आरोग्य सेवा (हिवताप व हत्तीरोग), पुणे यांच्या मार्गदर्शनाखाली ही योजना राबविली जाते. सहायक संचालक (हत्तीरोग), पुणे हे पथकाचे कार्य समन्वित करतात.

अ.क्र.	बाब	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. अखेर)
१.	रक्तदूषित रोगी (बाह्य लक्षण) ...	४५५	२५०	३१०
२.	आढळून आलेल्या रुग्णांपैकी औषधोपचारीत रुग्णांची आकडेवारी ...	४५५	२५०	३१०

(४) पटकी नियंत्रण कार्यक्रम :-

या योजनेचे मूळ उद्दिष्ट असे आहे की, पटकी रोगाचा प्रादुर्भाव इतका कमी करावयाचा आहे की, तो सार्वजनिक आरोग्याचा प्रश्न राहणार नाही. हे उद्दिष्ट साध्य करण्याकरीता संनिरीक्षण, पिण्याच्या पाणी पुरवठ्याचे नियमित शुध्दीकरण, निदानांच्या सोयी, तातडीने उपाययोजना प्रतिबंधक लस टोचणी इत्यादी उपाययोजना करण्यात येतात.

अ.क्र.	पटकी	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. अखेर)
१.	पटकी लागण संख्या	...	७१	८६९
२.	पटकी मृतांची संख्या	...	...	१८

(५) राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम :-

या योजनेचा मुख्य कार्यभाग म्हणजे (१) सर्व कुष्ठरुग्णांना प्राथमिक अवस्थेत आणि विकृती येण्यापूर्वी शोधून काढणे, (२) त्यांच्यावर बहुविध औषधोपचार करणे की, जेणेकरून समाजामधील कुष्ठरोग्याच्या संसर्गाचे प्रमाण कमी होईल. सदर कार्य कुष्ठरोग नियंत्रण योजनांतर्गत राज्य शासन, स्थानिक स्वराज्य संस्था व सेवाभावी संस्थांमार्फत करण्यात येते.

अ.क्र.	निर्देशांक	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. अखेर)
१.	एकूण शिल्लक कुष्ठरुग्ण	...	२८७६	३९६९
२.	कुष्ठरुग्णांचे दर दहा हजार लोकसंख्येमागे प्रमाण	...	२.६८	३.३१
३.	नवीन शोधलेले कुष्ठरुग्ण	...	३४७८	४९३५
४.	नवीन शोधलेल्या कुष्ठरुग्णांचे दर एक लाख लोकसंख्येमागे प्रमाण	...	३२.४४	४१.११
५.	नवीन शोधलेल्या कुष्ठरुग्णांपैकी—			
	(अ) मुलांचे शेकडा प्रमाण	...	८.६२	९.१४
	(ब) सांसर्गिक रुग्णांचे शेकडा प्रमाण	...	५१.५८	०.६३
	(क) स्त्रियांचे शेकडा प्रमाण	...	४४.८६	४९.४१
	(ड) दृश्य स्वरूपात विकृती असलेल्यांचे शेकडा प्रमाण	...	१.००	४५.८९
६.	एकूण बरे झालेले कुष्ठरुग्ण	...	३४१०	४१३३

(६) शालेय आरोग्य तपासणी :-

महाराष्ट्रात एप्रिल ते जून दरम्यान सर्व शाळांना उन्हाळी सुट्ट्या असतात. कोविड संसर्ग परिस्थितीमुळे राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम अंतर्गत माहे जुलै-२०२१ ते सप्टेंबर-२०२१ अखेर ४०९४८ शाळांपैकी एकूण ३१७१ शाळांची तपासणी झालेली असून तपासलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या (६ ते १८) वयोगटात आहे.

बाब	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (सप्टेंबर अखेर)
किती विद्यार्थी तपासले	...	निरंक	१०२३५९९८

(७) माता व बालसंगोपन कार्यक्रम :-

अ.क्र.	प्रशिक्षित व्यक्तींमार्फत प्रसूति सेवा	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. पर्यंत)
१.	प्रशिक्षित दाई	...	४७१७	६१३५
२.	परिचारिका/डॉक्टर	...	३५८५	४५२१
३.	एकूण घरी झालेल्या प्रसूति (१+२)	...	८३०२	१०६५६
४.	दवाखाना	...	५४६९००	१७४३०२१
५.	एकूण प्रसूति (३+४)	...	५५५२०२	१७५३६७७

(८) राज्य आरोग्य परिवहन संघटना :-

या संघटनेमार्फत राज्यातील वैद्यकीय आणि सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या व बिगर आदिवासी विभागातील वाहनांची नियमित देखभाल व तपासणी करण्यात येते. आदिवासी उपयोजनेखालील वाहनांची स्थिती खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	बाब	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३ (ऑक्टो. पर्यंत)
१.	आदिवासी उपयोजनेखालील वाहने	...	८७९	८७१
२.	रस्त्यावर धावणारी	...	७३५	६८५
३.	रस्त्यावर धावू न शकणारी	...	१४४	१८६

वैद्यकीय

कुटीर रुग्णालये :-

सद्यःस्थितीला आदिवासी उपयोजनेखालील दोन कुटीर रुग्णालये कार्यरत आहेत. त्यांच्यामार्फत आदिवासी लोकांना रोगोत्तर सेवेचा लाभ मिळतो. प्राथमिक पथके प्राथमिक आरोग्य केंद्रे इत्यादीमार्फत निर्देशित केलेल्या रुग्णावर विशेष उपचार केले जातात. खालील तक्त्यात थोडक्यात कार्यभाराचा गोषवारा दिलेला आहे:

अ.क्र.	रुग्णालयाचे नाव	बाह्यरुग्ण		आंतररुग्ण			
		२०२१-२०२२	२०२२-२०२३	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३		
१.	जव्हार	...	...	८७५५८	७२१५७	१६९०८	१३४१७
२.	तळोदा	...	...	२२४३	२०१३	३४१९	३७४९
	एकूण	...	...	८९८०१	७४१७०	२०३२७	१७१६६

जनजाती उपयोजना

(रुपये लाखात)

अ.क्र.	योजनेचे नाव	अर्थसंकल्पित अंदाज २०२०-२०२१	सुधारित अंदाज २०२०-२०२१	अर्थसंकल्पित अंदाज २०२१-२०२२
१	२	३	४	५
१.	(०१) (०४) राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियान (राज्य हिस्सा) (२२१० एफ ८६३)	१०१०.९५	१०१०.९५	१०००.००
२.	(०१) (०५) राष्ट्रीय आयुष अभियान (केंद्र हिस्सा) (२२१० एफ ९८१)	३२३.३९	३२३.३९	२४८.४४
३.	(०१) (१६) राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान राज्य आरोग्य संस्थांना सहायक अनुदान योजना (२२१० ई ४५५)	१००००.००	१६८१४.८३	१००००.००
४.	(०१) (२३) राष्ट्रीय मानसिक आरोग्य कार्यक्रम (केंद्र हिस्सा) (२२१० एफ ८०९)	०.०१	...	...
५.	(०१) (२४) राष्ट्रीय मानसिक आरोग्य कार्यक्रम (राज्य हिस्सा) (२२१० एफ ९२५)	०.०१	...	...
६.	(०१) (२६) कर्करोग, मधुमेह, हृदयरोग, पक्षाघात प्रतिबंध व नियंत्रण यासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रम (केंद्र हिस्सा) (२२१० एफ ८५४)	०.०१	०.०१	०.०१
७.	(०१) (४०) कर्करोग, मधुमेह, हृदयरोग, पक्षाघात प्रतिबंध व नियंत्रण यासाठी राष्ट्रीय कार्यक्रम (राज्य हिस्सा) (२२१० एफ ९७२)	०.०१	...	०.०१
८.	(०७) आयुष्यमान भारत कार्यक्रम (०७) (०१) प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना	१५००.००	२४०६.४२	१५००.००
९.	१०३, माता व बाल आरोग्य (०२) प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व सहयोग कार्यक्रम (०२) (०१) प्रधानमंत्री मातृत्व वंदना योजना जनजाती क्षेत्राबाहेरील उपयोजना (२२११ १४४१)	१५००.००	१५००.००	१५००.००
१०.	महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना (२२१० जी २८९)	५०००.०००	१०९७१.४९	७०००.००
११.	राष्ट्रीय आयुष मिशन (२२१० एफ ९९९)	३००.००	३००.००	१६५.६३
१२.	राष्ट्रीय आरोग्य अभियान (केंद्र हिस्सा) (२२१० एफ ७३८)	१३९३१.३४	१६५८३.९९	१५६४१.३३
१३.	राष्ट्रीय नागरी आरोग्य अभियान (केंद्र हिस्सा) (२२१० एफ ७४७)	१५१६.४२	२१४८.१६	१५६८.७७
१४.	स्वर्गीय बाळासाहेब ठाकरे रस्ते अपघात योजना	०.०१	...	...
	एकूण	३५०८२.१५	५२०५९.२४	३८६२४.१९

(३) कार्यक्रम कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण

तक्ता क्र. १

१ एप्रिल २०२२ रोजी अस्तित्वात असलेल्या संस्थांचे जिल्हावार वितरण खालील तक्त्यात दिलेले आहे.

अनु.क्र. १	जिल्हाचे नाव २	प्राथमिक आरोग्य केंद्र ३	एकूण प्राथमिक आरोग्य पथके ४	आयुर्वेदिक दवाखाने ५	ऑलोपॅथिक दवाखाने ६	एकूण फिरती आरोग्य पथके ७
१.	ठाणे ...	१५	३	...	...	...
२.	रायगड ...	३	...	...	...	...
३.	नाशिक ...	५२	...	...	...	...
४.	धुळे ...	१४	...	...	...	...
५.	नंदूरबार ...	५६	८	५	...	...
६.	जळगाव ...	२	...	...	...	...
७.	अहमदनगर ...	९	...	...	...	...
८.	गोंदिया ...	१९	...	१०	२	४
९.	पुणे ...	८	...	१	...	...
१०.	नांदेड ...	१४	...	...	...	...
११.	अमरावती ...	११	३	३	...	३
१२.	यवतमाळ ...	१९	१	...	...	१
१३.	नागपूर ...	४	...	...	...	...
१४.	चंद्रपूर ...	८	...	...	१	३
१५.	गडचिरोली ...	४७	३३	४	...	...
१६.	पालघर ...	३६	१८	४	...	३
	एकूण ...	३१७	६६	२७	३	१४

तक्ता क्रमांक ३
माता बाल संगोपण कार्यक्रम (सन २०२२-२०२३)—संख्या लाखांत

अनु. क्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	वर्ष	गरोदर माता नोंदणी		१२ आठवड्यांच्या आत		प्रसूतीची माहिती		
			उद्दिष्ट	साध्य	उद्दिष्ट	साध्य	उद्दिष्ट	साध्य	संस्थेत झालेल्या प्रसूती
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१. टाणे	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३९३७२	४३६९९	३५४३५	४०२४८	३२१७२	३२१४३	३२१०६
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१९५७५	१९८३७	१७६१७	१७६१७	१७६६६	८४२०	८४१२
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३९१४९	...	३५२३४	...	३५०३२	...	२७२८६
२. पालघर	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३७५२८	३७९०७	३३७७५	३५९७६	३४२८७	२८३९९	२८०५०
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१८७६६	२०६५३	१६८८९	१८४४९	१७१२८	१३३०९	१३२५१
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३७५३२	...	३३७७९	...	३४२५६	...	२०८५६
३. रायगड	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	२५५८५	३४५९६	२३०२६	२९७०२	२३३७५	२६३७४	२६२४०
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१६३९९	१७७६४	१४६८७	१४०६५	१४८९४	१३४१३	१३३७९
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३२६३७	...	२९३७३	...	२९७८९	...	१६३३४
४. नाशिक	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	८५३२९	८५५५९	७६७९६	७७३७९	७७९६०	५४९८४	५४८१७
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	४२८०७	४६८६६	३८५२६	४१५९६	३९०७१	२७९९२	२७९५९
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	८५६१३	...	७७०५२	...	७८१४१	...	५०८८७
५. धुळे	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३६०६७	३७४३२	३२४६०	३२९१२	३२९५२	२२८७१	२२८१२
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१८०२९	२१४३०	१६२२६	१९०१८	१६४५६	१२०८८	१२०७२
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३६०५८	...	३२४५२	...	३२९११	...	२०७९६
६. नंदुरबार	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३५७९०	३८३६३	३२२११	३५६१९	३२६९९	३२५७६	२८१७१
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१९११३	२२५५८	१७२०१	१७९०६	१७४४५	१७४६८	१५५९८
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३८२२५	...	३४४०३	...	३४८८९	...	१५५५६
७. जळगाव	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	७२७८६	७२५६८	६५५७७	७१४६८	६६५००	६५६१६	६५६०४
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	३६५८१	३९०९३	३२९२२	३८३३७	३३३८८	३२७४२	३२७३५
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	७३१६१	...	६५८४५	...	६६७७६	...	३४०२७
८. अहमदनगर	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	७५१५४	७६११५	६७६३९	७३०९२	६८६६४	५९४५७	५९४२३
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	३७७५८	४१७३९	३३९८२	३९२३४	३४४६२	२५७६३	२५७४४
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	३७७५८	३३७७६	३३९८२	२८७३०	३४४६२	४३१६२	४३१३०
	अंदाजित काम २०२३-२०२४	२०२३-२०२४	७५५१५	...	६७९६४	...	६८९२५	...	...

तक्ता क्रमांक ३ (चालू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
९. पुणे	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	८५३२	८७२९०	७७०६९	७७२३२	७८२३६	७२६०१	७२६०१
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	४२८१२	५१८६८	३८५३१	४१००७	३९०७६	३५५९७	३५५९७
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	८५६२४	३३७५६	३८५३१	३६०५५	३९०७६	४२५५४	४२५५४
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	८५६२४	...	७७०६२	...	७८१५१	...	...
१०. नांदेड	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	५५९५३	५६५१७	५०३५८	५२००८	५११२१	४४४८४	४४४५३
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	२७१८७	२७९११	२४४६८	२४८३९	२४८१४	१९५२३	१९५०५
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	५४३७३	...	४८९३६	...	४९६२८	...	...
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	५४३७३	...	४८९३६	...	४९६२८	...	...
११. अमरावती	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	४०८९३	३७७२०	३६८०४	३४३०७	३७३६२	२२६५३	२१६१९
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१९६२४	१९५२९	१७६६२	१७६३२	१७९११	१५६६४	१५४९५
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	३९२४८	...	३५३२३	...	३५८२३	...	२३८०९
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	३९२४८	...	३५३२३	...	३५८२३	...	...
१२. यवतमाल	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	४९९६१	४८०७८	४४९६५	४४७५१	४५६४६	४१०५५	४१०४०
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	२५२२९	२५२३९	२२७०६	२३७४४	२३०२७	१९०४६	१९०४३
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	५०४५७	...	४५४११	...	४६०५३	...	२७००३
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	५०४५७	...	४५४११	...	४६०५३	...	...
१३. नागपूर	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३९०८१	३७९८२	३५१७३	३५४१२	३५७०६	१५६१८	१५६०३
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१९७६७	१९७६५	१७७९०	१८६०३	१८०४२	६४१७	६४१४
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	३५३४४	...	३५५८१	...	३६०८४	...	२९६५३
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	३५३४४	...	३५५८१	...	३६०८४	...	...
१४. मोंदिया	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	२१३६०	२१३३५	१९२२४	१९६४७	१९५१५	१८२५५	१८२३९
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१०४३४	१०४९६	९३९०	९७९८	९५२३	७८७५	७८७४
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	२०८६७	...	१८७८०	...	१९०४६	...	१११६९
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	२०८६७	...	१८७८०	...	१९०४६	...	...
१५. चंद्रपूर	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	३०५०८	३०३०३	२७४५७	२८५५५	२७८७३	२०५९३	२०५७०
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१३८७१	१५०००	१२४८४	१४५२७	१२६६०	५१२९	५११९
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	२७४४२	...	२४९६८	...	२५३२१	...	२०१५३
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	२७४४२	...	२४९६८	...	२५३२१	...	...
१६. गडचिरोली	झालेले काम २०२२-२०२३ (साप्टे. २०२२ अखेर) (A)	२०२१-२०२२	२०२२९	२०२६१	१८२०६	१९२७६	१८४८२	१९२५१	१८५२२
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२२-२०२३	१०७२०	१९७७	९६४८	९५४३	९७८४	८२६७	७९७७
	अंदाजित काम २०२२-२३(ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर) (E)*	२०२३-२०२४	२१४३९	...	१९६४८	...	१७८४	...	१०९०५
	अंदाजित काम	२०२३-२०२४	२१४३९	...	१९६४८	...	१७८४	...	...

(E)* माहे ऑक्टो. २०२२ ते मार्च २०२३ अखेर होणारे अंदाजित काम, हे वर्ष २०२२-२३ साठी निश्चित करण्यात आलेल्या उद्दिष्टामधून माहे सप्टेंबर २०२२ अखेर झालेले काम वजा करून काढण्यात आलेले आहे.

तक्ता क्रमांक चार

TABLE No. IV

आदिवासी भागातील प्रयोगशाळा, रेडिओलॉजी व भौतिकोपचार सेवांविषयी माहिती दर्शविणारा तक्ता-

Statement showing Districtwise Information of Laboratory Services Rendered in the Institutions in Tribal Area

अनु. क्र. Sr. No.	जिल्हा District	वर्ष Year	प्रयोगशाळेतील तपासणी Laboratory Examination							भौतिकोपचार दिलेल्या रुग्णांची संख्या	
			लघवी Urine	रक्त Blood	थुंकी Sputum	मल Stools	एकूण Total	एक्स रे X-ray	सोनोग्राफी Sonography		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
अमरावती											
1.	Amravati	2021-2022	...	7064	370753	1372	2	379191	3050	3736	160
		2022-2023	...	9134	277312	1260	41	287747	1931	2396	450
अहमदनगर											
2.	Ahmednager	2021-2022	...	21655	584778	3828	1	610262	1050	523	103
		2022-2023	...	14578	1663484	13763	42	1691867	65545	24117	47846
चंद्रपूर											
3.	Chandrapur	2021-2022	...	27787	654925	39794	...	722506	5211	1659	...
		2022-2023	...	64830	436282	35720	13559	550391	6720	1787	...
धुळे											
4.	Dhule	2021-2022	...	20202	370555	4790	1	395548	826	2005	22621
		2022-2023	...	3912	130108	978	1	134999	908	...	...
गडचिरोली											
5.	Gadchiroli	2021-2022	...	43625	901111	25365	31	970132	60713	118775	15211
		2022-2023	...	60851	796093	29863	22	886829	54000	66288	9482
गोंदिया											
6.	Gondia	2021-2022	...	149032	2816726	37837	18007	3021602	51540	38150	8618
		2022-2023	...	183174	2237426	53490	27034	2501124	29821	26824	4621
जळगाव											
7.	Jalgaon	2021-2022	...	34351	711254	4625	...	750230	694	7152	3445
		2022-2023	...	11001	250984	163	...	262148	260	...	...
नंदुरबार											
8.	Nandurbar	2021-2022	...	59779	1112427	26228	...	1198434	21894	8094	2840
		2022-2023	...	527531	584631	2010	701	1114873	...	14636	2880
नाशिक											
9.	Nashik	2021-2022	...	196746	1523140	11269	61	1731216	10534	101	67692
		2022-2023	...	49923	516049	1685	1106	568763	5665	94	59104
नांदेड											
10.	Nanded	2021-2022	...	14536	296907	1796	1	313240	2826	2657	...
		2022-2023	...	9727	258554	1483	1	269765	1556	1865	72593
नागपूर											
11.	Nagpur	2021-2022	...	37101	513690	2341	147	553279	438	...	59300
		2022-2023	...	26085	283553	1479	210	311327	573	...	...
पालघर											
12.	Palghar	2021-2022	...	110016	1358323	18499	180	1487018	6764	349	3523
		2022-2023	...	123002	966627	23562	58	1113249	14205	2885	1910
पुणे											
13.	Pune	2021-2022	...	37587	547141	4712	112	589552	1503	...	33955
		2022-2023	...	38067	494063	4670	110	536910	3257	17	33970
ठाणे											
14.	Thane	2021-2022	...	39481	584130	5690	16	629317	8130	347	775
		2022-2023	...	33351	584158	7612	2	625123	7706	1789	786
यवतमाळ											
15.	Yavatmal	2021-2022	...	1874	230273	365	9	232521	1832	...	8
		2022-2023	...	6939	236736	616	12	244303	272	...	12
रायगड											
16.	Raigad	2021-2022	...	141968	1465797	23220	182	1631167	10021	366	37493
		2022-2023	...	164995	1225707	29333	72	1420107	22335	3232	2685
एकूण											
	...	2021-2022	...	942804	14041930	211731	18750	15215215	187026	183914	255744
		2022-2023	...	1327100	10941767	207687	42971	12519525	214754	145930	236339

तक्ता क्रमांक ५
राष्ट्रीय हत्तीरोग नियंत्रण योजना, महाराष्ट्र राज्य

आदिवासी विभागातील कार्ये २०१९-२०, २०२०-२१, २०२१-२२ व २०२२-२३ (ऑक्टोबर अखेर)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	आदिवासी विभागाची लोकसंख्या	वर्ष	तपासण्यात आलेल्या व्यक्ती	हत्तीरोग संबंधी पाहणी केलेल्या लोकसंख्येची टक्केवारी	दूषित व बाह्य लक्षणेयुक्त रुग्ण	उपचारीत रुग्ण	रात्र चिकित्सालयात उपचार करण्यात आलेले रुग्ण
१	२	३	४	५	६	७	८	९
१.	ठाणे		२०१९-२०२०	२०७००	१७.६९	४	४	...
		११७०००	२०२०-२०२१	१३४७३	११.५२	...	...	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	१५१५५	१२.९५	२	२	...
			२०२२-२०२३	१२५६९	१०.७४	...	...	...
२.	पालघर		२०१९-२०२०	६५६२	५.६१	१२	१२	...
		११७००१	२०२०-२०२१	५००४	४.२८	२	२	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	५६४७	४.८३	...	...	...
			२०२२-२०२३	४०४५	३.४६	२	२	...
३.	नांदेड		२०१९-२०२०	६५९०२	१०.८४	४४	४४	२२
		६०८०००	२०२०-२०२१	६२११४	२५.८६	१०३	१०३	११
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	६५८६५	१०.८३	११	११	८
			२०२२-२०२३	३८४११	६.३२	२४	२४	२
४.	अमरावती		२०१९-२०२०	६९८४८	१०.७१	९	९	२
		६५२०००	२०२०-२०२१	६९५१०	१०.२९	४	४	१
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	७३०३१	११.२	१	१	१
			२०२२-२०२३	४०३८२	६.१९	...	...	...
५.	भंडारा		२०१९-२०२०	४३९८७	६.४२	५१	५१	६४
		६८५०००	२०२०-२०२१	३५०१४	५.११	१६	१६	१६
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	२०१९१	२.९५	६०	६०	५
			२०२२-२०२३	३३५१२	४.८९	१३	१३	८
६.	भंडारा (पवनी)		२०१९-२०२०	४८६१	५.३४	१	१	...
		९१०००	२०२०-२०२१	६०७५	६.६७	...	...	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	५४५३	५.९९	...	...	...
			२०२२-२०२३	५४३५	५.९७	...	...	...
७.	चंद्रपूर (राजुरा)		२०१९-२०२०	६५९५६	६.३७	३६६	३६६	२५७
		१०३५७५५	२०२०-२०२१	६०८२६	५.८७	१४६	१४६	१०२
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	२९४७३	२.८४	३	३	...
			२०२२-२०२३	१८५२३	१.७८	२	२	...
८.	चंद्रपूर (चंद्रपूर)		२०१९-२०२०	६५९५६	६.३७	३३६	३३६	२२१
		१०३५७५५	२०२०-२०२१	२०७९३	७.९	४	४	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	५१५२३	४.९७	११६	११६	५८
			२०२२-२०२३	३९११६	३.७७	६१	६१	३५
९.	गडचिरोली (गडचिरोली)		२०१९-२०२०	४३९०४	९.१५	३०६	३०६	...
		५०६०४७	२०२०-२०२१	४६८०४	९.२४	११५	११५	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	३२५६४	६.४३	१२३	१२३	...
			२०२२-२०२३	२४८१५	९	१२७	१२७	...
१०.	गडचिरोली (धानोरा)		२०१९-२०२०	३३२३२	१२.६४	४८	४८	...
		२६३०००	२०२०-२०२१	२०७९३	७.९	४	४	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	२७१३१	१०.३	१७	१७	...
			२०२२-२०२३	१८३७९	६.९८	८	८	...
११.	नागपूर		२०१९-२०२०	५४९५	४.४२	६	६	...
		६३६०००	२०२०-२०२१	७३३८	५.९१	२	२	...
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	५६३६०	८.८	३	३	३८
			२०२२-२०२३	३६७३०	५.७७	१	१	८
	राज्य एकूण	....	२०१९-२०२०	४२६४०३	७.४२	११८३	११८३	५६६
		५७४६५५८	२०२०-२०२१	३४७७४४	६.०५	३९६	३९६	१३०
		(ऑक्टोबर अखेर)	२०२१-२०२२	३८२३९३	६.६५	३३५	३३६	११०
			२०२२-२०२३	२७१९१७	४.७३	२३८	२३८	५३

तक्ता क्र. ६

राष्ट्रीय हिवताप निर्मूलन योजना, महाराष्ट्र राज्य

राष्ट्रीय हिवताप प्रतिरोध योजनातील आदिवासी भागातील कार्य-२०१९-२०२०, २०२०-२०२१, २०२१-२०२२ व २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)
National Anti Malaria Scheme-Performance of Tribal Area 2019-2022, 2020-2021, 2021-2022 and 2022-2023 (Upto October)

अ. क्र.	जिल्हाचे नाव	वर्ष	आदिवासी लोकसंख्या	गोळा केलेल्या रक्त नमुन्यांची संख्या				तपासलेल्या रक्त नमुन्यांची संख्या				हिवतापाने झालेले मृत्यु
				प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष सर्वेक्षणांतर्गत	सामुदायिक व भटके	एकूण	तपासलेले एकूण रक्तनमुने	गोळा केल्यापासून आलेले एकूण हिवताप रुग्ण	हिवताप रुग्णांचे प्रतिशत प्रमाण	हिवताप आत समूळ उपचार केलेल्या हिवताप रुग्णांची संख्या	१०	
१.	रायगड	२०१९-२०२०	१९२५८	१६७६७	४	१६७७१	१६७७१	१६७७१	३	०.०२	३	...
		२०२०-२०२१	१९७६८	१२४५८	५	१२४६३	१२४६३	१२४६३	१	०.०१	१	...
		२०२१-२०२२	५९९३६	१३६६५	...	१३६६५	१३६६५	१३६६५	१	०.०१	१	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	५९९३६	८९०४	६	८९१०	८९१०	८९१०	...	...	...	...
२.	ठाणे	२०१९-२०२०	५८५२०३	१३३३३३	८४	१३३३१७	१३३३१७	१३३३१७	१९	०.०१	१८	...
		२०२०-२०२१	५८५२०३	७६५३८	६०	७६५९८	७६५९८	७६५९८	९	०.०१	७	...
		२०२१-२०२२	५९८१०५	८७४७३	४७३३	९२२०६	९२२०६	९२२०६	१३	०.०१	११	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	६०११२०	७१३४८	१३७४४	८५०९२	८५०९२	८५०९२	१४	०.०२	१३	...
३.	पालघर	२०१९-२०२०	१९०६०९४	३५३२२८	७९२	३५४०२०	३५४०२०	३५४०२०	४४	०.०१	४३	...
		२०२०-२०२१	२०१२१६८	१८२८२६	७४७७	१९०३०३	१९०३०३	१९०३०३	६	...	६	...
		२०२१-२०२२	२०६१५३६	२४८५४७	२००	२४८७४७	२४८७४७	२४८७४७	६	...	६	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	२०६५९६०	१८५२५४	१८८	१८५४४२	१८५४४२	१८५४४२	११	०.०१	११	...
४.	धुळे	२०१९-२०२०	५०६८६८	९३३६७	४२	९३४०९	९३४०९	९३४०९	१	...	१	...
		२०२०-२०२१	५१३१०२	७३९६४	३३	७३९९७	७३९९७	७३९९७	४	०.०१	...	...
		२०२१-२०२२	५२६५३०	९१२५१	...	९१२५१	९१२५१	९१२५१	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	५७४०८०	५७८७६	...	५७८७६	५७८७६	५७८७६	...	...	...	...
५.	नंदुरबार	२०१९-२०२०	१३७६९०६	२८६३४५	९१९	२८७२६४	२८७२६४	२८७२६४	२४	०.०१	२४	...
		२०२०-२०२१	१३९३४२९	१८३२९१	९३	१८३३८४	१८३३८४	१८३३८४	५	...	५	...
		२०२१-२०२२	१४१४३३०	१८३२५५	१००	१८३३५५	१८३३५५	१८३३५५	४	...	४	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	१६०१३५८	१४८८२६	८०	१४८९०६	१४८९०६	१४८९०६	४	...	४	...
६.	जळगाव	२०१९-२०२०	४९१६९	१००९४	...	१००९४	१००९४	१००९४	...	...	...	...
		२०२०-२०२१	४९१६९	७६६६	...	७६६६	७६६६	७६६६	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	४९१६९	९५३२	...	९५३२	९५३२	९५३२	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	४९१६९	६६३५	...	६६३५	६६३५	६६३५	...	...	...	...

तक्ता क्र. ६-(वाचू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
७.	नाशिक	२०१९-२०२०	१८९४६७७	३८५३३६	७०	३८५४०६	३८५४०६	३८५४०६	२	...	२	...
		२०२०-२०२१	१८९४६७७	२७९३९३	...	२७९३९३	२७९३९३	२७९३९३	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	१४७७१३३	२६८७६१	...	२६८७६१	२६८७६१	२६८७६१	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	१४७७१३३	२०७९७२	...	२०७९७२	२०७९७२	२०७९७२	...	...	...	...
८.	अहमदनगर	२०१९-२०२०	३६००३८	७३६३८	...	७३६३८	७३६३८	७३६३८	...	...	...	...
		२०२०-२०२१	४४५१६१	५२४९१	...	५२४९१	५२४९१	५२४९१	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	४४७९९०	५२७३२	...	५२७३२	५२७३२	५२७३२	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	४८४५२३	४१०३४	...	४१०३४	४१०३४	४१०३४	...	...	...	...
९.	पुणे	२०१९-२०२०	२४३७९३	४३७३८	...	४३७३८	४३७३८	४३७३८	...	...	...	...
		२०२०-२०२१	२४८४१७	३३८८१	...	३३८८१	३३८८१	३३८८१	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	२५१५०८	३३८०८	...	३३८०८	३३८०८	३३८०८	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	१३३९१८	२२७४८	...	२२७४८	२२७४८	२२७४८	...	...	...	...
१०.	नांदेड	२०१९-२०२०	३३५५७४	६५२५५	...	६५२५५	६५२५५	६५२५५	...	...	...	...
		२०२०-२०२१	३०८९८८	२४४२३	...	२४४२३	२४४२३	२४४२३	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	३१२६०९	४०३६५	...	४०३६५	४०३६५	४०३६५	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	३५१४९८	३५५१९	...	३५५१९	३५५१९	३५५१९	...	...	...	...
११.	अमरावती	२०१९-२०२०	२९६६३०	६६७०४	६	६६७१०	६६७१०	६६७१०	४	०.०१	४	...
		२०२०-२०२१	२९६७४५	४५७७७	११	४५७८८	४५७८८	४५७८८	१	...	१	...
		२०२१-२०२२	२९६७३३४	५३०९६	१	५३०९७	५३०९७	५३०९७	३	०.०१	३	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	२९६७९२४	३४८८४	२	३४८८६	३४८८६	३४८८६	१	...	१	...
१२.	यवतमाळ	२०१९-२०२०	५४८१५३	१२४५७७	४०	१२४६१७	१२४६१७	१२४६१७	१	...	१	...
		२०२०-२०२१	५५४७३१	६८००१	२३०	६८००१	६७०३४	६७०३४	१	...	१	...
		२०२१-२०२२	५५८०५९	८०१९३	३८	८०२३१	८४००४	८०२३१	...	...	...	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	५६६८३७	६६५०६	३०	६६५०६	६६५०६	६६५०६	१	...	...	...
१३.	भंडारा	२०१९-२०२०	८५०३३	२५८५४	१८२	२६०३६	२६०३६	२६०३६	२	०.०१	२	...
		२०२०-२०२१	६४६४१	१९१७२	९	१९१८१	१९१८१	१९१८१	...	...	...	...
		२०२१-२०२२	६३५५३	१६१७४	२७	१६२०१	१६२०१	१६२०१	२	०.०१	२	...
		२०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	६३०५०	१२४८६	...	१२४८६	१२४८६	१२४८६	...	...	...	...

सक्ता क्र. ६-(वाचू)

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१४.	गोंदिया	२०१९-२०२० २०२०-२०२१ २०२१-२०२२ २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	४८२९२८ ४८३३२४ ४८४६९८ ४८४६९८	२१८१२८ १३९९०१ १८७२३८ १७८५५१	४८८४ १६६२३ २७८६६ ५७८०	२२३०१२ १५६५२४ २१५१०४ १८४३३१	२२३०१२ १५६५२४ २१५१०४ १८४३३१	५३३२८ १०१७४१ १४९२१८ १३९७५८	२१३ ३२० ५०४ ३२६	०.१० ०.२० ०.२३ ०.१८	१७८ ३२० ४९७ ३१५	३
१५.	चंद्रपूर	२०१९-२०२० २०२०-२०२१ २०२१-२०२२ २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	५९७२२० ६०४९५७ ६०४९५७ ६०४९५७	२०९८८३ १६७६२२ १५३३८२ ११२५७९	२०१८ १२६९६ ३१४९ १६०३	२११९०१ १८०३१८ १५६५३१ ११४१८२	२११९०१ १८०३१८ १५६५३१ ११४१८२	२११९०१ १८०३१८ १५६५३१ ११४१८२	५२ १७५ १०६ ४६	०.०२ ०.१० ०.०७ ०.०४	५२ १७५ १०६ ४६	२
१६.	गजघिरोली	२०१९-२०२० २०२०-२०२१ २०२१-२०२२ २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	१०२१२१९ १०३०५१३ १०३०५१३ १०३१२५६	५५०८२३ ८२९६०५ ६५३१४५ ५२१०२१	४१५९६ २१०१०७ १५२६९६ १२५४४५	५९२४१९ १०३९७१२ ८०५८४१ ६४६४६६	५९२४१९ १०३९७१२ ८०५८४१ ६४६४६६	५९२४१९ १०३९७१२ ८०५८४१ ६४६४६६	३१४५ ६४९१ १३०४६ ६१३१	०.९० ०.६२ १.६२ ०.९०	३०३६ ६४६८ १२९९६ ६०८६	...
१७.	नागपूर	२०१९-२०२० २०२०-२०२१ २०२१-२०२२ २०२२-२०२३ (ऑक्टोबर अखेर)	११६१४७ ११६६०२ ११६८७४ १३३२५५	३४२१९ २३४१९ २५२०९ १८६४०	६१० ७१७ १७९ १८४	३४८२९ २४१३६ २५३८८ १८८२४	३४८२९ २४१३६ २५३८८ १८८२४	३४८२९ २४१३६ २५३८८ १८८२४	१ १ ४ ...	...	१ १ ४ ...	...
महाराष्ट्र राज्य एकूण		...	१०४२१३८० १०६२१५९५ १३०२४८३४ १३२४०६७२	२६९११८९ २२२०४२८ २१९७८२६ १७३०७८३	५१२४७ २४८०६१ १८८९८९ १४७०३२	२७४२४३६ २४६८२५९ २३८६८१५ १८७७८१५	२७४२४७६ २४६७२९२ २३९०५८८ १८७७८१५	२५७२७९२ २४१२५०९ २३२०९२९ १८३३२४२	३५११ ७०१४ १३७०७ ६५३४	०.१३ ०.२८ १.९८ १.१९	३३६५ ६९८५ १३६३० ६४७६	५ १२ १४ १५

तक्ता क्रमांक ७

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२३-२०२४

पटकी व अतिसार नियंत्रण कार्यक्रमाखाली आदिवासी भागातील कार्य

अनु- क्रमांक	जिल्ह्याचे नाव	पटकी झालेले रुग्ण				अतिसार झालेले रुग्ण							
		सन २०१९ लागण	सन २०२० लागण	सन २०२१ लागण	सन २०२२ (ऑक्टो. २२) मृत्यू	सन २०१९ लागण	सन २०२० लागण	सन २०२१ लागण	सन २०२२(ऑक्टो. २२) मृत्यू				
१.	ठाणे	७	...	...	...	३८४१	...	४६२३	...	३१५६	...	२२९३	...
२.	पालघर	...	...	...	१	३५२२	...	२९७०	...	२८६५	...	२५०६	...
३.	रायगड	...	...	...	...	७३८	...	६१५	...	४६१	...	४३१	...
४.	जळगाव	...	...	...	...	१६७८७	...	२०९७२	...	१०७८८	...	४१८५	...
५.	धुळे	...	३	...	...	९५७६	...	१०४०४	...	४९९०	...	३७१	...
६.	नंदूरबार	...	४	४	...	२४४८	...	२५७९	...	९९४३	...	३८५५	...
७.	नाशिक	१९५	२८९	...	१२७	३३५००	...	१८२३२	...	११९८७	...	११७६८	...
८.	अहमदनगर	...	...	...	...	६०२०	...	७९९६	...	७३३७	...	३०५४	...
९.	पुणे	...	...	...	...	२९४०८	...	२९१८७	...	१३३८९	...	५७२६	...
१०.	नांदेड	...	...	...	...	५२८६	...	५७२६	...	२०३६	...	२२५७	...
११.	यवतमाळ	३३	...	...	२३	५०६५	...	१६१८२	...	३८६	...	२१६७	...
१२.	अमरावती	...	...	...	२०	९१३२	...	८०१०	...	३१२७	...	२५५९	...
१३.	नागपूर	...	४	...	...	१५५	...	...	...	१०	...	६	...
१४.	चंद्रपूर	...	...	...	२९९	९१८६	...	५६७८	...	२८८२	...	३५२९	...
१५.	गडचिरोली	...	...	...	...	६४३८	...	८९४०	...	४८२२	...	२५०२	...
१६.	भंडारा	...	...	...	...	३९२५	...	२६७४	...	११४२	...	१४०३	...
१७.	गोंदिया	...	...	...	...	८१८	...	३१३८	...	१४१६	...	११०१	...
एकूण		२३५	३००	१	४७०	१४५८४५	...	१४७९२६	...	८०७३७	...	४९६३३	...

तक्ता क्र. ८
राष्ट्रीय कुष्ठरोग निर्मूलन कार्यक्रम
नवीन सुलभ माहिती पद्धतीवर आधारित निदेशकानुसार माहिती

अ. क्र.	जिल्हा	वर्ष	आदिवासी लोकसंख्या	एकूण शिल्पक कुष्ठरुग्ण	कुष्ठरुग्णांचे दर दहा हजार लोकसंख्येमागे प्रमाण	नवीन कुष्ठरुग्ण शोधलेले एक लक्ष लोकसंख्येमागे प्रमाण	नवीन कुष्ठरुग्णांचे दर एक लक्ष लोकसंख्येमागे प्रमाण	नवीन शोधलेल्या कुष्ठरुग्णांपैकी			एकूण बरे झालेले कुष्ठरुग्ण		
								मुलांचे शोका प्रमाण	दृश्य स्वरुपात विकृती असलेल्यांचे शोका प्रमाण	सांसारिक रुग्णांचे शोका प्रमाण			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	
१. अमरावती		२०२०-२०२१	२९८४५२	४७	१.५७	५४	१८.०९	३.७०	...	५९.२६	३१.४८	२८	
		२०२१-२०२२	२८९४६९	५२	१.८०	५९	२०.३८	५.०८	...	६१.०२	४२.३७	४२	
		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	३०१४७८	६९	२.२९	४९	१६.२५	४.०८	२.०४	...	५३.०६	५३.०६	६३
२. अहमदनगर		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	३३२४८७	५५	१.६५	४५	१३.५३	२.२२	...	४०	५१.११	४८	
		२०२०-२०२१	३१३५९९	३४	१.०८	३९	१२.४४	५.१०	२.६०	...	७६.९०	३१.४०	३५
		२०२१-२०२२	३२७५०२	२४	०.७३	२६	७.९४	७.६९	...	...	३०.७७	५७.६९	४२
३. चंद्रपूर		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	३२५७०२	४४	१.३५	४४	१३.५१	४.५५	...	...	३१.८२	२९	
		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	३३८७३०	४२	१.२४	४७	१३.८८	४.२६	...	...	२५.५३	३८	
		२०२०-२०२१	३३४४६९	१०२	३.०५	१४६	४३.६५	८.९०	...	...	४३.१५	३७.६७	११२
४. धुळे		२०२१-२०२२	३३३३८९	९०	२.७०	११२	३३.५९	४.४६	...	...	५८.०४	११९	
		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	३३४४०४	१२४	३.७१	१०१	३०.२०	४.९५	...	...	४९.५०	८८	
		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	३३८६०४	१३०	३.८४	१२०	३५.४४	४.९७	...	...	४८.५०	१२२	
५. गजचिरोली		२०२०-२०२१	५८४०७१	११८	२.०२	१२७	२१.७४	९.४५	...	...	४२.८५	१५५	
		२०२१-२०२२	५७७१६८	११८	२.०४	१३०	२२.५२	९.२३	०.७०	...	८०.००	११५	
		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	५७९६२८	१४१	२.४३	१२९	२२.२६	१०.८५	१.५५	...	७४.४१	९५	
६. गोंदिया		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	५८४०७१	१३५	२.३१	११९	२०.३७	६.७२	...	...	५९.६६	७६	
		२०२०-२०२१	१२४२६३५	६५४	५.२६	८३२	६६.९५	८.०५	१.३२	...	४०.५०	७०२	
		२०२१-२०२२	१२४२६३५	६१५	४.९५	८६६	६९.६९	८.८९	०.४६	...	४३.३०	९०४	
७. जळगाव		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	१२४४६७९	८०६	६.४८	६७२	५३.९९	६.१०	०.३०	...	४३.०१	३९९	
		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	१२४८३१४	७५०	६.०१	८७५	७०.०९	५.०५	०.२०	...	४५.०२	८४०	
		२०२०-२०२१	३६५६४९	१३०	३.५६	१३७	३७.४७	२.९२	...	...	७५.१८	११३	
८. जळगाव		२०२१-२०२२	३६५६४९	४०९	११.१९	४२७	११६.७८	४.५१	...	...	६९.७८	४०५	
		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	३६७८८१	४९४	१३.४३	३८४	१०४.३८	२.३४	०.२६	...	५८.३३	२६४	
		२०२३-२०२४ (अंदाजित)	३७३३६२	४२५	११.३८	३९५	१०५.८०	२.३५	...	...	६७.७६	४१०	
९. जळगाव		२०२०-२०२१	७९०१२	९	१.१४	१०	१२.६६	...	...	७०.००	३०.००	१०	
		२०२१-२०२२	१४८५४०	११	०.७४	१७	११.४४	...	...	७०.००	३०.००	८	
		२०२२-२०२३ (ऑक्टो. २२)	१५३७९८	२१	१.३७	११	७.१५	४.७६	...	...	७०.००	५७.६१	६
२०२३-२०२४ (अंदाजित)	१५३७९८	२१	१.३७	११	७.१५	४.७६	...	...	७०.००	५७.६१	६		

तक्ता क्रमांक ९
आदिवासी विभागातील फिरती कार्यशाळेचे कार्य दर्शविणारा तक्ता

अनु. क्रमांक	ठिकाण	वर्ष	वाहनांची संख्या	महिना	किती कि.मी. धावली	किती गाड्यांची तपासणी व सव्हीसींग केलेले		किती किरकोळ दुरुस्त्या केल्या		किती मुख्य व किरकोळ दुरुस्त्या करून बदल केले		यांत्रिकी दुरुस्त्या केल्या		किती किरकोळ बोडीच्या दुरुस्त्या केल्या		किती टक्क्या करून पेन्ट केल्या	
						एकूण संख्या	एकूण खर्च	एकूण संख्या	एकूण खर्च	एकूण संख्या	एकूण खर्च	एकूण संख्या	एकूण खर्च	एकूण संख्या	एकूण खर्च	एकूण संख्या	एकूण खर्च
१.	टाणे	२०२०-२०२१	३३	१२	७९२०००	१५५	३८८२४	५०	१७१२५	१६	३९६००	२२१	११५५९	१६	२३७६०	१६	३९६००
		२०२१-२०२२	२२	१२	५२८०००	१०४	२५८८२	३३	२४७५०	११	२६४००	१४७	७७०३२	११	१५८४०	११	२६४००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	३१	९	५५८०००	५६	८३७००	२८	१११६००	११	८९२८०	९५	२८४५८०	७	३४८७५	७	५५८००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	३१	१२	७४४०००	७४	१११६००	३७	१४८८००	१५	११९०४०	१२६	३७९४४०	९	४६५००	९	७४४००
२.	रायगड	२०२०-२०२१	६	१२	१४४०००	२८	७०५९	९	६७५०	३	७२००	४०	२१००९	३	४३२०	३	७२००
		२०२१-२०२२	५	१२	१२००००	२४	५८८२	८	५६२५	२	६०००	३३	१७५०७	२	३६००	२	६०००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	७	९	१२६०००	१३	१८९००	६	२५२००	३	२०१६०	२१	६४२६०	२	७८७५	२	१२६००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	१०	१२	२४००००	२४	३६०००	१२	४८०००	५	३८४००	४१	१२२४००	३	१५०००	३	२४०००
३.	नाशिक	२०२०-२०२१	११८	१२	२८३२०००	५५५	१३८८२४	१७७	१३२७५०	५७	१४१६००	७८९	४१३१७४	५७	८४९६०	५७	१४१६००
		२०२१-२०२२	११८	१२	२८३२०००	५५५	१३८८२४	१७७	१३२७५०	५७	१४१६००	७८९	४१३१७४	५७	८४९६०	५७	१४१६००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	१२८	९	२३०४०००	२३०	३४५६००	११५	४६०८००	४६	३६८६४०	३९२	११७५०४०	२९	१४४०००	२९	२३०४००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	१२१	१२	२९०४०००	२९०	४३५६००	१४५	५८०८००	५८	४६४६४०	४९४	१४८१०४०	३६	१८१५००	३६	२९०४००
४.	धुळे	२०२०-२०२१	१९	१२	४५६०००	८९	२९३५३	२९	२१३७५	९	२२८००	१२७	६६५२८	९	१३६८०	९	२२८००
		२०२१-२०२२	१९	१२	४५६०००	८९	२९३५३	२९	२१३७५	९	२२८००	१२७	६६५२८	९	१३६८०	९	२२८००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	३०	९	५४००००	५४	८१०००	२७	१०८०००	११	८६४००	९२	२७५४००	७	३३७५०	७	५४०००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	२६	१२	६२४०००	६२	९३६००	३१	१२४८००	१२	९९८४०	१०६	३१८२४०	८	३९०००	८	६२४००
५.	चंद्रपूर	२०२०-२०२१	१४३	१२	३४३२०००	६७३	१६८२३५	२१५	१६०८७५	६९	१७१६००	९५६	५००७१०	६९	१०२९६०	६९	१७१६००
		२०२१-२०२२	१४४	१२	३४५६०००	६७८	१६९४१२	२१६	१६२०००	६९	१७२८००	९६३	५०४२१२	६९	१०३६८०	६९	१७२८००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	१६४	९	२९५२०००	२९५	४४२८००	१४८	५९०४००	५९	४७२३२०	५०२	१५०५५२०	३७	१८४५००	३७	२९५२००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	१७८	१२	४२७२०००	४२७	६४०८००	२१४	८५४४००	८५	६८३५२०	७२६	२१७८७२०	५३	२६७०००	५३	४२७२००
६.	जळगाव	२०२०-२०२१	१३	१२	३१२०००	६१	१५२९४	२०	१४६२५	६	१५६००	८७	४५५१९	६	९३६०	६	१५६००
		२०२१-२०२२	१३	१२	३१२०००	६१	१५२९४	२०	१४६२५	६	१५६००	८७	४५५१९	६	९३६०	६	१५६००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	१६	९	२८८०००	२९	४३२००	१४	१७६००	६	४६०८०	४९	१४६८८०	४	१८०००	४	२८८००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	१३	१२	३१२०००	३१	४६८००	१६	६२४००	६	४९९२०	५३	१५९१२०	४	१९५००	४	३१२००
७.	अहमदनगर	२०२०-२०२१	१८	१२	४३२०००	८५	२११०६	२७	४०२५०	९	२१६००	१२०	६३७२६	६	१२९६०	९	२१६००
		२०२१-२०२२	१७	१२	४०८०००	८०	२००००	२६	१९१२५	८	२०४००	११४	५९५२५	८	१२२४०	८	२०४००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	२१	९	४८६०००	४९	३२९००	२४	९७२००	१०	३७७६०	८३	४७८६०	६	३०३७५	६	४८६००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	२९	१२	६९६०००	७०	१०४४००	३५	१३९२००	१४	१११३६०	११८	३५९६६०	९	४३५००	९	६९६००
८.	पुणे	२०२०-२०२१	१०	१२	२४००००	४७	११७६५	१५	११२५०	५	१२०००	६७	३५०१५	५	७२००	५	१२०००
		२०२१-२०२२	१६	१२	३८४०००	७५	१८८२४	२४	१८०००	८	१९२००	१०७	५६०२४	८	११५२०	८	१९२००
	(Upto Dec.)	२०२२-२०२३	१८	९	३२४०००	३२	४८६००	१६	६४८००	६	५१८४०	५५	१६५२४०	४	२०२५०	४	३२४००
	(Estimated)	२०२३-२०२४	१०	१२	२४००००	२४	३६०००	१२	४८०००	५	३८४००	४१	१२२४००	३	१५०००	३	२४०००

तक्ता क्रमांक ९ (बालू)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
१. नोदेंड	2020-2021		28	12	672000	132	32941	42	31500	13	33600	187	98041	13	20160	13	33600
	2021-2022		28	12	672000	132	32941	42	31500	13	33600	187	98041	13	20160	13	33600
	(Upto Dec.) 2022-2023		48	9	864000	86	129600	43	172800	17	138240	147	440640	11	54000	11	86400
	(Estimated) 2023-2024		45	12	1080000	108	162000	54	216000	22	172800	184	550800	14	67500	14	108000
१०. अमरावती	2020-2021		53	12	1272000	249	62353	80	59625	25	63600	354	185578	25	38160	25	63600
	2021-2022		51	12	1224000	240	60000	77	57375	24	61200	341	178575	24	36720	24	61200
	(Upto Dec.) 2022-2023		68	9	1224000	122	183600	61	244800	24	195840	208	624240	15	76500	15	122400
	(Estimated) 2023-2024		68	12	1632000	163	244800	82	326400	33	261120	277	832320	20	102000	20	163200
११. यवतमाळ	2020-2021		31	12	744000	146	36471	47	34875	15	37200	207	108546	15	22320	15	37200
	2021-2022		31	12	744000	146	36471	47	34875	15	37200	207	108546	15	22320	15	37200
	(Upto Dec.) 2022-2023		64	9	1152000	115	172800	58	230400	23	184320	196	587520	14	72000	14	115200
	(Estimated) 2023-2024		60	12	1440000	144	216000	72	288000	29	230400	245	734400	18	90000	18	144000
१२. गोंदिया	2020-2021		118	12	2832000	555	138824	177	132750	57	141600	789	413174	57	84960	57	141600
	2021-2022		120	12	2880000	565	141176	180	135000	58	144000	802	420176	58	86400	58	144000
	(Upto Dec.) 2022-2023		135	9	2430000	243	364500	122	486000	49	388800	413	1239300	30	151875	30	243000
	(Estimated) 2023-2024		175	12	4200000	420	630000	210	840000	84	672000	714	2142000	53	262500	53	420000
१३. चंद्रपूर	2020-2021		14	12	336000	66	16471	21	15750	7	16800	94	49021	7	10080	7	16800
	2021-2022		14	12	336000	66	16471	21	15750	7	16800	94	49021	7	10080	7	16800
	(Upto Dec.) 2022-2023		20	9	360000	36	54000	18	72000	7	57600	61	183600	5	22500	5	36000
	(Estimated) 2023-2024		21	12	504000	50	75600	25	100800	10	80040	86	257040	6	31500	6	50400
१४. गडचिरोली	2020-2021		165	12	3960000	776	194118	248	185625	79	198000	1103	577743	79	1188900	79	198000
	2021-2022		177	12	4248000	833	208235	266	199125	85	212400	1183	619760	85	127440	85	212400
	(Upto Dec.) 2022-2023		208	9	3744000	374	561600	187	748800	75	599740	636	1909440	47	234000	47	374400
	(Estimated) 2023-2024		209	12	5016000	502	752400	251	1003200	100	802560	853	2558160	63	313500	63	501600
१५. नागपूर	2020-2021		7	12	168000	33	8235	11	7875	3	8400	47	24510	3	5040	3	8400
	2021-2022		10	12	240000	47	11765	15	11250	5	12000	67	35015	5	7200	5	12000
	(Upto Dec.) 2022-2023		12	9	216000	22	32400	11	43200	4	34560	37	110160	3	13500	3	21600
	(Estimated) 2023-2024		36	12	864000	86	129600	43	172800	17	138240	147	440640	11	54000	11	86400
१६. पालघर	2020-2021		103	12	2472000	485	121176	155	115875	49	123600	689	360651	49	74160	49	123600
	2021-2022		86	12	2064000	405	101176	129	96750	41	103200	575	301126	41	61920	41	103200
	(Upto Dec.) 2022-2023		131	9	2358000	236	353700	118	471600	47	377280	401	1202580	29	147375	29	235800
	(Estimated) 2023-2024		120	12	2880000	288	432000	144	576000	58	460800	490	1468800	36	180000	36	288000
एकूण	2020-2021		879	12	21096000	4136	1034118	1319	988875	422	1054800	5877	3077793	422	632880	422	1054800
	2021-2022		871	12	20904000	4099	1024706	1307	979875	418	1045200	5823	3049781	418	627120	418	1045200
	(Upto Dec.) 2022-2023		1107	9	19926000	1993	2988900	996	3985200	399	3188160	3387	10162260	249	1245375	249	1992600
	(Estimated) 2023-2024		1152	12	27648000	2765	4147200	1382	5529600	553	4423680	4700	14100480	346	1728000	346	2764800

तक्ता क्रमांक १०

TABLE No. X

आदिवासी विभागातील रस्त्यावर धावू न शकणाऱ्या गाड्यांची स्थिती दर्शविणारा तक्ता

अ. क्र.	जिल्हा	वर्ष	आदिवासी विभागातील एकूण गाड्यांची संख्या	धावू न शकणाऱ्या गाड्यांची आकडेवारी					अपघात झालेल्या गाड्यांची संख्या	धावू न शकणाऱ्या	धावू शकणाऱ्या
				No. of Off Road Vehicles							
Sr. No.	District	Year	Total No. of Vehicles in Tribal Areas	० ते १५ दिवस	१६ ते ३० दिवस	३० दिवसां- पेक्षा जास्त	रुग्ण- वाहिका	No. of Vehicles met with accident	Off Road	On Road	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
१. ठाणे Thane	2020-2021		33	...	...	2	2	...	4	29	
	2021-2022		22	...	...	...	1	...	1	21	
	2022-2023 (Upto Dec.)		31	...	...	...	2	...	2	29	
	2023-2024 (Estimated)		31	...	1	...	...	...	1	30	
२. रायगड Raigad	2020-2021		6	...	...	...	2	...	2	4	
	2021-2022		5	...	...	...	1	...	1	4	
	2022-2023 (Upto Dec.)		7	...	...	...	2	...	2	5	
	2023-2024 (Estimated)		10	...	...	3	...	...	3	7	
३. नाशिक Nashik	2020-2021		118	...	...	...	...	...	...	118	
	2021-2022		118	...	...	33	8	...	41	77	
	2022-2023 (Upto Dec.)		128	...	...	33	8	...	41	87	
	2023-2024 (Estimated)		121	...	...	34	27	...	61	60	
४. धुळे Dhule	2020-2021		19	...	...	4	...	...	4	15	
	2021-2022		19	...	...	3	1	...	4	15	
	2022-2023 (Upto Dec.)		30	...	...	1	9	...	10	20	
	2023-2024 (Estimated)		26	...	1	...	...	1	2	24	
५. नंदुरबार Nandurbar	2020-2021		143	...	...	30	3	...	33	110	
	2021-2022		144	...	...	27	5	...	32	112	
	2022-2023 (Upto Dec.)		164	...	...	...	21	...	21	143	
	2023-2024 (Estimated)		178	...	...	45	5	...	50	128	
६. जळगाव Jalgaon	2020-2021		13	...	...	...	...	...	...	13	
	2021-2022		13	...	...	...	...	...	...	13	
	2022-2023 (Upto Dec.)		16	...	...	1	...	...	1	15	
	2023-2024 (Estimated)		13	...	...	...	...	...	...	13	
७. अहमदनगर Ahmednagar	2020-2021		18	...	...	2	...	...	2	16	
	2021-2022		17	...	...	1	2	...	3	14	
	2022-2023 (Upto Dec.)		27	...	...	1	2	...	3	24	
	2023-2024 (Estimated)		29	...	...	...	9	...	9	20	
८. पुणे Pune	2020-2021		10	...	...	...	...	...	...	10	
	2021-2022		16	...	...	...	1	...	1	15	
	2022-2023 (Upto Dec.)		18	...	...	...	...	1	1	17	
	2023-2024 (Estimated)		10	...	...	...	...	...	...	10	
९. नांदेड Nanded	2020-2021		28	2	...	2	...	...	4	24	
	2021-2022		28	...	...	...	...	1	1	27	
	2022-2023 (Upto Dec.)		48	...	...	1	7	1	9	39	
	2023-2024 (Estimated)		45	...	...	...	24	...	24	21	
१०. अमरावती Amravati	2020-2021		53	...	...	3	5	...	8	45	
	2021-2022		51	...	...	2	5	...	7	44	
	2022-2023 (Upto Dec.)		68	...	...	2	8	...	10	58	
	2023-2024 (Estimated)		68	...	...	2	8	...	10	58	
११. यवतमाळ Yavatmal	2020-2021		31	...	...	...	8	...	8	23	
	2021-2022		31	...	...	...	7	...	7	24	
	2022-2023 (Upto Dec.)		64	...	...	...	11	...	11	53	
	2023-2024 (Estimated)		60	...	...	...	21	...	21	39	
१२. गोंदिया Gondia	2020-2021		118	3	...	20	5	...	28	90	
	2021-2022		120	...	...	2	12	1	15	105	
	2022-2023 (Upto Dec.)		135	...	...	31	...	...	31	104	
	2023-2024 (Estimated)		175	...	...	...	...	1	1	174	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
१३.	चंद्रपुर	2020-2021	14	1	...	...	...	...	1	13
	Chandrapur	2021-2022	14	...	...	1	3	...	4	10
		2022-2023 (Upto Dec.)	20	...	...	1	...	...	1	19
		2023-2024 (Estimated)	21	...	...	...	...	...	...	21
१४.	गडचिरोली	2020-2021	165	...	...	...	37	5	42	123
	Gadchiroli	2021-2022	177	2	...	...	40	5	47	130
		2022-2023 (Upto Dec.)	208	...	...	23	...	3	26	182
		2023-2024 (Estimated)	209	...	...	3	2	4	9	200
१५.	नागपूर	2020-2021	7	1	...	...	1	...	2	5
	Nagpur	2021-2022	10	...	...	1	2	1	4	6
		2022-2023 (Upto Dec.)	12	...	...	...	2	...	2	10
		2023-2024 (Estimated)	36	...	...	...	...	...	...	36
१६.	पालघर	2020-2021	103	1	2	...	1	2	6	97
	Palghar	2021-2022	86	...	...	...	16	2	18	68
		2022-2023 (Upto Dec.)	131	...	...	...	23	1	24	107
		2023-2024 (Estimated)	120	...	...	9	1	1	11	109
एकूण	...	2020-2021	879	8	2	63	64	7	144	735
Total	...	2021-2022	871	2	...	70	104	10	186	685
		2022-2023 (Upto Dec.)	1107	...	...	94	95	6	195	912
		2023-2024 (Estimated)	1152	...	2	96	97	7	202	950

तक्ता क्रमांक ११

तक्ता क्र.
TABLE
आदिवासी विभागातील
Information of Vehicles

अनु.क्र. Sr. No.	जिल्ह्याचे नाव Name of District	वर्ष Years	वाहनांची संख्या No. of Vehicles	किती केंद्रासाठी वाहने मिळाली No. of centres to which Vehicles are allotted	गाड्यांची स्थिती Conditions of Vehicles		वर्षात किती कि. मी. धावली Kilometres Covered during the Year
					धावू न शकणाऱ्या Off Road	धावू शकणाऱ्या On Road	
1	2	3	4	5	6	7	8
१. ठाणे Thane		2020-2021	33	...	4	29	696000
		2021-2022	22	...	1	21	504000
		2022-2023 (Upto Dec.)	31	9	2	29	522000
		2023-2024 (Estimated)	31	...	1	30	720000
२. रायगड Raigad		2020-2021	6	...	2	4	96000
		2021-2022	5	...	1	4	96000
		2022-2023 (Upto Dec.)	7	2	2	5	90000
		2023-2024 (Estimated)	10	3	3	7	168000
३. नाशिक Nashik		2020-2021	118	...	...	118	2832000
		2021-2022	118	...	41	77	1848000
		2022-2023 (Upto Dec.)	128	10	41	87	1566000
		2023-2024 (Estimated)	121	...	61	60	1440000
४. धुळे Dhule		2020-2021	19	...	4	15	360000
		2021-2022	19	...	4	15	360000
		2022-2023 (Upto Dec.)	30	11	10	20	360000
		2023-2024 (Estimated)	26	...	2	24	576000
५. नंदुरबार Nandurbar		2020-2021	143	...	33	110	2640000
		2021-2022	144	1	32	112	2688000
		2022-2023 (Upto Dec.)	164	20	21	143	2574000
		2023-2024 (Estimated)	178	14	50	128	3072000
६. जळगाव Jalgaon		2020-2021	13	...	...	13	312000
		2021-2022	13	...	...	13	312000
		2022-2023 (Upto Dec.)	16	3	1	15	270000
		2023-2024 (Estimated)	13	...	...	13	312000
७. अहमदनगर Ahmednagar		2020-2021	18	...	2	16	384000
		2021-2022	10	...	3	14	336000
		2022-2023 (Upto Dec.)	27	10	3	24	432000
		2023-2024 (Estimated)	29	2	9	20	480000
८. पुणे Pune		2020-2021	10	...	...	10	240000
		2021-2022	16	6	1	15	360000
		2022-2023 (Upto Dec.)	18	2	1	17	306000
		2023-2024 (Estimated)	10	...	...	10	240000
९. नांदेड Nanded		2020-2021	28	...	4	24	576000
		2021-2022	28	...	1	27	648000
		2022-2023 (Upto Dec.)	48	20	9	39	702000
		2023-2024 (Estimated)	45	...	24	21	504000
१०. अमरावती Amravati		2020-2021	53	...	8	45	1080000
		2021-2022	51	...	7	44	1056000
		2022-2023 (Upto Dec.)	68	17	10	58	1044000
		2023-2024 (Estimated)	68	...	10	58	1392000

११

XI

वाहनांची माहिती

in Tribal Area (Health Services) :

वर्षात पेट्रोल/डिझेल किती लागले (लिटरमध्ये) Petrol/Diesel consumed during the year (Litre)		वर्षात वंगण किती लागले (लिटरमध्ये) Oil consumed during the year (Litre)		वर्षातील खर्च Expenditure during the year				
परिमाण Quantity	किंमत रु. Cost Rs.	परिमाण Quantity	किंमत रु. Cost Rs.	दुरुस्ती/बदलणे Repairs and Replacement	पेट्रोल/तेल/वंगण Petrol/Oil Lubricant	वेतन Salary	एकूण खर्च Total Expenditure	एका कि.मि. चा खर्च Per Kilometre
9	10	11	12	13	14	15	16	17
69600	5568000	464	92800	1044000	5660800	...	6704800	9.63
50400	4032000	336	67200	756000	4099200	...	4855200	9.63
52200	5742000	348	87000	1044000	5829000	...	6873000	13.17
72000	6840000	480	120000	1440000	6960000	...	8400000	11.67
9600	768000	64	12800	144000	780800	...	924800	9.63
9600	768000	64	12800	144000	780800	...	924800	9.63
9000	990000	60	15000	180000	1005000	...	1185000	13.17
16800	1596000	112	28000	336000	1624000	...	1960000	11.67
283200	22656000	1888	377600	4248000	23033600	...	27281600	9.63
184800	14784000	1232	246400	2772000	15030400	...	17802400	9.63
156600	17226000	1044	261000	3132000	17487000	...	20619000	13.17
144000	13680000	960	240000	2880000	13920000	...	16800000	11.67
36000	2880000	240	48000	540000	2928000	...	3468000	9.63
36000	2880000	240	48000	540000	2928000	...	3468000	9.63
36000	3960000	240	60000	720000	4020000	...	4740000	13.17
57600	5472000	384	96000	1152000	5568000	...	6720000	11.67
264000	21120000	1760	352000	3960000	21472000	...	25432000	9.63
268800	21504000	1792	358400	4032000	21862400	...	25894400	9.63
257400	28314000	1716	429000	5148000	28743000	...	33891000	13.17
307200	29184000	2048	512000	6144000	29696000	...	35840000	11.67
31200	2496000	208	41600	468000	2537600	...	3005600	9.63
31200	2496000	208	41600	468000	2537600	...	3005600	9.63
37000	2930000	180	45000	540000	3015000	...	3555000	13.17
31000	2964000	208	52000	620000	3016000	...	3640000	11.67
38800	3072000	256	51200	576000	3123200	...	3699200	9.63
33600	2688000	224	44800	504000	2732800	...	3236800	9.63
43200	4752000	288	72000	864000	4824000	...	5688000	13.17
48000	4560000	320	80000	960000	4640000	...	5600000	11.67
24000	1920000	160	32000	360000	1952000	...	2312000	9.63
36000	2880000	240	48000	540000	2928000	...	3468000	9.63
30600	3366000	204	51000	612000	3417000	...	4029000	13.17
24000	2280000	160	40000	480000	2320000	...	2800000	11.67
57600	4608000	384	76800	864000	4684800	...	5548800	9.63
64800	5184000	432	86400	972000	5270400	...	6242400	9.63
70200	7722000	468	117000	1404000	7839000	...	9243000	13.17
50400	4788000	336	84000	1008000	4872000	...	5880000	11.67
108000	8640000	720	144000	1620000	8784000	...	10404000	9.63
105600	8448000	704	140800	1584000	8588800	...	10172800	9.63
104400	11484000	696	174000	2088000	11658000	...	13746000	13.17
139200	13224000	928	232000	2784000	13456000	...	16240000	11.67

1	2	3	4	5	6	7	8
११.	यवतमाळ Yavatmal	2020-2021	31	...	8	23	552000
		2021-2022	31	...	7	24	576000
		2022-2023 (Upto Dec.)	64	33	11	53	954000
		2023-2024 (Estimated)	60	...	21	39	936000
१२.	गोंदिया Gondia	2020-2021	118	...	28	90	2160000
		2021-2022	120	2	15	105	2520000
		2022-2023 (Upto Dec.)	135	15	31	104	1872000
		2023-2024 (Estimated)	175	40	1	174	4176000
१३.	चंद्रपुर Chandrapur	2020-2021	14	...	1	13	312000
		2021-2022	14	...	4	10	240000
		2022-2023 (Upto Dec.)	20	6	1	11	342000
		2023-2024 (Estimated)	21	1	...	21	504000
१४.	गडचिरोली Gadchiroli	2020-2021	165	...	42	123	2952000
		2021-2022	177	12	47	130	3120000
		2022-2023 (Upto Dec.)	208	31	26	182	3276000
		2023-2024 (Estimated)	209	1	9	200	4800000
१५.	नागपूर Nagpur	2020-2021	7	...	2	5	120000
		2021-2022	10	3	4	6	144000
		2022-2023 (Upto Dec.)	12	2	2	10	180000
		2023-2024 (Estimated)	36	24	...	36	864000
१६.	पालघर Palghar	2020-2021	103	...	6	97	2328000
		2021-2022	86	...	18	68	1632000
		2022-2023 (Upto Dec.)	131	45	24	107	1926000
		2023-2024 (Estimated)	120	...	11	109	2616000
	एकूण Total	2020-2021	879	61	144	735	17640000
		2021-2022	871	24	186	685	16440000
		2022-2023 (Upto Dec.)	1107	236	195	912	16416000
		2023-2024 (Estimated)	1152	227	202	950	22800000

वरील माहिती देतांना खालीलप्रमाणे बाबी गृहीत धरण्यात आलेल्या आहेत.

- (१) वाहनाची सरासरी धाव प्रतिमाह २००० कि. मी. प्रति वाहन विचारात घेण्यात आली आहे.
- (२) वाहनाची प्रति लिटर इंधनात होणारी सरासरी धाव १० कि. मी. धरण्यात आलेली आहे. इंधनाचा अंदाजे दर प्रति लिटर रु. ९५ धरण्यात आलेला आहे.
- (३) सरासरी १५०० कि. मी. ला १ लिटर इंजिन ऑईल खपत होते, असे धरण्यात आलेले आहे.
- (४) इंजिन ऑईलचा एक लिटरचा दर रु. २५० धरण्यात आलेला आहे.
- (५) वाहन चालकाचा वेतन खर्च या कार्यालयाशी निगडित नसल्याने त्याचा उल्लेख करण्यात आलेला नाही.
- (६) एकूण खर्चात फक्त इंधन, वंगन व दुरुस्ती खर्च विचारात घेण्यात आलेला आहे. त्यानुसार प्रति कि.मी. खर्च काढण्यात आलेला आहे.
- (७) दुरुस्ती खर्च रु. २ प्रति कि. मी. धरण्यात आलेला आहे.

११ (चालू)
XI (contd.)

9	10	11	12	13	14	15	16	17
55200	4416000	368	73600	828000	4489600	...	5317600	9.63
57600	4608000	384	76800	864000	4684800	...	5548800	9.63
95400	10494000	636	159000	1908000	10653000	...	12561000	13.17
93600	8892000	624	156000	1872000	9048000	...	10920000	11.67
216000	17280000	1440	288000	3240000	17568000	...	20808000	9.63
252000	20160000	1680	336000	3780000	20496000	...	24276000	9.63
187200	20592000	1248	312000	3744000	20904000	...	24648000	13.17
417600	39672000	2784	696000	8352000	40368000	...	48720000	11.67
31200	2496000	208	41600	468000	2537600	...	3005600	9.63
24000	1920000	167	32000	360000	1952000	...	3312000	9.63
34200	3762000	228	57000	684000	3819000	...	4503000	13.17
50400	4788000	336	44000	1008000	4872000	...	5880000	11.67
295200	23616000	1968	393600	4428000	24009600	...	28437600	9.63
312000	24960000	2080	416000	4680000	25376000	...	30056000	9.63
327600	36036000	2184	546000	6552000	36582000	...	43134000	13.17
480000	45600000	3200	800000	9600000	46400000	...	56000000	11.67
12000	960000	80	16000	180000	976000	...	1156000	9.63
14400	1152000	96	19200	216000	1171200	...	1387200	9.63
18000	1980000	120	30000	360000	2010000	...	2370000	13.17
86400	8208000	576	144000	1728000	8352000	...	10080000	11.67
232800	18624000	1552	310400	3492000	18934400	...	22426400	9.63
163200	13056000	1088	217600	2448000	13273600	...	15721600	9.63
192600	21186000	1284	321000	3852000	21507000	...	25359000	13.17
261600	24852000	1744	436000	5232000	25288000	...	30520000	11.67
1764000	141120000	10208	2041600	26460000	143161600	...	169621600	9.62
1644000	131520000	11424	2284800	24660000	133804800	...	158464800	9.64
1641600	180576000	10748	2687000	32832000	183263000	...	216095000	13.17
2280000	216600000	15200	3800000	45600000	220400000	...	266000000	11.67

तक्ता क्र. १२
सार्वजनिक आरोग्य (आदिवासी उपयोजना)
Public Health (Tribal Area Sub-Plan)

(चार) कर्मचारीविषयक गोषवारा
(iv) Personnel Summary

अ. क्र.	पदाचे नाव	पे बँड	पदसंख्या			
			सन २०२०	सन २०२१	सन २०२२	
राजपत्रित						
१.	सहायक संचालक, आरोग्य सेवा ... (कुष्ठरोग, आदिवासी उपयोजना)	एस-२३ :	६७,७००-२,०८,७०० ...	१	१	१
२.	वैद्यकीय अधिकारी (वर्ग २) ...	एस-२० :	५६,१००-१,७७,५०० ...	६८२	७३१	७३१
		एकूण ...	६८३	७३२	७३२	
अराजपत्रित (वर्ग ३)						
१.	वैद्यकीय अधिकारी, गट-ब ...	एस-१६ :	४४,९००-१,४२,४०० ...	४५१	६७०	६७०
२.	परिसेविका ...	एस-१४ :	३८,६००-१,२२,८०० ...	७५	२९०	२९०
३.	अधिपरिचारिका ...	एस-१३ :	३५,४००-१,१२,४०० ...	९२९	२१५१	२१५१
४.	लिपिक टंकलेखक/क. लिपिक ...	एस-६ :	१९,९००-६३,२०० ...	१८८	४१६	४१६
५.	औषध निर्माण अधिकारी ...	एस-१० :	२९,२००-९२,३०० ...	१६०	३२१	३२१
६.	वाहन चालक ...	एस-६ :	१९,९००-६३,२०० ...	९२	२०६	२०६
७.	आरोग्य सहायक ...	एस-१३ :	३५,४००-१,१२,४०० ...	६५७	६५७	६५७
८.	सहायक परिचारिका प्रसविका ...	एस-१३ :	३५,४००-१,१२,४०० ...	२	३५	३५
९.	बहुउद्देशीय आरोग्य कर्मचारी ...	एस-१३ :	३५,४००-१,१२,४०० ...	३३४७	३३४७	३३४७
		एकूण ...	५९०१	८०९३	८०९३	
अराजपत्रित (वर्ग ४)						
१.	इतर वर्ग-४ कर्मचारी ...	एस-१ :	१५,०००-४७,६०० ...	१४८	२५६८	२५६८
		एकूण ...	१४८	२५६८	२५६८	

सामान्य राज्य सेवा गट-ब संवर्ग पदे

अ. क्र.	पदाचे नाव	पे बँड	पदसंख्या			
			सन २०२०	सन २०२१	सन २०२२	
१.	प्रशासकीय अधिकारी ...	एस-१५ :	४१,८००-१,३२,३०० ...	१०	१०	१०
२.	सांख्यिकी अधिकारी ...	एस-१५ :	४१,८००-१,३२,३०० ...	६	६	६
३.	संशोधन अधिकारी ...	एस-१५ :	४१,८००-१,३२,३०० ...	१	१	१
४.	लेखा अधिकारी ...	एस-१६ :	४४,९००-१,४२,४०० ...	१	१	१
		एकूण ...	१८	१८	१८	

तक्ता क्रमांक १३

अ. क्र.	रुग्णालयाचे नाव व वर्ष	मंजूर झालेल्या खाटा	बाह्य-रुग्णांची एकूण संख्या	बाह्य-रुग्णांची रोजची सरासरी	बाह्यरुग्णांचा औषधावरील एकूण खर्च	प्रत्येक बाह्यरुग्णांवरील औषधाचा प्रतिदिन सरासरी खर्च	संपूर्ण वर्षात प्रत्यक्षात नोंदणी झालेले आंतररुग्ण	संपूर्ण वर्षातील एकूण आंतररुग्ण
१	२	३	४	५	६	७	८	९

कुटीर रुग्णालये-

१.	जव्हार (ऑक्टो. २२)	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	१०० १००	८७५५८ ७२१५७	२९२ ४१२	१४५९३० २०६१६३	४०० ५६५	१६९०८ १३४१७	१६९०८ १३४१७
२.	तळोदा (ऑक्टो. २२)	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	५० ५०	२२४३ २०१३	७ १२	३७३८ ५७५१	१० १६	३४१९ ३७४९	३४१९ ३७४९
	एकूण...	२०२१-२०२२ (ऑक्टो. २२)	...	८९८०१ ७४१७०	२९९ २४७	१४९६६८ २११९१४	४१० ५८१	२०३२७ १७१६६	२०३२७ १७१६६

तेरा

माहिती दर्शविणारा तक्ता

(BOR)	आंतररुग्णां- वरील औषधांचा एकूण खर्च	औषधांचा प्रत्येक आंतररुग्णा- वरील प्रतिदिन सरासरी खर्च	जेवण घेतलेल्या रुग्णांची संख्या	जेवणावरील एकूण वार्षिक खर्च	जेवण घेणाऱ्या प्रत्येक रुग्णा- वरील प्रतिदिन सरासरी खर्च	संपूर्ण वर्षात उपचार केलेल्या रुग्णांची संख्या	मोटया शस्त्रक्रिया केल्याची संख्या	लहान शस्त्रक्रिया केल्याची संख्या
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१३१	८६४७३२०	२३६९१	१६९०८	२०२८९६०	१२०	१०४४६६	१६४	११२४
१६३	१०७५८०००	२९४७४	१३४१७	१६१००४०	१२०	८५५७४	२१९	१०६७
२९	१९३५७८०	५३०४	३४१९	४१०२८०	१२०	५६६२	३६	५६९
४३	२८५०५४०	७८१०	३७४९	४४९८८०	१२०	५७६२	६	२५९
१६०	१०५८३१००	२८९९५	२०३२७	२४३९२४०	२४०	११०१२८	२००	१६९३
२०६	१३६०८५४०	३७२८४	१७१६६	२०५९९२०	२४०	९१३३६	२२५	१३२६

तक्ता क्रमांक १४

प्रयोगशाळा, रेडिओलॉजी व भौतिकोपचार सेवांविषयी माहिती दर्शविणारा तक्ता

अनु- क्रमांक	रुग्णालयाचे नाव	वर्ष	प्रयोगशाळेतील केलेली तपासणी एकूण	स्क्रिनींग केलेली क्ष-किरण एकूण
१	२	३	४	५
कुटीर रुग्णालये—				
१.	जव्हार	२०२१-२०२२	९८४२०	६७०८
	(ऑक्टोबर २०२२)	२०२२-२०२३	८४०८३	३८०६
२.	तळोदा	२०२१-२०२२	१२६९६	१९२
	(ऑक्टोबर २०२२)	२०२२-२०२३	९३७०	४१९
	एकूण...	२०२१-२०२२	१११११६	६९००
	(ऑक्टोबर २०२२)	२०२२-२०२३	९३४५३	४२२५

कार्यक्रम अंदाजपत्रक (ग्रामीण रुग्णालये) सन २०२२-२३

(ऑक्टोबर २०२२ अखेर)

अ. क्र.	जिल्हा रुग्णालयाचे नाव	वर्ष	ग्रामीण रुग्णालये कार्यक्रम अंदाजपत्रक		
			बाह्यरुग्ण	आंतररुग्ण	एकूण
१	२	३	४	५	६
जिल्हा ठाणे					
१.	उपजिल्हा रुग्णालय शहापूर	२०२१-२०२२	१३१४८४	१२०१७	१४३५०१
		२०२२-२०२३	१०४४४९	८८१७	११३२६६
२.	ग्रामीण रुग्णालय मुरबाड	२०२१-२०२२	४३९३७	४३६९	४८३०६
		२०२२-२०२३	४५६७४	३१४७	४८८२१
३.	ग्रामीण रुग्णालय गोवेली	२०२१-२०२२	३४५४४	१५३८	३६०८२
		२०२२-२०२३	२०८१५	१२०६	२२०२१
४.	ग्रामीण रुग्णालय बदलापूर	२०२१-२०२२	३३६८३	२१६५	३५८४८
		२०२२-२०२३	२९६१२	१८४८	३१४६०
५.	ग्रामीण रुग्णालय अंबाडीफाटा	२०२१-२०२२	१६५६९	...	१६५६९
		२०२२-२०२३	१३२४८	...	१३२४८
६.	ग्रामीण रुग्णालय खर्डी	२०२१-२०२२	१८९२७	१३८६	२०३१३
		२०२२-२०२३	१८७४४	१५१३	२०२५७
७.	ग्रामीण रुग्णालय टोकवडे	२०२१-२०२२	१७९९८	१५११	१९५०९
		२०२२-२०२३	१५१७६	१२३१	१६४०७
	एकूण ...	२०२१-२०२२	२९७१४२	२२९८६	३२०१२८
		२०२२-२०२३	२४७७१८	१७७६२	२६५४८०
जिल्हा पालघर					
१.	उपजिल्हा रुग्णालय जव्हार	२०२१-२०२२	९५९१४	१८६२३	११४५३७
		२०२२-२०२३	७२१५७	१३४१७	८५५७४
२.	उपजिल्हा रुग्णालय डहाणू	२०२१-२०२२	५०२८५	९३१६	५९६०१
		२०२२-२०२३	३५०५२	६५६४	४१६१६
३.	उपजिल्हा रुग्णालय कासा	२०२१-२०२२	३१७५९	५५१३	३७२७२
		२०२२-२०२३	२४६३५	४६६१	२९२९६
४.	ग्रामीण रुग्णालय वाडा	२०२१-२०२२	४६८८७	४६९०	५१५७७
		२०२२-२०२३	९१२१७	३७७२	९४९८९
५.	ग्रामीण रुग्णालय मोखाडा	२०२१-२०२२	४५०७४	५४३५	५०५०९
		२०२२-२०२३	३१४८८	३६०६	३५०९४
६.	ग्रामीण रुग्णालय तलासरी	२०२१-२०२२	२२६७५	३५३०	२६२०५
		२०२२-२०२३	१६७०७	२२९९	१९००६
७.	ग्रामीण रुग्णालय विरार	२०२१-२०२२	३३१३७	३९९	३३५३६
		२०२२-२०२३	२२०९४	२५०	२२३४४
८.	ग्रामीण रुग्णालय मनोर	२०२१-२०२२	२६७५२	४५२०	३१२७२
		२०२२-२०२३	२१६६७	३३४०	२५००७
९.	ग्रामीण रुग्णालय पालघर	२०२१-२०२२	६१०५५	१४७८	६२५३३
		२०२२-२०२३	४६२१६	२५०२	४८७१८
१०.	ग्रामीण रुग्णालय विक्रमगड	२०२१-२०२२	४१४६३	५८५१	४७३१४
		२०२२-२०२३	४१२२९	४००९	४५२३८
११.	ग्रामीण रुग्णालय वाणगाव	२०२१-२०२२	१७२७५	७३७	१८०१२
		२०२२-२०२३	१६५३५	७९८	१७३३३
	एकूण ...	२०२१-२०२२	४७२२७६	६००९२	५३२३६८
		२०२२-२०२३	४१८९१७	४५२१८	४६४२१५

तक्ता (चालू)

१	२	३	४	५	६
जिल्हा रायगड					
१.	उपजिल्हा रुग्णालय श्रीवर्धन	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	२४५४१ १५५००	२६७५ १२२१	२४२१६ १६७२१
२.	उपजिल्हा रुग्णालय माणगाव	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	३६०५७ २००६५	४३८७ ३४८४	४०४४४ २३५४९
३.	उपजिल्हा रुग्णालय पेण	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	७०५१९ ४२१८१	२६६४ २०६७	७३१८३ ४४२४८
४.	उपजिल्हा रुग्णालय कर्जत	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	४९३३० ४३२०१	३३०५ २२१८	५२६३५ ४५४१९
५.	ग्रामीण रुग्णालय पोलादपुर	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	१४४९० ९९७८	६८६ ५६५	१५१७६ १०५४३
६.	ग्रामीण रुग्णालय जसवली	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	४३०३ २४३७	३२८ १४५	४६३१ २५८२
७.	ग्रामीण रुग्णालय महाड	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	२६२०० १३७८०	२२९८ १३४६	२८४९८ १५१२६
८.	उपजिल्हा रुग्णालय रोहा	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	२०९७५ १६३७२	१२८९ ८५२	२२२६४ १७२२४
९.	ग्रामीण रुग्णालय कशेली	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	१८८६८ १४०८१	१०९७ ८५८	१९९६५ १४९३९
१०.	ग्रामीण रुग्णालय चौक	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	९९४९ ९९४९	६९९ ६९९	१०६४८ १०६४८
११.	ग्रामीण रुग्णालय उरण	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	२५६०६ १५४१९	८१९ ४३२	२६४२५ १५८५१
१२.	ग्रामीण रुग्णालय पनवेल	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	४७३४३ ५२९४४	४०३३ ४२६१	५१३७६ ५७२०५
१३.	ग्रामीण रुग्णालय मुरुड	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	१०५९० ८२१७	६६८ ३५२	११२५८ ८५६९
	एकूण ...	२०२१-२०२२ २०२२-२०२३	३५५७७१ २६४१२४	२४९४८ १८५००	३८०७१९ २८२६२४

नवसंजीवनी योजना

मातृत्व अनुदान योजना :-

गरोदर मातांची नियमित आरोग्य तपासणी व्हावी व त्यांना सुयोग्य आहार वेळेत उपलब्ध व्हावा तसेच त्यांना गरोदरपणात व नंतर विश्रांती मिळावी त्यादृष्टीने शासनाने मातृत्व अनुदान योजना १९९७-९८ पासून १६ आदिवासी जिल्ह्यांत मंजूर केलेली आहे. या योजनेमध्ये गरोदरपणामध्ये रुपये ४०० रोखीने व रुपये ४०० ची औषधे याप्रमाणे प्रत्येक लाभार्थीला एकूण रुपये ८०० चा लाभ या योजनेअंतर्गत दिला जातो. सदर योजनेचा लाभ हयात दोन मुले व सद्या गरोदर मातांसाठी देय आहे. सन २०२२-२३ माहे सप्टेंबर, २०२२ अखेर मातृत्व अनुदान योजनेअंतर्गत ५१,३९९ पैकी ८,२४५ मातांना या योजनेचा लाभ देण्यात आला आहे. या योजनेसाठी मंजूर अनुदान रु. ४५.८२ लक्ष असून झालेला खर्च रु. ३९.०३ लक्ष झालेला आहे.

भरारी पथक योजना :-

महाराष्ट्र राज्यामध्ये एकूण २८१ भरारी पथके स्थापित करण्यात आले असून, यामध्ये १ वैद्यकीय अधिकारी व २ कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. या भरारी पथकांमार्फत राज्यातील दुर्गम भागात राहणाऱ्या आदिवासी जनतेला विशेष करून माता व कुपोषित बालकांना भेटी देण्यात येतात व त्यांची आरोग्य तपासणी करण्यात येऊन आवश्यकता असल्यास नजिकच्या आरोग्य संस्थेमध्ये संदर्भित करण्यात येतात.

सन २०१६-१७ पासून वैद्यकीय अधिकार्यांना एनएचएम पीआयपी मधून रु. १८००० प्रतिमाहिना मानधन देण्याची तरतूद आहे. तसेच आदिवासी विकास विभागाकडून रु. २२००० प्रतिमाह असे एकूण रु. ४०००० इतके मानधन देण्यात येते. शासन निर्णय क्र. संकीर्ण - २०१६/प्र. क्र. २५२/आरोग्य-३, दिनांक ९ फेब्रुवारी २०१७ नुसार राज्यातील पालघर, पुणे, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, नांदेड, गोंदिया व चंद्रपूर या जिल्ह्यांत १०८ भरारी पथके मंजूर करण्यात आली आहेत.

सन २०२२-२३ माहे सप्टेंबर २०२२ अखेर भरारी पथक योजनेअंतर्गत २६४ भरारी पथके कार्यरत आहे. या योजनेसाठी गतवर्षीतील शिल्लक अनुदानातून झालेला खर्च रु. ४९.८९ लक्ष झालेला आहे.

दाई बैठक योजना :-

आदिवासी व दुर्गम भागातील गरोदर स्त्रियांना बाळंतपणे दाईमार्फत केली जातात. अशा बाळंतपणाची व नवजात शिशुंची १०० टक्के नोंदणी करणे, जोखिमयुक्त मातांच्या व नवजात बालकांच्या आरोग्याचे सर्वेक्षण करणे, त्यावर नियंत्रण ठेवणे व त्यांना कृतीशिल करणे याबाबत दाई बैठका घेऊन दाईंचे ज्ञानामध्ये वाढ होईल याकरिता प्राथमिक आरोग्य केंद्राद्वारे दाईंच्या नियमित बैठका घेण्यात येतात. सन २०२२-२३ मध्ये माहे सप्टेंबर, २०२२ अखेर २,५०८ दाई बैठका आयोजित करण्यात आलेल्या असून १०,९९९ दाई या बैठकीसाठी उपस्थित होत्या. या योजनेसाठी गतवर्षीतील शिल्लक अनुदानातून झालेला खर्च रु. ०.७२ लक्ष झालेला आहे.

मान्सूनपूर्व उपाययोजना :-

पावसाळी कालावधीत बालमृत्यू व साथीचे रोग टाळण्याकरिता प्रतिबंधक उपाययोजना म्हणून मे व जून मध्ये वैद्यकीय पथके दुर्गम भागात पाठवून त्यांचे मार्फत प्रत्येक गावांत उपचार, बालकांची तपासणी व उपचार, लसिकरण, संदर्भ सेवा, साथरोग प्रतिबंधक उपाय योजना इतर आजारांचे सर्वेक्षण इत्यादि कामे करून घेण्यात येतात, ब्लीचींग पावडर त्वरित उपलब्ध करणेबाबत मुख्य कार्यकारी अधिकारी व जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद यांना सूचना देण्यात आल्या आहेत. पाण्याचे नमुने दूषित आढळून आलेल्या ठिकाणी नियमित शुद्धीकरणासाठी आवश्यक ती कार्यवाही त्वरीत करण्याबाबत सूचना देण्यात आल्या आहे.

आदिवासी विभागासाठी आरसीएच कार्यक्रम :-

या शीर्षाखालील योजनांची अंमलबजावणी ठाणे, पालघर, नाशिक, गडचिरोली, नंदूरबार, अमरावती, रायगड, अहमदनगर, जळगाव, धुळे, पुणे, नांदेड, यवतमाळ, नागपूर, चंद्रपूर व गोंदिया या १६ नवसंजीवनी कार्यक्रमातील जिल्ह्यांमध्ये केली जाते. त्यामध्ये पुढील योजनांचा समावेश होतो.

- भरारी पथकातील वैद्यकीय अधिकार्यांसाठी दरमहा रुपये १८,००० अतिरिक्त भत्ता (Hardship Allowance)
- अमरावती जिल्ह्यामधील मेळघाट भागामध्ये आरसीएच कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणी संनियंत्रण करणे.
- मेळघाट भागात काम करणाऱ्या अतिरिक्त जिल्हा आरोग्य अधिकारी व तालुका वैद्यकीय अधिकारी यांना विशेष मेहनताना भत्ता देणे.

महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान

केंद्र शासनाने सन २०१० मध्ये स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजनेचे रुपांतर राष्ट्रीय ग्रामीण जीवनोन्नती अभियानात (National Rural Livelihoods Mission) (NRLM) केले.

राज्यात ग्रामविकास व जलसंधारण विभागाच्या दिनांक १८ जुलै २०११ च्या शासन निर्णयाद्वारे "महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान" (MSRLM) राबविण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. सदर अभियान केंद्र शासन ६० टक्के व राज्य शासन ४० टक्के पुरस्कृत आहे.

“तळागाळातील गरीबांसाठी मजबूत अशा संस्थांची बांधणी करून त्याद्वारे लाभदायक स्वयंरोजगार व कुशल वेतन रोजगाराची संधी मिळविणे गरीब कुटुंबांना शक्य व्हावे व त्याद्वारे दारिद्र्य कमी करणे, परिणामी कायमस्वरूपी तत्वावर त्यांच्या उपजीविकेत उल्लेखनीय सुधारणा करणे” हा अभियानाचा उद्देश आहे.

महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियानाची खालील मार्गदर्शक तत्वे आहेत.

१. दारिद्र्यातून बाहेर येण्याची गरीबांची प्रबळ इच्छाशक्ती आहे आणि ते करण्याची त्यांच्याकडून अंगभूत क्षमता आहे.
२. सामाजिक संघटन करण्यास, संस्थांची बांधणी करण्यास व त्यांचे सक्षमीकरण करण्याची प्रक्रिया करण्यास प्रेरणा देण्यासाठी बाह्य समर्पित व संवेदनक्षम आधारभूत रचना आवश्यक आहे.
३. ज्ञानाचा प्रसार, कौशल्य बांधणी, पतपुरवठा, बाजारपेठ आणि उपजीविकेच्या इतर सेवा उपलब्ध झाल्यास, या वाढत्या संघटनास खालून आधार मिळेल.

महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियानाची खालील केंद्रभूत मुल्ये आहेत.

१. गरीबातील गरीबांचा अंतर्भाव व सर्व प्रक्रियांमध्ये त्यांची अर्थपूर्ण भूमिका,
२. पारदर्शकता,
३. उत्तरदायित्व,
४. समानता-दुर्बल गटातील विशेषतः महिला व असुरक्षित गट,
५. भागीदारी,
६. नियोजन, अंमलबजावणी व संनियंत्रणाच्या सर्व टप्प्यांमध्ये गरीबांचा व त्यांच्या संस्थांचा मालकी हक्क व ठोस भूमिका.

राज्यामधील सर्वात कमी मानवी विकास निर्देशांक असलेल्या अहमदनगर, अकोला, अमरावती, औरंगाबाद, बीड, भंडारा, बुलढाणा, चंद्रपूर, धुळे, गडचिरोली, गोंदिया, हिंगोली, जळगाव, जालना, कोल्हापूर, लातूर, नागपूर, नांदेड, नंदूरबार, नाशिक, उस्मानाबाद, पालघर, परभणी, पुणे, रायगड, रत्नागिरी, सांगली, सातारा, सिंधुदुर्ग, सोलापूर, ठाणे, वर्धा, वाशिम, यवतमाळ या ३४ जिल्ह्यातील ३५१ तालुके निवडून तेथे राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान Intensive पध्दतीने राबविण्यात येत आहे.

अशा प्रकारे या योजनेअंतर्गत वरील ३४ जिल्ह्यांमधील ३५१ तालुक्यांकरिता सदर योजना NRLM Intensive पध्दतीने राबविण्यात येणार आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षाकरिता शासनाने NRLM करिता रु. १०८३.३५ कोटींची खालीलप्रमाणे तरतूद केलेली आहे.

(रुपये कोटीत)

हिस्सा	(Non-Tribal)	(SCP)	(TSP)	(OTSP)	एकूण
केंद्र	३९७.९८	१८८.५०	१८०.४८	...	७६६.९६
राज्य	२६५.३२	१२५.६७	६०.००	...	४५०.९९

परिशिष्ट-ब

महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान प्रगती अहवाल (एप्रिल २०२२ ते ऑक्टोबर २०२२)

अ. क्र.	तपशील	भौतिक प्रगती (इन्टेंसिव्ह)		टक्केवारी	
		उद्दिष्ट	साध्य		
१.	अभियानांतर्गत कार्यरत स्वयं सहाय्यता समूह संख्या	...	८७,७२४	३७,७२२	४३
२.	अभियानांतर्गत सहाय्य करण्यात आलेल्या कुटुंबांची संख्या	...	९,६४,९६४	३,२४,४८६	३३.६३
३.	स्थापन करण्यात आलेले ग्रामसंघ	...	४,७७१	१,७२४	३६.१३
४.	स्थापन करण्यात आलेले प्रभागसंघ	...	३९३	१८१	४६.०६
५.	फिरता निधी प्राप्त झालेल्या गटांची संख्या	...	१,६०,०८९	२८,०६३	१७.५३
६.	फिरता निधी वितरीत रक्कम (रु. लाखात)	...	२३,२९३	४,२०८.४६	१८.१३
७.	समुदाय गुंतवणूक निधी (CIF) प्राप्त गटांची संख्या	...	४८,११५	४,२६३	८.८६
८.	समुदाय गुंतवणूक निधी (CIF) वितरीत रक्कम (रु. लाखात)	...	२८,८६९	२,५२६.०६	८.७५
९.	बँक अर्थसहाय्य प्राप्त गटांची संख्या	...	१,९१,४००	१,१४,६५२	५९.९०
१०.	बँक अर्थसहाय्यातून वितरीत रक्कम (रु. CR)	...	४,३९२	२,५२३.८५	५७.४६

ग्रामीण स्वयंरोजगार प्रशिक्षण संस्था (RSETI)

आरसेटी ही योजना सन २००९ मध्ये केंद्र शासनामार्फत सुरु करण्यात आली. आरसेटीची संकल्पना ही कर्नाटक येथे श्री क्षेत्र धर्मस्थळ एज्युकेशन ट्रस्ट यांच्या तर्फे राबविलेल्या (RUDSETI) यावर आधारित आहे. या योजनेअंतर्गत ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेखालील व १८ ते ४५ वयोगटातील युवक-युवतींना स्वयंरोजगारासाठी १० ते ४५ दिवसांचे विविध व्यवसायांचे (शेती व बिगर शेती) निवासी व विनामूल्य/मोफत प्रशिक्षण दिले जाते. हे प्रशिक्षण केंद्र चालविण्याची पूर्ण जबाबदारी त्या त्या जिल्ह्यातील Lead Bank कडे सोपविण्यात आली आहे. प्रशिक्षण केंद्र स्थापन करण्यासाठी राज्य शासनाने प्रत्येक जिल्ह्यात किमान एक एकर जमीन बँकेला उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्र राज्यात एकूण ३५ RSETIs आहेत. प्रत्येक प्रशिक्षण केंद्रात दरवर्षी किमान ७५० प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षण देण्यासाठी केंद्र शासन प्रशिक्षणाने निर्गमित केलेल्या Common Cost Norms Notification नुसार अनुदान अदा केले जाते. माहे ऑक्टोबर-२०२२ अखेर खालीलप्रमाणे प्रगती आहे.

- प्रशिक्षित युवक-युवतींची संख्या : २,२२,७४२
- रोजगार उपलब्ध युवक-युवतींची संख्या : १,६३,७७१
- सन २०२२-२३ मध्ये प्रशिक्षण घेतलेले : १४,४७०
- एकूण स्वयंरोजगार प्राप्त २०२२-२३ मधील : ३,६०१
- सन २०२२-२३ या वर्षाकरिता रु. २२.०० कोटी एवढ्या निधीची तरतूद केलेली आहे.

दिनदयाल उपाध्याय ग्रामीण कौशल्य योजना (DDUGKY)

आपल्या देशात ग्रामीण भागात बरेच युवक व युवती हे अनेक कारणांमुळे शालेय शिक्षणानंतर उच्च शिक्षणापासून वंचित राहतात. त्यामुळे त्यांच्याकडे रोजगार मिळविण्याच्या दृष्टीने त्यांच्याकडे योग्य कौशल्ये नसतात. त्यामुळे बेरोजगारीचे प्रमाण वाढत आहे. तरी केंद्र शासनाने दिनदयाल उपाध्याय ग्रामीण कौशल्य योजनेअंतर्गत ग्रामीण भागातील गरीब कुटुंबातील युवक व युवतींना कमी कालावधीचे (तीन महिने ते एक वर्षाचे) कौशल्य प्रशिक्षण देवून त्यांना रोजगार उपलब्ध करून देण्यास सुरवात केली आहे. हा कार्यक्रम PPP (Public Private Partnership) च्या माध्यमातून राबविला जातो. ग्रामीण भागातील गरीब कुटुंबांचे उत्पन्न वाढीसाठी प्रयत्न करण्याचा या योजनेचा उद्देश आहे. यासाठी ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेखालील ८ वी पास बेरोजगार युवक-युवतींना त्यांच्या इच्छेनुसार प्रशिक्षण देऊन किमान रु. ६००० मासिक वेतनाचे रोजगार उपलब्ध करून देण्याचे काम करण्यात येत आहे.

योजनेची ठळक वैशिष्ट्ये—

१. पूर्णपणे मोफत असे ३ महिन्यांचे निवासी प्रशिक्षण.
२. मार्केटनुसार तसेच नोकरीची शाश्वती असलेले प्रशिक्षण.
३. ७० टक्के प्रशिक्षणार्थींना नोकरीची हमी.
४. ग्रामीण युवकांना १८ ते ३५ वयोगटातील तसेच आदिवासी, विधवा, वेढबिगारी ह्यांच्यासाठी वरील वयोमर्यादा ४५ एवढी शिथिल करण्यात आलेली आहे.
५. एस. सी.-३१ टक्के, एस. टी.-२५ टक्के, अल्पसंख्याक-२० टक्के, महिला-३३ टक्के यांचे अनिवार्य सामाजिक समावेशन केले आहे.

सन २०२२-२३ या वर्षाकरिता DDUGKY योजनेकरिता राज्य शासनाद्वारे खालीलप्रमाणे तरतूद केलेली आहे.

(रुपये कोटीत)

हिस्सा	(Non-Tribal)	(SCP)	(TSP)	(OTSP)	एकूण
केंद्र	९०.००	५२.२०	३७.८०	...	१८०.००
राज्य	६०.००	३४.८०	१५.००	...	१०९.८०

- सहभागी प्रकल्प अंमलबजावणी संस्था व प्रकल्प : ३४२
- सध्या कार्यरत प्रकल्प अंमलबजावणी संस्था व प्रकल्प : ३६
- प्रशिक्षित युवक-युवतींची संख्या : ६५,६८२
- प्रशिक्षित आदिवासी युवक-युवतींची संख्या : १५,११४
- सध्या प्रशिक्षण घेत असलेले : २,७९४
- रोजगार उपलब्ध युवक-युवतींची संख्या : ४४,८८१

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय
वर्धा रोड, नागपूर ४४० ०२०
